**Стара српска књижевност
у 24 књиге**

**Уређивачки
одбор**

**Димитрије Богдановић (1930—1986)
Ирена Грицкат
Милорад Ђурић
Радмила Маринковић
Милорад Павић
Милисав Савић
Биљана Јовановић-Стипчевић**

**Књига
четврта**

**Приредила
Проф. др Радмила Маринковић**

**Превод
Лазар Мирковић**

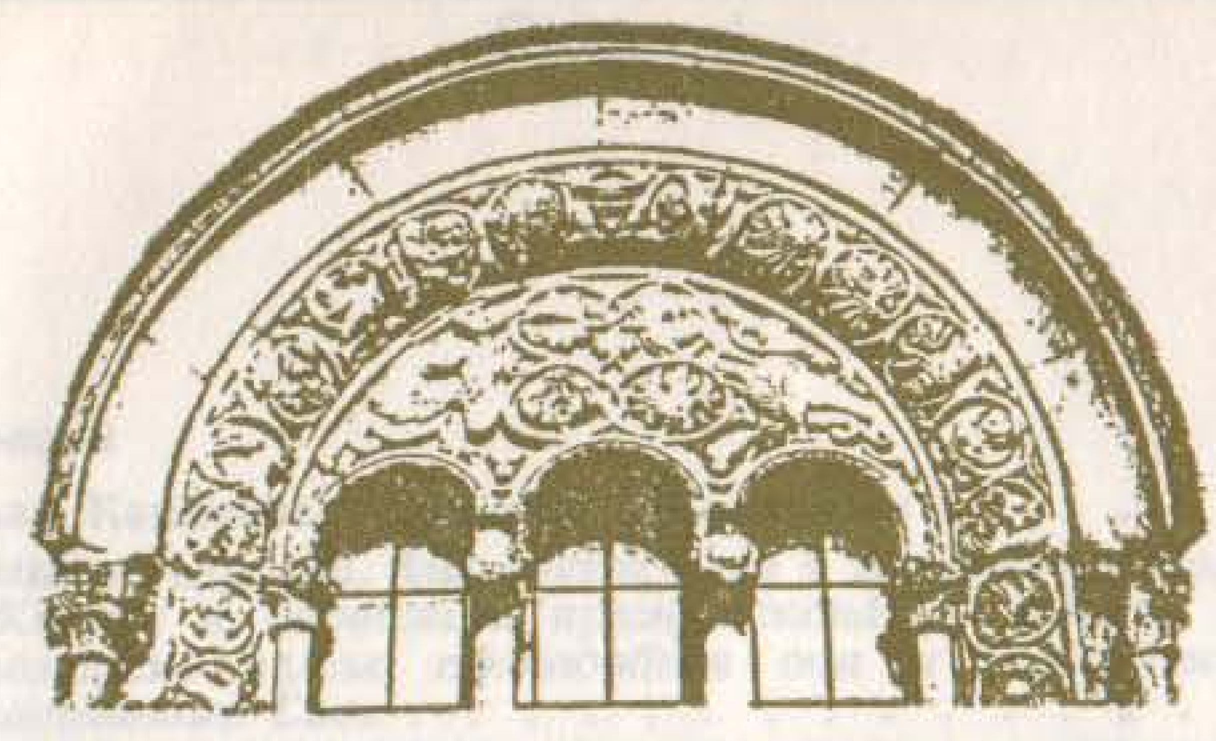

Доментијан

Живот Светога Саве и Живот Светога Симеона

**Просвета
Српска књижевна задруга
Београд 1988.**

Садржај

Предговори

Јеромонах Доментијан

Стари српски писци, за које се савременом читаоцу погрешно чини да сви личе један на другог, нису мање различити него писци новијих времена. У поређењу са архиепископом Савом I и са краљем Стефаном I, јеромонах Доментијан је и други човек и друкчији писац. Ни у црквеном ни у световном друштву он нема висок положај. Једина његова дужност је да развија духовни живот у другима и у себи, и једини његов задатак је да руководи писањем књига и да и сам пише. Ако није могао да социјално буде изнад судбине, могао је да буде духовно.

Оба Доментијанова претходника, Сава и Стефан, писали су о своме оцу, великом жупану и монаху св. Симеону Немањи. Доментијан је своје прво и главно дело посветио не само другој, него и друкчијој личности — св. Сави — који је био не владалац, него управљач цркве, и не његов сродник, него његов архиепископ. Спис Доментијанов је настао у религиозном расположењу, а не у профаном, и у мистичној атмосфери, а не рационалистичкој. Ни изразито приповедач, као Сава, ни претежно хроничар, као Стефан, Доментијан је на првом месту апологет хришћанске доктрине и моралист, тумач монархијске религије и носилац патриотске мисли — једноставнијег живота као човек, он је сложенији и дубљи као писац.

Свој основни циљ, који није историографски него глорификаторски, Доментијан остварује не толико документарним излагањем колико идеологијом и екстазом. Јесте да су његове доминантне особине ингениозно схватање догађаја и добро причање, али су још пре његове особине богословска ерудиција, висока духовност, реторски занос и песничко надахнуће. Ни један наш средњовековни биограф не носи у себи све те врлине, нити сваку у толикој мери развијену као он. Више него ико међу њима, јеромонах Доментијан је писац светске вредности.

Порекло Доментијаново је велика тајна и нема вероватноће да ће нам се открити. Његово световно

име и презиме, породица из које је поникао и крај у којем се родио заувек ће, на нашу жалост, остати непознати. Насупрот св. Сави и Стефану Првовенчаноме, који у биографијама Немањиним говоре о себи једва мање него о личности о којој пишу, Доментијан нерадо уноси у своје списе аутобиографске податке — обичном јеромонаху не приличи да говори о себи онолико и онако као што о себи говоре владарска деца Сава и Стефан.

Рођен, вероватно, ускоро после 1200, Доментијан је прве године свога монашког живота провео, мисли се, у архиепископској Жичи, да оде у Свету Гору и остане у њој до смрти.[1] Веома цењен на краљевском двору и поштован међу светогорским монасима, није никад заузимао место у врховима црквене хијерархије — можда један од доказа да није потицао из породице знатнијих племића. Не чини се да му је због тога живот био монотон и једноставан. Ученик архиепископа Саве I, он је пратио свога старешину на његову путу по Истоку[2] и, даровит какав је био, сигурно том приликом много шта научио. Унутрашњи живот његов не изгледа да је био мање богат од спољашњег, нити његова воља слабија од његових знања. Доментијан се морао истицати и талентом, и карактером, и културом, кад су га хиландарска сабраћа бирала за свог духовника, а краљ Урош I му поручио животописе св. Саве и св. Симеона Немање.

По обиму и вредности свога рада усамљен у књижевности свог времена, Доментијан то није у свеопштој нашој тадањој култури. Своја књижевна дела је он писао истих година којих је непознати сликар радио фреске у Тројичиној цркви у Сопоћанима — најузвишеније странице српске средњовековне прозе и најрепрезентативнија сликарска дела српске средњовековне уметности настала су у исто време и за исто друштво. Да ли су се знали њих двојица, велики писац и велики сликар? Да ли су чули један за другог? Раздвојени недогледним географским пространством, они су били блиски схватањем света и ширином мисли.

[1] Д. Костић, *Је ли Доментијан био ученик Савин и сапутник му по светим местима.* „Гласник Југословенског професорског друштва", XIII (1932—33), 93.

[2] Д. Анастасијевић, *Је ли свети Сава крунисао Првовенчаног,* „Богословље", X, 2—3 (1935), 247, 251—260.

Прво своје књижевно дело, *Живот св. Саве,*[3] Доментијан је — као што нам то сам поверава — писао у Светој Гори, у Кареји, у испосници Савиној. Обратно од онога што би се могло мислити, није га састављао у пустињи, него у центру монашког света и у седишту светогорског прота, у месту о коме са̂м он каже да је „пресветло и изванредно, украшено, по подобију рајском, сваким лепотама". Ћелија у којој је Доментијан писао изгорела је, али она није могла бити много друкчија од дојучерање и садање. Подигнута на падини са које се пружа поглед на шумовиту околину, на високо небо и на море, она ни по чему није личила на испоснице које се код нас показују у околини Студенице, Пећи и Дечана. Савина ћелија није била зазидана мрачна пећина у стенама, већ удобна грађевина од два-три одељења спојена са црквом. Невеликих пропорција, она је подигнута за два-три монаха који ће у њој живети по прописима Карејског устава, а то је: служити у цркви, молити се и прочитати цео Псалтир за дан и ноћ. Очевидно, Доментијан, док је састављао *Живот св. Саве,* није могао све своје време поклањати читању Псалтира и молитвама. Псалтир је читао и ваздан се молио други монах, који је ту с њим боравио; Доментијан је већином писао. Место је било као створено за писање и контемплативан живот. Ту, у светлости, у ведрини, у малој кући окруженој дрвећем и биљем, међу орасима и маслинама и струјама с мора, настало је једно од најсјајнијих књижевних дела које је икад написао један српски писац.

Доментијан је морао с великом вољом састављати *Живот св. Саве,* — једно због Савине личности, коју је он толико поштовао и искрено јој се дивио, а друго стога што је он то своје дело писао у ћелији коју је Сава основао и у којој је Сава и сам једно време живео. Све је на томе месту опомињало Доментијана

[3] Доментијан, *Живот св. Симеуна и св. Саве,* изд. Б. Даничића, Београд, 1865; у преводу Л. Мирковића, Београд 1938.

на Саву — ћелија, црквица, дрвеће, стазе, успомене, монаси који су, као и он, памтили Саву и о њему с њиме разговарали. И краљевски двор и архиепископија су утицали на Доментијанову вољу да пише и на начин његовог писања: Доментијана је за тај посао одабрао сам краљ Урош I, вероватно иницијативом свога брата, архиепископа Саве II, који је више година био Доментијанов сабрат у Хиландару. У бечком рукопису Доментијановога *Живота св. Саве* забележена је година 1242. као датум његовог постанка, а у лењинградском рукопису година 1253. С малим изузетком, научници су се определили за овај други датум. У сваком случају, у српској књижевности је то био велик момент кад је последњи ученик првог ахриепископа Саве — како Доментијан себе зове — послао своју прву књигу на дар краљу Урошу I — коме ће послати и другу — „на благослов од Свете Горе у српску земљу".

Својим обимом, Доментијанов *Живот св. Саве* надмаша све српске средњовековне животописе. Насупрот тексту св. Саве о Немањи, који нема више од двадесет и четири стране, и тексту Стефана Првовенчанога, који је само двапут већи, Доментијанов *Живот св. Саве* износи близу две стотине страница. То није кратка приповетка као спис Савин о Немањи; нити је то низ аутобиографских података и хроничарских бележака као у Стефана Првовенчанога; то је опсежно хагиографско дело у високом степену документарно и у највишем степену идејно. У њему се не износе само догађаји из живота једне знамените историјске личности, него се излаже и цела једна црквена и државна идеологија. Оно превазилази све српске средњовековне животописе разноврсношћу и богатством теолошких мисли, дубином етичких рефлексија, верским заносом, висином глорификовања српских светитеља, апотеозом духовног живота и беседничким полетом казивања.

Живот св. Саве писао је учен човек и за дворско друштво. Није чудно што се дело није много свиђало монасима и, услед тога, мало било преписивано међу њима. Изразито богословске и мистичне атмосфере, дато у тону беседника и написано стилом химнографа, оно се није свиђало ни грађанским историчарима из прошлог и овог века. Судбине великих писаца знају бити и у разним временима једнаке.

Друго своје књижевно дело, *Живот св. Симеона,* Доментијан је писао на другом месту и другојаче лепом — у брдима више манастира Хиландара, у пиргу Преображења Спасова. Тај пирг Спасова Преображења, изгубљен у шумама, на пропланку који сећа, зеленилом и тишином, на античке грчке пределе, подигнут — и он — старањем краља Уроша I, постоји и данас, иако није онај исти. Место је пусто, без човека, ћелије су без прозора и без врата, зидови склони паду. Једино што у старој једној, руинираној цркви још има фресака, недавно откривених и очишћених, монументалног стила као и све наше фреске и списи XIII века. Посматрајући их, узбудљиво је знати да их је и Доментијан гледао.

Кад је састављао *Живот св. Симеона,* Доментијан није у пиргу на Спасовој Води — како се место данас зове — сâм живео. Са њим је пребивао ту и Теодор Граматик, који је, по Доментијанову налогу и под Доментијановим надзором, преписивао чувени и много тражени *Шестоднев* Јована Егзарха. Захваљујући преписивачу Теодору, који у своме запису назива свога заштитника умним јеромонахом и светим књигољупцем, сазнајемо да је Доментијан био колико увијаван толико енергичан човек, који је спасавао свога сарадника кад је овај био гоњен од светогорских власти.[4] Тај Теодор Граматик није нико други до будући монах Теодосије, писац једног новог, не мање доброг *Живота св. Саве,* и једног непоновљеног *Живота св. Петра Коришког.* Никад се код нас нису нашла под истим кровом два тако даровита писца.

Као и биографију Савину, Доментијан је биографију Немањину — како сâм наводи — саставио по жељи краља Уроша I. Писао ју је 1264, за владе цара грчког Михаила Палеолога и — православни монах Доментијан не пропушта то додати — у треће лето када цар узе Цариград од Латина. Српском црквом је

[4] Б. Сп. Радојичић, *Развојни лук старе српске књижевности,* Нови Сад, 1962, стр. 111—117.

тада управљао — бележи Доментијан даље — краљев брат, који је, од Доментијановог сабрата у Хиландару и од хумског епископа, у међувремену постао архиепископ српски Сава II. Игуман хиландарски је, у то време, био Јоаникије, који је у младости пратио Саву II на његову путу у Свету Земљу, а у зрелим својим годинама наследио га на архиепископском престолу — личност такође блиска двору, коју је волео „тадањи краљ српске земље", како ће рећи за њега један писац XIV века.[5] Као год и прво, Доментијан је и друго своје књижевно дело писао за чланове највишег световног и црквеног друштва.

Живот св. Симеона није толико значајно дело као *Живот св. Саве*. Личност великог жупана Немање, који се замонашио тек пред крај живота, није Светогорцу Доментијану била фасцинантна као личност св. Саве, који је с двора одбегао у монахе као младић и постао први српски архиепископ. Ратовања, дипломатски преговори и политичке интриге мање Доментијана занимају него етичке рефлексије и богословске мисли. Али то не мора бити ни једини ни главни разлог што је друго Доментијаново дело слабије од првог. О Немањи су већ писали Сава и Стефан, писао и сам Доментијан, састављајући *Живот св. Саве* — о Немањи се није имало много шта ново да каже. За излагање чињеница из његовог живота Доментијан се у овом свом спису служио ранијим текстом, туђим и својим — утврђено је да је он за овај свој *Живот св. Симеона* узео из списа Стефана Првовенчаног 438 редака, а из свог *Живота св. Саве* једну трећину.[6] Ни сву похвалу св. Симеону у томе делу није сам написао, него унео у њу неколико реченица из похвале руском кнезу Владимиру од кијевског митрополита Илариона. Али, ако у овом Доментијановом спису нема нових историјских података, има у њему нових идеја, нових тумачења догађаја и новог схватања Немањине личности. Датуме и географска места, који су од толике

[5] Архиепископ Данило II, *Животи краљева и архиепископа српских,* превео Л. Мирковић, Београд 1935, стр. 215.

[6] В. Ћоровић, *Међусобни однош*a*ј биографија Стефана Немање,* „Светосавски зборник", 1 (1936), 13.

важности за св. Саву и Стефана Првовенчанога, Доментијан је изоставио или им је број смањио на најмању могућу меру, као ствари које не употпуњују монашки и светитељски лик Немањин. Најречитије и најдуже поглавље у Доментијанову *Животу св. Симеона* јесте дитирампска похвала св. Симеону, а најузбудљивији опис није опис никојег ратног подвига Немањиног, него глади до које је дошло у земљи после сукоба између браће Вукана и Стефана. Дајући другу сврху своме спису него св. Сава, Доментијан се није користио његовим *Животом господина Симеона,* иако му је био познат; обилато се користио међутим Стефановим списом, који му је био близак по глорификовању Симеона Немање као светитеља и чудотворца — четвртину свога дела Доментијан посвећује Немањиним чудима.

Апологет хришћанске доктрине и творац монархијске религије у српској средњовековној књижевности, Доментијан је једно тежиште својих списа ставио у апотеозу монашког живота и хришћанских мисли, а друго у дивинизовање српских владара и светитеља и у глорификовање њихових идеја и дела. За њега, велики жупан Стефан Немања није, као за св. Саву, скромни и побожни „христољубиви господин"; он је за њега „благоверни и благочастиви и Богом изабрани и Богом подигнути и самодржавни господин Стефан, великославни и великородни и превелики жупан Немања". И идејно и титулама, Доментијан изједначује Стефана Немању са византијским царевима и ставља га у ред светских владалаца, — у исто време кад се краљ Урош I слика на фресци у Богородичиној цркви на Бистрици код Бијелог Поља и убрзо потом у Сопоћанима — први међу српским владарима — у дивитисију, са лоросом, с круном на глави и с препендулијама византијских царева. И није међу српским владарима само Немања, у Доментијана, „велики од великих и славни од славних"; у њега је и незнатни краљ Владислав „велики краљ . . . који царује на престолу оца свога". Поготову је за Доментијана велики његов савременик „господин унук светога Симеона, и првовенчанога краља кир Стефана најмлађи син међу свом браћом", а то је „најбољи и превелики кир Сте-

фан Урош, који самодржавно царује у своме отачаству свим српским и поморским земљама". Не ради се о личности, него о положају, и није реч о човеку, него о владару — кроз Доментијана не говори историјска истина, већ државна потреба да се глорификује српски владар и кућа Немањића.

У старој српској књижевности нема важнијег извора од Доментијана за познавање средњовековних идеја о световној власти и владару. Ни један наш стари писац не доноси обилнија обавештења о пореклу и о легитимности краљевске власти, о благослову који даје отац наследнику, о значењу крста у биткама, о односу владаоца према цркви и свештенству, о даровима и милостињи, о значају светитељских чуда. Доментијанови списи садрже целу једну идеологију државе и власти.[7]

Сасвим природно, богословска тумачења су у јеромонаха Доментијана претежнија од историјских и световних. Излажући живот Немањин, он не говори много и радо о ратовима Немањиним, нити наводи поименце градове које је Немања разорио, ни покрајине које је задобио, као што то чини Стефан Првовенчани у своме спису. Доментијан је усредсређен на глорификовање Немањино у свим видовима његове делатности и изводи то глорификовање најчешће путем поређења Немање са старозаветним личностима. По њему, као што је праотац Ноје други обновитељ целог света, тако је Немања обновитељ српског отачаства. „Цвет од доброга корена", изашао „из бедара оних који су господовали српском земљом . . ., пречудан у чудесима и крепак у ратовима . . . непријатељима страшан и свима диван", Симеон Немања је „толико ратова учинио и толико царева победио и толико чудеса показао као некада боговидац Мојсије". За Доментијана није битно да се поброје цареви које је Симеон Немања победио, него да га стави у исти ред с Мојсијем. Доследан томе ставу, Доментијан посвећује три странице одсудној Битци код Пантина која је довела

[7] О средњовековном схватању владара и власти у Византији, O. Treitinger, *Die oströmische Kaiser — und Reichsidee nach innerer Gestaltung im höfischen Zeremoniell,* Darmstadt, 1956.

Немању на престо, а двапут више поређењу Немањине судбине с примерима које даје Стари завет. Доментијану није до тога да опширно и тачно прича о Немањином сукобу с браћом, него да одбрани Немању од могућег прекора да је неком преотео власт — он хоће да покаже да Немања није незаконито узео престо великог жупана. Поређујући Немању са Адамом, Аврамом, Исаком и Јаковом и праведним Нојем, и тврдећи да су се у Битци код Пантина у редовима Немањине војске борили анђели и св. Ђорђе и да је Немања победио противнике „силом Божјом и молитвама пресвете Богородице", Доментијан објашњава да Немања није узурпатор и да је сасвим природно што је злу браћу победио један такав праведан човек. За Доментијана није у питању историја, него принцип легитимитета.

Прво монах и богослов, а потом историчар и хроничар, Доментијан више слави Немању што је у српским земљама учврстио православље и дао пример побожног живота, него што је ујединио српске земље и ојачао државу. „Савршен отац свога отачаства", Немања се, по Доментијану, после смрти не брине мање о својој земљи но док је био жив: захваљујући његовим молитвама и чудима, његови потомци увек побеђују непријатеље и ратне противнике. За јеромонаха Доментијана, Симеон Немања није — као за Првовенчанога краља — само српски светитељ и чудотворац; за њега, св. Симеон исцељује све болеснике, од Свете Горе до Јадранског мора. Велики Светогорац, Доментијан тврди да је Симеон Немања канонизован за светитеља и из његове раке потекло миро у Хиландару, а не, како то Првовенчани каже, у Студеници. По њему, светогорски монаси су одмах после смрти Немањине створили празник светога Симеона Мироточца и приложили га ка светом Симеону Богопримцу, да им се обојици празнује општи празник у један дан. Очевидно, Доментијан се поноси тиме што може показати да је св. Симеон Нови Српски сличан светом Симеону Богопримцу. Од скромног монаха и доброг оца — у Савину спису — и од ваљаног владара и војсковође, светитеља и чудотворца — у спису Првовенчанога краља — Симеон Немања је, у Доментијанову делу, постао велик владалац и општа хришћанска

личност, коме се диве не само Срби, него и Грци, а његова слава, још за живота, постала екуменска.

Дајући Симеону Немањи атрибуте великих светитеља, Доментијан га неуморно пореБује са личностима из Старог завета. Као што је, каже, Бог заповедио Авраму да изађе из своје земље и оде у Хананију, тако је послао Немању у Свету Гору, и као што је Јаков ишао ка најмлађем сину Јосифу у Египат и био пренесен из Египта, тако је Симеон Немања ишао ка најмлађем сину Сави у Свету Гору и отуда био после смрти пренесен у Студеницу. Поређујући Немању са Мојсијем, Доментијан га изједначује не само чином већ и говором. Кад је Немања уступио престо свом сину Стефану, он му је, по Доментијану, и ово рекао: „Нека буду руке твоје на плећима непријатеља твојих, и све стреле твоје у очима непријатеља твојих, и све оружје твоје у ребрима непријатеља твојих". То није тако говорио Немања Стефану, већ тако замишља његов говор Доментијан, који, из поштовања према Немањи, понавља мисли и речи старозаветних пророка.

Глорификовање св. Саве у Доментијановим списима, ако није веће, није мање од глорификовања св. Симеона Немање. Иако син владарев, Сава није, каже Доментијан, живео као млад монах другачије од осталих монаха, него им, напротив, давао пример, био „зрцало свој братији", њихов узор. С великом вољом и поносом Доментијан прича о Савиним путовањима по Истоку, истичући како је Сава свуд — на византијском двору у Цариграду и Никеји, с патријархом у Јерусалиму и с патријархом у Александрији — где год је дошао, био дочекан с почастима и испраћен с поклонима. Отишав, по молби свог брата Стефана, на преговоре с мађарским краљем, који је био завојштио на Србију, Сава је с великом чашћу примљен од мађарског краља, кога је не само одвратио од напада, него га и превео у православље. На своме путу по Светој Земљи, Сава је, у Јерусалиму, више пута посетио патријарха Атанасија, водио с њиме пријатељске разговоре о реформи црквених закона и заједно с њиме служио у цркви — сав град се стекао, каже Доментијан, да види Саву, чувши за његов долазак. Сава је био, наставља Доментијан, велик пријатељ са

солунским архиепископом Константином, и кад би долазио у Солун, одседао је у манастиру Филокалу, у којем је остајао колико је желео. Саву нису на његову путу по Истоку пријатељски дочекивали само црквени управљачи, него и владари („Заволеше га и земаљски цареви исувише, и одликоваше га великим частима"). На повратку Савину из Јерусалима примио га је и угостио византијски цар, који му је за даље путовање дао лађу и предао му дарове за светогорске монахе; византијска царица, коју је Сава упознао на двору њеног оца Теодора Ласкара кад је први пут долазио у Никеју, нарочито га је богато обдарила на растанку с њиме. Срдачно и свечано је њега примио, такође, цар Теодор Анђел, таст Радослављев и пријатељ његов, при сусрету с њиме у Солуну. И нису, по Доментијану, архиепископа Саву поштовали само хришћански владари и патријарси православне цркве. На његову путовању по Истоку, њега је вавилонски султан, иако паганин, дочекао с великим почастима и старањем о његовом удобном боравку. Исто тако пажљиво је дочекао Саву и султан у Египту. „Када је преосвећени ту дошао, каже Доментијан, по заповести тога цара све потребно на корист њему и онима који су с њим, све би донесено". И код куће је Сава био изванредно поштован. Кад се приближио својој земљи враћајући се са Истока, изишли су му у сусрет изасланици краља Радослава, а када је стигао у Жичу, „од свију земаља отачаства његова течаху веселим ногама на благослов преосвећенога".

Читајући Доментијана, чини се да су сви страни владари и црквени великодостојници, сви народи били срећни што могу да виде и приме првог српског архиепископа — „љубљаху га не само цареви и архијереји, него и сви градови и земље и цело племе рода људскога". Доментијан се не задржава на томе да је Сава савршен архиепископ, крманош цркве, нови законодавац, који је „духовним крилима облетео крајеве целе васељене". Сава је за њега и „испитивач истине и самовидац дела светских", „свесветска труба" — Сава је, по Доментијану, раван старозаветном пророку Мојсију, па и већи. „Онај велики боговидац доби таблице закона Богом написана писмена на каменим плочама", каже Доментијан за Мојсија и додаје о Сави:

„А овај преосвећени не прими ништа на каменим плочама ни мастилом написано, но новом апостолском благодаћу прими светим Духом назнаменане таблице духовних поука, којим испуни закон и просвети своје отачаство". И то није једино преимућство Савино — целим низом поређења Доментијан ставља Саву изнад Мојсија. „Онај велики боговидац преобразујући крст победи Амалика; а овај преосвећени многе законопреступнике који су војевали на његово отачаство . . . изби их". На шест страница, ненадмашним богатством и лепотом метафора и музикалношћу реторског понављања, пореће Доментијан Саву са Мојсијем, до краја у корист Савину. „Онај боговидац не удостоји се наследити нимало обећане земље; а овај преосвећени муњоносним начином прође истоке и западе испуњујући Христово јеванђеље и приведе Господу савршен народ". „Као Бог све испуњујући добротом", каже о Сави Доментијан, „сву земљу свога отачаства испуни сваком добром вером и добрим законима, утврдивши је са свих страна". Ни један наш животописац није ставио једног српског светитеља тако високо као Доментијан Саву.

Још за свога живота, архиепископ Сава је, продужује Доментијан, био чудотворац. Као св. Никола, као Христос, утишао је на мору буру, лечио болеснике, обамрлог брата Стефана вратио у живот, а могао је и мртве васкрсавати, али се клонио тога, „због своје велике скромности". Архиепископ Сава српски није ни умро као обични људи. „Са анђелским ликовима и редовима апостола, са блаженим дусима у слави би вођена душа његова пред човекољубиво лице Творца свога". Тако као у Доментијана смрт Савина, описује се у средњовековној књижевности и илуструје се на фрескама још само смрт Богородичина — првом српском архиепископу није се могла дати већа почаст од давања сличности с Богородицом.

Стављајући св. Саву у ред апостола и старозаветних пророка, Доментијан га не глорификује само његовим поступцима и делима, већ и својим речима. Ево шта је Сава, по њему: свети младић; законоположник своме отачаству; истинити истребитељ безбожних јеретика; крепки помоћник онима који немају помоћи; достојни сабеседник светим апостолима и мученицима; богогласна труба позлаћена светим Духом; стан самога Господа; апостолски заступник отачаству своме; отац отаца свега отачаства свога. Из странице у страницу, из реда у ред, кроз сву монографију какве све атрибуте Доментијан не даје Сави, каквих све похвалних речи он не налази за њега! То је цела антологија украсних имена, исто толико лепих колико садржајних.

Св. Симеона и св. Саву Доментијан глорификује не само сваког за се, већ и заједно. „Истинити пастири који се и после смрти неослабно брину за своје стадо", њих двојица су „саветници и саврсници апостола и састолници мученика, и равни патријарсима, заједно зборујући са анђелима и љубими од арханђела". Као „васпитање и изданак Свете Горе", Сава је Доментијану ближи и претежнији од Немање. „Најмлађи телом од двојице, би прво рођен светим Духом", каже он, алудирајући да се Сава пре Немање замонашио, и продужује, стављајући Саву и изнад Првовенчанога краља: „И брата свога научи сваком богољубљу". Први и најизразитији репрезентант монархијске религије у старој српској књижевности, Доментијан пореће Немању, Саву и Стефана са светом Тројицом. Они, по њему, имају „једномислену вољу у три тела, сви једнодушни, једно мислећи и једно гледајући", тројица који „сатворише на земљи вољу Тројице".

У Доментијанову заносу кад говори о св. Сави и о св. Симеону Немањи дирљиво је видети колико он воли своју земљу и њене људе — њене владаре, њене светитеље, њене црквене управљаче, народ — нема у њега ваљда странице једне на којој не помиње отачаство. Он се поноси тиме што је Хиландар у Светој Гори српски манастир, раван византијским царским манастирима, и што су српски краљеви у сродству с византијским царевима, а српски архиепископ у пријатељству с васељенским патријарсима. Долазак Немањин ка сину Сави у Свету Гору изазвао је, по Доментијану, узбуђење целог православног света. „По целој земљи грчкога царства прочуо се састанак светих", каже он, додајући како су и цареви и велможе, и мали и велики монаси, сви „дошли да се виде и

благослове са светима". Доментијан се, очевидно, радује када прича да је Савин пут по Истоку био тријумфалан пут, да је Првовенчани краљ односио победе у свим ратовима и да св. Симеон Немања стоји у првим редовима хришћанских светитеља. И не радује се мање што може да тврди да су сви они били велики родољуби. По њему, Сава је пренео мошти Немањине из Хиландара у Студеницу по жељи очевој, који је и „после смрти хтео да неослабно чува паству своју" и помогне своме наследнику Стефану да победи ратне противнике. Све што је чинио св. Сава, чинио је, по Доментијану, на првом месту из патриотских побуда. Он је прошао Исток и Запад, Југ и Север, облетео цео свет, ни ради чега колико ради тога да као пчела сабере „своме отачаству мед благоразумности". Ни кад је био на Синајској Гори, архиепископ Сава није заборављао српске људе — „и на крајевима земље бдијући за стадо свога отачаства". Враћајући се са Истока, лежећи на самрти у туђој земљи, у Трнову у Бугарској, Сава је, благословивши ученике и сроднике, благословио и свој народ и сву „земљу отачаства свога". По јеромонаху Доментијану, који сав свет дели на отачаство и туђе стране, такви су сви српски људи. Пратиоци Савини, на његову путу по Истоку, овако се питају у једном тренутку малодушности: „Удаљени од своје земље, да ли ћемо бити разграбљени од ових људи друге народности, или опет да ли ћемо погинути од разбојника по туђим земљама, не знајући путеве?"

И у списима архиепископа Саве има патриотског осећања, али је оно дискретно. Има га у јачој мери у спису Стефана Првовенчанога, али се оно углавном своди на осећање државе и династије. У Доментијана је то осећање не само шире него и дубље. Оно обухвата не само владара и владарску кућу, и не само српску православну цркву и њеног оснивача, него се проширује на целу земљу, цео народ. Апологет патриотских осећања ништа мање него религијских, Доментијан је један од твораца националне свести у српској књижевности средњег века.

Глорификовање св. Саве и св. Симеона не састоји се, код Доментијана, само у истицању њихових врлина као људи, њихових родољубивих стремљења као управљача цркве и државе, ни њихових чудесних дела као светитеља. Оно се састоји и од химничких похвала, којих је у његовим списима неколико и које, сабране, износе више од десет страница. Доста је из њих издвојити свега две-три реченице, да се види у шта се у његовим метафорама претварају Немања и Сава: „Обојица оштре стреле Христове, изоштрене богољубљем и наоружане светим Духом, које су побожношћу пробиле срца свију верних; обојица богогласни славуји који имају budне душевне и срдачне очи, који су пробудили неумуклим божанственим песмама заспале у гресима; оба реке божанствених бања, који су омилили срца овештала од незнања истинитога живота; обојица светлодушни и једнаки светилници, који су рекама суза окрилатили свете молитве". Ширином дикције, ритмом фразе, свечаношћу тона, богатством и лепотом метафора и фигура, Доментијан у својим похвалама превазилази све средњовековне биографе српских светитеља.

Ни у својим мислима, ни у својим осећањима и речнику јеромонах Доментијан нема ничег профаног. Њега профани људски живот уопште не занима; он не помиње ниједну краљицу, ниједну принцезу, ниједну жену, изузевши Немањину жену Ану, па и њу ваљда само стога што се замонашила; једино зна за жену краља Радослава, о којој не каже ни како се звала. О световним стварима он говори, претежно, из религијских побуда — људске поступке и историјске догађаје он редовно објашњава етички и теолошки. Колико је он монах види се и по томе што њега Немањин живот занима мање но живот св. Саве, и што он више прича о Немањи као монаху него као владару — Немања је за Доментијана на првом месту светитељ и чудотворац. Наслов његовог другог књижевног дела и гласи тако: *Живот и подвизи преподобнога и светога међу светима оца нашега Симеона, бившега Немање првога, обновитеља српскога отачаства, новога мироточца и великога чудотворца.* Што је Сави дано на крштењу име Растко, Доментијан сматра да је то учињено, не из угледања на име великог моравског кнеза Растислава, нити из жеље Савиних родитеља да им дете буде напредно телом, већ

ради тога да „узрасте божанственим добрим делима“. У Доментијановом спису, Савино писмо Немањи којим га позива у Свету Гору није породично интимно писмо, већ богословски трактат и апологија монашког живота, а излагање последњих часова Немањиних није опис његове смрти, већ монашке смрти уопште, у тренутку кад се чита канон на исход душе. После смрти Немањине, велики кнез Вукан је изишао поражен из сукоба са братом Стефаном из истих разлога из којих је, после смрти праведногНоја, био побеђен син Хамов Ханаан који је напао на брата Сима: нису имали благослов очев и ослањали су се на иноплеменике. Набрајајући по имену сва она места која је архиепископ Сава посетио у Светој Земљи, Доментијан сваки пут наводи шта се у којем догодило у Христово време — он исто толико обавештава своје слушаоце о Савину путовању колико их поучава о животу Христову.

Никад не излазећи из мисаоне и осећајне монашке атмосфере, Доментијан свуд, где год му се да прилика, речником који задивљује и сликама које засењују, указује шта је монашка дужност, шта задатак, у чему сврха и лепота монашког живота. Неки пут, он то каже непосредно, једноставно наводећи врлине које красе правог монаха, а то су: покајање, исповедање својих грехова и плакање над њима, не мање смерност, исправљање свога живота, мржња греха, не опијање, не блуђење, но чист живот. Други пут, он то казује посредно, говорећи како су Симеон Немања и Сава проводили живот у скрушености, у миру, у светињи и у свакој уздржљивости, и како су све што је на овом свету сматрали као ђубре. Он то истиче не само стога што треба да прослави њих двојицу, већ и да своје читаоце потакне да се угледају на њих. Јеромонах Доментијан није глорификатор само српских светитеља и српске земље, него и монашких врлина.

Подложан екстази колико контемплацији, Доментијан је писац великог дара мистичних виђења. Код њега, св. Сава у писму оцу којим га зове к себи у Свету Гору наводи као разлог и то што жели да му целива образ који је био написан на небесима још пре његова рођења. Симеон Немања се после смрти јавља

сину Сави у сну без телесних црта, украшен „преславним и неисказаним красотама и лепотама и сијајући пресветлим венцем више од сунчевог сијања“. У Немањи Сава види сина светлости кога је Христос изабрао још из утробе материне да буде „сусретник његовим светима и да са њима неразлучно зборује“, удостојивши га „стојања у збору са вишњим силама“. Још за живота његова, Сава је Немањи прорекао да ће бити мироточац сличан светом Димитрију, а Немања саопштио Сави у сну да ће му Христос — зато што је Сава позвао оца к себи у Свету Гору — у награду дати да види Свету Земљу и постати архиепископ. На Синајској Гори, на месту где је пророк Мојсије примио таблице Божјих заповести, Сава није могао да се отргне — каже Доментијан — од тога светог камена, „као видећи самога Тога који је преклонио небеса и сишао“, „гледајући умним и срдачним очима Онога који горе седи на престолу керувимском“. Ни у једног нашег средњовековног животописца нема такве визионарске моћи и мистичног надахнућа као у Доментијана.

Не мање мистик но хроничар, Доментијан није већи приповедач него моралист. Јаче но сами догађаји, њега интересује њихово морално значење, и он их опширније објашњава но што их излаже, — Савино писмо с позивом оцу да дође у Свету Гору двапут је дуже од текста у којем је испричана Савина младост. У Доментијановим списима је толико рефлексија и поука, да се неки пут чини да он не пише толико ради тога да изнесе материјални и духовни живот личности о којима прича, колико ради тога да те личности казују мудре речи, изговарају молитве, пишу писма и држе проповоди. Највећи филозоф међу српским животописцима, с највише мисли о човеку, о животу, о смрти, о вери, о вечности, Доментијан се зна изражавати као антички мудрац. „Љубав је мати свим добротама“, каже он на једном месту, а на другом: „Бог и нашем неразумљу даје своју снагу“. Држећи се изнад људи и њихових страсти, он се обраћа, подједнако, онима који имају власти и богатства и онима који су их лишени: „Овај свет брзо пролази, а земаљска слава, ако се и дотакне

неког, исто тако одбегне од њега, па чак му се и насмеје". Не одвајајући се од те мисли, он је проширује, прецизирајући: „Ако се обучете којим лакомисленостима злата и сребра, ако ли оденете тело којим предрагим ризама, шта је друго него тело? Немојте помишљати шта имате, него шта сте и ради чега сте". Дајући тај савет, он га продубљује закључком у коме је колико одлучности толико резигнације: „За добра дела не тражите наплате ни од кога на овоме свету".

Доментијанове етичке и религиозне мисли, које се смењују у његовом спису као што се у музичкој симфонији смењују богатство и лепота мотива, није лако одвојити једне од других, и у тој њиховој нераздвојности се налази не мања драж њихова. Религиозна уверења, разуме се, претежу. И то је сасвим природно код средњовековног писца као што је Доментијан. „Учење духовно, каже он, није игра, нити безумље мисли човечјих, но света вера". Његова уверења имају стога каткад карактер оштре опомене, скоро претње, која треба да буде утолико од већег утиска на слушаоце што је Доментијан ставља у једну беседу архиепископа Саве. „Заиста вам кажем, умрећете у вашим гресима и нигде нећете прећи самртне преграде, но умрећете на веки живи телима и имајући у себи живе своје душе". Мисао није само лепа и смела, него и лепо речена.

Највише етичких и религиозних мисли налази се код Доментијана у беседама за које он каже да их је архиепископ Сава I држао у Студеници и у Жичи. Истина, као што Савина писма оцу и брату и њихова писма Сави нису аутентична, него их саставио Доментијан (као год и Немањин говор кад се одрицао престола), тако ни беседе Савине у Доментијанову спису неће бити Савине — није вероватно да би неко те беседе у потпуности запамтио или их од речи до речи записао. Али оне, по свој прилици, садрже у великој мери идеје Савине[8], за што би у првом реду говорило то што се, и речнички и идејно, разликују од писања Доментијановог. Једноставношћу израза, благошћу тона, богатством моралних реф-

[8] Д. Анастасијевић, у „Богословљу" XII (1937), 256—260.

лексија оне заиста сећају на писца *Живота господина Симеона*. Без обзира на њихову аутентичност, беседе које Доментијан у својој књизи наводи као Савине, иду у најсадржајније и најплеменитије ставове српске прозе.

„Ми верни треба да сматрамо овај живот као ништа — говори ту Доментијанов Сава — и да не губимо себе у њему, и да се не узносимо у њему, нити да требамо много имања, нити да имамо величања у себи, нити да се хвалимо будући у пустоши живота, а уз то самртној и погибељној. Јер нико од нас нема да остане овде, но сви ми треба да отидемо одавде". Ту мисао, коју Сава, непосредно по повратку са Истока, изговара у беседи свештенству и властели окупљеним у Спасовој цркви у Жичи, Доментијан излаже и варира на четири странице свог списа. Непријатељ дугих и честих цитата, ја ћу навести само две-три реченице из те беседе, и ни за шта друго него да укажем — као и досадашњим наводима — шта се све крије у старој српској књижевности, која је по свему позната више него по обиљу и лепоти мисли. „Тело брзо умире, говори даље Сава, и године се брзо свршавају, као да беже пред нама и као да нас журе ка судишту. Зато се и ми пожуримо ка добрим делима, спремајући се у свему, колико је могуће овога света, да као из огња што уграбимо . . . Јер овај век изгара бедним пламеном, и све што се у њему види као красно, брзо постаје као да није било . . . Не брините се за оно што је земаљско. Остављајући оно што је привремено, купујмо небеско." Сав у заносу, Доментијанов архиепископ Сава упућује слушаоцима ове речи, од најнадахнутијих које су у српској књижевности написане: „Пожурите се, браћо, и са љубављу сачувајте моје заповести, да будемо истинити наследници рајских радости и достојни славе небесне светлости . . .; не ове светлости која на истоку исходи и на западу заходи, која се временом свршава, и која се дели доласком ноћи, коју заједнички са животињама видимо; но молимо светлости коју са једином анђелима можемо видети, којој ни почетак не почиње, ни крај престаје; ка тој истинитој светлости пут је права вера, која нас уводи у вечни живот."

Непосредност и убедљивост Савиних беседа појачане су одсуством богословске литературе и реторике — Доментијан, из чијих списа би се могла саставити антологија цитата из Светог писма, у Савиним беседама скоро да их нема. Оне садрже не апстрактна учења преузета из богословске лектире, већ етичке мисли из животног искуства, које нису мање дубоке ни мање импресивне од мисли што ће их, два века доцније, дати Тома Кемпијски у својој славној књизи *О угледању на Христа.* Изнесене без екстазе, без патоса, са једноставношћу и мирноћом моралисте који никад не престаје да живи у религијској атмосфери, мисли у беседама архиепископа Саве настале су из мудрости, а саопштене лепим казивањем.

И идејно и речнички, Доментијан је знатно друкчији него у беседама тада кад доноси у своме тексту молитве и похвале — разноврсност није најмања одлика његовога књижевног дара. Молитва Савина да му брат Стефан оживи, дата је у једној јединој реченици, дугој целу страну, може се у нашој старој књижевности узети за модел узвишеног стила. Каденција њеног ритма, који се пење и спушта с наизменичношћу силине и благости осећања, има исто толико музичких врлина колико поетских. По тим особинама, њу надмаша само Доментијанова похвала св. Симеону, која обележава у српској књижевности — не само старој — врхунац егзалтираног стила. Обухватајући неких пуних дванаест страница, она представља јединствену мисаону и стилску целину, сву од оданости и љубави, готово туге, због недостижне узвишености онога који се у њој слави. Сав свој религиозни и етички занос, богатство језика, полет речитости унео је Доментијан у ту своју похвалу св. Симеону, одистинском ремек-делу беседничке прозе.

Велики ретор и мистик, Доментијан има ванредно чуло и за чињенице из реалног живота. Подаци из савремене историје нису у њега ни малобројни ни незнатни. Савино рођење и васпитање, његово бекство у Свету Гору, одлазак до Цариграда, оснивање Хиландара, задобијање независности српске цркве, крунисање Стефаново, подизање Жиче, Савино

прво и друго путовање по Истоку, смрт његова у Трнову и пренос његов у Милешеву, то и друго, готово све што знамо о Савином животу, знамо од Доментијана. Саопштења нису само уопштена, него и детаљна. Обавестивши нас да се Сава укрцао на лађу у Бриндизију, и искрцао у Акру, Доментијан га прати из места у место, од манастира до манастира, од цркве до цркве, од личности до личности, као човек који је не само о свему добро обавештен, већ који је и сам туда прошао. Доментијан је једини наш животописац који зна за српску државу пре Немање, коју он назива „велико краљевство од почетка". Истина је да о краљу Радославу говори само толико да га је Сава крунисао и оженио, а о Владиславу да је лишио земље старијег брата, али Доментијан тако ради свакако стога што не пише њихову биографију и што има обзира према њиховом наследнику краљу Урошу.

Кад говори о савременим догађајима, Доментијан је ретко сав у причи, али кад је, уме бити изврстан, ништа мање но св. Сава или Теодосије. Мађарски краљ — Доментијан не каже који, и за њега то није битно, него оно што ће се догодити — мађарски краљ пође с војском на Стефана Првовенчаног, који му пошље на преговоре брата Саву. Преговори су ишли тешко, дани били спарни. „Бог уздиже веома ражежено сунце у тој земљи, тако да су се растопиле све леденице", каже Доментијан, додајући да је Сава послао слугу ка мађарском краљу овако говорећи: „Реци да ми пошаље леда, јер сам у својој земљи научен да свагда пијем студено вино, а сада не, те трпим због велике жеге сунца". Краљ није могао испунити Савину жељу, јер је сав лед у краљевом двору био потрошен. На то Сава устане и, пруживши руке к небу, узме да се моли Богу. „И док је још стојао на молитви — продужује Доментијан — наједанпут би ваздух од тога места на коме стојаше преосвећени, и уздиже се вихор... И у тај час бише ветрови и велики громови и страшне муње и велики сумрак, и страх велики на самом краљу и на војницима његовим... И послушљиви Бог послуша слугу свога који га истином призива, и превеликим градом отвори не-

беске уставе великим крупицима града, какви раније не беху виђени од небеске висине, и покри место где беше стан преосвећенога ... И опет сатвори молитву да престане, и тако би. И по престанку тога града, напунивши царску паларију превеликих крупица, и посла ка великом краљу рекавши: ‚Када ти мени не посла леда, то ја теби шаљем, што ми је послао мој чувар са својих виших висина, и још пошљи слуге да узму колико ти треба цело краљевство.‘ " То је друкчији Сава и друкчији његов биограф од оних у друкчијим моментима но што је овај који личи, не на причање црквеног лица, већ световног. Ту не само да нема трага од слављења владаоца, него ни нарочитог његовог поштовања, — мађарски краљ се деградује и своди на немоћног човека, насупрот Сави, који се показује као чудотворац. И речник је друкчији. У разговору између Саве и слуге мађарског краља, и између слуге и његовог господара, нема уобичајеног достојанственог тона Доментијанова писања; те разговоре Сава води са људима који му, по његову биографу, ни по чему нису равни.

Насупрот тој сцени, у којој има много духа и скоро мало хумора, стоји једна друга сцена, колико нежна, толико узбудљива. У неко време — сад тако прича Доментијан — кад је архиепископ био у другој земљи отачаства свога, „поче побољевати свељубазни брат његов благоверни краљ Стефан од крепке болести, и посла ка преосвећеном, да чује о болести његовој, и да се, дошавши, помоли за њега". Ражалостивши се због брата, Сава пође да га види. „И док је он још далеко био од њега, срете га други ходећи на брзом коњу, и јави му: ‚Представи се брат твој‘. Када он чу овај горки глас, у том часу сишавши с коња паде на земљу, испунивши очи своје сузама ... " Не може се краће ни лепше причати. Али може драматичније — кад жалост није интимна и лична, већ општа. По одласку Немањину ка Сави у Свету Гору — каже Доментијан — велики кнез Вукан се удружио с туђинима и напао на Стефана, да му узме престо. Настао је рат. Једни су пали од оружја, други одведени у ропство, трећи изгубили имање. Кад су туђини протерани — завршава Доментијан — „дође други иноплеменик, звани глад, гори од оних који су прешли,

и сатвори свој други плен, већи од првога ..., стрељајући без стреле, и бодући без копља, и секући без мача, и убијајући без шиба, и просто рећи гонећи без ногу, и хватајући без руку, и кољући без ножа ..., сва наша земља беше пуна мртваца, и двори пуни, и куће пуне, и путеви пуни, и распућа пуна, и због грехова наших не могаху их ни гробари погрепсти, само их једва смештаху у житне јаме".

Посвећење св. Саве за архиепископа дало је прилику Доментијану да покаже своје велико познавање црквеног и дворског церемонијала и дар да опише догађаје које није видео. Догађаји се ређају оделито, као чинови у позоришту. Прво никејски цар Теодор Ласкар прими Саву са великом чашћу и задржава га код себе много дана. Затим патријарх васељенски Манојло, у свечаној одежди, у пратњи високог и малог клира посвећује Саву за архиепископа. Истога дана, цар Теодор чини велики празник у част Савину, одликујући све свештенство и раздељујући даре народу. За све то време патријарх држи Саву код себе, обдарује га патријарашким ризама и жезлом и поклања му мазге се пурпурним седлима. Најпосле, пред повратак Савин кући, цар Теодор га поново прима и, у знак нарочитог поштовања, насамо с њиме разговара и даје му злата да раздели светогорским монасима. То није мали ни незнатан увид у средњовековни дворски и црквени живот што нам га даје Доментијан описивањем посвећења архиепископа Саве.

У изношењу интимних сцена Доментијан није мањи мајстор него у опису церемонијалних. По доласку у Јерусалим, на своме путу по Истоку, Сава је — прича његов животописац — посетио патријарха Атанасија. Пошто су сели посред цркве, Атанасије пита Саву: „Како свет? И да ли су мирна царства по земљама? И да ли је добро држава царства вашега? И како те Господ проведе на свом путу?" Доментијан показује у овој сцени не само однос и приватан речник црквених управљача, него и да је српски архиепископ интиман и раван с јерусалимским патријархом.

Вешт у цртању односа људских и у церемонијалним и интимним приликама, Доментијан није мање добар у излагању унутрашњег људског живота и ин-

тимних мисли. Бавећи се у Јерусалиму, Сава је, каже, пошао из цркве к патријарху да се одмори. „И када је ту починуо од путног труда, и када је био ту, у светом граду . . ., одмах је не само заборавио трудове и досаде и скрби и печали које су се догодиле на путу, но шта више ширио се у весељу богозрачне душе своје, и благодарио је Господа због безбројних посвећења његових.“ Одлазак Савин из Јерусалима и растанак његов са сабраћом није у Доментијановом спису мање психолошки продубен. Сава, још једном посетивши све цркве, опрости се с патријархом, са игуманом и монасима, изљуби се и исплаче с њима. „И посред жалости обрете у себи весеље и превелику наду, усмотривши да доби испуњење своје прозбе коју је испрва просио у Господа излазећи из своје земље.“ У очима Доментијановим Сава није само старешина и светитељ, него и човек — за дивљење је пишчева способност да те две особине обједини у истој личности.

Савршено различит од обичних људи као светитељ, Сава им је сличан човек. По освећењу за архиепископа, он се преко Свете Горе враћа кући, и знајући да га чека нов и тежак посао, жали за својим прошлим животом и с немиром и бригом гледа у будућност. Опраштајући се са сабраћом у Хиландару, он, „обузет већом скрбљу и жалошћу, проливаше најтоплије сузе сећајући се светог младосног пребивања у Светој Гори и не надајући се да ће у будућности то постићи“. Али Сава не би био оно што је кад би подлегао сумњама. „И када је био веома печалан док је путем ишао — завршава Доментијан — наиђе на њега заборав, и нађе други извор светога Духа, који је с друге стране точио извор весеља . . . Све ће ти успети на добро“. То не само што није светитељ и чудотворац Сава, тај обични човек у дилемама који се теши радом, него то није ни исти Доментијан: у томе причању нема ни сенке од метафора и поређења, поготову нема реторике и мистике; овом приликом, речи су исто тако једноставне као што су једноставна људска осећања и двоумљења која нам оне саопштавају.

Што се не би очекивало од средњовековног писца, Доментијан у неколико прилика указује на усамље-

ност Савину. После братовљеве смрти, каже, Сава се осетио сам у свету. Ни до тада му није било лако, а поготову сад, кад је остао и без оца и без брата. „Од почетка многе тегобе подношаше собом у горама и у пустињама и у манастирима, по земљи и по градовима, са царевима и са кнезовима, одасвуда сабирајући своме отачаству пространство и богоразумност, а сада опет на њему јединим остаде сва тежина његова отачаства, да се брине о свима духовним и телесним исправљењима.“ По Доментијану, архиепископ Сава није добио за живота признање које је заслужио; „по нашем жестокосрђу“, каже његов животописац, „нисмо га познали“.

Било да архиепископ Сава нешто чини, било да размишља, Доментијан је пун пажње према њему, па и нежности, не губећи из вида да Сава није само црквени великодостојник, већ и човек. У Јерусалиму, Сава разговара са васељенским патријархом не само о „исправљању божанствених заповести“, већ и о „овом животу који брзо пролази“. Једну своју беседу епископима српским окупљеним на сабору у Жичи Сава овако завршава: „Више ме нећете видети у овом телу, нити ћете чути реч уста мојих, и много ћете желети видети дане моје, но неће вам се дати више да ме видите у овом веку. Но када се тамо скупимо у дому Господњем, ту ћете ме угледати“.

Није после свега неочекивано што у најлепше странице Доментијанових списа долази опис Савине смрти и преноса из Трнова у Милешеву. Како је дубоко емоционалан већ сам почетак те приче! „Кад је прошао дан суботни, и када је приспела недељна ноћ, и када је озаравао дан недеље, и када су с вечери многи часови минули, и када су се приближавали ка поноћи . . .“ Доментијан је узбуђен, и није чудно, јер узима да говори о смрти свога драгог Саве. Саопштавајући нам на крају да је Сава сахрањен с великом чашћу у манастиру Четрдесет мученика, при реци Јетри, у граду новом, а у месту званом Трнову, Доментијан нас упознаје да је Савино тело неколико година после његове смрти пренео у манастир Милешеву његов синовац краљ Владислав. Искупивши „велики клир свога отачаства“, епископе, игумане и мо-

нахе, праћен великашима, краљ Владислав је дошао у Бугарску и затражио од цара Јована Асена, свога таста, да му преда мошти Савине. Цар прими зета с великом чашћу, али не изађе одмах у сусрет његовој жељи, а бољари се успротиве томе још више. Једва се најпосле приволео, и Савини ученици искористе тренутак и с великом журбом се са моштима Савиним крену на пут. „Да где је преосвећени кир Сава?" пита цар Асен Владислава. „За љубав, рече, великога ти царства пође у своје отачаство". Цара, кад то чу, обузме велика жалост, а његови бојари и сви грађани разграбе земаљски прах Савиног гроба, јадикујући и говорећи: „Зашто се обезумисмо одпустивши толики светилник од нашега града?" На повратку у српску земљу, то није обична поворка са краљем на челу, него то Сава, „друга богозарна источна звезда", каже Доментијан, „са радошћу води друге волхве, богољубну децу своју, у своје отачаство". Сава се враћа мртав кући тачно онако како му је пророковао његов отац св. Симеон Немања: „Оптећи ћеш истоке и западе, као и сунце, осијавши долине и брда . . . , и од истока ћеш доћи к мени, носећи превелико извешће деци отачаства свога". Сахрањен је у Милешеви — завршава Доментијан — у дрвеном ковчегу, „посред свете и велике цркве".

Сав у заносу свог говора о божанским личностима и о светитељима, Доментијан не обраћа велику пажњу на мале људе. О монашкој сабраћи он говори уопштено и не нарушавајући идеалну слику коју нам даје о монашком животу. Изузетно, и више случајно но намерно, он открива и тамне стране манастирског света. Негостољубиви монаси Свете Горе, у њега, нерадо примају стране госте, па и сабраћу која долази из туђине; себични и незахвални ватопедски игуман не одзива се Савиној жељи да подигне Хиландар, иако је Сава даровима обогатио његов манастир; карејски монаси излазе у сусрет Савиној жељи, не из љубави или увиђавности, већ из зависти; кад се монаси ватопедски напослетку сагласе с тиме, сагласе се из страха „да не отиде од њих сасвим хранитељ њихов". Није, по Доментијану, све свето у Светој Гори, нити су сви монаси у њој „анђелског образа". Има и таквих монаха који се удружују с разбојницима против сабраће; опљачкавши манастир Каракал, разбојници су продали опљачкане ствари другом светогорском манастиру, лаври св. Атанасија, и Лаврани купили од њих не само ствари, већ и монахе, и узели под своје њихов манастир.

Доментијан је осетљив не само за људске мисли и осећања и за појаве у животу, него и за историјске споменике и за уметничке ствари. Истина, дворове и летњиковце у којима су живели Немања и Стефан, Радослав или Владислав, он не помиње ни по имену — као и профан живот, њега ни профане грађевине не занимају. О чему он често говори, говори о храмовима, фрескама и иконама, о драгоценим сасудима, о скупоценим ризама. Кад год помене Спасову цркву у Жичи, помене је са усхићењем. Архиепископ Сава, при повратку из Никеје, прво се брину, по Доментијану, „за савршење свете велике архиепископије", коју Сава и брат му Стефан „од почетка зачеше са великом љубављу" и коју сада „изванредно савршише божанственим лепотама и украсивши светим сликама". И по повратку из Палестине Сава заповеди у Жичи „веће почињати што требаше на лепоту Божју". Дошавши у Цариград, по повратку са свога другог пута по Светој Земљи, Сава је у манастиру св. Андреје чинио поруџбине код царских мајстора. Не заборавља Доментијан ни кандило које је Сава послао на дар папи у Рим — било је, каже, „састављено богомисленим разумом и изваjано пресветлом маштом и прекрасним бојама измишљено."

Познавалац човечје природе и људског живота колико и хришћанске доктрине, Доментијан зна и за материјална добра, не само за духовна. Проповедник, теолог и моралист, он је и монах који не заборавља новац. Говорећи о врлинама Симеона Немање и Саве као људи, он ни о чему ваљда не говори колико о даровима које су њих двојица давали манастирима. Одмах по доласку у Свету Гору, у коју је стигао у пратњи од триста људи, Немања је, по Доментијану, приложио Ватопеду два кабла злата и сребра, силно рухо, безбројне мазге, стада коња. Убрзо потом, посећујући

све светогорске манастире, он их је све обдарио златним и сребрним сасудима, кадионицама, покровима, епитрахиљима и златом. Св. Сава, као млад монах, обнављајући у Светој Гори манастир Просфору, подигао је око цркве тврд град и посред њега велику кулу, а у манастиру Ватопеду, у којем је сазидао конаке и засадио винограде, дао је педесет купа злата и, сваки дан, педесет купа вина, и бринуо се да радници у манастиру имају доста јела и пића. Свакако, Доментијан хоће, наводећи све то, да укаже на велику бригу Немањину и Савину за светогорске манастире, монахе и раднике. Али он хоће тиме да укаже и на њихову моћ и богатство, којима се диви исто тако као и њиховој побожности. У исти мах, он даје знак владарима и властели да треба да иду за примером Немање и Саве.

Доментијану је позната не само вредност злата, него и доброг ручка — он не занемарује ни практичне стране живота, као што их не занемарују ни црквени оци о којима прича. Његови патријарси и епископи, при крају сваког сусрета, „теше се духовно и телесно" — пријатно разговарају и добро једу. Међу најубедљивије епизоде у *Животу св. Саве* иде она у којој су Савини ученици, пловећи лађом по Средоземном мору на путу за Палестину, начинили од рибе печење и варене понуде: Доментијан није пропустио да каже да су оно што је остало од вечере оставили за сутра. Не мали део његовог описа путовања Савиног по Истоку састоји се од детаља из свакидањег живота — од поздрављања и сусрета, од обилажења манастира и служења у цркви, од раздавања злата, од јахања на коњу, од буре на мору, од напада гусара, од физичких невоља. Ни материјална природа није сасвим искључена из Доментијанове пажње, — он помиње кипарисе, маслине, орахе, лешнике, растиње, биље и плодове који су и њега самог окруживали у Светој Гори. Земаљски живот је присутан у његовим текстовима више него што то у први мах изгледа. Доментијан није само ретор и моралист него и посматрач материјалног света.

Сложен као идеолог, Доментијан је сложен и као писац. Прву стотину страница његовог *Живота св. Саве* као да је саставио један човек, а другу стотину други. Оне се разликују и по материји садржаја и по начину њеног излагања. Колико је први део испуњен теолошким расуђивањима, моралистичким мислима, апотеозама и екстазом, најчешће датим у беседничком стилу, други део је пун факата из реалног живота, убедљиво описаног Савиног пута по Истоку. По тој ширини видокруга, Доментијан је сличан уметницима који су радили фреске у Спасовој цркви у Милешеви, у Светим Апостолима у Пећи, у Тројичиној цркви у Сопоћанима. Мајестетичност и речитост његових списа у савршеном су складу с монументалношћу слика на зиду из његове епохе.

Више него и у једног нашег животописца, у Доментијана има библијског тона, атмосфере старозаветних књига, највише псалама Давидових, које он тако често наводи. Његовим делима се српска књижевност продубела нарочито у једном правцу, у којем она никад неће отићи даље, у правцу религиозне и песничке мистике. Ничији лик у старим српским биографијама није тако одуховљен као у Доментијана лик светога Саве. И нико није, по Доментијану, дао Србима такав пример, ни имао толике следбенике као св. Сава, за којим су пошли сви сународници његови: „Позвани од Оца небеснога теку у царство небесно, напућујући зборове светих, и он пред њима иде силом Христовом и духом Илијиним, и спреми Господу савршен народ".

Доментијан је писац кога треба пре свих других наших писаца средњег века читати на глас. Једна од главних његових врлина, то је дикција — ни у кога она није тако мајестетична и музикална као у њега. У Доментијановом говору има ширине и звучности античких ретора, удружене са страсношћу хришћанских беседника. Толико осећајности, заноса, вере, такве дубине мисли и силине осећања, такве раскошне речитости нема ни у једног нашег старог биографа. Писмо Немањино и Анино одбеглом сину Растку и Савино писмо оцу Немањи, беседе Савине у Студеници и у Жичи, поређења св. Саве са пророком Мојсијем, похвала св. Симеону и похвала св. Сави представљају

ремек-дела у оркестровању речи. Достојанствени ритам његове фразе, каденција његова гласа, раскош његових метафора, лепота његових сложеница, звучност и, не ретко, патетичност његовог говора, обрти и контрасти његових мисли стављају га у врхове српских прозаиста и уздижу на степен светског писца.

Милан Кашанин

(Из књиге: Милан Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Просвета, Београд, 1975.)

Лик светог Саве у Доментијановом Животу и подвизима архиепископа све српске и поморске земље преподобног оца и богоносног наставника Саве

Негде тридесетих година нашег века српски су историчари, сме се рећи, живели двоструким животом у својој науци. Држећи се школе Илариона Руварца, школе ригорозне критике, они су писали само о ономе што могу изворима да докажу; међутим, читање изворâ често је западало у опасну једностраност — и књижевна и теолошка дела читана су као историјски извори. Та једностраност имала је своје свечано историчарско лице. Иста истраживачка строгост, која је оставила пустош у историји српске средњовековне књижевности и уметности, ипак није била — у средини историчара — свемоћна. Једног Станоја Станојевића, човека живог духа и комуникативног, увек је копкало неко дубље и шире схватање историје. О српској историји требало је са Станојем Станојевићем разговарати; његови разговори о проблемима српске историје увек су били живљи и шири од његових текстовâ. Једва сам био закорачио у свет српске историје кад ми се пружила прилика да разговарам са Станојевићем. Тих година мислио сам о средњовековном портрету оптерећен ученостима Ернста Персија Шрама, Андрије Алфелдија и Николе Окуњева — и некако чудно ми се чинило Станојевићево размишљање, мени сувише мутно, самовољно, недокументовано. Професор Станојевић инсистирао је само на једној идеји која се мени тада чинила немогућа: понављао је отприлике да се милешевска фреска светог Саве не може схватити без онога портрета који су о светом Сави оставили стари српски биографи. Било је у том упоређењу неке импровизованости, неке претеране и недоказиве маште. Тек кад сам, не знам по који пут, прочитао Доментијана у Даничићевом издању и преводу Лазе Мирковића, почела је у мени да тиња одавно изречена мисао, узбуђеног, искусног Станојевића о јединству књижевног и сликарског портрета. Разуме се, према тадашњим схватањима, књижевност је читана као историјски извор. Из тог неспоразума истицало је збуњујуће уопштавање и скоро наивна једно-

ставност погледâ и на нашу стару књижевност и уметност. Тешко се миримо са чињеницом да су светли тренуци и наше историје трајали кратко. Те пролазности које су касније зрачиле увек су биле испуњене чудним интензивностима и још чуднијим супротностима.

Упустићу се у сувише преурањену авантуру да уђем у духовни живот Доментијанов, његова осећања, намере и мисли које се, згуснуте у један лив, намећу читаоцу у тексту само привидно оптерећеном реториком и цитатима. Јесте Доментијанов текст препун позајмица разне врсте, он позајмљује мисли, идеје, стил. Доментијанов Живот светог Саве сав почива на мимезису који се спонтано претапа у стварање. И Доментијанов свети Сава израста на узорима потхрањујући се њима да се разграна у величанствени нов узор. Велика улога узора може да се схвати само у грчком начину мишљења. Узор је увек поштован, већ кад је одабран — и он је у свету грчке мисли осигуравао постојани континуитет који је увек тежио ка неком усавршавању. Бежећи од искидaности нових почетака, и Грци и њихови следбеници, па и Срби, увек су почињали од одабраног узора. Гледане са Истока и мисао и уметност на Западу увек западају у трагику Сизифовског посла. Западни човек увек се мучи са новим почецима и увек очекује нови, срећнији почетак. У грчком свету била је архаика само једна, једини почетак раста. У грчком и погрченом свету као да нема поновљених почетака у историји духа; постоје само преисторијска стања недовршеног човека, незрелог и варварског, а кад се то стање заврши „почетак" је улазак на велика врата. До човека сазрели, нови чланови грчке васељене лако се укључују и усавршавају се без лутања. Зато се и дешава да су баш први сусрети — на равној нози — духовно хеленизованих младих народа средњег века увек били крајње интензивни и срећни. Ритам процеса „упознај самога себе" увек се збивао не као постепено сазревање, већ као нагло откриће. То откриће упознавања унутрашњих сопствених могућности у српском XIII веку природно се збило у ограниченом кругу одабраних који су се нагло одвојили од широке просечности.

Спољашњи догађаји у Доментијану увек се некако кратко и узгред спомињу као споредности. Ипак, ако се пажљиво прати Доментијанов текст, кроз њега теку стварности живота, историјски догађаји; они одређују поступке светог Саве и утичу на његове идеје.

Кад је Српска академија прославила 1935. 700-годишњицу смрти светог Саве, штампане су (1936. и 1939) две књиге Светосавског зборника.[1] Студије у тим зборницима, које су написали чланови Академије, пре четрдесет година, тешко је данас надмашити, мислим исправити или допунити. Текстове о светом Сави написали су тада — у претежној већини — историчари. Нешто раније (1928) академик В. Ћоровић издао је *Списе светог Саве*.[2] Све јубиларне студије биле су тада већином историјског и филолошког карактера, једино студија академика В. Р. Петковића, његова приступна академска беседа о циклусима илустрација из Живота светог Саве, спадала је у историју уметности.[3] Академик Петковић доказао је да су оба циклуса: у хиландарској трпезарији и на морачкој икони настала према Теодосијевом Животу светог Саве. И претпоставка академика Петковића да су сцене на фрескама и на икони настале према циклусу минијатурâ у неком, изгубљеном илустрованом тексту Теодосијевом, била је и остала привлачна. Теодосијев Живот светог Саве заиста је написан као жива илустрација догађаја из биографије светога Саве. Теодосијева сликовитост описаних призора била је свакако привлачнија сликарима од старије Доментијанове варијанте Житија светог Саве, једног текста изразито мисаоног, сложеног и — пре свега — литерарног.[4] У нашој савременој књижевној критици похвала Домен-

[1] *Светосавски зборник*, књ. 1 *Расправе* и књ. 2 *Извори*, ed. СКА, Посебна издања, књ. CXIV и књ. CXXV, Одељење друштвених наука, књ. 47 и књ. 50, Београд 1936. и 1939.

[2] В. Ћоровић, *Списи св. Саве*, ed. СКА, Дела старих српских писаца, књ. I, Београд — Ср. Карловци 1928.

[3] В. Петковић, *Легенда св. Саве у старом живопису српском*, Глас СКА, CLIX, други разред 81, Београд 1933, 5—76.

[4] О односу Доментијан Теодосије, cfr. М. Динић, *Доментијан и Теодосије*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, XXV, 1—2, Београд 1959, 5—12.

тијана понавља се, нарочито последњих година, скоро као опште место. Дубина и кохерентност Доментијановог начина писања осећају се и на страницама на којима није сувише јасан; његова привлачна нејасност увек је усијана неком снагом осећања. Почетни пасуси Живота светог Саве као да су увод у неки трактат о љубави. Доментијан одмах пада in medias res. Без великог увода и описа спољашњих догађаја, Доментијан отвара срце младога Растка, у коме је „сам љубитељ љубави", Христос, према Павлу, кога спомиње, без имена, као божаственог апостола. Доментијан, држећи се Павла, наставља исту идеју како је Растко „био уловљен од Христа и устрељен стрелом љубави".[5] Држећи се и даље исте мисли, Доментијан наставља и проширује љубавну симболику, описујући и Саву и Немању како су „обојица устрељени Христовом љубавном стрелом".[6] Иста слика стално лебди пред Доментијановим душевним очима: свети Сава је час устрељен стрелом, час сама „спремна стрела Христова наоштрена".[7] Та љубавна тема на првим странама Доментијановог Живота светог Саве у први мах изгледа необична. У суштини, та почетна интонација присутна је у целој биографији као једна од основних цртâ унутрашњег лика светога Саве. Доментијан стално има пред очима тај лик спиритуалног човека — и он га стално прати и описује служећи се суверено једном техником која је била већ усавршена у књижевности касноантичких Платонових следбеника. Кад Лукијан озбиљно, без ироније, пише о идеалном филозофу-беседнику Нигрину, он га упоређује са вештим стрелцем који сигурно погађа слушаоце; рањени остају „погођени" и обузети неким унутрашњим жаром интелектуалне љубави према учитељу. Код нас је покојна Аница Савић-Ребац написала један блистави есеј о платонској и хришћанској љубави.[8] У свом излагању о хришћанској љубави Савићева је пошла од апостола Павла, омиљеног писца Доментијановог. На жалост, велико упоређење између платонске и хришћанске љубави остало је на контрастима између текстова грчке и средњовековне западне књижевности. Савићева не спомиње Доментијана. Не бих инсистирао на тој појединости. Прво због тога што би се сваким сувишним задржавањем на Павловој еротици код Доментијана добио варљиви утисак о скоро искључивом утицају Павлових посланица на нашег писца. Унутрашњи живот светог Саве главна је тема Доментијанове биографије; он се труди да покаже и богатство и разноликост тога живота и због тога се служи разним примерима да што одређеније покаже Савине мисли и осећања, и због тога стално даје прилике светом Сави да се искаже у молитви, говору или писму.

[5] Доментијан, *Животи светога Саве и светога Симеона*, превео Л. Мирковић, предговор В. Ћоровић, ed. СКЗ, Београд 1938, 31.

[6] Доментијан, *op. cit.*, 58.

[7] Доментијан, *op. cit.*, 55.

[8] А. Савић-Ребац, *Платонска и хришћанска љубав. Хеленски видици*, ed. СКЗ, Београд 1966, 28—45.

Молитва, омиљени облик у средњовековним биографијама, често се понавља у Доментијановом Животу светог Саве. Избегавајући спољашње, њему неважне, појединости, Доментијан описује како се млади Растко одлучио да оде на Свету Гору. Теодосије све то описује једноставно и одређено: прича како је на Немањин двор дошао Светогорац, Рус, не неискусан већ речит, и како је вешто младом кнезу описао лепоте Свете Горе и узвишени живот њених становника, испосника — монаха. Доментијан прави од свега тога једну спиритуалну апстракцију: у целом збивању, одлучивању и деловању главни је покретач сам Господ Бог, он шаље, као свога гласника „некога" монаха, а млади Растко заволи послани му савет и разуме га — све се дешава иза речи и догађаја — млади Растко не дискутује са монахом Русом који проси милостињу и врбује кнежевске синове за монахе, он се директно обраћа молитвом својој заступници Богородици да га она препоручи Сину и Створитељу. У молитви Растко, преко Богородице, одређено тражи од Створитеља „да (му) пошаље своју светлост и истину своју",[9] а саму Богородицу моли да га удостоји „да уђе у дом њен" (Псал. 5, 8; 65, 13—31). Молитва сасвим јасно дефинише амбиције младог светог Саве; он тражи, као ду-

[9] Доментијан, *op. cit.*, 31.

ховни човек, светлост од светлости. Његова спиритуалност је склона религији филозофа; он хоће да прими светлост да сам светли. Доментијан од почетка описује усавршеног Саву, који је пре свог постанка био предодређен. До које се мере отискује Доментијан у дивинизовање Саве, може се јасно видети у описивању Растковог пострига. Теодосије је реалиста и психолог људске природе, он прича како су Немањини војници пронашли у Русику одбеглог младића и како су, заведени успехом, постали небудни, како су „од гозбеног весеља" заспали; кратко речено, поднапити војници дозволили су да их младић надмудри. Доментијан, држећи стално на уму своју идеју о предодређености, описује и коментарише исти догађај на сасвим други начин. Поступак младог Растка подсећа на призор из касноантичког романа, или драме. Растко преоблачи слугу у своју одећу; сам начин преваре је изразито литераран, али све што касније Доментијан пише прелази све границе допустивих упоређења. Млади Растко уподобио се Господу своме „када су у гробу војници чували његово пречисто тело, и његовом невидљивом силом покривен изиђе другим ликом посред војника који су га чували".[10] Доментијанова licentia poetica заиста је претерана, он упоређује младог Растка са васкрслим Христом. Ово претеривање није ни случајно ни усамљено. Теодосије исту сцену описује стварно и скромно, његов тон је сасвим овоземаљски „чим младић бодра ока осети да су (војници) заспали" изиђе из храма у пирг (кулу). Теодосијев свети Сава је „младић бодра ока", писац не подиже у равьнобожие (in aequalitatem cum deo) свога Растка, а Доментијан, на наведеном месту, упоређује светог Саву са Христом у тренутку (призору) његове теофаније; његова дивинизација чланова породице Немањића упорно се подвлачи у Савиној биографији. Тројицу првих Немањића, Немању, Првовенчаног и светог Саву, Доментијан упоређује са тријадом свете Тројице и сасвим одређено упушта се у паралелу да је Сава био „прво рођен светим Духом", што опет наводи на даље закључивање

[10] *Ibid.*, 34.

да су Немања и Стефан „уподобљени Оцу и Сину („три подобећи се непрестано Тројици").[11]

Доментијан даје веома богато уобличени портрет унутрашњих, спиритуалних црта̂ светога Саве. Техника оцртавања тога портрета чврсто је саткана и крајње стабилна. На стотинама страница, Доментијан је написао Живот светог Саве као најопширнију српску средњовековну биографију; стално се описује једна личност истих особина која је од самог почетка формирана, завршена. Једна чудна, интензивна статика само се шири и понавља кроз сва времена и све догађаје и стања. Одмах у првим поглављима проричу се особине и догађаји који се заиста испуњавају у последњим поглављима. У молитвама — према Доментијану — свети Сава се обраћа скоро увек изравно Творцу; дијалог светог Саве са њим увек се односи на битне ствари. Своје одлуке млади свети Сава доноси „распаљен Духом светим", он у пламену, као један од младића у пећи огњеној, говори Христу молећи га да остане у Ватопеду, да живећи у њему гледа ненаситне Христове красоте.[12] Доментијан у слапу речи стално подиже упоређења, Ватопед је свечана дворница горњег раја.[13] Већ ту — у Ватопеду — у пламену молитве Сава хрли журно даље на исток, у Јерусалим. Већ на 37. страни Доментијан припрема слушаоце на оно што се описује тек на 151.

Чак и кад су молитве светог Саве изразито практичне природе, Доментијан их претрпава упоређењима; у поглављу: О уверењу краља угарског Андрије[14] вешто се испредају средства убеђивања. На почетку[15] даје се обични средњовековни опис чуда — како је из наглог летњег невремена пао гра̂д. Опширни пасус о убеђивању угарског краља Андрије[16] одједном се претапа у опширни теолошко-филозофски трактат о божанској љубави. Све је смишљено повезано. После помало заморног увода о красоти васељене[17] Доменти-

[11] *Ibid.*, 138.
[12] *Ibid.*, 35.
[13] *Ibid.*, 36.
[14] *Ibid.*, 141.
[15] *Ibid.*, 139—141.
[16] *Ibid.*, 141 sq.
[17] *Ibid.*, 142.

јан прелази на трактат цитирајући Павла; „љубав божија садржи нас" (II Коринћ., 5, 14). Доментијан на овом месту не наводи познату химну љубави (I Коринћ., 13) али наставља држећи се Павла, који је од Савла постао Павле.

Доментијанов свети Сава је начитан и речит, он је у ствари идеални духовни отац, као што је био сам Доментијан у хиландарском братству. Као што књижевник, писац преноси на личности биографија властите особине и идеје, тако и свети Сава личи на Доментијана; не бих смео да се упуштам у медитације: да ли је Доментијановом светом Сави шта додато или одузето. Владимир Ћоровић је у уводу Мирковићевог превода дао сасвим уопштену слику Доментијанове књижевне културе.[18] Из крајње прецизне и драгоцене књиге коју су саставили С. Станојевић и Д. Глумац, види се које је делове Светог писма Доментијан највише читао.[19] Већ тада је било јасно колико су Павлове идеје присутне у Доментијановим биографијама. Од те чињенице полази теолошка расправа Димитрија Димитријевића.[20] Већ се од раније знало да је у Доментијановом Немањином животу коришћена Похвала кнезу Владимиру од кијевског митрополита Илариона.[21] Д. Костић, склон настављању хипотеза, сматрао је да је већ свети Сава прерадио Похвалу Владимиру у својој Похвали оца, Немање.[22] Бавећи се посебно Доментијановом естетиком, могао сам да приметим да је он читао илустрованог Јована Лествичника, Васи-

[18] *Ibid.*, 142.

[19] Ст. Станојевић — Д. Глумац, *Св. Писмо у нашим старим споменицима*, ed. СКА Посебна издања, књ. LXXXIX. Друштвени и историјски списи, књ. 39, Београд 1932, 64—213.

[20] Д. Димитријевић, *Исус Христос као центар етике апостола Павла и старих српских биографија*, Гласник Српске православне цркве XXXII, 7—8, Београд 1951, 89—93.

[21] *Иларион, митрополит Киевский и Доментиан иеромонах Хиландарский*, Известия Отделения русского языка и словесности Имп. Акад. наук, XIII, 4, Москва 1908, 81—133. О теми равнообразности, cfr. Д. Димитријевић, *op. cit.*, Гласник Срп. правосл. цркве XXXII, 1951, 91.

[22] Д. Костић доказује да је св. Сава прерађивач Похвале св. Владимиру, cfr. *Ко је саставио Похвалу св. Симеону сачувану у Доментијанову Животу св. Симеона*, Глас СКА CLXI, други разред 83, Београд 1934, 139—181.

лија Новог, Шестоднев Јована Егзарха; али то су само једнострано одабрани одломци Доментијанове начитаности. Књижевна култура Доментијанова очевидно не зависи само од споменутих аутора; његова књижевна искуства већ се и сада распознају по његовом сигурном употребљавању књижевних родова. Доментијан зна општа правила како се састављају молитве, беседе и нарочито писма. Централни догађај у Животу светога Саве, сабор у Жичи на коме су постављени српски епископи и на коме је утврђена права вера и изобличена јерес, све је то садржано у великом говору[23] у коме су наведени сви општи, битни елементи Синодика православља. Говор те врсте мора да садржи општа, често и понављана места; у њему се наводе закључци васељенских синодâ, то подвлачи и сам Доментијан „јер учење духовно није игра нити безумље мисли човечијих, но света вера проповедана".[24] У том говору не испољава се сувише свети Сава као личност, али свакако као српски архиепископ који исповеда (дефинише) у свечаном тренутку свој символ вере. Доментијан и у тој беседи, која је препуна обавезних места, ипак — у стилу — подсећа се појединости које је прочитао код Првовенчаног и у Похвали Ћирилу и Методију.[25] Знатно су ближа светом Сави као личности Доментијанова писма, нарочито два: писмо родитеља светом Сави у Ватопед[26] и велико писмо светог Саве оцу.[27] Сме се рећи да је велико писмо светог Саве, у коме он позива оца да дође на Свету Гору, право ремек-дело старе српске књижевности. Тај текст чудно се одваја од просечне средњовековне побожности. Стилистичка висина саме формалне усавршености композиције, његова дубина религиозности која прелази у филозофију платонског хришћанства и, изнад свега, жива одушевљеност — све то везује Доментијана за касну античку спиритуалност, која је писмо неговала

[23] Доментијан, *op. cit.*, 127—134.

[24] *Ibid.*, 134.

[25] *Ibid.*, 130; *Списи св. Саве и Ст. Првовенчаног*, превео Л. Мирковић, Београд 1939, 180; F. Grivec, *Žitja Konstantina in Metodija*, Ljubljana 1951, 143.

[26] Доментијан, *op. cit.*, 39—40.

[27] *Ibid.*, 46—55.

као омиљену књижевну форму.[28] Доментијан зна правила како се пише идеално лепо писмо, али њега та правила не спутавају, она му помажу да своме писму преда богатство и јасност идеје.

После описа смрти Првовенчаног и интронизације Радослављеве, Доментијан опет опширно прича о светом Сави, највише о његовом унутрашњем животу и његовим личним омиљеним склоностима. И у тим годинама свети Сава ужива у путовањима. Њега вара нада да је средио питање наслеђа у Србији и одлази у Палестину, у Јерусалим и лавру свога имењака, враћа се преко Свете Горе у Србију, у Студеницу и Жичу. Опет се Доментијану пружа прилика да умеће битне ствари које су старији писци — историчари осуђивали као екскурзе. Доментијан излаже поучавање светога Саве као архиепископа, он опширно распреда идеје о Христу хранитељу — крмитељу[29] и цркви Жичи као невести, о мисионарству апостола. Идеје се даље степенују: о паклу, о рају и она у Европи XIII века честа размишљања о светлости[30] која су нешто касније толико утицала на српску уметност између 1260. и 1270. И после те кулминације спиритуалности, излет у стварност: сукоб између Радослава и Владислава, властита абдикација после четрнаест година архиепископствовања и устоличење Арсенија на престо Српске цркве. У описивању тих догађаја Доментијана издаје његов оптимизам, вера у светлост, лепоту и љубав. Свети Сава осећа потребу да „надлети мреже миродржца“[31] — јасније речено сотоне. Не подносећи братску мржњу, свети Сава бежи од Рашке, о којој се маштало да је рај, ограђен чистим плотом. Ту унутрашњу драму исконског „братоненавиденија“ Доментијан завршава одлуком светог Саве да оде поново у Свету земљу.[32] До-

[28] H. Koskenniemi, *Studien zur Idee und Phraseologie des griechischen Briefes bis 400 nach Christ*, Helsinki 1956, 38, 40, 42, 45—46, 97 sq., 119, 171. О практичним разлозима поклоништва на Западу: Pourquoi entreprend-on un Pèlerinage? Cfr. Bandoin de Baiffier, *Etudes critiques de hagiographie et d'iconologie*, Subsidia hagiographica № 43, Bruxelles 1967, 42—45.

[29] Доментијан, *op. cit.*, 167.

[30] *Ibid.*, 175.

[31] *Ibid.*, 178.

[32] *Ibid.*, 179.

ментијан дивно објашњава путовање светога Саве пред његову смрт: Сава, вођен силом Божијом, „отиде за оним који је у последња времена сишао на тражење првообразне лепоте, Богом сатворене слике лика Адамова . . . овај свети муж (свети Сава) отуђи се од свега пропадљивога овога света и желећи вишње превиде нижње“.[33] У исповести Доментијановог светог Саве, у најтежим тренуцима, напушта се идеја о овом добром свету који је створен према пралику лепоте дѐла великог демиурга.

Доментијанов лик светог Саве био би јаснији кад би се супротставио Теодосијевом лику, који је састављен од сценȃ повести из Живота светога Саве. Теодосијев поступак највише личи на икону с житијем. Истиче се главна личност као стварности близак портрет, окружен венцем призора који тумаче главне моменте из Савине биографије. Теодосије поступно мења лик свога јунака, он прелази пред нашим очима од бистрог младића бодрог ока до старог архиепископа, искусног прелата, замишљеног, мирног погледа који се обраћа унутрашњости. Свети Сава великих, мирних, ведрих очију, меке, седе, глатке косе, сачувао се у Краљевој цркви у Студеници. Тај фини, ретко репродуковани Савин портрет као да нам је очувао лик онога угледног архиепископа српског — кнеза кога спомиње Антоније Новгородски у своме опису цариградских знаменитости.[34] Тај лик сасвим је дискретан и углађен, сувише смирен и стран ономе светом Сави у унутрашњој припрати Милешеве. Милешевски свети Сава заиста је богоносни отац, спиритуални лик неодољиве унутрашње моћи, не описан већ изражен, сав у одушевљеном погледу очију које гледају и зраче светлост. У временима Теодосија Великог спомињао се „fulmen oculorum“,[35] очи које засењују светлошћу грома, могле су се — у српској старој уметности — насликати само у једном тренутку кад се збило све муњевито. Све велике претеране похвале које стално

[33] *Ibid.*, 179.

[34] *Путешествие новгородского архиепископа Антония в Царьград в конце 12-го столетия*, ed. П. Савваитов, Санктпетербург 1872, 119.

[35] *Epitome de caesaribus*, ed. Teubner, Leipzig 1970, 135.

истиче и понавља Доментијан отелотворене су у великом милешевском портрету који садржи у себи све црте спиритуалног човека и моћ и светлост мисли и фасцинирајућу снагу погледа који, по Доментијановим речима, прозире седмосветла небеса. Као што и сликарство Милешеве превазилази границе средњовековне уметности, тако и милешевски портрет светог Саве, као израз духовних снага, превазилази границе средњовековне мисли. Посебна касноантичка религиозна мистика, која је спајала мисао и одушевљеност, захватила је и понела почетком XIII века у Рашкој једну генерацију коју је свети Сава предводио, једну генерацију која се дигла до интелектуалних висинâ — у књижевности и уметности — кроз које се, још неискусни и несигурни, једва крећемо, увек у опасности да залутамо. Можда наши први покушаји крећу правцима којима ће нове генерације истраживача лакше наставити свој успешнији пут ка дубљем упознавању српског XIII века.

Светозар Радојчић

(Из књиге *Сава Немањић — Свети Сава*, Историја и предање, САНУ, Београд 1979.)

Доментијан

Живот Светога Саве
и
Живот Светога Симеона

Живот Светога Саве

Живот и подвизи преподобнога оца нашега и Богоносног наставника све српске земље и поморске, архиепископа Саве.

Благослови, оче.

I

Када је царевао Господ наш Исус Христос, и када је прелест била побеђена, и жртве идолске истребљене, и када је престало поклоњење кипо-вима, и када се добра вера просветила у целоме свету, и када се свуда славио јединни Господ Исус Христос, са Оцем и са светим Духом, светом и једносушном Тројицом нераздељиво од небесних и земаљских и преисподњих,[1] који је створио из небића све створење видљиво и невидљиво и њиме царује непрестано у бесконачне векове векова; и када је благоверни и благочастиви и Богом изабрани и Богом подигнути и самодржавни господин Стефан, великославни и великородни и прејасни жупан Немања самодржавно царевао свом српском и поморском земљом,[2] и Диоклитијом, и Далмацијом, и Травунијом,[3] са Богом дарованом му супругом, благочастивом Аном, живећи у чистоти своме по закону господњем, и родивши синове и кћери. И потом добро сачувавши чистоту на старост своју, и саветовавши богомислени савет, помолише се Господу Богу сведржитељу, говорећи:

— Господе, дај нам да родимо чедо по вољи твога милосрђа и по твоме божаственом самохтењу, да безбројном силом твојом испуни своје отачаство, богољубивим твојим доброверјем, коме ми, слуге твоје, по заповести твога божанства и твојих светих апостола положисмо почетак, надајући се примити твоју божанствену награду.[4] И ако сатвориш милост са слугама својим, да се више не приближимо у сједињењу ове телесне љубави, но да останемо извршујући све дане у страху твоме све дане живота нашега.[5]

И преблаги Бог, који на искања слуша оне који га љубе, и који твори вољу оних који га се боје, који је послушао Аврама и Сару, и који им је родио на старост Исака,[6] по обичају, такође послуша и Захарију и Јелисавету да им дадне Крститеља Јована,[7] богодану [illegible], који [illegible] свето,

Месеца јануара 14. дан.

Живот и подвизи преподобнога оца нашега и богоносногa наставника све српске земље и поморске, архиепископа Саве.

Блаīослови, оче!

I

Када је царевао Господ наш Исус Христос, и када је превара била побеђена, и варка идолска истребљена, и када је престало гоњење против хришћана, и када се добра вера просветила у целоме свету, и када се свуда слави једини Господ Исус Христос, са Оцем и са светим Духом, светом и једносушном Тројицом нераздељно од небесних и земаљских и преисподњих,[1] који је створио из небића све створење видљиво и невидљиво и њиме царује непрестано у бесконачне векове, амин; и када је благоверни и благочастиви и Богом изабрани и Богом подигнути и самодржавни господин Стефан, великославни и велеродни и превелики жупан Немања самодржавно царевао свом српском и поморском земљом,[2] и Диоклитијом, и Далмацијом, и Травунијом,[3] са Богом дарованом му супругом, богочастивом Аном, живећи у царству своме по закону господњем, и родише синове и кћери. И потом добро снабдевши чистоту на старост своју, и савећавши богомисаони савет, помолише се Господу Богу сведржитељу, говорећи:

— Господе, дај нам да родимо чедо по вољи твога милосрђа и по твоме божаственом самотрењу, да безбројном силом твојом испуни своје отачаство, богољубним твојим доброверијем, коме ми, слуге твоје, по заповести твога божаства и твојих светих апостола положисмо почетак, надајући се примити твоју божанствену награду.[4] И ако сатвориш милост са слугама својима, да се више не приближимо у сједињење ове телесне љубави, но да останемо извршујући светињу у страху твоме све дане живота нашега.[5]

И предобри Бог, који од искона слуша оне који га љубе, и који твори вољу онима који га се боје, који је послушао Аврама и Сару, и који им је додао на старост Исака,[6] по обећању, такође послуша и Захарију и Јелисавету да им даде Крститеља Јована,[7] богосветлу зраку, који проповеда истинито сунце света,

Христа Бога нашега. Потом и Јоаким и Ана, по обећању, родише хранитељку живота нашега, пречисту матер Христа Бога нашега;[8] и, по речи апостола; „Исус Христос јуче и данас, исти је и у векове,[9]“ на крају година послуша чисту молитву и ових праведника, и даде као напред реченим праведницима.

И потом зачe богољубива Ана у својој утроби, и роди по Божјој вољи сина, добро изникли изданак од доброга корена, у коме родитељи његови примивши богосветлу радост, благодарише добротвора свога, који не превиде мољења њихова. И од зачећа његова више се не састадоше у ложницу своју, но као што се обећаше Богу, у том остадоше до краја живота свога.

А Богом дарованога сина крстивши у име Оца и Сина и светога Духа, нарекоше му име Растко, који ће ваистину веома узрасти божаственим добрим делима; и то не само он него ће и своје отачаство привести на велику побожност, и довршити недовршено од својих родитеља што је за побожност њихову, који су у његову рођењу ваистину примили извештење од светога Духа, да им би дарован од Бога као дар Божји. Имајући свагда велику радост због њега, и свагда узашиљући Господу благодарне молитве, отхранише га са добробојажљивошћу у свакој доброј вери и чистоти, знајући га као Божјег весника.

И бише начињене палате за његово пребивање, где пребиваше велики светилник Божји, који расте и светли се Божјом благодаћу, и који ће просветити своје отачаство. Родитељи његови, имајући велику љубав према њему, често долажаху к њему, испуњујући се великим дивљењем због њега и имајући многе мисли и печали због њега:

— Шта ће бити ово дете послано нам од Бога?

И предаше га Божјој вољи, и научише га светим књигама.[10] А колико долажаху к њему, толике и такове недомислене радости испуњавaху се душом, благодат Божја која је на њему, тајно им светим Духом објављиваше весеље, унапред сликајући им бесконачно весеље у Господу Богу, и нађоше бесконачну радост молитвама тога рођенога од њих.

Када је он био васпитан у великој љубави и доброј вери и чистоти, и када је био научен сваком богољубљу и доброј нарави, дадоше му један крај царства свога у област му и на весеље његовим слугама[11]. Не домишљаху се недомислимој тајни Божјој због њега, но штавише надаху се у њему да ће царевати на престолу оца свога, и не известише никоме тајне Божје коју су видели на њему у те дане, но га положише на срца своја, рекавши:

— Шта ће учинити на њему повесник и провидац тајана?

А он, истинито семе Божје, од младости своје не предаде се ни ка једној слави од земаљских, но само молитвама и постом из млада приону Господу, по речи пророка: „Блажен је муж који се боји Господа[12]“, и кога ће Господ узети од младости његове, и почеће заједно работати један једноме.

Када је био у дому очеву тако до седамнаест година,[13] ражегавши се Духом светим, поверова речи господњој коју рече својим истинитим устима: „Ко љуби оца или матер више него мене, није мене достојан; ко не узме крста свога и не иде за мном, није мене достојан.“[14] И разумеде да је овај живот пролазан, метежан и пустошан, и да брзо ишчезава, и прозревши душевним очима бесконачан живот и неисцрпна блага спремљена праведницима који га љубе,[15] и славу земаљску сматрав као ништа, остави земаљско царство, и са радошћу рече:

— Да прво испуним реч Господњу, пошто је Господ рекао: „Тражите прво царства небескога и правде његове, и ово све додаће вам се“[16].

И наоружавши се Духом светим, и опасавши бедра своја[17] богоразумљем и чистим девичанством и великом уздржљивошћу, сам себе спреми чистом молитвом и духовном љубављу као светилник који гори Христу.

Јер ради чисте вере његове ка Христу живео је у срцу његову сам љубитељ љубави, према божаственом апостолу, који је рекао: „у коме су сакривена скровишта разума[18],“ ово скровиште, које је сакривено на дну срца; јер ради тога сам Бог рече: „бла-

жени су чисти срцем, јер ће ти Бога угледати,[19]" пошто тај сам беше сакривен у срцу онога који га љуби, и који верује у њега.

Ради тога продаде све земаљско царство и купи то многоцено скровиште на земљи, којим се обогати сам и родитеље своје, а још и своје отачаство, горећи Духом светим и свагда молећи се Господу да му покаже пут по коме ће се ходећи спасти.

И јави му Господ некога чрнца,[20] који познаје Свету Гору. Смирени младић, примивши овога са великом усрдношћу, испита га о Светој Гори, и све богоумно исприча му животе светих Свете Горе. И много слушавши од њега, заволи Богом послани му савет, и разумеде Богом послани му глас од Свете Горе и од пресвете Богородице, коју положи као предстатељицу и повереницу живота свога.[21] Многу прилежну молитву сатвори ка пречистој првашњој посредници спасења рода људскога,[22] рекавши:

„Пречиста мати живота свију, која си понудила нетражено милосрђе, умоли Сина свога и Бога мога створитеља, да ми пошље своју светлост и истину своју, да ме упућују и воде у твоју Свету Гору и у твоје станове[23] које си спремила онима који те љубе, и удостоји ме да уђем у твој дом[24] ка Божијем олтару и ка Богу који весели моју младост, и принећу му жртву благодарности, и да дадем своје обете Господу, које изрекоше усне моје, да постанем узор отачаству моме и свима који га љубе."

И свршивши молитву, и укрепивши се надом Пречисте, и увећавши са собом богобојажљиве људе са којима ће ићи за Христом, и оставивши крај у коме живљаше, и дође оцу своме. Родитељи његови примише га са великом радошћу, и пошто је било велико весеље због доласка многољубазнога им сина, пошто је минуло не много време, рече ка својим родитељима:

— Господари моји, допустите ми да идем на онај крај земље, — рекавши јој име, — јер ми казаше ловци да је много велики лов у гори те земље.

А родитељи му допустише да иде.

Пошто је он издавна био уловљен од Христа, и устрељен стрелом љубави, његовом се љубављу ра-

нивши, и наоружавши се Духом светим, сатвори животворећи крст у срцу своме, и рече Господу:

„Управи ноге моје на пут миран, да пођем и ходим по истини твојој све дане живота мог, свагда и сада, и увек и у векове векова, амин."

II

О одласку чудног дечака у Свету Гору и о пребивању у манастиру

И примивши благослов од својих родитеља, изиђе радујући се радошћу у Богу, Спасу своме, стањујући се по горама као птица. По речи богооца Давида[1]: „Господе, ко станује у стану твоме или ко ће се уселити у твоју свету гору? Онај који иде без порока и који дела правду, и који говори истину у срцу своме, тај ће примити благослов од Бога и милост од Бога, Спаса свога."[2] Што се и догоди на њему; јер измлада заволи пустињски живот, подобећи се Јовану Крститељу, Христову Претечи. Јер он, по речи јеванђелисте Луке, оде у пустињу, и ту би до дана јављања свога ка Израиљу.[3] А овога сам љубитељ љубави и волитељ милости Христос изабра још из утробе матерње, и уведе га у своју Свету Гору, и у њој би докле га уздиже на просвећење отачаства свога.

Живећи у Светој Гори у све дане, са љубављу вапијаше створитељу своме:

„Господе, заволех красоту дома твога, и место стана славе твоје".[4]

И к њему погледајући светлим умом, и дотичући га се душевним рукама, вапијаше:

„На теби се утврдих од утробе; из утробе матере моје ти си покровитељ мој[5]; Господе, управи ме на пут твоје милости[6]. Јер ти си вођа блудећима и пристаниште онима који се колебају на валима; и сви од искони наши оци уздаше се на те, и никада не погрешише наде своје. Да, и са мном слугом твојим сатвори по милости твојој; и погледај на ме и помилуј ме; лице твоје просвети на слугу твога, и научи ме оправдањима твојима, да сачувам речи твоје и живећу у векове."

И премилостиви Бог услиша молитву свога љубитеља, и уведе га у Свету Гору своју, и усели га у дом Светога Пантелејмона, у руски[7] манастир.

Ово прво чудо сатвори Бог на њему када су дошли у Свету Гору.

Када је ту живео, после не многога времена, стигоше изабрани војници, послани од оца његова, и многи други од солунске области, по заповести цара кир-Исака[8], и запрећено је великим писањем ка проту[9] и свима Светогорцима да га нико никако не задржи. И дошавши, нађоше га у дому Светога Пантелејмона. И веома се обрадоваше због њега, и хвалу уздадоше Богу због њега, мислећи да ће га они вратити натраг ка његовим родитељима, да већу част приме од господина свога, од оца његова, а још и похвалу. И тако га почеше тврдо чувати, да им опет не отиде некамо.

И случи се дан празник недељни; а у дан суботни, у навечерје недеље, сатвори велико весеље и љубав са слугама својима који су дошли за њим, и са онима који ту живе. И тако савећа са богочастивим игуманом тога светога места да, када легну да почину, у тај час да ударе у біло,[10] и тако да стану на црквену службу, на пјеније тога празника. И када је било дуго бденије, и када су седели на чтенију,[11] и када су стражари заспали од многога труда, а јагње Христово вапијаше ка пастиру своме са великим срдачним ридањем:

„Добри човекољупче и душељупче, услиши молитву моју, и вапај срца мога нека дође ка теби; и приклони ухо твоје ка мени, и пожури да ме избавиш, и буди ми помоћник и заштитник, и нека дође на ме милост твоја; и покриј ме кровом пребогате ти милости; радости моја, избави ме од оних који су ме опколили, и пожури да ме избавиш, и спаси ме у дому уточишта; јер ти си утврђење моје и прибежиште."[12]

А премилосрдни Бог који је близу свију који га призивају истином[13] и који твори вољу свима који га се боје, посла му богоразумни савет у срце. И призва једнога од слугу својих и обуче га у своје одело, рекавши му да стоји на његову месту до свршетка

службе. А он уђе у свети олтар по првом прошењу, и ту принесе жртву Господу своме, горким и великим сузама омочи свето светилиште, и уподоби се Господу своме, када су у гробу војници чували његово пречисто тело[14], и његовом невидљивом силом покривен изиђе другим ликом посред војника који су га чували. И тако прошавши посред њих и ушавши у пирг,[15] ту се затвори и прослави избавитеља свога, који је толику милост сатворио са њиме, и сави пред Господом своја душевна и телесна колена, сатворивши молитву, и закле се Господу своме, и постриже власи главе своје, и обуче се у монашке ризе.[16]

И пошто је потом била свршена служба црквена, и ноћ се сврши а дан се приближи, не нађоше чувара. Када је било велико досађивање игуману и свима чрнцима, и када је у манастиру настала велика узбуна, као велика зла и досаде и бијења чрнаца, да им даду господина њихова, и богомудри младић видевши велико свирепство и метеж, и велику досаду чрнцима, позва с пирга војводу својих војника и рече им:

— Ево где сам; не тражите мене, нити чините братији досаде; ради чега дођох у Свету Гору, то гледајте!

И показа им своју постриженy главу, и на себи ризе монашке; и даде им власи своје, и рече им.

— Однесите родитељима мојим да вам поверују о мени.

А они сатворивши велики плач због свога господина, вратише се натраг са великом горчином, ништа не успевши.

А јагње Христово, које је за себе набележио Владика цар небесни, не може ни звер ујести, не може га ни љубав родитељска, ни слава земаљска, нити која друга ствар одлучити од љубави Христове. Пребивајући ту, положи почетак добрим делима, и даде много злато на уздизање манастира Светога Пантелејмона.

И док је он ту пребивао, случи се празник Благовештења пресвете Богородице Ватопедске[17]; и би позван од игумана и све братије ватопедске на празник, по обичају светогорском. А када је дошао прот,

и када су се сабрали сви Светогорци, велика множина, на похвалу пресветој Богородици, и овај дође тамо, и поклони се светој Богородици; и сагледавши њезин дом, положи на срце своје да ту сатвори себи дом. И виде велику славу Пресвете где се слави силама небесним, и на земљи родовима човечјим, и где се сматра блаженом и велича од светих мужева, по речи саме Пресвете: „јер од сада ће ме сматрати блаженом сви родови као истиниту Богородицу[18].“ И богомисаоним умом разумеде силу водитеља свога, да је испунио његову прозбу, да га је довео у дом пречисте своје матере.

Распаливши се Духом светим, подобећи се трима младићима који су Христа ради ускочили у огњену пећ,[19] и сатворивши прилежну молитву ка жељеноме Христу, рече:

„Предобри Господе, рекао си: ‚онима који ме траже наћи ћу се, и ономе који куца у двери моје милости, отворићу; и оне који ме призивају истином послушаћу, и сатворићу вољу оних који се боје и који ме љубе, и молитву њихову услишаћу‘.

„Да и ја, Владико мој свети, једино просим милости твоје да живим овде у дому твојем у све дане живота мога, гледајући ненаситне твоје красоте, и посећујући цркву пречисте ти Матере; јер теби рече срце моје: тражићу Господа, заблудело јагње твоје, и сада гредем за тобом, тражећи тебе истинитога пастира свога.

„Прими ме неисказаним милосрђем твојим и узведи ме на своју пашу, и приброј ме ка овцама изабранога ти стада, и прехрани ме са овима од влаћа божанствених ти тајана; и приброј ме у ред ових светих чрноризаца који ти служе, да не бих, каснећи ван, био поједен од злога звера, старога непријатеља,[20] а изван твоје свечане дворнице.

„Но у име твоје, Господе, и молитвама пречисте ти Матере сагибам врат мој под твој свети јарам, по речи твога јеванђеља, полажем јарам твој на моја рамена; олакшај тежину моју и утврди све удове моје вером и твојом љубављу, преподобијем и правдом удостоји ме да у све дане живота мога славим и појем и клањам се светоме и велелепноме имену

твоме, Оцу и Сину и светоме Духу, и сада, и увек и у векове.“

И сатвори метаније[21] игуману и свој братији рекавши:

— Примите ме у дом Пресвете Богородице, да сам и ја један брат међу вама.

И у Богу са љубављу би примљен од игумана и од све братије. И када је ту био, његово прошење би испуњено од Бога и пречисте његове Матере: примивши га богочастиви Теостирихтос, игуман Свете Богородице Ватопедске, и пострижe га у име Оца и Сина и светога Духа, и обуче га у анђелски образ, и нарече му име Сава монах.[22]

И приложи ту своје братство царском паларијом[23] суха злата без броја. И постаде са братијом као један од њих, веома напредујући у свима службама, работајући са великим смирењем дан и ноћ, не малаксавајући, дању у работама са братијом, а ноћу стојећи пред Богом у светим молитвама. Предложи пред очи своје животе старих светих и, гледајући на њихову смрт, прими једну мисао у своје срце, да угоди Христу и да спасе душу своју, и да добије обећана добра.

И тако пребиваше у светим молитвама преподобијем и правдом, хвалећи Бога и славећи га побожношћу и са чистотом и са премногим послушањем те би као зрцало свој братији која ту живи, презрев овај привидан живот и славу и све сласти земаљске, и са синовљим животом све тачно полагаше; и по све дане многим трудовима мучећи тело своје, свагда је јео сух хлеб, и тога помало, и пио је воду у меру, и непрестано жеднећи вина и масла по мало кушаше; у све часове дневне и ноћне[24] непрестано се мољаше Богу, а у недељне ноћи никада не затвараше очи своје на сан, док се дан не озараваше.

И другим многим различним трудовима распињаше тело своје, подобећи се Владици своме Христу који се распео за сав свет; ражегавши се жељом његовом предвиде оно што је на висинама, простирући се светом жељом на будуће, молећи се своме добротвору:

„Управи ноге моје на твој мирни пут[25], и удостоји ме да текавши на исток у свети твој град Јерусалим, поклоним се твоме животворећем гробу, и да душевним и срдачним мојим очима сагледам где је лежало твоје пречисто тело и где су стојале твоје пречисте ноге, и животворећи твој крст, на ком се ради нас проли пречиста крв твоја; и видевши сва твоја страдања, да их напишем на таблицама срца мога, и да се са смелошћу према теби вратим на запад, и силом светога Духа твога просветим народ твој који је заблудео незнањем тебе, истинитога Бога, и да недостатке свога божаственога учења у моме отачаству испуниш кроз мене, слугу твога.[26]"

Док је он овако пребивао у светим молитвама, родитељи његови, чувши од слугу својих који су га тражили све што је Богом сатворено са њиме, сатворише плач велики, и обукоше се у одело жалости; не само њих саме, родитеље његове, но и све слуге њихове обузе плач и печал; и мали и велики по свему царству чувши толико чудо које се догодило, што никада пре не беху видели, сви се испунише страхом Божијим и утученошћу и жалошћу и сетом због чуда које се догодило са овим младићем, вођеним Духом светим.

Од тада се ужеже искра Божја у срцима правоверних у његову отачаству, и од тога часа бише обуздани страхом Божјим сви који разумеше вишњи Божји промисао који се догодио са њиме. И од тада узе почетак реч јеванђелиста Луке, који рече о архијереју Захарији и о Јелисавети: „јер беху, рече, обоје праведни пред Богом, ходећи у свима заповестима и господњим оправдањима без порока[27]."

Такође и родитељи овога, ходећи у свима заповестима господњим, добише овај дар Божји.

И реч арханђела Гаврила овде почевши пут иде, како рече о Јовану Крститељу: „јер биће, рече, теби радост и весеље, и многи ће се обрадовати због рођења његова, и биће велики пред Богом, и испуниће се Духом светим још у утроби матере своје; многе од синова Израиљевих обратиће ка Господу Богу њихову, и ићи ће пред њима духом и силом Илијином, и обратиће срца отаца ка деци, и противне у мудрости праведних, да спреми Господу народ савршен".[28]

Такође и због овога младића многи се узрадоваше због његова рођења, а највише од свију његове родитеље обузе благодарно весеље радујући се у Богу због њега.

И добро васпитан од њих и Богом научен положи добар пример своме отачаству, и постаде велики пред Богом, и испуни се Духом светим.

Јер из младости своје заволе Бога, и многи у отачаству његову заволеше Бога, подобећи се њему, и са њиме последоваше Христу од почетка и до сада се непрестано јављају изабрани Богу, један другога наткриљујући; позвани од Оца небеснога теку у царство небесно; напуњујући зборове светих, и он пред њима иде силом Христовом и духом Илијиним.

И спреми Господу савршен народ: једне светитеље и учитеље умних стада, друге јави сваком богољубљу, треће научи сваком правоверју. Сазда многе манастире, и породи многе зборове доброверних чнаца Духом светим, и научи побожности све по своме отачаству.

И устроји им велик и простран пут ка Светој Гори; и у њој сазда тврде и велике градове, испуни сваким добром, и све предаде деци свога отачаства, да пребивајући у њима сатворе дела Божја, и да претрпевши добро до конца буду Господу Богу народ савршен.

И такође устроји пут у Јерусалим и у Синај и у свако место где се именује име Божје; и ваистину овај свети Илија дође к нама и ми га не познасмо по нашем жестокосрђу, а он сатвори у нама дела Божја, и отиде одакле беше дошао. Но ипак његовим молитвама ми чеда његова надамо се да ћемо се спасти.[29]

А ови свети родитељи његови освећени бише његовим рођењем, и благослови их Бог сваким благословом којим благослови Аврама и Сару, и Исака и Ревеку, Јакова и синове његове,[30] и сав плод њихов би благословен од Бога. И Бог благослови Јаковљевим благословом синове синова њихових, а вадвиже служитеље новоме закону своме, и названи бише од Бога нови Израиљћани, друго царско свештенство, и

прицепише се истинитој маслини, Христу, истинитом Господу нашем, којим се освећени називају синови његови, творећи вољу његову до данашњег дана.

Да се вратимо ка посланима.

Родитељи његови положише сву печал на Господа, говорећи:

— Господ даде, Господ узе; како се изволи Господу, тако и би; нека је благословено име Господње од сада и до века.[31]

И написаше му жалосно, плачевно, рекавши:

„Ако се тако изволи Господу о теби, чедо наше љубимо, дођи и тако к нама, да видимо твоје Богом просвећено лице, и наситивши се твоје красне лепоте, растргнућеш многе жалости од срдаца наших, и зауставићеш многосузне изворе од очију наших.

„Дођи, Богом послана нам светлости и небесна зрако, пројави на истинито сунце Христа љубитеља твога, коме си из млада изволео последовати.

„Дођи, Богом послана нам утехо; дођи к нама, палицо старости наше, да се тобом подупремо у Богу, и крепост примивши тобом последоваћемо са тобом, љубимо чедо, љубитељу твоме Христу.

„Дођи, радости наша душевна и срдачна, који си нас у рођењу своме узвеселио Духом светим неисказаном радошћу, и сада нас узвесели виђењем твоје свете лепоте, да се нагледамо анђелскога образа који носиш и не би ли ти твојим светим молитвама постали саопштници[32] у царству небесном, које си изволео тражити, оставивши ово земаљско царство.

„Дођи, сретниче апостола, Богом изабрани слуго Оца и Сина и светога Духа, да заповешћу беспочетнога Оца, страшнога и светога, и изволењем јединочеднога Сина његова, рођенога од Оца пре Данице и пре бића небеса и земље, и који је преклонио безмерне висине, и сишао на земљу ради нашег спасења, да утехом и силом пресветога и животворећег Духа обучеш у страх Божји и нас и наследство Божје које је у твоме отачаству, да се сви настанимо са Господом нашим, служећи Оцу и Сину и светоме Духу у бесконачне векове, амин."

И послаше му много злата, једно на потребу љубимом чеду њихову, а друго на раздавање светим црквама и убогима.

А он, други Кирил[33], Богом подигнут, сам семе Божје Богом засејано од светих родитеља својих, порашћено по вољи Божјој, неоскудно расејаваше имање родитеља својих, а сејаше у Светој Гори и у пренебесним селима; свети Дух силом својом безмерно испуњаваше скровиште добара самим Господом, сакривено ради оних који га љубе и који творе вољу његову, и на западу у отачаству његову расташе добра вера у срцима правоверних.

А он, Богом наоружани слуга, служаше светима, ходећи непрестано босим ногама по пустињама и по пећинама и по земаљским пропастима, и посећујући све преподобне и све праведне свете мужеве у пустињама, који трпе Христа ради, и све хранећи и одевајући, све снабдевајући и свако им довољство доносећи, као сунце осијавајући све горе и брда, и друга многа и преславна дела сатвори у Светој Гори.

Јер од рођења свога би дан као дар Божји, и очисти се сам великом уздржљивошћу, и веома брзо још из младости, откад се обуче у црне ризе, предаде себе на велико трпљење. И због великих трудова својих прими дар од Бога, јер много пута разбојници који ходе по мору хватаху га, никада му не сатворише пакости, но штавише кроз њега долажаху на покајање.

И ово чудо сатвори Бог са њиме.

Једном по своме обичају, као што и свагда чињаше, спремивши топле хлебове пође велики богољубац да посети пустињаке, земаљски анђео и небесни човек, из млада заволевши пустињу и оне богоносне другове који живе у њој, јер слуге Господње садрже се светим Духом, гдегод били, али су свезани везама духовне љубави, надом и вером и љубављу, што је истинита и животворећа Тројица, којом светом љубављу душевним рукама дотичу један другога, имајући у својим срцима живога Христа, о чему рече свети Павле: „Блажени су који су га гладни и жедни."

И спреми топле хлебове, и престојавши ноћно бденије, и уранивши ујутро натовари мазге, и сам

пред њима пешице идући босим ногама, великом журбом жураше, горећи Духом светим; као што и јелен жели на изворе вода, тако и овај жељаше да се трудници Христови насите топла хлеба, јер беху свети велики постови четрдесетни и дан суботни, желећи да топлотом светога Духа буде благословен од њих.

И када је он ишао крај мора по путу код места званога Милопотам, нападоше на њ разбојници, и ухватише оне с њим; и оскрбе праведни због прекраћења пута свога, и завапи из дубине срца, иустужи ка Господу, и Господ га услиша, јер Господ је близу свих који га призивају истином[34], и душа која га тражи налази га, и од Господа ће се исправити стопе човеку[35], спасење је праведнима од Господа, и заштитник им је, у време скрби помоћи ће им, избавиће их од напасти, и спашће их, као што се уздаше на њ[36].

И запиташе:

— Ко си ти и од куда си?

А он рече њима:

— Ученик сам оца Макарија и посла ме синоћ у Свимен[37] у манастир због духовних потреба, и задржаше ме братија да са мном пошљу хлебове на благосиљање старцима, као што имају обичај велики манастири да шаљу на утешење пустињацима који страдају Христа ради, и који немају друге утехе осим доброга Бога човекољупца, хранитеља свију Бога. Он им шаље храну кроз вас, правоверне који га љубе.

И Бог обрати срца њихова на умиљење по вери и љубави Светога, коју имаше ка Богу и ка онима који га љубе. И пустише га, и доспе ка старцу у време у које жељаше.

И када стадоше на молитву, а они разбојници, после покајавши се, пођоше за њим, и видевши старца благословише се од њега, и рекоше му све што се догодило на путу. И старац их поучи речима божаствене доброте, и они примише у срца своја умиљење, јер и они беху велики људи; и уверише се ка старцу, и рекоше му:

— Оче свети, реци нам, Христа ради, да ли је овај монах уистину ученик твоје светиње? Јер на њему видимо некакво чудно знамење.

И старац рече:

— Чеда, рећи ћу вам, Христа ради: овај монах је ученик Божји, а један је брат од нас, и син је благовернога цара српскога. И добри човекољубац који седи на херувиму, који види бездне, и који је четрдесет година маном хранио народ израиљски, тај исти послао нам је и овога на посећење својих слугу[3]. И оставивши царство своје, као што га видите, обилази пустињу ову, посећујући и тешећи, питајући и одевајући оне који Христа ради страдају у пустињама и горама и у пештерама и у земаљским пропастима, подобно сунцу све осијавајући и милујући, чекајући помиловања и утехе од Господа у онај велики и просвећени дан,[39] Духом светим унапред разумевши, и благодаћу даном му од Бога, да овај свет брзо пролази, а земаљска слава, иако се дотакне некога, исто тако брзо побегне од њега, па чак му се и насмеје.

А они, чувши то, падоше му на ноге, и мољаху од њега благослова, и бише благословени од обојице светих, и обећаше се да више неће сатворити разбојништва, но одоше сваки својој кући, радошћу радујући се, ваистину запленивши велику корист, нашавши истинити пут живота, а одвратише се од злога.

Једном хтеде ићи у Лавру светога Атанасија,[40] и севши у сандал,[41] са неколицином братије, пођоше по мору. И када су били близу Лавре, ухватише их разбојници, али по Божјем самотрењу побеже један од њих, и оде у Лавру светога Атанасија, и јави игуману за напаст која их је снашла. А чувши игуман и сва братија, ожалостише се веома због светог младића, и савећавши савет Божји, послаше за њих једнога богоумнога брата.

А овај свети вапијаше из дубине душе ка своме чувару Христу, рекавши:

„Када оскрбех узазвах ка Господу, и услиша ме[42]; и, Господе, рекао си: позови ме, и услишаћу те[43]; и сада зовем и вапијем непрестано давидским гласом: помилуј ме, Боже[44], помилуј ме; и призвах Господа, и услиша ме,[45] и, ево дођох, рече."

И наједанпут дође онај богоразумни чрнац послани од игумана, и творећи метанија од игумана и све братије, рече:

— Добро сте дошли; дођите у манастир да се утешите, и што вам је потребно, све што хоћете није вам забрањено.

И погледавши на светога младића, као са великим гневом рече му:

— А куда ти идеш? Зар те не посла игуман онамо, а ти чиниш своју вољу?

И поскочи на њ као хотећи га ударити. А он, обузет великим страхом, побегавши од њега, искочи из чамца. А они као избезумљени заборавише, и у тај час ништа не рекоше.

А он, Свети, избегавши из руке непријатеља својих, и благодари Бога који га је избавио, рекавши:

„Мрежа се поцепа, и ми бисмо избављени; помоћ наша је у име Господње, који је створио небо и земљу."[46]

А они после познавши га, и у манастиру разумевши ко је, и велику печал и скрб сатворише сами међу собом, као изгубивши велику ризницу. Ваистину беше велика ризница, чувана од Господа, и не би дана у радост непријатељима, јер не даде, рече, Господ жезла грешника над удео праведнога[47].

А овај свети младић вазда вапијаше ка Господу који му је добро дао, рекавши:

„Благодарим те, добротвору мој, и за оно што си од првога дана рођења мога и до садашњег часа чинио и што са мном чинећи и чиниш."

И оставши ту у Лаври светога Атанасија, и примивши духовно и телесно весеље са игуманом и са свом братијом, и извршивши своје требовање, поклони се гробу светога, и целивавши свету цркву и игумана и сву братију, врати се у дом Свете Богородице Ватопедске, провођен од Бога и од лавранске братије.

И дошавши у манастир, поче ту зидати дом Господу своме, посветивши га рођењу пресвете Богородице; јер ваистину се нарече дом живога Бога, пресвета Богородица шира од земље и пространија од небеса, која је сместила у себе Бога, кога небо не може сместити. Помоћу ове Пресвете почевши и сврши цркву Пресветој у дому њезину у Ватопеду, на граду, на истоку за великом црквом. И када је била свршена и

украшена сваким потребама, предаде је Богу и Оцу и светоме Духу светим крштењем.

Пошто је он остао много лета у дому Пресвете Богородице Ватопедске, и разумевши светим Духом долазак свога господина оца, опет поче зидати цркву светога Златоустога,[48] такође на граду, близу поред прве, рекавши:

„Нека усели Господ једномисленике у домове своје; нека дође господин мој, да се утешава са мном у једињење, да живимо у дому Господњем у једној мисли према писаноме: бићемо блажени живећи у дому Господњем[49], не би ли једина капља од благодати Божје канула у умиљене и љубазне душе наше, и попалила множину грехова наших, и очистила и осветила, и бићемо дом Богу, који живи у нама."

Када су биле свршене обе цркве и украшене свима потребама, и видевши свету велику цркву која је мати црквама, Благовештење звона, која је прво била покривена плочама од својих ктитора, а Свети унапред разумевши да није вечито, и скинувши плоче покри је оловом. И када је била покривена велика црква, коју преизобилно украсивши испуни сваким украшењем и свима потребама, што има и до данашњега дана на почаст, опет сатвори другу цркву Преображења Спасова.[50]

III

О писању преподобнога Саве ка родитељима и о звању оца свога у Свету Гору

Пошто је ово тако било свршено Божјим разумом и самотрењем вишње премудрости, небопарни орао летећи из младости по ваздуху, као и јелен прелазећи по високим горама, прво рукоположење положи у Светој Гори на црквеном врху и на стенама града, тражећи вишњих и дотичући се нижњих; и не трпећи да гледа далеко свога доброга учитеља, унапред видећи Духом светим предлежећу му благодат,[1] и због безбројних гласова које послаше родитељи

његови зовући га к себи, написа многољубљеном господину своме и оцу:

„Господине мој и оче чедољупче, источна звездо Данице, који си просветио своје западно отачаство светлошћу Богом дарованом ти, и који си га прелио добрим делима, и обогатио сваким довољством, и ка томе узрастао[2] изданак од Бога изникли од твојих светих бедара, који ће испунити недостатке твоје недовршене тобом.

„Господине мој, свагда ме зовеш љубазним и слатким гласовима ка пресветлој ти љубави. Зар није рекао љубитељ наш Христос: ‚који гледа назад, није управљен ка царству небесном.'[3]

„Шта више и ти, господине мој, дођи овамо у Свету Гору, и наслади се санаследника свога, у рођењу пројављенога ти светим Духом, Саве монаха, који је послушао глас Владике свога Христа: ‚Ко љуби оца или матер више него мене, није мене достојан; и опет: Ко не прими крста свога и не иде за мном, није ми подобан; ко љуби душу своју погубиће је, а ко мрзи душу своју, наћи ће је сачувану у вечном животу[4]' и остало.

„Да и ја, господине мој, ревнујући поревновах по Господу Богу моме[5], и Господ ме узе[6] говорећи: ‚Онога који греде ка мени, нећу изагнати ван'[7].

„Шта више и Господ ме посла пред лицем твојим, и он спреми кроза ме место твога спасења, где ћеш ти дошавши изменити царство земаљско са небесним, и удостојићеш се превелике благодети, и јавићеш се велики мироточац подобан светоме Димитрију.[8]

„А за мој долазак тамо, нећеш ме видети у животу своме; но дођи овамо у место спремљено твоме преподобију, и ту ћеш ме видети слатким виђењем, да ће дивно бити гледати небеснима и земаљскима твоју превисоку смиреност, којом ћеш примити превисоку благодет од дародавца Христа, који по чиновима раздаје добра дела.

„Водитељ наш Христос рекао је својим истинитим устима: ‚Ако ко мени служи, нека иде за мном, и где сам ја, нека ту буде и онај који мени служи; а ако ко поштује реч моју, поштоваће га и Отац мој[9]'. И због

ове речи надам се да ћу примити вечни живот од њега у бесконачне векове.

„Ради тога приступих Господу моме свим срцем и свом душом, топлом вером и приближих му се, и прионух ка њему, по писаној пророчкој речи: ‚Мени је добро приањати Богу'[10] и по апостолу: ‚Који приања Господу, један је дух'[11].

„Зато ћу и ја са вером рећи: Оче мој, приону душа моја ка Богу[12], да за њиме летим мисаоним крилима духовним, као пчела за својом матицом, и вазда ћу ка њему зидати љубав у срцу моме као медени сат[13]; јер је сам љубав, и он је мене пре заволео, и обукао се у моје тело, а реч његова духовна пи́та[14] ме љубављу слађом од меденог сата, и храни ме истинитом вером у својој љубави. Не љуби ме само у ово време, но ме је заволео од искони пре векова и пре бића мога, јер је Бог премилостив и веома милосрдан.

„А тебе молим, господине мој и оче, ако желиш видети мене, чедо своје љубимо, још у овом пролазном веку, да оставиш земаљско царство, јер је пропадљиво и привремено, и слава његова брзо пролази. Јер још много веће је изволети свагда Бога бојати се; пошто Бог више љуби једнога праведника, него сав свет грешника.

„Да, томе нам приличи увек молити се свим срцем и свом душом, јер нема другога осим тога јединога, у коме живимо и крећемо се и јесмо[15], у коме нам треба спасти се, у кога поверовасмо и крстисмо се у име његово, томе нам треба појати, молити се, и томе се клањати; јер само на ово смо сатворени од Бога.

„Јер пред њиме стоји свака наша мисао делом јављајући се, јер он ће прозрети све умове наше, и све душе наше држи у длану своме, и зна све помисли срца, и њему су позната сва дела наша, и ништа се неће сакрити од очију онога који седи на херувиму, и провиди бездне, и кога прославише и опеваше у овом веку сви свети, и угодише му, и увек га славе и опевају и преузносе у векове века.

„И он узвеличи оне који га опевају и прослави оне који га славе, и њега проповедаше раније свети пророци, и свети апостоли нас научише да њега јед-

нога славимо, да њему јединоме служимо преподобијем и правдом све дане живота нашега, и да њега призивамо и појемо песмама и духовним пјенијима, појући и препојући Господу дан и ноћ у срцима нашим.

„Дођи, господине мој свети, да и ми узвеличамо овога човекољубивога Бога и његову велику крепост чистом вером, тражећи његова разума, коме нема мере, чија је милост безбројна и слава неизмерна и човекољубље безбројно; јер он све милује, све крепи, и све призива ка себи и говори:

— Ходите ка мени сви утруђени и обремењени, и ја ћу вам дати мир[16], уселићу вас у рај и увешћу вас у места светла и у покој, и утешићу вас у вечној радости, и даћу вам мир у векове.

— А ви ме прво разумите, да сам кротак и смеран срцем, и послушајте ме, и узмите јарам мој на се, и научите се од мене[17], који сам се понизио великом смерношћу ради вашега спасења, и смирите се преда мном и душом и умом и срцем, и наћи ћете покој душама вашима[18]. Примите реч јеванђеља од уста мојих, и приникните у моје учење, и разумејте колико сам кротак и добар и трпељив и смеран срцем, кајући се за злобе ваше. Обратите се к мени, и ја ћу се обратити к вама[19], и даћу вам проштење.

— Докле ћете гинути ходећи далеко од мене? Докле се нећете научити од мене свагда учени, и никако не долазећи у истиниту смерност? Докле ћете се лишавати мога светога дара и моје свете правде, и мога вечнога живота, и моје велике милости, и мојих многих милосрђа, и моје велике светлости, и мога блаженога спасења, и мога истинитога послушања, и мога божаственога дара, и мога царства небескога, и моје непролазне славе, и дивне и радосне?

„О којој рече велико светило све васељене, апостол Павле: ‚Радујте се у Господу, и опет ћу рећи: радујте се. Нека буде вама видљиво и разумно свима људима, Господ је близу. Не брините се ничим, но свагда молитвом и мољењем'[20].

„Јер онима који га љубе и творе вољу његову, биће велика радост, неисказана и превечна, које радости нико никада не чу нити виде од људи, јер је Господ са свима нама у векове и на векове, и још даље без краја с нама у све векове векова. А не походи само с нама дошавши на земљу, или упознавши нас са собом отиде од нас, но је вазда с нама, као што рече опет исти свети Павле: ‚Бог овај благословен у векове[21], који је над нама и о нама, у коме се крећемо и јесмо'.[22]

„Јер Господ сам дође са љубављу к нама, и уподоби се нама, и узе слику нашу на се, коју раније сазда по својој слици и подобију, и све нас из небића изведе, и сам дође к нама речју Божјом и заповешћу и доласком пресветога Духа, и усели се у нас. Да, због велике Божје љубави, коју објави Господ у нама својим трипостасним[23] доласком, јер Син Божји по заповести очевој пре сиђе к нама, и свети Отац синовљом љубављу не остави га, и свети Дух равночастан са њима, и би испуњено небо и земља неразлучним божаством.

„Да, и ти, господине мој и оче, уподоби се вољи Божјој, и последуј Господу своме, и дођи у Свету Гору, и сједини се са љубимим чедом својим, да нам владика Христос пошље пресветога свога Духа, и обнови у нама слику трисветлога свога божаства. И због последовања му са љубављу, уселиће се у нас и сатвориће обитељ у нама, као што рече богослов јеванђелист Јован: ‚Видесмо славу његову, славу као јединороднога од оца'[24].

„И свеславни Господ Исус Христос, син Бога живога, дошавши к нама и усели се у нас вером, и све који верују у њ зове у свој вечни живот говорећи:

— Ходите ка мени сви који ме љубите[25], — и опет:

— Устаните и хајдемо одавде[26], и ући ћемо у вечну радост. Јер ваш живот овога света је кратак и привремен, а мој бесконачан и вечан, и пун радости и весеља, и свагда, светлост бесконачна и радост незамислива од вас; устаните и пођите одавде умом и љубављу, и уздигните мисао срдаца ваших, и усправите слаба колена вашега самисла, и поклоните ка мени главе душа ваших и телеса, и помолите се Богу и Оцу мојим мољењем, да благослови живот ваш, да живите разумно и праведно.

„Јер сам Господ рече својим истинитим устима:

— Јер када не бих дошао и говорио вам, не бисте имали греха; а сада немате изговора због вашег греха; јер дођох и благовестих вам радост вечну и свету и божаствену, које се причестите послушавши реч моју и поверовавши ми без сумњања, и даћу вам царство небесно, да живите у њему анђелски у векове. И просветите се мојом вечном светлошћу, и испуните се радошћу светога Духа, и насладите се хране вишњега раја, и мене ћете непрестано анђелима славити у векове, и веселите се о мени са целим збором анђела и људи.

— Јер који, — рече, — слуша мој свети глас, на овом свету жив будући, пожурите се ка мени, потражите мене, и заволите мој уски и тесни пут, по коме ја, водећи његову мисао, водићу и душу његову да иде право, и водићу ум његов, да не заблуди од мога пута, јер је овде бедан и узан пут мога духовног управљања. Јер ја не велим о хођењу за мном по земаљском путу, но по моме божаственом путу и очеву, а то је сачувати заповести мога закона.

— А ако ко почне ићи њиме, ја ћу му помоћи, и онога који греде ка мени, нећу изгнати ван, но ћу га увести унутра ка себи у моју веру и у закон, у љубав и у уздање, у правду и у истину, и у све заповести мога новога завета, у милост и у спасење, и у истину, у радост и у весеље, у царство небесно и вечно, у пресветлу светлост, и у вишњи свет, у свети и светли рај, и у чин анђелски, и у духовни живот, у невиност и девичанство, и у вечну успомену, у хвалу и у пресвети благослов слаткога гласа праведних. Ходите, благословени Оца мога, примите спремљено вам царство пре створења света света[27]; и пре бића вашега Отац мој небесни благословио вас је, и позвао на спасење, које вам ја сада проповедам, ваплотивши се у последња лета рода овога.

— Молите и даће вам се, и тражите и наћи ћете, куцајте и отвориће вам се; јер сваки који моли прима, који иште налази, и ономе који куца отвориће се[28]. Да, ради тога дођите сви ка мени, и просите мога вечнога спасења, чувајући моје заповести тражите вечнога живота. Презирући овај привремени живот, уда-

рајте у врата моје милости смерним начином, и бијући прса своја рукама, и пружајући их право ка мени на небо, испуштајући из срца свога уздахе из дубине и тешка стењања, бринући се због грехова својих, погледајући умиљеним очима горе ка моме свемоћном божаству.

— И отвориће вам се двери царства небеснога, и ући ћете у њега пространо веселим очима, и светлим лицем, и просвећеним умом, радосним срцем, непорочним телом, красном душом, и чистим животом, и наћи ћете ту вечни покој душама вашим[29], и напунићете се сваке радости и весеља, и сатворићу вас равне с анђелима, и учинићу вас блаженима у векове, и осветићу ваш живот да се непрестано радујете и веселите, примивши за своје трудове велику награду на небесима у слави мојој и очевој, као што вам јавих, рекавши: Радујте се и веселите се, јер је награда ваша многа на небесима[30].

„Да, господине мој и оче, ради те небесне славе и вечне радости и небесне награде, пожури се и остави царство земаљско, и дођи овамо у свето прибежиште пресвете Богородице, у Свету Гору, и да сатворимо вољу Божју, и извршимо његове заповести, као што рече Господ ‚да тражимо прво царства небеснога, и потом ће нам се све додати[31]'; и да са собом приведемо љубитељу нашем Христу лик чрноризаца и сабор светитеља[32] и многе зборове свију правоверних, који ће, уподобивши се нама, последовати нам у овом нашем земаљском царству, да сугубо[33] примимо благодат, за себе саме и за те, којима ћемо бити узор на светињу и на спасење Божје, да се јавимо Христу као добри пастири за стадо своје, да умне овце и са њима духовни јагањци потеку нашим путем у царство небесно, и да виноград Христов, предани нам од Господа, оградимо чистом оградом, чистом, добром и непорочном вером, да ни један од злих зверова не окуси његова плода, но, расплодивши у сто трудова, у онај пресветли велики дан принесемо га Христу, који се за нас заклао.

„Дођи, господине и оче, да чеда своја научиш страху Божјем, и покажеш нам добри пут спасења, и предложиш велику смерност нама који хоћемо да

живимо по твојој побожности, тако да и ми, чеда твоја, узвеличамо Господа са тобом, и да нас Господ твојим светим молитвама удостоји последовати твојим светим стопама. Јер ти си се више трудио на апостолском зидању, полажући основе свете Христове вере; ради тога ћеш примити већу награду од Христа, раздатеља дарова свакоме према трудовима.

„Дођи, пастиру добри Богом дарованога ти стада, дођи и закољи се за нас, подобећи се Владици своме, началнику пастира, Христу, да будеш узор стаду своме, и источићеш миро доброга мириса онима који са вером притичу ка раци твојих моштију.

„Дођи, светилниче Божји, који гори благодаћу Божјом и који се светли Духом светим. Владика твој Христос чека те, да му принесеш плод добре земље, твоје непорочне душе, коју ћеш очистити жестоком уздржљивошћу и великом смерношћу, и принећеш је Христу као непорочан дар.

„Дођи, зрако разумнога истока; проричања пророка свршише се, и сва божаствена дела збише се на нама, и сви пророци стадоше до Јована[34], а сад се царство небесно нуди свима који љубе Бога. Крај, дакле, закону и пророцима је љубитељ твој Христос[35], који је дошао на крају времена и свршивши сваку жељу очеву, због неисказаног милосрђа преклонивши се и снизивши се у нашу слику[36], богатом милошћу погледавши на твоју смерност, сили те да дошавши у Свету Гору уграбиш царство небесно.

„Силом се оно добија, господине мој много љубими, и који се усиљавају у њ, грабе га. Јер земља ненапојена са вишњих висина, распадавши се свагда, вапије ка Творцу своме да јој пошље рани и позни дажд[37], да никне семе насејано на њој, и сама напојена узвеселиће лице своје. Јер на ово исто тебе, свети господине оче мој, скровиште сакривено од првих родова, у последња лета откриће те твој давалац светлости, Христос, као добру ризницу, да напојиш паству своју благоверјем[38], и обогатиш себе небесним даровима, и узвеселиш чеда твоја од Бога даном ти благодаћу, и облијеш их миром доброга мириса твога.

„Дођи, љубитељу чеда твога, о коме ти би извештено Духом светим у његову рођењу.

„Дођи, подобећи се оном човекољубивом пастиру, који остави не само деведесет и девет на горама небесним, но остави и тисуће тисућа и још и више безбројне војске, и сиђе преклонивши небеса, и потражи заблуделу овцу, и нашавши истрже је из грла смртоносного љутога звера, ђавола, и узевши на своје раме принесе Оцу своме, и опет је постави међу своје стадне овце[39].

„И ти, господине мој, дођи, нуђен Духом светим по божаственом путу и по малој мојој стазици, и потруди се и потражи пород многољубивога срца свога.

„И дођи, и помози ми, и спашћемо се, и добићемо добра, од Господа нам обећана, и показаћемо добри пут стаду нашем и свима који љубе Бога, и који хоће да наследе истинити живот.

„Дођи, саврсниче праведника који су од почетка угодили Богу: Аврама, Исака, Јакова.

„Дођи, подобећи се Богом благословеном Јакову, који је сишао у Египат ради свога прекраснога чеда Јосифа, који је са Богом прехранио сав Израиљ у Египту, и многим сузама омио свете седине његове, и утолио многодневно жалосно ридање многолетне старости светога Израиља, који није мислио да ће више имати радости после лишења његова, но је свагда горео Духом светим и топлим сузама палио свете образе Божјег самовидца, кога цео свет не беше достојан[40], којим се и цео свет обнови, пошто се Христос родио од његова светога семена. Богоносни другови, прекрасни Јосиф и са богоизбраним оцем својим Јаковом, обојица се жалошћу растрзаваху, још не знајући исконскога Божјега самотрења љубимога чеда, посланога пред њим ради враћања свега Израиља[41]. Но онај који живи у Јосифу и који га је свео у Египат пред лицем оца свога Израиља, тај исти и мене посла пред лицем ти светим, да Бог у теби прослави своја чудеса и да се назовеш други нови Израиљ, и обновиш чеда твоја Духом светим; и паства твоја Богом узраставши назваће се избрање Божје[42], и Бог ће се прославити у њима ради твоје превелике

смерности, пошто си Христа ради оставио висине и дошао у Свету Гору, и свима показао добри пут богољубија[43].

„Дођи, многољубазна жалости души мојој, подобниче боговиднога Јакова, јер ће из тебе прорасти други Израиљ, да и ти недомислену радост примиш у чеду своме, као Јаков у Јосифу, да се и ја такође насладим твоје свете љубави, који сам се за многа лета удаљио од твоје превелике љубави чедољубивога оца.

„Дођи, господине мој, да се нагледам твојих светих седина и да их помилујем, и целујем твој свети образ, који би написан од Бога на небесима још пре твога рођења.

„Дођи, док смо у овом пролазном животу, да сатворимо једномислену молитву ка Пречистој, заступници нашега живота, и тамо је саму нађемо као готову помоћ, и отвори нам двери милости своје и да се са Господом нашим настанимо у бесконачне векове, амин."

IV

О остављању Стефана Немање државе своје и о примању анђелскога образа и наречењу Симеон монах и о одласку његовом у Свету Гору

А он, богољубац свети, спремна стрела Христова, наоштрена на то од младости, многолетна писања сложивши у једно ради свога љубимога чеда, и насладивши се у њима вечним добрима, и Духом светим прозревши будућа добра и живот који се не свршава, и разумевши отачаство гробно, уздаде славу Богу који твори велика и дивна чудеса, према истини светога певца Давида: „Од Господа постаде ово дивно у очима нашима, јер из уста младенаца који сисају припремио си хвалу".[1]

Господ, начелник славâ, који је с висине посетио наш род, и послао Духа светога и Сина свога јединороднога, и усели се у нас вером истина Божја, и уђе у нас Дух свети својом благодаћу, и будући млади телима, уздавши се у Бога и прибегавши к њему, јавише се силни умом добре вере, и постадоше нам достојни проповедници ризница добара и дарова Божјих и местâ весеља, и светлих венаца и слатких духовних песама и свега вечнога добра, која зна само онај једини који их је спремио у својим обитељима онима који га љубе, сам Христос давалац добра, који их је утајио од премудрих и разумних, а открио младенцима[2].

И због тога обузет великим умиљењем, проли многе сузе, рекавши:

„Ја грешни, недостојан толиких добара, но ипак уздам се на превелику множину његових великих милосрђа, да ће ми преблаги Бог од тога вечнога добра дати макар што мало, и о њему живећу у векове."

И укрепивши се надом вечних добара, и ову земаљску славу не урачунавши ни у што, и презревши земаљско царство, и изабравши свога благовернога сина кир Стефана[3], сатвори га великим жупаном, самодржавним господином свему отачаству своме, и посади га на престолу своме, и предаде му све своје умно стадо; као што је сам имао власт над њим, тако и сину своме предаде сву власт над њим, да се брине и суди, Богом вођен.

Сабравши све власти царства свога, велможе велике и мале, десетнике и педесетнике и сатнике и тисућнике[4], и обвеселивши све сваким весељем, и даровима обдарив, и ослободивши све работне[5], и убогима и маломоћнима и слепим и хромим и прокаженима, свима свако довољство давши, и благословивши им господина вазљубљенога сина свога великога жупана кир Стефана, са свима својим слугама, остави их на Божјој вољи[6].

А он ражегавши се Духом светим, и примивши умиљење у своју свету душу, и понизи се подобећи се владици своме Христу, који се понизио до крста и смрти, и, уставши са свога царскога престола, сави свој врат срца и тела, и са љубављу прими Христов јарам од руку епископа свога Калиника, и удостојен бивши анђелскога образа, би назван Симеон монах.

А такође и подружје[7] његово, богољубива Ана, подобећи се светим великим царицама које су оставиле земаљска царства и пошле за Христом и наследиле царство небесно, такође желећи уподобити се

сину своме, који је пошао за Христом и показао пример својим родитељима, и не остаде иза господина свога си саврсника, такође прими анђелски образ од тога светитеља говорећи:

„Не би ли ме човекољубиви Бог удостојио да будем заједно у збору са љубимим чедом својим у царству небесноме."

А свети Симеон, ваистину узевши крст Христов, и делајући учаше синове своје да презиру телесне[8], јер брзо ишчезавају, а више да се уподобљавају делу божаственоме бесмртноме, и сам се пред њима измени у велику смерност, ваистину испрва по срцу Божје воље још из младости своје спреман ка њему умом и срцем, и непорочним животом, и чистим срцем, и душом праведном, и благодаћу Христовом испуњен, и топлом љубављу светога Духа, имајући велики плод умиљења у душевној утроби, ваистину а не лажно придружи се у ученике Христове. Што рече у светом обећању пред светим олтаром, такође и изврши, не закасни ни у чем гледајући натраг, но штавише радујући се потече за заповестима Господа свога, тражећи живота светих и последујући им са љубављу, што и нађе, и постаде исте части с њима.

Оставши неколико[9] ту у дому Свете Богородице Студеничке, у рукотвореном му манастиру[10], са светом братијом, подобећи се њихову правилу, а уз то и надмашујући их свима добрим начинима, показујући собом свима пример; а после неког времена узевши свако довољство од свога царства, и наоружавши се Духом светим, по речи Господњој, остави свет и све што је у свету, оставивши земаљско земљи, тражећи вишњих последова Христу. И многе велике велможе у царству његову видевши превелику смерност господина свога, и вазљубивши Бога, и све оставивши, последоваше Богу са господином својим.

И дође у Свету Гору ка Светој Богородици Ватопедској[11], водећи са собом 300 одабраних слугу, осим других. И нађе своје љубљено јагње, Христом обележено, и када угледа свети младић свога преподобнога оца, светога Симеона, удиви се чудесима тајне Божје и сав се испуни радошћу, и прозревши светим Духом пророкова о деловању њихову, говорећи:

— Милост и истина сретоше се, правда и мир целоваше се.

И љубазно загрливши се срдољубазним целовом, целоваше се оба богоносна вршњака, саврсници светлоносних анђела, и заједно сатворише благодарну молитву ка Христу, који чини вољу онима који га се боје, и напунише се великим весељем и духовном радошћу. И они који су ту били, видевши велику славу Божју, прославише Бога који чини такова.

Јер дивно беше небу и земљи, похвално Богу и чудно људима: обојица устрељени Христовом љубавном стрелом, за љубав Владике оставивши толику висину, дођоше на туђу земљу, отуђивши се свега земаљскога[12], и све оставивши по заповести Господњој и усрдно му следовавши дођоше у велику смерност, као појединци од древних светих отаца, чијем реду бише Богом сатворени као саседници.

По свој земљи грчкога царства прочу се за састанак светих[13], а цареви и велможе, мали и велики, чувши прославише Бога због велике смерности, и многи постадоше побожни, подобећи се њима.

И сви свети, преподобни и праведни, мали и велики, чрнци Свете Горе, од малих и великих манастира, од гора и од пустиња и пећина и земаљских пропасти, са богоносним оцем њиховим протом дођоше да се виде и благослове са светима. И сабравши се велики сабор светих отаца са светима, љубазно беседоваше о душевној користи, и сатворише душевно и телесно славље, утешивши се душевно и телесно; и отац наш свети Симеон би благословен од Бога и од свију светих, и давши свима свако довољство злата и руха, и склони срца свију светих чрнаца да моле Христа за његово спасење, и по свима црквама по Светој Гори постави свој помен, који је и до данас.

У дом Свете Богородице Ватопедске, братство своје, приложише два кабла суха злата и сребра, безбројно рухо, коње и безбројне мазге, и стада коња, свачим безбројно напунише дом свете Богородице. Не само то, но и душе своје приложише пресветој Богородици, оба богољупца послаше све своје имање пред собом, које и нађоше у царству небесном.

А свети Симеон заповеди да му сатворе ћелију уз свети олтар велике цркве Свете Богородице, и прозор

у свети олтар, да свагда гледа свете молитвенике[14] који служе у светој цркви. А он, Свети, свршаваше свој канон[15], и ћутећи пребиваше у светим молитвама дан и ноћ, не слабећи, прилежно тражећи Христа који се тражи, кога и нађе вођен од Бога, и светог сина свога, богоносногa кир Саве.

Свети младић давидски се ширио, видећи где се у њему врше заповести Божје, и шиљаше благодарење Господу који му помаже у свима његовим делима за добри му подвиг душевни и телесни, телом без сна у свима земаљским делима, а умом и душом настањујући се у небесним обитељима, и желећи наследства ових, у сваком делу гледајући пред собом као самога Христа, по речи Богооца: „Видех Господа преда мном, као да ми је с десне стране, да се не поколебам[16]". Ради тога вапијаше у весељу срца:

„Шта ћу узвратити Господу за све што ми даде[17], испуњујући ми овде све прозбе, и обећавши ми тамо будућа добра и бесконачни живот, што верујем да ће ми и то дати у дан свој велики, не само мени једином, но и свима који га љубе и творе његову вољу."

И пошто је црква св. Симеона у месту званом Просфори[18] запустела од безбожних гусара, и њу од корена обнови и палу уздиже, не трпећи да гледа стан Божји разорен, но свагда желећи и говорећи Духом светим, спремаше се да сам себе принесе на жртву љубитељу своме Христу. И ову принесе на служењу Господу своме, украсивши је својим богољубљем сваким светим потребама, да се достојно приноси служба Богу за спасење господина му оца и њега самога. А около свете цркве сатвори тврд град, и велику кулу посред њега сатвори на чување светих мужева који живе у њему и који служе дому светога Симеона, и то приложи ка Светој Богородици Ватопедској.

Опет приложи друго злато ту у манастир, у дом Свете Богородице, и то педесет купа; а такође и вина педесет купа на сваки дан, и што трпеза има на којигод дан свако јело од тога такође; да они који улазе и излазе, или богарадни[19], или који работају с њим томе светом месту, да сви свако довољство имају од труда тих светих; да се манастир не потужи због тога што многи небројени долажаху, који могаху чути

од даљњих земаља, јер не иђаху само на поклоњење свете цркве, но да виде велику смерност светих Бога ради; и сви одлажаху утешени сваким утешењем: што ко требоваше, то узимаше и одлажаше молитвама светих. Јер обојица служаху незаблудноме путу дан и ноћ.

Богомудри кир Сава монах, напредујући у делима својим, недремљивим подвигом својим уздиже изванредна дела у том манастиру. И сазда превисоке палате, једне нарекавши у име оца свога, а друге у своје име, које и до данас стоје у част томе манастиру. И насади многе винограде и обнови свака места тога манастира; и приложи пусте метохије испросивши их од цара, и привевши људе од своје земље и насели их у њима; и својим великим подвигом испуни свако довољство, да су се сви околни његови дивили гледајући његов толики подвиг и претоплу његову веру ка пречистој Богородици.

У манастирским делима са особним људима, који једу купљени хлеб, са тима дању беше у работама, и у светим молитвама дан и ноћ не слабећи, имајући у телу своме живот бестелесних слугу. Ради тога га ни беси не искушаше толико; јер у младости својој никада се не насити сна очију својих, нити даде покоја коленима својима, хотећи најпре душу своју ослободити од страсти, подобећи се течењу првих светих мужева, који претекоше овај живот скрбима и многим печалима, а други од њих крвљу својом купише вечни живот, и настанише се у небесним становима, показавши узор онима који хоће да траже вечни живот, — њима овај свети постаде саопштник, приопштивши се свима путевима њиховим.

Свети Симеон починувши од путнога труда, и после неког времена зажеле обићи сву Свету Гору, и поклонити се светим црквама, и оба богоносца савећавши богоумни савет замолише богољубнога оца свога игумана Теостирихта, и рекоше му своју помисао да свети старац Симеон хоће да испуни жељу и да се поклони свима црквама. И пошто их је игуман благословио, изиђоше на поклоњење светих места и на посећење светих мужева који живе у њима.

И дошавши у средину Свете Горе, у место звано Карије[20], поклонише се Светој Богородици, која је мати свима светогорским црквама. И ту сатворише прилежну молитву ка пресветој и пречистој чудотворци Богородици, која од раније показа велика чудеса и исцели цара Михаила од кога и света црква би саздана, коју оба светилника Божја облише топлим сузама, примивши слику великога Божјег смирења[21]. И ту принесоше различне части светој Богородици: прво свете сасуде сребрне и златне, затим кадионице такође сребрне и златне, затим покрове светих сасуда са бисером и са камењем, затим епитрахиље, трапезофоре[22], и дадоше царску паларију суха злата. И написани бише у помен[23] у тој цркви до скончања века; са првим ктитором царем Михаилом бише наречени други ктитори[24], што се и данас једнако помиње са првим ктитором. А проту указаше засебно част, засебно црковним служитељима, засебно свој монашкој општини, почевши од првих и до последњих, све равночасно украсише по заповести Божјој, ваистину обојица по срцу Божјем и његовом силом сатворише сву вољу Божју.

И тако дошавши у Лавру свете Богородице Иверске, зване Портаитисе[25], поклонише се тој Пречистој на исти начин, и напунише свету цркву сваким истим частима. И ту такође дадоше много злата, и такође бише написани и ту као други ктитори до краја века, и још се и данас незаборавно помињу једнако са ктиторима. И сву братију истим начином дароваше златом, такође почевши од првих и до последњих; и ту постадоше братија и ктитори.

Дошавши у унутарњу пустињу, у велику Лавру светога Атанасија Атонитског, у дом пресвете Богородице, која се и сама назвала иконом[26] те свете цркве, испрва и до данас спремајући сваке милости, не спремајући само телесне потребе но и душе испуњујући сваким весељем, — ка тој Пречистој принесоше благодарну молитву и светим сузама омочише свету земљу, по којој је светим стопама ишла сама Пречиста својим изволењем[27], и ове избранике Божје удостоји да виде њезин дом. Вођени Духом светим, отац са сином, изабрани војници Христови наоружани светим

Духом и непорочном вером Христовом, напунише се сваке духовне радости, и превеликим почастима украсише свету цркву пресвете Богородице, и поклонише се гробу светога, и принесоше му сваке части, и дадоше у цркву много злата, толико да су постали други ктитори, да се и до данас спомињу као ктитори, једнако са благоверним царевима. А сву братију тога манастира обдарише, једне златом, друге рухом, све ублажише својим преподобијем и Божјим довољством.

Оставши ту неколико ради одмора, док су их света братија држала са многом љубављу, и сви свети мужеви од унутрашњих пустиња[28] дођоше да виде Преподобнога, који их је издавна хранио дугом божјом руком и сином својим богоносним кир Савом монахом. И са њима много беседовавши о спасењу душе, и ту примивши корист од њих, и давши им свако довољство, и добро утешивши се духовно и телесно са свом братијом, и мир и благослов узевши од њих, и целовавши свету цркву, вратише се у свој манастир Ватопед, пролазећи света места и домове пресвете Богородице[29].

Небесни људи, земаљски анђели, дошавши до краја тихе смерности, дошавши до онога истинитога да се брину за спасење душе своје, по речи Господњој, не бринући се ни о чем земаљском, чега траже они који нису од овога света, но иштући једино царства небеснога и његове правде[30], што и нађоше.

Обојица од младости почеше работати Господу чак и до краја, по речи Господњој: „Који претрпи до краја, спашће се[31].“

V

О поласку светога Саве у Цариград и повратку његовом и о савету његовом са преподобним својим оцем Симеоном

Догоди се жалост томе манастиру Свете Богородице Ватопедске, да је сам игуман требао поћи у Цариград, али са братијом умоливши богобојажљивог кир Саву, монаха, посла га уместо себе цариградском цару[1] због послова манастирских. И када

је он дошао ка цару у Константинов Град[2], био је примљен од цара са великом чашћу; а цару је био познат долазак његова оца у Свету Гору, и запита га цар о пребивању оца његова, и све му исприча по реду о свему, од прва и до тога часа. А цар удививши се због неисказаног самотрења Божјега, прослави Бога због његове[3] смерности; и посла му много злата са великом чашћу. И одликова светога назнаменаника[4] Божјега кир Саву сваким частима, прво светом љубављу, која је мати свима добротама. И рече к њему:

— Све што требаш од царства ми, ништа ти није забрањено, — јер му беше пријатељ[5].

И све што му рече игуманова посланица о манастиру Свете Богородице, све му цар испуни, што требова. И потом му рече за тесноту манастира, и молио је Хиландар[6], и би му дан од цара; и врати се од цара у Свету Гору са великим даровима.

Дошавши у дом Свете Богородице, и целовавши свету цркву, и благословивши се са игуманом и са братијом, рече им да је цар испунио сву прозбу њихову и да је још и превелику благодат добио, дарове и почасти цареве, све им исприча. Потом оде ка жељеном и богоносном другу своме и господину и оцу, где ћуташе у једињењу духа са Богом, и сатворивши трисвету молитву, и каза му љубазан поздрав и царево многоусрдно поклоњење. И када су сели, исприча му све од почетка, како:

— Бог молитвама пресвете Богородице и твојим светим молитвама предложи све наше прошње вољи царевој, и добисмо у Богу сву вољу нашу добро испуњену, и цар благодари Бога због преподобности светиње твоје, и због велике ти смерности Бога ради, и посла ти многе дарове и много злата на потребу твојој преподобности, рекавши: „И моли за мене." И дарова ми Хиландар са свима метохијама и, написа ми оправдања.[7]

И Преподобни благодаривши Бога и пречисту његову матер за све то, призва игумана и братију, и предаде му заповест цареву; и приложише манастир Хиландар ка Ватопеду, и злато даровано му од цара предаде игуману на потребу манастиру и братији. Јер

тако су обојица имали мисао и љубав да ту живот скончају у том манастиру.

И док су они једно мислили у дому Свете Богородице, обојица узевши крст Христов као оружје, пођоше непобедном силом на борбу са непријатељима, и својим великим трпљењем саломише многе мреже њихове, разгоревши се Христовом љубављу, угасише росом светих суза свога подвига огањ злочестија, распаљивање љутих мудро претрпеше успешним срцем, и попалише превару непријатељску, и чекајући да пређу на божаствену утеху, јавише се многосветли светилници цркве Христове, послани од Бога и његове пречисте матере, и зато се увенчаше непропадљивим венцима, и славу примише са вишњим силама равночасно.

И док су они пребивали у том подвигу, дође ка богоумном кир Сави неки богобојажљив муж, назнамена му богомисаони савет и рече му:

— Бог посла тебе у Свету Гору, не да се спасеш само ти и твој родитељ, но да и деци отачаства твога устројиш добар пут[8], јер пророку је речено: „Не упознај ме само ти једини, но изиђи на гору Сион, као трубу унеси глас свој јављајући добре гласе Јерусалиму, тако да ме сви сазнају[9]." Такође и ти не касни, но сатвори манастир у Светој Гори да буде истинито прибежиште твоме отачаству, да и после вас они, који су у земљи отачаства твога, који се нађу да љубе Бога и његову пречисту матер и који желе истинитога живота, дошавши ту, да га нађу, и претрпевши до конца да буду спасени[10].

И примивши савет са радошћу, уставши као од сна, каза преподобном оцу своме Симеону све по реду. И тај свети монах похвали Бога за све што му рече његов син; и савећавши оба, верне слуге Христове, вазда говорећи Духом светим на веће богољубље, и сатворише молитву ка пречистој предстатељници живота њихова, да учини вољу своју, што хоће.

И богогласни монах кир Сава дошавши ка игуману, и сатворивши метаније, рече:

— Оче свети, молим светињу ти и просим, да ми на благослов даш једно запустело месташце, да сатво-

рим ћелијицу у име моје, да који дођу од земље отачаства мога, да имају свој си дом, да не досађују манастиру ни твојој светињи, ни братији која живи у овом дому.

А игуману то не би угодно, и не сатвори воље његове. И исприча Преподобноме. И од тада не уснуше, молећи се пречистој Богородици дан и ноћ да им испуни молбу.

И отишавши у Мес у сабор карејски, и савећа са богоносним оцем протом и са другима који га љубе о тој молби. А они обећаше дати му манастир, рекавши: „Изабери себи манастир који хоћеш", ради веће зависти према Ватопеду, јер га исувише беше подигао и изнад силе обогатио, јер многа лета сам ту беше живео, и опет такође многа лета[11] са оцем својим богоносним Симеоном. А преподобни Симеон старошћу беше веома ослабио, тако да није могао ни јахати на коњу, и дошавши син његов благодатни кир Сава, и рече му све што је било у сабору светих отаца; и беху послана братија од светог сабора да му предаду манастир који воли. И подигавши оца свога светога Симеона са одром између два коња, обиђе сву Свету Гору и све манастире, и не заволи ниједнога осим Хиландара.

И врати се у дом свој Ватопед, утајивши савет од свију, осим сина свога. А игуман и сва братија видевши што се догодило са преподобнима, убојаше се да не отиду од њих сасвим хранитељи њихови, и савећавши дадоше им Хиландар који је Свети изволео светим разумом. И тако написаше:

„Ватопед и Хиландар да су један манастир, и свети кир Сава један отац обома"[12].

И када је то било, оба преподобна благодарише Христа и његову пречисту матер који испуњују њихове молбе. И сатворише молитву ономе који је основао земљу на ничем, који све твори само својом заповешћу, и ка његовој пречистој матери; и свршивши молитву, благослови преподобни сина свога кир Саву. И примивши молитву преподобнога, и узевши људе, оде на подизање дома Пресвете Богородице Хиландарске.

VI

О подизању манастира Свете Богородице Хиландарске и о пребивању преподобних у њему

И дошавши у манастир[1], нађе га запустела од безбожних гусара, и где се преклонио ка последњем паду. Преклонивши своја душевна и телесна колена, и сатворивши молитву ка љубитељу своме Христу молећи се из дубине душе, рече:

„Ти, који си основао земљу на тврђи њезиној, и рекао да се не поколеба у векове века[2], погледај свемилосрдним оком твојим светим и овде на мене слугу твога, и пошаљи ми помоћ од пресветога стана твога, и осени ме Духом твојим светим, и буди ми помоћник, владико Христе Господе свију, да сатворим дом пречисте ти матере, као прибежиште свима који те љубе и деци отачаства мога, да се сви који прибегавају овде уместе у просторно царство твоје."

И уз Божју му помоћ, поче уздизати дела и зидати манастир, дом Пресвете Богородице Благодетељнице Хиландарске. И прво обнови цркву, јер црква беше од првих дана која је и данас[3], но би украшена од ових преподобних и распрострањена колико требоваше на почаст држави отачаства њихова.

А около манастира сазидаше град и велики пирг у њему, да је подобан царскоме дому, и превелике палате, томе истоме подобне. И једно стече и на више зажеле. И опет испроси у прота и свију светогораца Милеје, и то постаде Хиландар. И кад је био свршен манастир, дође свети Симеон из Ватопеда у Хиландар.

У дому Пресвете Богородице Хиландарске, ту почеше пребивати оба светилника Божја, творећи сву силу своју у молитвама дневним и ноћним, и са великом љубављу и са премногим сузама непрестано догледајући коначни дан, омрзоше грех до краја, истинито заволеше Христа топлом Авељевом љубављу и вером Аврамовом, и чистом љубављу, која се пре усели у срце Авељу, и која сатвори и патријархе, и Мојсеја сачува, и у пророцима поживе, и сатвори пророка Давида[4] станом светога Духа, и Јована укрепи.

И ради те љубави Син Божји сиђе с небеса к нама и сва добра даде онима који га љубе, и смрт би згажена, и ад би плењен, и ради љубави постаде једно стадо анђела и људи, и рај би отворен, и царство небесно би спремљено онима који истином љубе Бога. Ова љубав је умудрила рибаре, и мученике је укрепила, и ова је показала пустиње као станове[5], и ова је испунила горе и пећине појањем, и ова научи све оне који љубе Бога да иду тесним и скрбним путем.

А ови свети до краја заволеше овај тескобни и скрбни пут, подобећи се тим светима, све оставише желећи јединога, и нису се бринули ни о чем земаљском, љубећи само јединога Господа. Ради тога им и награда од Господа и венци бише спремљени на небесима, и анђели их ублажише, и не одлучише се од Бога, овде и у бесконачне векове.

И док су они тако напредовали ка небесним, и умом прешли на најбољу ствар, хотећи сатворити манастиру коначно утврђење, посла Преподобни богоумнога сина свога кир Саву, написавши ка љубазноме своме пријатељу цару кир Алексију о црквеном утврђењу и о свему што требоваше. И подигавши се богоносац оде у Цариград ка пријатељу своме цару кир Алексију. И би примљен од цара са великом љубављу, и исприча му о пребивању Преподобнога и све што се догодило са манастиром, како испросише место запустело од безбожних гусара, и би им дано од свега сабора светих отаца:

— И обновили смо запустело, и сазидали разграђено, и довршили смо манастир свете Богородице на службу Богу и пречистој његовој матери, и на приношење жртве за државу великога ти царства, и на прибежиште нашега отачаства. Но и још молимо богољубиво ти царство, да нам велико ти царство даде тамо више од тога.

И цар му рече:

— Са радошћу ћу учинити што треба светиња ваша, да сатворим и мој мертик[6] с вама.

И приложи му цар свој мертик, Зиг царски манастир[7], са свима пасиштима својим и са метохијама. И написа му хрисовуљ[8] са сваким царским утврђењем, што је неподигнуто и до садашњега дана. И

именова цар кир Алексије цариградски Хиландар царским манастиром, и приложи га ка царским манастирима. И отпусти га цар са сваким великим почастима, и посла много злата на требовање своме пријатељу, преподобном Симеону. И силом љубитеља свога Христа и помоћу пресвете Богородице врати се Свети, узевши царску заповест.

И дошавши у Свету Гору, нађе преподобнога оца свога у дому Свете Богородице Хиландарске, где у свему добро пребива у Богу. И сатворивши свету молитву и свето целовање, и каза му за царево поклоњење и све што је било на путу, и за царев дар, и за почаст и велику љубав, и за давање злата, и за предани му манастир Зиг. И због свега тога преподобни благодарећи Бога и пречисту његову матер, и највише се обрадова своме богоносноме другу.

И утешивши се богоносци због свега, и кир Сава монах отпочинувши од труда, и примивши савет од преподобнога, и узевши цареву заповест, оде у Карије ка проту и ка свему сабору светих отаца, и даде им цареву заповест, и узе од њих Зиг царски манастир, и приложи га ка Светој Богородици Хиландарској.

И после неког времена опет, испроси од Светогораца, од свега сабора, манастир Светих Исповедника, и би му дан, и ови свети за то њима дадоше благослов златом и рухом и коњима. И то приложи ка Светој Богородици Хиландарској, и распространи манастир велики, подобан првим царевим манастирима.

И сложив заједно до четрнаест манастира, назва га Хиландар; и украсише га оба богољупца сваким потребама; и приложише од своје земље метохије толико довољно, да је двема стотинама чрнаца довољно свега до воље[9]. А благоверном сину његову, који је тада владао на престолу светога Симеона, великом жупану кир Стефану, њему предадоше манастир Свете Богородице Хиландарске и деци његовој после њега.

Ова обојица савршеници божаствене благодати, отац са сином, наоружани светим Духом, и венчани благодаћу Божјом, беху први пример богољубља и светиње деци својој.

Обојица истински апостоли, подигнути истинитим Богом на просвећење и на божаствено научење западне стране.

Обојица извори божаствене благодати, који су напојили синове своје богоразумним својим учењем.

Обојица оштре стреле Христове, изоштрене богољубљем и наоружане светим Духом, које су побожношћу прободе срца свију верних.

Обојица источне зраке, које богомисаоно просвећују своје западно отачаство.

Обојица данице пресветлога сунца, које назнаменују топлоту светога Духа деци свога отачаства[10].

Обојица топли молитвеници целога света, и незалазна светила мисаонога истока, који богомисаоно просвећују своје западно отачаство[11].

Обојица богогласни славуји, који имају будне душевне и срдачне очи, који су пробудили неућутним божаственим песмама заспале у гресима неразумљем божаствене благодати.

Обојица реке божаствених бања, који су омили срца овештала од незнања истинскога живота, Христа истинитога Бога нашега.

Обојица богате ризнице света, који су обогатили свет светим крштењем и божаственим учењем.

Обојица грађани вишњега Јерусалима[12] и богозрачна светила, који су богомисаоним очима прозрели будућа добра и вечни живот.

Обојица се јавише Владици своме чистији од искушана злата, пошто се ради њихова часнога живота Христос уселио у њихове прекрасне душе, по истинитом обећању своме, будући да рече: „Јер ћу се уселити у њих, и бићу им као Бог, и они ће ми бити народ[13]."

Обојица се превеликом смерношћу и чистим истинитим покајањем убелише јасније од снега, постављајући деци својој истинити узор да непрестано траже истинитога живота небеснога.

Обојица земаљски анђели, небесни људи, небопарни орли, који су својим преподобијем и превеликом уздржљивошћу узлетели на небесну висину.

Обојица светлодушни и једнаки светилници, који су рекама суза окрилатили свете молитве, и узлетели

ка своме љубитељу Христу, кога узвеличаше на земљи и на небесима, примише највећу благодат од њега, доброту сачувану онима који се боје њега.

Обојица сведушно изишавши на тражење добротвора свога Христа, који су се осим њега уклонили од свакога блага, ваистину обновивши у себи знак истинитога Бога свога.

Обојица блажене слуге, које имају будне очи у све часове, чекајући Бога свога са чистом вером, који су ужегли не само једине своје воштане светилнике[14], но и сами просветивши се разумом речи Божје и очистивши душе своје добрим делима овога живота, презреше овај видљиви живот, гледајући умним очима на онај вечни свет и који се не свршава, украсивши нарави своје заповешћу Божјега јеванђеља, исправивши своје обичаје апостолским учењем, примивши сав страх од страшнога суда Божјега, свегда имајући пред очима својима смрт своју, са прозрењем свега земаљскога са довољством причешћујући се овом животу, а сву своју жалост бацише на Бога са сигурним уздањем, свагда као два светила која богозрачно сијају Владици своме у богољубним срцима својима, држећи реч живота и управљајући је по истини Божјој, истинити служитељи Христови.

VII

О пребивању светога Саве монаха у мучалници и о преставлљењу преподобнога оца нашега Симеона

Док су се ови свети у овом подвизавали и непрестано будно напредовали, овај боголепни и Богом изабрани монах кир Сава, дејством светога Духа, гледајући богомисаоним умним очима на пресветлу светлост, преводио је помисао своју на боље; научени живети у сједињењу са Христом не остављају се њега никада, тако да није никада престајао да иде за њим, то јест за светим заповестима закона Божјега. Јер „блажени су, рече, и непорочни који пребивају у закону господњем"[1].

Њима подобећи се и овај богоносац, хотећи у сједињењу остати, све чинећи по божјем примеру, и хотећи нам собом указати сваки узор, и нашавши место пресветло и изванредно, украшено по подобију рајском сваким лепотама, у средини Карије, где живе свети чрнци по скитском начину[2] у свакој тишини уједно по два или по три, и то купи од Светогораца, и сатвори себи сихастирију[3] и у њој цркву светога Саве Јерусалимског на пребивање двојици или тројици, по речи Божјој: „Где су два или три сабрани у име моје, ту сам и ја посред њих."[4]

У њој и сам тај свети поживе по подобију древних првих светих отаца са великом уздржљивошћу, пошћењем, бдењем, обноћним стојањем, лишивши се сваког телесног утешења, у пошћењу и у сузама сатворивши сву силу своју, сав свој живот живећи по анђелском подобију подобећи се као бестелесним силама, сваки дан веселећи се духовно сузним струјама, ревнујући свом силом животу светих, свагда помишљајући у своме уму:

„Продах се Богу у ропство, отуђивши се од свега по заповести Божјој, и пошто живим на туђој страни и достојно ми је да будем поробођен свакој Божјој вољи."

И свагда умртвљујући тело своје подвижним молитвама, а душу обливаше богоразумљем слушања методичних речи; и њима поучаваше се дан и ноћ, по речи богооца Давида: „подобећи се плодовитом дрвету, засађеном при изворима вода, које и нађе свој плод у своје време[5]."

Остаде ту са великим ћутањем бдијући свеноћним молитвама, никада не подиже ума, чекајући помоћи од вишњега, и ради тога умртвљаваше се сваки дан, једући хлеб по мери, по мери пијући воде, дајући телу своме покој у један час или у два. Ваистину непорециви усилник царства небеснога, дотле да је могао са Давидом рећи: „Срце моје усахну као трава, јер заборавих јести хлеб мој; и пријону кост моја телу мојему. И колена моја изнемогоше од поста, и тело моје измени се јелеја ради."[6]

И уставивши себи велики канон,[7] и колико остаде ту предржа га, и тако устави тај канон ономе који

хоће ту да живи; по истом правилу заповеди истим начином држати пјенија дневна и ноћна.

А у дане великога и благоверногa краља Стефана Уроша, сина првовенчанога краља Стефана, унука светога Симеона, док је у истој ћелији држао исти канон, откри Бог некоме чрнцу, ученику његову, јеромонаху Доментијану, Духом светим да назнаменује живот овога светога, и би прописано од њега.[8]

А вратимо се ка једномисленима и богоносним друговима и једнодушним саподвижницима.[9]

Имајући у земаљском телу силу небесних сила, и недомислими својим лепотама, и неисказани богољепијем, изванредно украшени, достојни житељи јеванђеља Христова, низлажући мисаоне непријатеље силом крста, свагда се спремаху ка позиву небесноме, подобећи се бестелесној природи херувимској, у неумучним духовним песмама, у сузним капљама, у истинитом исповедању Христову, у скрушености срца, у чистоти и у душевном и телесном целомудрију, у миру и у светињи, у превеликој смерности, и у свакој уздржљивости, свагда приковаше тело своје у страху Божјем, и све што је у овом свету сматраху као ђубре, изабравши боље.

Ваистину, побегоше од широког пута света, који води у душевну погибао а истинито заволеше уски и скрбни пут[10], и по њему идући без уклањања, и испуњујући светим молитвама све часове дневне и ноћне, и тим тескобним путем уђоше у живот вечни, истинити усилници Христови,уграбише царство небесно, приносећи томе подобна служења.

И док су они тако напредовали, опште њихово и свагда чекано доврши се, и доспе једноме да даде дужно Господу своме, ономе који је дошао на врх добрих дела својих, преподобноме оцу и богоносноме Симеону, који се спремао да дужноме послужи и да пређе на блажени и бесконачни живот, и да прими обећано му од Господа свога небеснога, даваоца награде.

А тада приспе време ка божаственом славословљу и јутарњим пјенијима. А богохвални кир Сава бдио је без дремања сву ноћ због успења[11] Препо-

добнога, печално и скрбно бринући се, скрбећи један о једноме, а нико му није помогао, њему који се по заповести господњој свега одрекао, рода и имања и слугу, па чак и душе своје, хотећи ту једину пресветлу јавити у небесним обитељима. Оставивши једнога брата који служи Преподобноме, оде у свету цркву, у сабор братији, на појање јутарњега богословља.

Оставши мали час и би позван од Преподобнога, и дошавши нађе га где се спрема за позив Оца небеснога. И скинувши га са одра, на ком лежаше Преподобни, и по начину пређашње превелике смерности његове положи га на рогозници, на коначној смерности, у последњој телесној ништети, према писаном: „Смирих се, и спасе ме; и обрати се душа моја у твој покој[12].“ И снесе га у црквену папрату[13].

И пошто је за мали час настало утишје, тргнувши се као од сна, и благослови богоносног друга свога кир Саву и сав сабор светих чрнаца, богољубиве деце своје. И када их благосиљаше, и наједанпут би некакав шум с небеса, несхватљив нама који смо у телу, и нађе се посред жалости неисказана радост свему сабору светих отаца. И по заповести пресветога Оца небеснога приспе Дух свети са небесним силама[14], хвалећи и појући богохвалну песму:

„Хвалите Господа с небеса; хвалите га у висинама његовим; хвалите га сви анђели његови; хвалите га све силе његове[15].“

А свети преподобни отац отпеваше им, подобећи се бестелесној природи херувимској, терајући братију своју, свети сабор, да славе са њима Оца и Сина и светога Духа. И неумучну песму поче од почетка псалма чак до краја, рекавши са клицањем:

— Свако дисање нека хвали Господа[16].

И уздиже преподобне и свете своје руке ка вишњему добротвору своме, и са анђелима појући небесну песму на земљи, и тако се престави од нас, и дух свој свети предаде многожељеноме Господу своме, кога заволе, и са миром отиде од нас, радујући се у Богу, спасу своме, коме послужи[17].

Христос, љубитељ његов, примивши пресветлу душу његову, уведе у небесни покој и у светла места, и у рајске обитељи, у станове праведних, у беско-

начна добра, спремљена од почетка света[18] и од самога Господа заштеђена онима који га љубе, и све обећано му дарова, и живот вечни који не свршава на векове.

А жалост обузе сав збор светих чрноризаца због разлучења Светога, и љубима чеда његова проливаху многосузне изворе, лишавајући се свога доброга пастира и добромисаоног учитеља.

А чудоносни и богосветли пак кир Сава, непрестано точаше различне, радосне и скрбне, изворе суза: радосне, јер виде родитеља свога тако пресавршена свим врлинама, и гледаше топла молитвеника и великога чудотворца где иде пред њиме у сва спремљена добра, и где хоће да горе, у пребогатога Оца небескога испуни његове недостатке, а скрбан због лишења доброга саподвижника и лаког тркача и богоумнога учитеља.

И тако веселећи се Духом светим узашиљаше благодарне песме о покоју Светога, и тако са богохвалним пјенијем бише положене његове свете мошти у цркви Свете Богородице Хиландарске, славећи Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек и у векове векова.

Свети заповеди љубимому чеду својему, богозарноме кир Сави, да пренесе његове мошти у земљу свога отачаства, јер је и после смрти хтео да неослабно чува паству своју истинити пастир, нелажни поручник[19] за стадо Христово, и хотећи деци својој сигурно показати Христом даровану му благодат и узвеселити чеда своја превеликим чудотворењима, и облити их миром доброга мириса, што и би[20].

А овај богољубац, христоимените кир Сава, остаде сам, и приложи се још ка жестоком пребивању, лишивши се свакога телеснога покоја, пост без мере још узе, и проводећи све ноћи у непрестаним молитвама, и још више изобилујући у духовној утеси умножене благодети.

А свети и преподобни отац његов, свети Симеон, стигавши до истините благодати, и примивши награду трудова својих, по својој превеликој смерности удостоји се ући у радост Господа свога, и уселити се у бесконачне векове неисказаном радошћу, блажен и

трипут блажен постаде удостојивши се получити славе оне[21] неисказане, одакле отиде печал и уздах, где, по писаном, анђели желе привирити; од Бога би ублажен, и уђе у нерукотворну ону дворницу, седе[22] на вечеру небесну са свима избраницима Божијима; јер положи наду своју ка ономе који отвара руку, и који насићава свако животно биће благовољењем, и у тој нади не погреши.

VIII
О јављању у сну преподобнога ка љубимом чеду

Видите оца чедољупца, и после небесног одласка непрестано не одлучујући се од свога љубимога чеда и доброга саподвижника и посредника му небесних добара, наоружан Христом и силом пресветога Духа, и обогативши се небесним даровима, и мисаоним крилима врлине без закашњења творећи пут у небо, хтео је превести богоноснога друга свога на превелику врлину, јављајући му се у сновиђењу украшен некаквим преславним и неисказаним лепотама, и пресветлим венцем сијајући више од сунца, веселећи и тешећи и утврђујући га силом пресветога Духа и дарованом му благодаћу, рекавши:

— Чедо моје душељубно, радуј се због мене, родитеља свога, и не скрби због мога разлучења. Ево разуми добро, нека ти буде познато о мени од овога мога виђења. Славу, коју видиш на мени, пресветлу и неисказану, том ме славом прослави Господ славе Исус Христос, истинити Бог. Када се, дакле, разлучи душа моја од земаљскога тела овога живота, тада ми Господ дарова милост и благодат своју, и примих вечна добра и истинито царство небесно, које ми пре назнаменујући показиваше писањем у књигама[1], још док сам био у земаљском царству моме.

— Благословен си ти, дакле, од Бога јер ми постаде посредник вечним добрима и бесконачноме животу. И зато ти је Бог спремио превелику благодат, што се за ме потруди будним подвигом и за моје приведење у Свету Гору.

— Радошћу радуј се, изабрани сасуде Духу пресветоме Христом назнаменани, помазани апостолском благодаћу још пре твога рођења[2], чијег ћеш се учења и стојања у збору јавити саопштник.

— И подобећи се оним сунчаним зракама које су оптекле крајеве васељене, неиспитане путеве Владике свога, које на земљи походи својим пресветим ногама, све ћеш оптећи и поклонићеш се свима светим стопама његовим, и написаћеш сва страдања његова на таблицама богољубивога срца твога, и света душа твоја биће престо томе самоме, и Господ који царује у векове биће с тобом[3].

— И примићеш Богом јављену благодат на истоку, и власт на земљи да вежеш и дрешиш грехе човечанске[4].

— И земље и градове оптећи ћеш, као Игњатије Богоносац,[5] проповедајући чисто учење Христово, и на земљи и на небу узвеличиће ће име твоје.

— И научићеш своје отачаство побожности, и показаћеш многима узоре врлине, и многи ће кроза те познати Бога истинитога и твојом добром речитошћу[6] доћи ће на истинито покајање.

— И на апостолском зидању законоположења Христова све испунивши и од истока доћи ћеш к мени[7], и заједно удостојивши се општем блаженству јединосушне и нераздељне и животворећe Тројице, насладићемо се вечних добара у бесконачне векове, амин.

А овај свети богозваник, пренувши се од сна, прослави Бога који чини дивна и неисказана[8] од првога дана и до садашњега:

— Твоју љубав, Свети, непрестано без измене сматрам блаженом, и тебе величам, и клањам се твојој великој љубави, јер такову бесконачну љубав имаш ка мени, љубимоме чеду своме, као жив и после смрти не одлучујеш се ишчедија[9] срца твога, посећујући васпитање своје светим посећењем, и много печалну душу моју и скрбно срце моје сладећи и веселећи својим преподобијем, и казујући ми бесконачну радост. Јер, ваистину, праведници ће на векове

живети, и од Господа им је награда, и сила и разум од вишње премудрости.

— И сматрам те блаженим, Свети, јер убежа од сујете овога света, и љубитељ твој Христос удостојио те је као сина светлости, јер си истину заволео која те води у живот.

— И нека је слава човекољубивоме Богу, који те је узвео од рова страсти и од блатне земље, и који је поставио на пространо ноге твоје, и исправио стопе твоје право у царство своје, и који те је удостојио реда светих и стојања у збору вишњих сила, и који је уложио у уста твоја песму нову сагласну са свима преподобнима његовима.

— И слава Богу богова у Сиону који ти се јавио, коме си заволео служити из младости своје са безначалним Оцем и са светим Духом, а још те и сам изабра из утробе матерње, од искони знајући у тебе добро извољење, и положи те као пред лицем својим да му свагда служиш добром вером и мишљу управљеном горе, да у висинама тражиш славе небесне и живота преподобних и праведних, што и нађе, чега и нас нека не лиши Бог твојим светим молитвама.

А овај свети, богоразумна зрака, оставши сам разумеде Духом светим да је родитељ његов нашао тражено, и подиже се на превећу врлину, да прими подвиг изнад силе, пошћења, бдења, као да је заборавио прве подвиге, и као да их је сматрао као ништа, помишљајући да је бољи један дан у дворима Господњим него тисуће лета[10] овога видљивога света.

— И одселе — рече — положих почетак да се бојим и трептим од твога светога имена.

И умножи бдење изнад силе и усхођење молитвама ка вишњим боговиђењима још прилежније приносећи дела духовна и богоугодна, по обичају свагда непрестано милујући убоге, и испуњујући прозбе онима који требају, и свима све беше.

Јер сви од пустиња и од гора и свих страна Свете Горе, долазећи к њему, што ко требоваше, узимаху од њега као своје потребе положене им. Јер који год почињаше или зидати или правити чамац, или друго које дело, само му јављаху, а он сваким

потребама испунивши свршаваше, што ко требоваше на савршење дела.

А када му оскудеваше имање на требовање или на давање убогима, то много пута и земља откриваше своје ризнице по Божјој заповести, и разумевши Духом светим, и помоливши се, и отишавши отвараше скровиште са златом, и никада му не оскудеваше давање убогима.

IX

Чудо које створи са њим Пресвета у Цариграду

Чудо које створи са њим пречиста Благодетељница у Цариграду[1]. Када је он једном ишао у Цариград, где сатвори многа добра дела ка светим црквама и ка убогима, а још и ка пресветој и пречистој и великој цркви Свете Богородице Јеверготисе[2], то јест Благодетељнице, ту устави помен својим родитељима и себи до скончања века. И још док је живео отац његов, свети Симеон, дадоше у дом Свете Благодетељнице два кабла злата и сребра; када дође свети Симеон нов у Свету Гору, а још и пре тога, много добро сатворише дому Свете Богородице, и мертиг приложише ту од свога отачаства сваке године, оба светилника Божја имајући једну мисао у два тела.

А свети и богоумни кир Сава приздање сатвори ка светој цркви Свете Благодетељнице, колико требоваше ту у манастиру, што и данас стоји на успомену Светога. И колико долажаше у Цариград, свагда ту имађаше обитељ, као истинити дом имајући издanак свете Богородице Светогорске, превеликом милошћу њезином свагда настаљујући се у њезиним домовима[3].

И када је ту био у дому Свете Благодетељнице, дође к њему нека доброверна жена и побожна и рече му:

— Свети богољупче, тебе ми указа Бог и света Благодетељница, да ти кажем ово заповеђено ми: Тамо у Светој Гори у области твога манастира, у

оном и оном месту су два скровишта суха злата; узми и сатвори у њему, што ти је на потребу.

Изгледа ми да је сама пречиста Благодетељница то казала светоме богоносцу, но он због велике смерности то не јављаше тако, тајећи у себи велику ризницу, сам себе имајући као сместилиште Оцу и Сину и светоме Духу. А велику љубав имађаше ка тој Пречистој, и нештедно имање даваше у њен дом.

А свети и богоразумни монах кир Сава дошавши у Свету Гору и починувши у манастиру Свете Богородице Хиландарске, рече:

— Идем и извршићу речену ми заповест оне побожне.

И сатворивши свету молитву ка љубитељу своме Христу, и ка његовој пречистој матери, и отишавши Богом вођен, и нађе два скровишта суха злата, и узевши донесе га у свој манастир, и сатвори велико посећење свима светогорским црквама, и разда убогима и свима који требају, а највећи део даде у Цариград у дом Свете Благодетељнице[4].

Пошто је тако успевао и цветао добрим делима и изванредним подвизима, никада не заборављајући обичне службе, нити престајући о њој, бринући се о онима који су у пустињама и у горама и у пештерама, и светим отшелницима[5] у земаљским пропастима, земаљским анђелима и небесним људима, који су просветили Свету Гору разним светим подвизима; неки од њих примаху храну од анђела у дане овога богољупца, а другима овај телесни анђео приношаше храну, послан од истога Бога, као што и један од тих светих прорече о овом богоносцу да је од Бога послан на служење светима који страдају Христа ради, који и отидоше ка Христу радујући се светлим душама.

И христољубац, који им је служио, удостоји се превелике благодети, подневши велике трудове: једном пролазећи пустиње, свагда својим ногама пешице ходећи; други пут у манастирским работама, а други пут у духовним трудовима, а свагда без измене у пошћењу. Ради тих великих подвига и болест му се усели у срдачне утробе; јер због велике му уздржљивости, пошто му је утроба сахнула, болест се усели у њ и не остави га до краја, из младости своје будући сав здрав телом, но тим болним трудовима стече живот без бола. Када је у те дане цветао леполиком младошћу, и када је држао истинито подобије чрноризачкога чина, по свој Светој Гори сијаше светим животом као сунце.

И верујте ми, браћо и свети оци, да ми рекоше први чрнци који су испрва живели с њим[6] и видевши живот његов прекомерно, називаху бестелесним анђелом њега, који је имао толики духовни подвиг у телу, и толико се приближио ка Богу постом и светим молитвама дотле, да је и мртве ускрсавао, а не да је само чуда творио. Но због своје велике смерности, рекоше, тога се сам уклањаше, да не буде прослављен на земљи, док га Бог не прослави на небесима[7].

Добра дела овога богољупца и трудољупца неизмерна су и безбројна, и ми земаљски не можемо их лако знати, а само су позната једином здатељу срдаца и који провиди тајно, Богу који и нашем неразумљу даје своју силу. Јер које Бог изабра, њихова успомена са похвалама остаје у векове. Јер светопевац рече: „Блажени су који чувају суд и творе правду на свако време.“[8]

А овај све дане живота свога положи, бринући се за угођење Христу и за његову правду, и имајући душевну печал за спасење душе своје и коначно разлучење, и свагда упућујући душу своју на добру мисао, имађаше вазда пред очима својима будуће испитивање и објављивање срдачних мисли и телесних дела и језичних речи, и радост овога живота измењиваше у велику печал, а скрби и печали за добро измењиваше у велику радост. Све ово прозре богоумним очима, непрестано се прилагаше ка већем ридању срца и плачу очију, свагда желећи да веселим ликом и цветним лицем, неисказаном оном радошћу и светлом душом и чистим очима угледа Бога, који седи у великој слави на суду, и да од њега прими утешење и награду радости која не престаје, и неисказана весеља у будућем веку, и о овом се трудио.

А догоди се пленење дому Светих Апостола, манастиру званом Каракалу,[9] од морских разбојника, тако

да је пао коначним падом. Јер узевши игумана и сву братију, и све манастирске потребе од мала и до велика, попленивши све, отидоше, и дошавши у Лавру светога Атанасија, бише продани, и Лаврани их купише. А они до краја осиромашивши, не имађаху што дати као откуп Лаври за то, но Лаврани и манастир узеше, и поработише га под свој манастир, да га имају као метох. А они дођоше ка преподобном кир Сави, просећи нешто помиловања од њега, и рекоше му све што се догодило са манастиром и са њима.

Овај, велико Божје обитаније и стан пресветоме Духу, свагда бринући се за добра дела по срцу воље Божје, дајући руку ономе који лежи, уздизање палима, и обогатитељ убогима, и ослободитељ заробљенима, и крепки помоћник онима који немају помоћи, са љубављу а не са гордошћу, свагда имајући пуна душевна недра милостиње Господње, вазда љубећи Бога и његове свете самовидце[10], који ће са Господом сести на дванаест престола на расуђење свима увређенима, то имајући на уму своме, не само да испуни прошење братији, но почевши све од корена, од мала до велика, и давши много злата, искупи манастир са свима његовим правдама, игумана са свом његовом братијом ослободи од поробођења лавриотскога, и манастир узевши себи створи га да приноси Богу свете службе за њега и за његове родитеље, да и до данас стоји њихова успомена без заборава.

Такође у манастиру Светих Четрдесет Мученика који је запустео од истих разбојника, који се такође до краја преклонио паду, а овај свети свагда уздиже пало, и милујући убоге, и дајући светима части, подиже и дом ових Светих Четрдесет Мученика у месту званом Ксеропотам[11], давши много злато, и украсивши свима потребама, и изографиса[12] свету цркву Светих Четрдесет Мученика, и поставивши свуда утврђену, написа у њој помен родитеља свога и свој, и Богом названи беше истинити ктитори; и ту положи помен родитеља својих и себе, да је и до данас; јер успомена оних који чине добро остаје с колена на колено.

X

О мољењу светога Саве ка Богу да прослави оца његова и о чудесу мироточном преподобнога Симеона

Овај свети и богоносни нашавши стазу пута Господњега, и по њој свагда текући без преваре, по речи пророчкој: „Гледах Господа пред собом непрестано, као да ми је с десне стране, да се не поколебам[1];" и ка њему вапијаше дан и ноћ, зовући топлим покајањем:

„О неодржими свим створењем, који си дошао да тражиш нас који блудимо, знајући немоћ нашу, и поможе нас, и дарова велику благодат свима који те љубе. Ради тога и ја полажем наду моју на твоју несхватљиву и превелику доброту, и припадам ка твоме милосрдном и човекољубивом божаству, призивам и вапијем, говорећи: О Господе, свемогући, призри с небеса и види[2] моје смирење, и прими веру мога несмисленога ума, и укрепи немоћ тела мога, исправи мисао душе моје, и дај ми истинито покајање, и научи ме творити вољу твоју[3], и не одбаци ме од лица твога[4], и удостоји ме да са љубављу примим реч твоју, коју си сам проповедао, говорећи: ‚Покајте се, јер се приближи царство небесно[5].'

„И ово чувши присиљавам се ка твојој милости и молим се, испуни прозбу моју и прими молитву моју, и устани на помоћ мени, и опаши ме силом својом[6], и дај ми твоје оружје, и научи ме противити се борби, и бори се са мном, да победим зле пукове мојих непријатеља који воде непријатељство против мене, слуге твога, и нећу се убојати зла, јер си ти са мном[7]; и неће успети непријатељ мој против мене ни у чем; и рећи ћу са радошћу реч твоју са Давидом: ‚Господ је просвећење моје и спаситељ мој, од кога ћу се убојати. И Господ је заштитник живота мога, од кога ћу се устрашити?[8]'

„И утеши срце моје молитвама твога угодника Симеона, и испуни душу моју духовном радошћу, и овде пошаљи пресветога Духа свога, и обнови кости усахле тебе ради, да сви разумеју твоју неизмерну

силу и твоју бесконачну милост[9]. И подај награду своју своме преподобноме пред оба свêта, збора анђелскога и човечанскога, да и ја, слуга твој, примим превелику смелост, и сав народ прослави велелепно име твоје, Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек и у векове."

Док је он овако успевао у светим молитвама, приспе дан успенија преподобнога оца Симеона. А овај боголепни кир Сава, знајући свога добротвора како се од почетка прослављао у светлости светих, и знајући да је његов друг постигао истиниту благодат, и да је примио обилне награде од пребогатог Оца небеснога, и опет хотећи дати обилну благодат деци својој и облити их миром доброга мириса[10], и призва прота и све Светогорце на успомену преподобнога Симеона.

А кад су они дошли, и када је било навечерје празника, овај украси свету цркву сваким почастима и гроб преподобнога оца светога Симеона, прозирући, даном му благодаћу, да ће Христос прославити свога служитеља, који је истопио тело постом и уздржљивошћу и молитвама, да ће исахле кости излити превелику благодат, и да ће се обновити младост његова као и орла[11], и да ће облити свету цркву миром доброга мириса, и да ће чеда своја напунити неисказаним весељем, и да ће се догодити пророштво богоноснога кир Саве, које прорече: „Јер ти, дошавши у Свету Гору, јавићеш се као мироточац, подобан светоме Димитрију"[12].

А сада се то јавно догађа да сви виде[13]. Јер овај Свети од почетка обуздан божјом благодаћу, пун светога Духа, и имајући благодатни дар од Бога, не само да прозираше благодат која је у родитељу његову, но и у сваком човеку оно што је у њему, и прорицаше будуће. А богоносни хтеде да сви увиде божју благодат без порока.

А када је било свршено све вечерње славословље, и увевши прота у цркву, и узевши кључеве свете цркве, предаде их проту и гроб светога Симеона, рекавши:

— Нека Бог вашим светим молитвама прослави преподобнога оца Симеона, а ту к вама нико да не уђе од моје братије, ни ја сам, док не будем зван вашим преподобијем[14].

И узевши прот кључеве свете цркве[15] и предаде их своме ипоргу[16]. Ноћ приспе, и пошто су сви получили покој, а овај богоносац не заспа сву ноћ, вапијући ка Богу отаца својих, који шаље изворе у својим долинама[17], да и овде молитвама Преподобнога пошаље своју пребогату благодат.

И када је приспело време бденија, уставши прот оде у цркву са свом братијом, и почеше појати бденије по чину и јутрење. А Христос, љубитељ Преподобнога, који га је венчао милошћу и милосрђима, и који га је прославио горе на небесима са анђелима и арханђелима и са свима силама небесним, и сав Бог горе на небесима и сав на земљи са људима, због превелике смерности Преподобнога и због топле љубави његове, Бог опет сиђе на земљу да га прослави са човечјим родовима, и посла своју пребогату благодат, и приспе Дух свети, по писању пророчком: „Дахнуће Дух његов свети, и потећи ће воде[18]."

И потекоше извори без влаге, но из сухих костију и из тврдога камена мраморна потекоше благодатне воде, миро добромирисно, и добро миришући превеликим мирисима, испуни свети гроб, и обагри[19] сву цркву Богом дарованом му благодаћу.

А пре тога преподобним оцима, који су стојали на Божјем славословљу, изли се дар пресветога Духа у срца свију који су ту стојали и, када је дошао свети Дух, испунише се душе свију благодаћу, и сви бише удивљени невидљивом благодаћу. И они који су стојали близу светог гроба, видевши извор који тече од светога гроба, ужаснувши се рекоше преподобном оцу проту Доментијану, званом Јерусалимиту[20], шта се догодило.

И дошавши прот и они који су с њим, видеше где теку извори превеликих Божјих чудеса, пошто Бог прослављa свога светога. И сви изумљени светим Духом једногласно ускликнуше:

— Кир елеисо[21].

И онај који испуњује све добротом, не испуни само гроб, но и земљу и креч и камење, где беше свети насликан на стени[22], то све обогати својом

богатом милошћу. А љубитељ његов Христос неизмерном милошћу заповеди и сухоме камену да источи добромирисно миро од ноге свете слике написане на стени, да и већом славом прослави свога угодника, према писаном: „Свети који су на земљи, удиви Господ сву вољу своју на њима[23].“

И удивљени бише сви Светогорци, просветивши се Божјом благодаћу, и молитвама Преподобнога облише се миром доброга мириса. И позваше богоносног кир Саву, рекавши:

— Дођи да видиш извор велике Божје благодати, источени нам молитвама преподобнога оца и новога чудотворца и мироточца Симеона, који је јуче телом био с нама, и који нас данас опет духовно весели божаственом благодаћу.

А богозрачни монах кир Сава притекавши, и видевши благодат пресветога Духа, прослави добротвора свога за сва добра која су се догодила на њему; и љубазним и слатким устима својима целова свету раку његову, и обли топлим сузама, као самога ликом гледајући душевним очима богоносног учитеља и господина, чедољубивога оца и Богу привезанога друга, где свагда твори вољу љубимоме чеду своме и својој деци свога духовнога насада; и обливши се миром доброга мириса, вапијаше:

— Шта ћу узвратити Господу за све што даде мени[24] и родитељу моме, који га је прославио пред оба света, пред анђелима и људима? Ваистину су истинита уста Божја, који брзо даје обећања своја онима који га љубе, и који испуњује прозбе свима који са вером моле, не само у оном веку, но и у овом, не превидевши ни мољења мене, слуге свога. Слава Богу који твори такова чудеса у последња лета у нашем роду[25].

А који се нађоше болни и да имају нечисте духове, дотицањем гроба Светога и помазањем мира Светога постадоше здрави, од какве болести ко боловаше; сви примивши здравље, прославише Бога и светога угодника његова Симеона.

Сви преподобни и праведни оци, свети сабор пресвете Богородице Светогорске, видевши славу

Божју и чудеса Светога, која Бог сатвори са њиме, написаше га у ред светих великих преподобних отаца, још и чудотвораца, и поклонише му се као и свима светима и Богом прослављеноме на небу и на земљи[26]. И свршивши свету божаствену литургију, сатворише празник светоме Симеону, Новоме Мироточцу, и приложише га ка светоме Симеону Богопримцу, да им се празнује заједнички празник у један дан[27].

И благословише богоносног оца нашега кир Саву да му напише каноне и стихире и чудотворења његова, а он написав колико је могуће[28], и опет благослови нас, ученике своје, истим благословом[29]. И после времена не разлучи се од свога учитеља, оставивши нам свој свети мир, и сам би од Бога узведен на висине.

У тај дан боголепни отац наш кир Сава сатвори велико славље у Дому Пресвете Богородице, угостивши великом љубављу прота и све Светогорце, и одликова великим даровима све, од мала до велика, и обилно сатвори милостињу убогима више од ранијег обичаја, тако да у том часу није оставио ништа код себе, осим Божје милости и молитве Светога; и тиме још би пребогат. И сви Светогорци сатворише тродневно славље у Дому Пресвете Богородице, и прославивши Бога и његова светога угодника, светога Симеона, оца нашега, и благословивши се са богоносним кир Савом, вратише се свако у своје домове.

Избраник Божји кир Сава остаде у Дому Свете Богородице са богоносним својим оцем, са светим Симеоном, и примише вишу врлину, благословени и препрослављени бише од Бога светога и од небесних сила и од земаљских људи. Јер, ваистину, ветар Господњи дува где хоће[30], као што по достојности духну свом силом својом и на ове богољупце, и све могуће сатвори им на небу и на земљи, и Богом бише сатворени велики светилници на небу и на земљи, још у телу равни анђелима и састрадалци мученицима, једино мислећи и на једно погледајући, нашавши један пут живота и изволевши своју заједницу, ваистину смрћу купише живот, оставивши све пропадљиво и примише непропадљиво, и јавише се саврсници апостолима и равностатељи преподобнима, обојица јед-

нодушни у телу, обојица опет духовно сједињени, непрестано зборујући неразлучно.

А овај благословеник једини од рода свога поднесе све трудове и тежине за старост Преподобнога, једини за јединога трудећи се без престанка, једини стојећи пред јединим дан и ноћ, једини јединога раније управљајући ка небесним, једини јединоме опет узашиљући част и славу са земаљскима, једини са јединим прослави се изнад силе на небу и на земљи, и једини више од свега рода на земљи ни један дан не сатвори своје воље, но сатвори вољу Божју и свога родитеља, подобећи се Владици своме Христу, који није сатворио на земљи своје воље, но вољу Оца који га је послао[31]. Ради тога молитвама Преподобнога још на земљи прими превелику част и славу.

XI

О презвитерству светога Саве и о преносу моштију преподобнога Симеона у Србију мољењем сина његова кир Стефана

И кад је богоносцу Сави стигло време и дошао у чин тога реда, посла му Бог милост своју и истину своју и просвећење своје, и би постављен ђаконом и попом од некога богоразумнога светитеља Николе, епископа јеришког[1]. И када је провео много лета у Светој Гори, и после неког времена опет се сабраше три епископа: Никола јеришки и Михаил касандријски и Димитрије адрамерејски, служивши свету литургију у солунској митрополији, у Светој Софији са својим митрополитом Костадијем, а са њима и тај блажени кир Сава, и благословивши га, и сатворише га архимандрита, и дадоше му носити набедреницу и наруквице. А ово сатворише по самотрењу Божјем и по своме грчком закону, да буде архијереј[2].

И док је он ту пребивао у дому Пресвете Богородице Хиландарске, и док је светим подвигом напредовао ка небесним, и управљао чеда своја на превелику благодат, написа љубими брат његов велики

жупан Стефан[3], који царује на престолу оца свога светога Симеона, ка богоносноме кир Сави, много љубазно и много молбено и много сузно.

„О љубазни души мојој, о преподобни оче наш кир Саво, послушај мољење моје и не презри гласа који ти шаљем из дубине срца мога. Учини с нама милост и пожуривши се, скупивши донеси добромирисне мошти светога и преподобнога оца нашега, и сам дођи, о богоносни, да се наше отачаство просвети доношењем његових светих моштију и твојим доласком. Јер када сте ви отишли од нас, оскврни се земља наша безакоњима нашима[4] и постаде убијена крвљу и упадосмо у плен иноплеменика и непријатељи наши подражаше нас[5]. Да не би ли се умилосрдио Владика наш Христос и пречиста његова Мати, молитвама тога Светога и твојим, о преподобни, и сабрао нас од незнабожаца и од руке иноплеменика, и посетио наше немоћи и болести, и избавио нас од противних, заштитујући нас од сваког неугодног дела."

А овај Преподобни не презре љубазнога мољења, но пожуривши се свељубазно, и скупивши мошти Светога, узе са собом христољубиве, и преподобне са преподобнима, и изванредне чрнце Свете Горе, на похвалу и благодарење Светога, и почеше путовати са Светим у своје отачаство. И посла унапред писмо ка љубимом брату своме, овако му рекавши:

„Посланицу твоју примих са љубављу и не презрех твоје сузне молбе, но носим мошти твога светога господина које си желео, и сам идем с њима и са часним чрнцима Свете Горе, у којој изволи живети твој свети господин[6] и са љубављу добро послуживши Господу своме и пречистој његовој Матери, нађе себи добар ред горе у пренебесној обитељи, и обогати Господом предано му стадо божаственим даровима од пребогатога Оца небеснога, хотећи га и после смрти сачувати. Због твоје добре вере и због топле љубави коју имаш ка њему[7], ево иде к теби са победама небесних сила, хотећи победити силом Христовом и крсним оружјем све твоје непријатеље и ратне противнике од Бога даном му благодаћу[8]. Зато се, о љубимче, спремај на његово сретање."

Богоносац овај, јеромонах Сава, свагда прозре Духом светим превелику благодат која ће засијати од моштију преподобнога му родитеља, а још и тога ради изабра изванредне мужеве Свете Горе и поведе са собом, да буду опет и тамо самовидци већих чудеса Преподобнога, да заједно скупивши се народи западни и источни и начинивши један збор, прославе Бога који чини дивна и неисказана дела која прослављају свете своје, и са Давидом рећи ће сви: „Ова слава је свима преподобнима његовим[9]."

Јер ови небесни грађани одбацивши пропадљиву материју на земљи, још у телу бише сатворени равни анђелима, једномисаоно послуживши јеванђељу Христову, врста једнообразна, исте душе у два тела, имајући једну вољу да испуне хотење[10] Оца и Сина и светога Духа, и да му предаду чеда свога отачаства која су процвала разним цветовима, добром вером и чистотом богољубља, и да му спреме савршен народ, наоружан истинитим покајањем.

Обојица и после смрти непрестано неразлучни иђаху од истока ка западу, блистајући као две муње на истоку и носећи божаствену и незамислену сладост своме западном отачаству, идући од истока ка западу, као две Данице разумнога сунца, просветивши се зраком разумнога сунца, Христа истинитога Бога нашега, и као два светила и звезде сијајући божаственом светлошћу, хотећи просветити своје отачаство различним чудесима, један хотећи их облити миром доброга мириса, други пресветлим чудесима светитељског чудотворења[11].

Обојица обогативши се од пребогатога на истоку и у Светој Гори посветивши се пречудном благодаћу свога љубитеља Христа, и гредући опет на запад, хтели су тамо показати деци свога отачаства превелику благодат.

Обојица птице рајске, који су цвркућућим гласом у Светој Гори неумучним песмама прешли пут овога живота[12], и који су у Богу прешли стену варљивога живота и разрушили непријатељску средину града, истинити поборници Христови.

Обојица пустињски грађани, који су све горе и пећине оросили својим топлим сузама, и који опет

хоће да оросе своје отачаство мирисима побожности и мирисима чудесним.

Обојица као две реке јеванђелских учења, које излазе од источнога раја[13], хотећи напојити своје отачаство различним чудесима и преславним учењима.

Обојица духовни инструменти и богогласне свирале, назнаменане Духом светим, и који се јавише Владици своме као прекрасне китаре ради неумучног благословља и ради свога чистога живота и ради превелике смерности, један другога надмашујући, истинити пастири који се и после смрти неослабно брину за своје стадо, онај небесном помоћу, а овај божаственим и слатким учењем и духовним поспехом упућујући све у царство небесно, показујући собом сваки узор[14], раздељени телима и сједињени Духом, још у животу обојица се уподобише мудроме купцу, и нашавши многоцени бисер, и продавши све своје имање, и тај купивши, и украсивши се тим небесним бисером[15], Христом, удостојише се славе небесне, и хотећи просветити своје отачаство, и обогатити божанственим обиљем и украсити славом небесном.

Обојица земље доброплодне[16], које су са вером примиле семе небесно, и уместиле у себе божаственим умиљењем, и напојивши га рошењем суза, хтели су да расплоде своје отачаство у сто трудова, саветници и саврсници апостола и састолници мученика, и равни патријарсима, заједно зборујући са анђелима, и љубими од арханђела, и прослављени од Бога, путоваху од истока ка западу, подобећи се небесним грађанима, светим апостолима, хотећи исповедити славу Божју деце свога отачаства[17].

А када је часни јеромонах кир Сава стигао са моштима Светога у своје отачаство, и још на крају земље своје срете га његов љубазни син, велики жупан кир Стефан са часним клиром царства свога[18]. И сатворивши обноћну молитву на том месту, са псалмима и песмама, појући за покој Светога, са топлим сузама, љубазни син његов са свом децом отачаства његова љубазно дотичући се и радошћу дрш-

ћући слатким устима целоваху и горким сузама кропљаху свете мошти свога доброга учитеља и господара, видевши ненадано где се печално изменило на велику радост, и испунише се сва чеда Светога недомислимом радошћу превеликога весеља, и тога дана сатворише богосаборно славље, двоструко веселећи се, духовно и телесно.

И богољубива чеда његова са славом и чашћу сатворише провођење Светога, по подобију првога Израиља; и ево други Израиљ би пренесен не од Египта но од Свете Горе[19]. И проведоше га његови синови са духовним песмама и са добромирисним кадионицама ка спремљеном му гробу код пресвете Богородице, Студеничке лавре, који сам себи спреми. И положише га у гробу часно, славећи Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек[20].

А овај богољубац јеромонах кир Сава вазда непрестаним молитвеним гласовима вапијаше ка даваоцу милости, да опет овде пошаље обилну благодат ономе који је истопио тело постом и светим молитвама, часном угоднику Христову Симеону, и да обвесели чеда своја духовном радошћу, и Богом дарованом му благодаћу, и да их облије миром доброга мириса.

И док се он свагда без сна за то подвизавао, и просио милости са обе стране, од Бога и од Светога, да обаспу милосрђем наследство своје, и да молитвама Преподобнога даду победу против сваких непријатеља и ратних противника, и када је прошло време до дана престављења Светога, приспе и дан самога престављења Светога[21]. И када се сабрала чеда његова и многи народ његове пастве на сатворење празника престављења Светога, и сатворивши обноћно стојање, и јутарња славословља сва бише свршена по чину.

А овај богоносац кир Сава јеромонах, који се од почетка више од свију трудио око старости Преподобнога, и био му посредник ка царству небесноме за његово спасење, а из младости својим доласком у Свету Гору недомислими и ужасни узор дао му за његово спасење, чудесно Божје самотрење и немишљену радост ка томе у последње дане; но онај који од нечекања даје радост и од немоћи силу, на боље

своје самотрење привиде кроза њ његова родитеља, да буде савршен отац отачаства свога, да Богом и молитвама светога кир Саве постане већи од отаца својих.

Ради тога и овај, имајући вишу смелост ка пребогатоме, Божјом благодаћу богоизбраном богоносцу Симеону, више од свију не даде сна очима својима ни дремања обрвама својима[22] док не види благодат јављену Богом послану на родитеља свога. И подвизавајући се у светим молитвама, и вапијући срдачним вапајем и сузним ридањем јединоме који зна срдачно, Господу своме, речи:

„Превечни цару херувима и творче анђела, и Боже пророка и апостола, и праведни чувару, и неизмерна милости грешницима, и спаситељу свију који притичу ка теби, и изворе милости, и даваоче свакога добра, и служитељу оних који те призивају истином, и који свима дајеш прошење различним даровима богате ти милости, који си од почетка дејствовао са нашим оцевима, и који си кроз њих показао страшна чудеса небројеном својом милошћу и неизмерном својом силом, Господе Исусе Христе, који си источио воду из тврдога камена жедном народу у пустињи[23], тим истим страшним именом твојим и неизмерном својом милошћу заповеди да дође пресвети твој Дух, и да обнови сухе кости ономе који је страдао ради тебе, и да источи добромирисно миро нама који љубимо твоје пресвето име.

„Јер овај, Господе, пострада ради тебе, и последова твојим светим речима, и показа пример твога смирења нама, који хоћемо да живимо по заповести јеванђеља твога.

„Да, твојим неисказаним промислом, заповеди да се јави сила једносушне Тројице.

„Господе, који живиш у векове, и сада ти јеси. Господе Исусе Христе, подигни силу твоју[24], и приложи срца народа твога на твоје угођење.

„Чудесни Боже, јави своју чудесну благодат; Боже предобри, који се прослављаш у светлости светих, пошаљи пребогату милост своју од престола славе царства твога и прослави овога тобом назна-

менанога од почетка, да поверује и овај твој народ[25], и да пођу за твојим светим заповестима."

Док се он овако молио, премилостиви Бог, који не превиђа мољења својих молбеника који ка њему вапију дан и ноћ, не превиде ни овога, но га услиша обилним милосрђем. И тога дана, када је служио свету литургију, источи рака Светога добромирисно миро, чинећи чудесна исцељења свима болнима од разних страдања, и одгонећи болести бесних, не само једном, но и у све часове кипећи чудно миро своме отачаству.

И сва чеда његова видевши прослављање Светога, прославише Бога у Тројици, који чини дивна и неисказана чудеса својим преподобнима, и многи умиливши се душама својима, повероваше Господу у чудесима Преподобнога, и последоваше Светому ревнујући његову животу. И многи збор стече својим прослављењем, који и приведе Господу своме[26]. И сада се догоди реч богоца Давида: „Они који су са сузама сејали пожњеће са радошћу, а ходећи хођаху, рече, бацајући семена своја, а они који иду, доћи ће радошћу узимајући своје руковети[27]."

XII

Поученије светога Саве ка свему сабору његова отачаства о преподобном Симеону[1]

А богоносни чудесни јеромонах кир Сава видећи на родитељу своjем богодатно извршење речи својих, које и од почетка назнаменаше књижним писањем пророкујући о њему, и узашиљући славу своме добротвору, и веселећи се духовном радошћу, испуни се Богом дарованом му благодаћу, и отворивши богоглагољива уста своја ка добросродију своме[2] и ка часним чрнцима и ка благоверном народу отачаства свога, упућујући их на предлежећа добра, и поучаваше их прилажући причу о преподобном. Симеону, оцу своме, рекавши;

— Браћо и оци, и децо, слушајте добро, и разумејте благодат јављену нам Господом нашим Исусом

Христом и овим господином нашим који је приступио ка Господу и заволео га, по јеванђелској заповести реченој од самога Господа: „Ко љуби Господа свим срцем својим и свом душом својом и свим самислом својим и свима чувствима својима, гледа његове заповести[3]."

— Да, ваистину, овај преподобни отац наш тако заволи Бога и усрдно му последова, да ниједној од светих заповести његових не даде да падне на земљу, но све примивши у свој свети ум и у душевна своја недра, и написавши на својем срдачном олтару, истинито потече за његовим светим заповестима, све творећи и све испуњујући, тако текући без слабљења до свога краја, да је хтео одати част и коначној речи Господњој: „ко претрпи до краја биће спасен[4]," као што сте и многи од вас самовидци почетка његова течења, и истим својим очима видите крај његов украшен превеликим чудесима.

— И за толико љубазно му течење, удостоји га Владика цар небесни, да је и сретник био његових светих, и да са њима неразлучно зборује у бесконачне векове, још нам и чудеса показа кроз њега, да болнима даје здравље, и бесове изгони и после смрти.

— Да, и ви, браћо љубима и чеда овога светога учитеља вашега, који вам је показао добар пример ради вашега спасења, последујте пастиру своме добрим подвигом и чистом вером и преочишћеним душама и нескврним телима и непорочним умовима и просвећеним савестима, свагда носећи чисту мисао у својим душама, свагда спремни ка сваком боголљубљу, чистећи се од сваког греха, а изобилујући у сваком добром делу[5], држећи здраву веру, и Бога свега, неба и земље, свагда молећи и славећи и благодарећи, и преузносећи га хвалама и песмама духовним, смирујући се сами умовима својима, припадајући к њему и клањајући му се свагда без сумњања, и уздржавајући се свагда од свакога зла, брзо и чисто и успешно управљајући свој живот на савршење његових светих заповести, бринуће се, сећајући се речи речене од Господа нашега: „Заиста вам кажем,

сваки који верује у мене, неће умрети у векове, и на суд неће доћи, но ће прећи од смрти у живот[6]."

— Но још рече: „Ускрснућу вас на живот вечни, и тела ваша опет ћу оживети, и душе ваше опет ће уђи у скровишта срдаца ваших, и бићете опет као и оно што је прво било, још и много боље од тога. Јер није, рече, то смрт умрети телом без греха и опет оживети у време суда и у страшни дан другога доласка Христова; но смрт је, рече Господ, ако не послушате речи моје, и не поверујете ономе који ме је послао[7]. Заиста вам кажем, у гресима вашим умрећете[8], и никуда нећете прећи смртне преграде, но ћете на векове умрети живи телима, имајући живе душе своје у себи, и бићете предани вечној муци, и овде сами, уморивши се гресима, нећете умрети на векове, но са гресима вашима у векове без краја бићете мучени. А када, рече, устану верне слуге моје, који су учинили добра дела вером мојом и послушањем моје речи, прећи ће, рече, од смрти у живот и у вечно живљење[9], и прославићу их мојом славом, и у бесконачне векове веселиће се са свима силама небесним." Као што прослави и овога господина нашега пре онога великога дана, на извештење нам неизмерне милости његове простртe пред нама.

— Да, и ми се, браћо, пожуримо да му последујемо, да нас Господ Бог прослави са њиме у онај велики дан праведног награђивања, јер њему припада свака слава, и част и поклањање, Оцу и Сину и светоме Духу, и сада и увек.

А празноваше двоструки празник Светоме, и примивши свако духовно и телесно весеље, и обогативши се небесним даровима, и молитвама Преподобнога обливши се миром доброга мириса, и примивши благослове од богоносног кир Саве, вратише се свако својим кућама, славећи Оца и Сина и светога Духа, сада и увек.

Ова два брата телом и духом сарадници и благословом светога Симеона, оца њихова, још из рана многољубазни, и један другога желећи виши од злата и драгоценог камена: овај богоносац, пустињско израштење, требоваше повратка у пустињу, желећи

својих вршњака, са којима је Богом васпитан и њиховим молитвама удостојен велике благодати и благословом јединороднога Сина Божјега, а овај, опет, богоизабрано семе, сапрестолник отачаству своjему, имајући неугасиму љубав ка његовој светињи, и не могавши сатрпети његова разлучења, не даваше да се са њиме растане[10].

И док су они тако живели у великој љубави, и док се Христос, љубитељ њихов, настањивао међу њима, и Дух свети почиваше у пресветим душама њиховим, сви непријатељи отачаства њихова, видљиви и невидљиви, падаху под његове ноге молитвама и благосиљањем њихова преподобнога оца[11].

А свете цркве утврђиване првим миром и тишином, славослављаху Бога у свакој тишини, поучаване од подвигоположника, богоносног кир Саве, и у свему добро успеваху у божаственим службама и у духовним песмама, славословећи небеснога добротвора, стројитеља света. И друге свете цркве зидаху се у великој слави Божјој, заповешћу боголепнога кир Саве и љубазнога брата његова, који је царевао на престолу славе његове. И сва земља отачаства њихова испуни се благодаћу Христовом доласком светих богоносаца од Свете Горе, и благодат Божја блисташе свуда, кудгод је ишао свети Сава. Јер сама истина, Христос са Оцем и светим Духом, сатворише светолепну обитељ у њему, уподобивши свету душу његову Аврамовој кућици на истинито покојиште трисветој и животворећој Тројици[12].

И када хоћаше откуда доћи у манастир ка пресветој Богородици и ка преподобном оцу своме светоме Симеону[13], пре тога доласка долазаше велика благодат светога Духа и испуњаваше сав манастир несхватљивим угодним мирисом, и сви који су у манастиру, удививши се пречудном благодаћу, познавахy долазак Преосвећенога још пре његова виђења; не само једини манастир, но и горе и хумке и поља сва се испуњаваху божаственим весељем, и свекрасна и богохвална песма певаше се Господу на сваком месту, најчаснија и највиша славословљаше се не само у светим црквама, но и од свих

људи малих и великих заповешћу тих богољубаца и поуком преподобнога оца кир Саве.

Велико благоверије расташе, и множаше се велики број христољубивих људи, и сви цветаху добром вером и богољубљем, завидећи један другоме подвизаваху се на свако дело Божје. И као што у време доласка Господњег сва земља и сва царства беху пуна весеља и радости, и цветаху сваким весељем, и сав род људски имађаше дужину живота и пространство у свему, такође у дане светога Симеона и овога самога, када остави родитеље своје и отиде у Свету Гору, Бог беше уздигао њихово царство свемоћном силом, хотећи прославити угоднике своје, и са њиме привести у царство небесно сабор оних који га љубе. И као што онда, тако и сада беше пуно обиљем свега и множине рода људскога, ради њега горе и брда и удоља беху испуњена сваким весељем и радошћу, да би се видела слава Божја, слава онога који прославља свете своје различним чудесима, исцељујући болне, и изгонећи бесове, да би се прослављањем ових на све начине народ привео Богу, и да би се покајањем вратили истинитом животу, и познали свога створитеља, те да поверовавши његовој речи буду наследници бесконачнога живота.

А овај Преподобни све чињаше по вољи Оца небеснога, што од почетка беше видео да отац чини, и њему последујући свако дело Божје у Богу почињаше, и Бог му савршење даваше. Јер Владика његов Христос виноградом именова Израиљ, пренесећи га из Египта; а овај ученик Владике свога не из Египта, но од Свете Горе, избрања пресвете Богородице, која благословом небеснога Оца зачевши и родивши Господа свему, и Богом обогативши, назва се боговлагодатна, саопштница јединосушној Тројици, уместивши у своју утробу део божанства, и имајући сваку вољу Божју, и овога изабра себи, раније изабрана Богом још из утробе материне. Није био продан од браће у Египат као Јосиф[14], но приведен од српске земље у Свету Гору самим Богом у изволење пресвете Богородице, и њезиним молитвама изнесавши истинити виноград, Христа истинитога

Бога и његову пречисту веру, свему отачаству своједему, њоме обогати све оне који веома љубе Бога а највише своје отачаство, да се испуни реч Христова: „Јер биће, рече, последњи први, и први последњи[15].“

XIII

О игуманству преподобнога Саве у дому Свете Богородице Студеничке и о чудотворењу његову

Када је овај богоносац непрестано неодступно желео у Свету Гору, у обитељ Пресвете Богородице, да и живот тамо сконча, и када га је умолио богољубни брат, благоверни сапрестолник светога Симеона, изволеник кир Стефан, да не отиде од отачаства својега, Преподобни учини вољу љубимоме, а непрестано горећи Духом светим, и све часове дневне и ноћне идући за Господом, и имајући на срцу своме написана сва страдања његова, послуша љубимога брата. Умоливши Преподобнога, да буде игуман у дому Свете Богородице Студеничке, по речи Христовој ка Хананејци: „да се прво деца насите[1]“ и овај богољубац хтеде да Преподобни прво насити децу своју ненаситне хране анђелских учења, и да ту најбољи основ положи, хтеде да постану превелики светилници подобни томе самоме, а уз то и свима преподобнима.

За колико остаде ту, не преста учећи дан и ноћ, све утврђујући у страху Божјем и казујући, показујући сам собом узоре врлине, избирајући боље богоразумљиве и све предлажући деци свога отачаства, и водећи ка богољубљу, а одгонећи превару болести која уништава душу, хотећи по Божјој вољи све уместити у царство небесно. А он сам благословен Богом и његовом пречистом матером, још у Светој Гори сатворен архимандритом, и становањем Преподобнога ту назва са архимандритом игуманом Свете Богородице Студеничке лавре. Јер ваистину Богом би наречена архимандрија, од које и овај богољубац основа велику архиепископију, дом Спасов, звану

Житчу[2], коју почевши и саврши са благоверним братом својим, великим жупаном кир Стефаном.

И друге свете цркве у свима изабраним местима почевши и сврши, и старе утврди, а нове сазда и све постави на сваком добром закону, и пренесе сваки узор Свете Горе у своје отачаство киновијама, игуманијама, сихастиријама[3], свагда имајући у срцу своме онога који се поје светим Духом у устима праведних, и његовом силом све приведе на побожност. Подобећи се Владици своме Христу, који је украсио небо звездама, по истом чину он украси своје отачаство сваком добром вером и светим црквама, поља и удоља и брда, а где не стиже сатворити цркве, ту постави крст, да се на сваком месту прославља име Божје, по речи богооца Давида: „На сваком месту владавине његове[4]", и да сви благоверни видећи свето знамење у све часове распињу вољу своју распетоме на њему Христу, истинитом Богу нашем.

Свељубазна браћа пребиваху преизобилујући у свакој Божјој благодати, и цео народ Богу узшиљаше свехвално благодарење, колико беху страдања и напасти претрпели од плењења иноплеменика, од глади и сваке пагубе навођењем старога свегубитеља ђавола, погубника рода људскога од почетка. Јер беше подигао рат међу браћом, Вуканом, старијим сином светога Симеона, и кир Стефаном, а доласком истинитих пастира од Свете Горе добише смирење не само ови, но и сви градови и све земље њихова отачаства[5]. Јер, вођени Духом светим и силом Божјом, не дадоше да се видљиви и невидљиви непријатељ дотакне стада њихова. Јер онај преподобни чудотворац побеђиваше невидљиве непријатеље, а овога богоносца кир Саву шиљаше на видљиве, оружајући га невидљивом силом и спремајући за борбу Духом светим, што постаде и јавно видимо.

Чудо светога[6].

Нађе се неки Стрез[7] од бугарске стране, и уз то усхрањен од тога сапрестолника светога Симеона, великога жупана кир Стефана, и за његову велику љубав и за сва добра, која сатвори ка њему, одметнувши се од њега и згазивши заповест Божју и јеван-

ђелско братотворење, уздиже против њега велику борбу, хотећи ослабити његово отачаство, као што и отац његов, ђаво, отпадник од почетка, постаде борбени непријатељ против рода људскога.

Јер тај се узнесе сам својом вољом и узвеличи ум свој веома, и поче се упоређивати Господу нашем Исусу Христу, и рече у себи: „Поставићу престо мој на облацима, и бићу подобан Вишњему[8]." И разгордивши се веома, и иступи из чина анђелскога, и светлост Божја би одузета од њега, и испаде с небеса сам због грехова својих, и многи анђели, који беху око њега, последоваху гордости његовој.

По истом начину, и тај ђавољи син подиже борбу на отачаство Светога, пошто је сабрао тушту и тму сваких народа, на погубљење отачаства његова.

А овај богољубиви, богочастиви сапрестолник свога отачаства по предању очеву, васпитан у доброј вери, и савршен у побожности, никада се није уздао у своју силу но у силу Бога отачаскога, коме испрва би предан од светог оца свога, његовом заповешћу, по речи Господњој, помисао и сву печал своју пред њим јављаше и к њему свагда вапијаше:

„О Господе Исусе Христе, Сине Божји, ти си сила моја и крепост и снага отачаству мојему, и ти видиш беду моју и ђаволску завист, коју има против мене мој ратни непријатељ. Да, ти сило моја и помоћниче мој, избавитељу мој, сатвори по својој вољи, што хоће твоја неизмерна милост."

И умоливши богоносног оца, јеромонаха кир Саву, посла га ка овоме који је био свиреп својим безумљем, рекавши да му напомене све раније речено на светом јеванђељу о братотворењу и о завештању заклетве пред Богом.

А овај богоносац послушавши брата свога оде к њему; и напомену му све раније речено пред Богом, и поучи га многим богословљем, како Бог хоће да се сви спасу и да дођу у истинити разум[9], и да се он одврати од гнева јарости своје, и да се измени ка првој љубави.

А отац његов, ђаво, ражегавши га великом жестосрдношћу, сатвори његов врат непокоривим, да преступи реч светога јеванђеља и да испадне од светло-

сти Божје и да се приложи ка својим оцима лишеним светлости Божје, и да се у тамним местима и у сенци смртној настани са оцем својим ђаволом, и да буде лишен истините светлости оба живота, као што и би.

А Преподобни, видевши његову несмерну вољу и погледавши на небо, показа му свевидеће очи Божје и рече:

— Онај који живи у висинама и који погледа на смирене[10], Бог отаца наших, нека убрзо сатвори одмазду своју међу нама и вама.

И тако отиде од њега победивши га силом Божјом, као што раније Мојсије, велики боговидац, победи безбожнога Амалика. А овај други богољубац борећи се силом љубитеља свога Христа за отачаство своје и молитвом својом победи непријатеља свога, подобећи се оном великом боговидцу, који се вратио са горе победивши Амалика само тиме што је насликао крсно знамење, а овај други боговидац наоружан крсном силом и имајући у срцу своме и души својој самога на крсту распетога, и у рукама својим држећи непобедно оружје, оштрицу мача силом Божјом изоштрену са обе стране, која раздељује до мозгова и до чланака, и њоме победи непријатеље своје[11].

После вечере се растаде с њим. И у тај час стаде на молитву, узевши очи своје на висину небесну, завапи ка Богу отаца својих, подигавши преподобне руке на вишњему, један јединоме молећи се и један јединоме јављајући печал своју, зовући из дубине срца:

„Боже, страшни и дивни, и неизречени цару Израиљев, који седиш на херувимима и почиваш на серафимима, који си предао силу изабраноме слузи твоме Мојсију против Амалика, и који си такође помогао своме кроткоме Давиду против Голијата[12], пошаљи овде своју неизмерну милост и твоју невидљиву силу, и расточи безбројне непријатеље наше, да разумеју, ваистину, да си ти Бог, и да уздајући се у те одолемо молитвама пречисте ти матере, увек девојке Марије, и светога угодника твога Симеона, који нам је показао да сазнамо тебе, истинити живот. Његовим молитвама погледај на ме, слугу твога, који вапије ка безмерној пучини твога милосрђа.

„Види, Владико, насиље оних који војују на народ твој, који љуби твоје велелепно име. И не обличи нас јарошћу твојом, нити нас казни гневом твојим, но сатвори са слугом твојим по твојој милости, и сатвори са мном знамење на добро, да увиде они који ме мрзе, и да се постиде, јер ти ми, Господе, поможе и утешио си ме. И суди, Господе, онима који су ме опколили, и бори се са онима који се боре са мном[13] да разумеју да си ти са мном, и жезао силе твоје пошаљи с висине, Господе, и мишицом силе твоје расточи горде мисли срдаца њихових[14]. И узми оружје и штит, и стани у помоћ моју, потегни оружје и затвори пут онима који ме гоне. И да буду као прах лицем ветра, и анђео твој, Господе, нека им досађује; и нека буде пут њихов таман и клизав, и анђео твој нека их гони[15].

„И у име твоје, Господе, погнаћу непријатеље моје, и стићи ћу их; и уздајући се у те нећу се вратити док не скончају, и сатрћу их силом твојом, и неће имати моћи да поступе на моје отачаство. И посла Бог милост своју и истину своју, и исмеја оне који ме газе, избави вазљубљене своје, и услиша ме, и спасе ме десницом својом."

И сврши молитву, и рече: — Амин.

И разумеде Духом да је Господ близу свих који га призивају истином, и сатвориће вољу онима које га се боје[16], и очи Господње су на праведнике, и уши његове послушаће њихову молитву, а лице Господње је на оне који чине зло, да истреби са земље њихову успомену[17], као што и ту јавно би.

А овај Свети провидећи Духом светим оно што ће бити, и те ноћи брзо се врати у своје отачаство, не јавно, но као тајно, радошћу радујући се због непобедне силе Божје, други боговидац Мојсије победив крсном силом непријатеља свога другога Амалика.

И те ноћи прободе га[18] анђео Божји невидљивим копљем, као што пре свети Димитрије прободе цара Јована, рођака његова, и злом смрћу умори га, као и Свети овога, бранећи своје отачаство[19]. И док је још зајутра дисао, разумеде своју рану, откуда му

се нађе пошто није хтео благослова праведникова и удаљи се од њега. И посла журно на стан Преподобнога, да се дошавши помоли за њ. А они отидоше и не нађоше га, брзо вратише се натраг, и јавише све што се догодило са Преподобним. И горком смрћу наједанпут брзо издахну, и од својих изабраних мртав наг би избачен на поругу свима. У један час све нестаде, изиђе дух његов, и врати се у земљу своју, и у тај дан погибоше све мисли његове[20].

И овај свети се назва блажен муж, коме Бог Јаковљев постаде помоћник. И у тај дан догоди нам се реч светопевца Давида: „Ови у оружју на коњима и на колима, а ми ћемо призвати име Бога нашега. И ти сапети бише и падоше и развејани бише као прах пред лицем ветра", по речи светога, а ми устадосмо и прави бисмо[21], славећи и благодарећи ослободитеља душа наших, Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек.

А све непријатељске победе угаснуше силом Божјом, и мир Божји и тишина процвета у отачаству Преподобнога. И пошто су свељубазна браћа живела у великој љубави, у тишини мирно, и док се цео народ њихова отачаства у свему добро веселио на многа лета, а опет после тих година многи цареви подигоше борбу на њихово отачаство. А силом Божјом и молитвама Светога не могоше сатворити никакве пакости, но Бог још више прослави слуге своје великим чудотворењем. Док је Преподобни ходио са љубазним својим братом, молитвама преподобнога Симеона оца њихова Бог им показа велика чудеса у свима ратовима, помажући верноме слузи своме, сапрестолнику отачаства свога[22].

Чудо о подизању раслабљенога[23].

А једном, када је он био у дому Спасову, у месту званом Житча, и ту беше неки човек, сав ослабљен рукама и ногама, тако да није могао право стати. Овога прими Преподобни, ваистину ученик Христов, подобећи се Владици своме, који је рекао: „Који верује у мене и дела која ја чиним и он ће сатворити, а уз то и већа од ових[24]". Владика његов Христос речју подиже у овчијој купци раслабљенога који је лежао тридесет осам година[25]; а врховни Петар апостол

подиже раслабљенога Јенеја[26]; а овај Преподобни, други апостол, имајући силу истога Владике, молитвом подиже раслабљенога који је лежао од многих година, по речима светих отаца светогорских:

— Јер могаше, рече, и мртве васкрсавати, али се уклањаше због своје велике смерности[27].

Узевши раслабљенога унесе га у свету цркву, и преко целе ноћи остаде на молитви, просећи помоћи с висине. И нико није био с њима у цркви, само он сам и раслабљени, који је лежао пред иконом Христовом. И сатвори многе молитве ка вишњему даваоцу милости, прво за себе, као што Павле каже: „сваки архијереј приносећи жртве прво за себе, а потом и за људска незнања[28]"; и у подвигу прилежно стојећи, сав онебесивши се душом светлом, и богомисаоним умом прозре седмосветла небеса, са топлим сузама зовући из дубине душе, подигавши своје преподобне руке на небесну висину, молећи се говораше:

„Саваоте Боже, неразоримо основање, и праведно сунце, непомични камену, крепка сило, жезле непресечни, превечни изворе и путе истинитога спасења, и обручниче истините славе, неисцрпима храно наследна, почетку будућих добара, пун добра и у десницама и левицама, који си дао благодат своју људима да знају тебе, истинитога Бога. Јер ти милујеш и спасаваш својом вољом и премногим милосрђима својима, хотећи да се спасе сваки човек и да дође у разум истине[29].

„И ти, Господе Исусе Христе, сине Бога живога, који живиш у висинама са јединосушним и јединородним ти оцем и са светим и добрим и животворећим ти Духом, који си у старини речју подигао раслабљенога који лежи на одру, и сина удовичина ношена на погреб, и који си прокажене речју очистио, и који си страшним и свемогућим и милосрдним гласом четвородневнога Лазара истраго из чељусти ада.[30]

„Ти сада свевидећи твојим оком и овде погледај са своје неизмерне висине, и услишај молитву слуге твога који се узда у те, и дођи твојом невидљивом силом, ти који си згазио кључеве ада, и растргао неизказаним и неизмерним милосрђем болезни са-

мртне, дођи и овде на овога раслабљенога, и ослободи од болезни која га држи, и растргни свезе болова греховних, и обнови своје створење, да сви људи твоји разумеју неизмерну силу твоју и бесконачну милост твоју и да се кроз све слави пресвето и велелепно име Оца и Сина и светога Духа, сада и увек и у векове."

И када је била свршена молитва, а ослабљени као од сна скочивши, и хођаше, узашиљући славу Богу и преподобном угоднику његову, јеромонаху кир Сави, новоме чудотворцу, који га је простио својом светом речју, који још на земљи има небесну власт од Владике свога Христа везати и разрешавати грехе на земљи.

XIV

О враћању богоносца Саве у Свету Гору

Оставши много времена у дому Свете Богородице[1], настањујући се у богомисаоним виђењима са богоносним својим оцем светим Симеоном, и после смрти непрестано имајући једну вољу, борећи се за стадо своје, и силом светога Духа помажући изволњнику Божјем и својему љубимцу, благоверному богољупцу кир Стефану, и беху три светила богом изабрана на чување народа свога. А на једном од њих догоди се реч пророка Авакума, коју рече: „Када се приближе лета, познаће те и када дође време, јавићеш се[2]."

И дође Богом послано време, и Бог подиже суд на победу, и поведе свога слугу, хотећи га прославити већом чашћу[3]. И поставивши ту игумана уместо себе, и предавши му Богом поверено стадо, и сам помоливши се пресветој Богородитељници, и помазавши се благословом Преподобнога, и обичном љубављу целова његову свету раку, и благослови народ свога отачаства, и пошто брат његов није хтео, и против његове воље одлучи се од њега.

Поновно враћање Преподобнога у Свету Гору.

И опет се врати у обична пребивалишта, у села свете Богородице, у Свету Гору, непрестано вођен светим Духом. И дошавши у Свету Гору, сатвори радост свима преподобнима и праведнима, и по првом обичају био је свима све, милујући убоге, дајући преподобнима части, све тешећи богатом благодаћу, свагда имајући у богољубивој десници својој неисцрпан извор, свагда сејући семе божаствено, по заповести Оца небеснога: да не разуме левица дела деснице[4], но све чинећи тајно ономе који види тајне, дању и ноћу посећујући убоге, и богато испуњујући њихове ризнице, чекајући награде од пребогатога Оца небеснога.

И док је он пребивао у Светој Гори много времена[5], а онај богољубни сапрестолник звао га је многим мољењем, и не оде, не могући се разлучити од богоносних вршњака, анђелских сажитеља.

Чудо светога.

Једном посла к њему рекавши:

„О преподобни, о богоносни, о светодушни, о земаљски анђеле, небесни човече, какво се ово чудо сатвори у нас? Када је твоје преподобије отишло од нас, и свети господин наш Симеон одврати лице своје од нас, и дар светога Духа обичне благодати и призирања Светога не бише јавни, и престаде извор добромириснога мира, због наших грехова затвори од нас свељубазну утробу своје милости; да ли је он овде са нама или није, или отиде с тобом опет у обична пребивалишта Свете Горе, или због грехова наших не слуша нас који се молимо њему?

„Да, молим твоју светињу, о свељубазни души мојој, не презри и ти болезни срца мога, које теби многољубимо беше од почетка, истинити слуго Христов, свељубазни Оцу и Сину и светоме Духу, и благодаћу саврсниче свога Светога, колико имаш смелост ка Владици своме Христу и ка Преподобноме, пожури се на помоћ нашу; јер знам да је десница свемилосрднога дуга, и много може молитва праведнога поспешити на добро[6], и благодат Божја може одолети безбројним гресима нашим.

„Да по првом обичају сатвори с нама милосрђе своје и посети нас многообразном љубављу твојом,

дођи к нама, о пребогати очевом славом небесном; дођи к нама, саборниче анђелима и равностојатељу преподобнима; дођи к нама о боголепни, не би ли Владика наш Господ твојим доласком, молитвама ти светим просветио лице своје на нама, а преподобни господин наш Свети задржано своје милосрђе опет излио на нас својом богатом милошћу"[7].

А овај Преподобни не могући се одлучити од анђелске сладости пречисте Богородице и избрања њезина Свете Горе, посла једнога чрнца од ученика својих, попа Иларију, написавши посланицу ка великом чудотворцу, живоме и после смрти, богоносном Симеону оцу своме, на потврду истинитог послушања светога саврсника.

Овај богоносни кир Сава по телу би рођен од преподобнога оца Симеона, а великим и чудним божаственим разумом и несагледимим самотрењем син рођени пак, постаде оцу духовни отац[8], на извештење превелике смерности и целомудренога послушања до смрти, а још и после смрти веома пречудне.

Кад је овај богоносни заповедник живео у Светој Гори, а његов послушник у српској земљи, па ни ту сасвим, но горе у висинама, настањујући се у пренебесним обитељима са пребогатим Оцем небесним, по истинитој речи Господњој, као што рече: „Није воља пред Оцем мојим небесним да погине власт људима на земљи[9]"; и опет, велико светило, апостол Павле, напојен истим светим Духом, рече: „Ако трпите карање, као синовима обраћа вам се Бог: и ако оцеви нашега тела караху нас и срамљасмо се, како да се више од тога не покоримо оцу духовноме, који нам каже да се на корист причестимо светиње његове[10]", то сатвори и овај Преподобни подобећи се Господу своме, који је послушао Оца свога до крста и смрти.

А овај такође до смрти, а још и изнад силе, после смрти, сатвори послушање ка учитељу своjему, испуњујући реч Господњу: „Ко верује у мене, дела која ја чиним, и он ће их учинити, а још и већа од ових сатвориће на похвалу мени[11], јер се сила моја више испуњава у немоћном[12]; као што и јавно би међу овима светима, од почетка објављеним бо-

жаственом љубављу на просвећење многима, и који су непрестано неразлучни, раздељени телима и сједињени духом, и један другоме вољу творећи на извештење светих чудеса ових светих.

А послани[13] стигавши у земљу отачаства његова, и дошавши ка царствујућем љубимом брату његову, исприча му све о Преподобном и што му је рекао да учини.

А он, богољубац, не остави га самога да иде, но задржавши га, и сам са њиме оде ка гробу Светога; и сатвори обична славословља свеноћног стојања. И када су биле свршене јутарње песме, послани ученик одслужи божаствену литургију по заповести Преподобнога и, сатворивши трисвето над гробом преподобнога оца Симеона, прочита му посланицу богоносног кир Саве.

И када је била свршена молитва, и у тај час речју боголепнога кир Саве приспе Дух свети, а велики чудотворац свети Симеон, отац наш, наједанпут од некуда као са истом речју дошавши, и по првом обичају његова света рака изли богата исцељења свој деци свога отачаства, и сву свету цркву натопи мирисом, све људе своје обли миром доброга мириса.

И овај богољубац, који царује на престолу очеву, најбоље разумеде да Бог више љуби једнога праведника и слуша га више од целога света грешника. И прослави Бога који је дао власт и толику смелост слугама својима, и који се прославља са светима својима од почетка и у бесконачне векове, амин.

XV

О постављењу архиепископа преподобнога Саве

Док је богоносни кир Сава пребивао у Светој Гори, у рукотвореном своме манастиру, и, Богом поучаван, примивши богоразумни савет у своје срце, подигавши се оде на исток, ка пријатељу своме цариградском цару кир Теодору, званом Ласкару[1]. И

би примљен од цара са великом чашћу, као што приличи светима, јер знађаше да је још од почетка из младости васпитан у свештењу, и да се до краја одлучио од света, и да је у истину заволео Бога, и да му служи по подобију светих. И због тога га тај благоверни цар веома много љубљаше, да буде причесник његове светиње.

И пошто га је цар много дана држао код себе, и богоносни свршивши манастирске послове, и после тога настави говорити к цару о земљи свога отачаства, рекавши:

— Скрбно и печално ми је, цару, јер моја земља нема свога архиепископа; а још и многе земље су около отачаства ми у области државе наше, но нису напредне божаственим исправљењем. Да, хтео бих да твоје велико царство заповеди патријарху да ми освети као архиепископа[2] једнога од браће моје, која је са мном, да га земља отачаства ми има на освећење своје, и да се држава великога ти царства њиме велича.

А цар одговоривши преподобноме рече:

— Са великом радошћу испунићу ти Богом саветовану и богомисаону молбу, пошто Бог воли; и хоћу да видим тога кога изволи твоја света душа на светитељство[3] то.

И призвана бише пред цара братија која су са Преподобним. И цар не пристаде ни на једнога од њих, и рече цар ка Преподобном:

— Ниједан од ових није подобан толикој светињи, осим твога преподобија и богодароване ти светлости.

А Преподобни одговоривши рече:

— Ни ја нисам достојан тога степена.

А цар рече:

— Још пре твога доласка имам извештење да ће твоја светиња бити сапрестолник апостолскога седења, и Бог ми је тебе показао као достојна; зато не противречи.

А Преподобни рече:

— Пошто се на то нисам спремао, где ћу наћи толики издатак и толике потребе, што треба црквени закон?

А цар рече:

— Све ћу поставити у палате царства мога, што је на потребу твојој светињи; не противи се толико благодати светога Духа; није ти достојно противити се Божјој заповести, јер ми је извештено светим Духом, и Богом ти је поверено стадо отачаства твога, јер нико други не може осећати за твоје стадо као ти, истинити пастир.

Пошто се Преподобни много одрицао од тога чина, није могао да не послуша заповести Божје и цареве, и рече му:

— Нека буде воља Господња[4].

А цар рече патријарху све о Преподобном и о земљи отачаства његова. Часни патријарх Герман[5] прими Божји и царев савет, да је он по вољи Божјој и царевој[6].

И када је био нарочити дан, и када се патријарх обукао по чину велике васељенске цркве са многим митрополитима и епископима и са поповима и ђаконима, био је приведен и овај преподобни кир Сава на освећење, и руком свеосвећенога васељенскога патријарха Германа[7] и заповешћу цариградскога цара кир Теодора Ласкара[8] би постављен за архиепископа.

А чудесни Бог, који прославља своје свете, и који је овога Светога себи изабрао још из материне утробе, и који га је још од младости његове и у Светој Гори обогатио добрим божаственим делима, и на истоку опет је објавио цару о достојности његова светитељства.

И када је била свршена света и божаствена служба, изиђе богоносни кир Сава преизобилно удостојен благодати светога Духа. А благоверни цар сатвори тога дана празник у име наречења новоосвећенога архиепископа кир Саве, радосно прослављајући, преизобилно давши свега довољно целоме народу. А часнога патријарха одликова великим даровима, митрополите и епископе који су с њим и

попове и ђаконе, сав клир по закону, који има велика васељенска патријаршија. Цар не само да даде по закону, но и превише, према части свога великога царства и ради овога свога многољубљенога пријатеља; и у те све дане цар раздаде много злато од своје палате, као што и више рекосмо, хотећи део његове светиње, као што и би.

И свечасни патријарх држаше све дане богоносног код себе, колико остаде ту са царем, упућујући га о божаственим исправљењима и о душевној користи, и о свима предложењима сваке врсте светога чина и апостолског предања. И опет тај свети патријарх га веома заволи, и преобилно обогати духовним сладостима и божаственом љубављу, својим патријаршким ризама и својим одјејањем, и мазгама са седлима пурпурним, и царском чашћу одликова га, и даде му сву власт божаствену по вољи Оца небеснога, који је дао небесну и земаљску власт Сину своме, и да твори сав суд.

По истом начину и овај свети отац отаца целе васељене даде овом љубимом новоосвећеном и духовно рођеном сину своме све потребе његова преосвећенога чина, и свој најпречаснији штап[9] са сваком божаственом влашћу, написавши му овакву заповест у сву васељену[10]:

„Преосвећени патријарх све васељене Герман, поставих овога кир Саву као архиепископа свима српским и поморским земљама, и као свога вазљубљеног сина шаљем га у сву васељену, што је област бога светитељства правоверне хришћанске вере, да има област по моме начину над свима градовима и земљама, над митрополитима и епископима и поповима и ђаконима по божаственим правилима, свакога по достојању и све учити у име Оца и Сина и светога Духа, и као и мене тога сви послушајте, који сте у Христу правоверни хришћани."

И пун свакога богоразумија[11], светим Духом прозре беде које ће после бити и напасти и најнемоћнију силу на крају, и разумевши дужину великога пута и издавање многога злата и многотрудно испосредовање тога светитељства, и свемоћном силом Божјом, и уз Божју помоћ имајући све могуће, испроси бла-

гослов од часнога патријарха и од свега сабора васељенског, да више не иде други архиепископ у васељену на освећење, но само његово помињање међу првима, и да самоосвећено буде отачаство његово као што је Божјом помоћу и самодржавно[12]. По истом чину и ово сатвори, да је са обе стране безбрижно, но да се састане тај сам архиепископ са сабором својих епископа, и тако да освећују себи архиепископа[13].

Примивши од светога благослов себи и своме отачаству, и поклонивши се часном патријарху, и пошто је био благословен од светога, и удостојивши се обилне благодати светога Духа, и његовом светом заповешћу примивши поднебесну власт, изиђе од патријарха са великом божаственом чашћу, као што приличи његовој светињи.

И опет дође на поклоњење ка благоверном цару своме пријатељу. А цар га прими љубазно са сваком царском чашћу, и опет насамо много беседовавши с њиме о душевној користи и о пролазности овога варљивог живота, много је молио Преосвећенога да се моли за њега и за државу царства његова, и рече му:

— Знам те као достојна ученика Оца небеснога, који је сејао речи животнога семена.

И даде му много злата, рекавши:

— Расеј и ово тамо у Светој Гори по заповести и по налогу Оца небеснога.

И одликова га сваким царским даровима, и богољубни цар показа му сву љубав срца.

Јер како би неко могао да не љуби овога, који носи у срцу своме ризницу небеске љубави, љубитеља Христа истинитога Бога нашега? Јер љубљаху га не само цареви и светитељи, но сви градови и земље и цело племе рода људскога живо у Христу, сви га имађаху као бисер небесни, видећи на њему милошћу и заповешћу вишњега подобије Христово. Јер не могаше се сакрити град стојећи на врху горе[14], јер ономе који верује све је могуће од Бога[15]. И порадовавши се радошћу са царем, изиђе двоструко обогативши се, духовно и телесно.

XVI

О враћању преосвећенога кир Саве на запад

Дође у Свету Гору, и видевши жељене станове, прва места ћутања и поста и путеве пустињских пролаза, и богоносне свете саврснике богоумних саветника, лишавајући се духовног утешења, а духом разгарајући се, жалосно растрзаше ризнице срца, сећајући се још како му тим пустињским грађанима Бог пројави превелика боговиђења и истиниту тајну од века сакривену и анђелима непознату, Свету Гору саму истиниту Богородицу, која је од почетка од богогласних пророка проречена Гором Светом, и њеном помоћу опет тешећи се, радоваше се због прошлога, а о будућем скрбно и печално дело јављаше на срцу своме, помишљајући: „Коме је веће дано, више ће се тражити од њега"[1].

А свети, преподобни и праведни, који живе у Светој Гори, од малих и великих манастира, од пустиња и гора и пештера и земаљских пропасти, чувши за долазак Преосвећенога, течаху са журбом и са великом радошћу да виде Светога у богосветлом одјејању[2], васпитање и изданак Свете Горе, да буду благословени од њега, и не само благословени но и освећени. Јер знађаху га да се још из младости у Светој Гори удостојио Божје благодати и сматраху га света телом и духом. И сви који долажаху и благосиљаху се од њега, свима беше све, каквимгод узроком ко долажаше, све провидећи богоумним очима и свима дајући изобилно утешење, реч сејући и дело пројављиваше по царевој заповести.

Земаљски анђео и небесни житељ, имао је пуна уста речи Очевих и Синовљевих, све је веселио Духом светим; богогласна труба позлаћена светим Духом, од Бога подигнута на истоку, унапред јављаше духовно обновљење западнима и све побуђујући ка истинитом покајању, и свима дајући двоструко утешење, душевно и телесно, веселећи свачија срца, и сладећи све душе духовном сладошћу, својим све-

тим доласком опет напуни сву Свету Гору весељем по првом обичају.

И ходећи свршаваше по светим црквама свете службе, освећујући у њима попове и ђаконе, па дође и до Лавре светога Атанасија, и ту служивши свету службу, освети и ту попове и ђаконе[3], и братија утешивши се двоструко, духовно и телесно, прославише Бога због његова посећења, којим их посети.

Чудо светога кир Саве. У то време беху многи разбојници у Светој Гори, по мору не даваху никоме да се где појави. А беше неки разбојник, старешина свима и најсилнији од свију, много зао, и многе манастире погуби до краја, а ни по мору ни по суху не остављаше никога, чинећи велико крвопролиће. И када је ту био преосвећени архиепископ кир Сава, случи се да је и тај зли разбојник дошао у Лавру светога Атанасија, и видевши Преосвећенога, поклони му се. А Свети га радосно прими и целова га љубазно, и задахну га Духом Божјим, и узевши га уведе га у цркву Свете Богородице, и молитву сатвори за њега ка ономе који је спреман милошћу, који увек чека наше обраћање.

И када је била свршена молитва, брзо га постиже благодат Божја, и сила Божја одоле, и не сатрпе зли дух но избеже. А Свети рече к њему:

— Чедо, од овога часа хоћу да будеш мој син, а да се оставиш злога пута који упропашћује душу.

И изишавши из цркве заповеди да се донесу скупоцене красне хаљине од великога оловера[4], украшене лавовима, и обуче га рекавши:

— Од данас нека сви познају да си ти мој син.

И његову дружину, колико их беше дошло с њим, све обуче у разне хаљине, и рече му:

— Чедо, колико требаш имања, даћу ти; само се остави тога дела.

А он му обећа да више неће наставити да пролива крв. И у тај час даде му синовски део од свега имања, и оседлане и зауздане коње и слуге на службу му, и сву почаст синовства објави на њему.

А он, продавши лађу своју својој дружини, посла их у своју земљу, запретивши им да се више опет не враћају у Свету Гору. А он остаде са преосвећеним и богоносним оцем, радујући се због Божјег дара и због молитве Светога, он који је некада био велики вук и грабљивац, помоћу Божјом и молитвом Светога убрзо се обрати на добру веру.

А сви Светогорци видевши чудо, које сатвори Преосвећени, одавши хвалу Богу и пречистој његовој Матери, много благодарише Светога који им чини свакојако добро и који их је ослободио од толикога губитеља. И сва Света Гора доби мир у те дане, избавивши се злога непријатеља молитвом Преосвећенога.

Помоливши се у свима светим црквама за себе и за благоверногa цара и за цео свет, и поклонивши се часно свима, и целовавши све свете цркве и часнога оца прота Свете Горе, и порадовавши се са свима светима који живе у Светој Гори, и са љубављу целова све, и свети преподобни жалосни и многосузни растанак сатворише са Преосвећеним, горко уздишући, видећи свога доброга чувара и хранитеља где одлази од њих. А он такође обузет већом скрбљу и жалошћу, проливаше најтоплије сузе, сећајући се светог младосног пребивања у Светој Гори, и сузоточног умиљења и свеноћног бдења и неумучног слављења Бога, и духовног сједињења и приближења ка Богу честим и једнодушним и једносрдачним молитвама, и опет сећајући се светолепнога и богоугоднога живота са својим светим родитељем, богоносним Симеоном, који су они проводили, и којим су се приближили Богу, и опет садашњега разлучења, и не надајући се да ће у будућности то постићи, растрзаше се жалошћу духа.

Повратак Преосвећеног од Свете Горе. И давши мир свој светој браћи, изиђе као против воље, због Богом поверенога му стада, печалујући и скрбећи и помишљајући који први основ да положи, јер тај чин није пре тога био у његову отачаству[5]. И када је био веома печалан док је путем ишао, наиђе на њега заборав, и нађе други извор светога

Духа, који је с друге стране точио извор весеља, и који је сладио и веселио богосветлу његову душу; свети Дух, опеван у устима праведника, рече му у уму његову:

„Онај који је својом заповешћу основао земљу ни на чем и који је раширио неодржиму тежину, и који је на непомичном камену утврдио своју цркву, тај исти помоћи ће ти свесилном руком, и све ће ти успети на добро поспешењем светога Духа, да цркву твоју, велику архиепископију, савршиш часно са прекрасним бојама и са божаственим лепотама[6], и да цео народ твој научиш да последује његовим светим заповестима, и часни рог праве вере узнеће се у твоме отачаству."

И опет разумевши у себи утешење светога Духа, благодари утешитеља свога Христа, који све унапред види, и који изнутра слади срце и свету душу његову.

О доласку Преосвећенога у град Солун. И тако дође у солунски град[7], и поклонивши се светоме великоме чудотворцу Димитрију и свима светим црквама по реду, и порадовавши се са светим митрополитом тога града, са часним Костадијем, и са њиме љубазно беседовавши о светим заповестима и о душевном утешењу, јер оба из младости имађаху велику љубав између себе, и у Христу добро утешивши се духовно и телесно, и тако оде у свој манастир Филокал, где од почетка имађаше пребивање[8]. Ту давши много злато, и братство своје обдари прилозима, и уписа помен родитељима својима и себи незаборавно до краја. И ту оставши колико хтеде, преписа многе књиге законске и о исправљењу вере, које требоваше његова саборна црква[9].

И све сатворивши што је на потребу његове светиње, и тако се подиже ка земљи отачаства својега, а написавши писмо посла га пред собом ка своме благочастивом брату овако:

„Благодат и мир од Бога Оца Господа нашега Исуса Христа благочастивом и христољубивом и самодржавном сапрестолнику светога Симеона, превеликом жупану свих српских и поморских земаља,

свељубазноме брату моме кир Стефану, у Господу радовање са свима бољарима царства твога, и о мени чуј.

„Премилосрдни и премилостиви Бог, који од почетка чини велика и дивна, који нам је неисказаним својим промислом спремио спасење поновног рођења, и до сада не престаде, хотећи да ниједан од нас не погине, но нас увек уздиже на већу благодат, и који хоће да молитвама светих отаца наших кроз нас испуни њихове недостатке, у свему доброме поспешествова с нама, и што нисмо могли замислити, то сам Господ својим пресветим Духом јавно објављује нас на освећење и обновљење нашега отачаства, и добро нас води ка твојој часној љубави.

„И благодат Господа Бога и спаса нашега Исуса Христа и љубав Бога Оца и причешће светога Духа, нека буде с тобом у векове, амин"[10].

И када се тако он приближио ка земљи отачаства свога, и посла брат његов многе у сретање његове светиње, а сам беше обузет великом телесном слабошћу. А дошавши богоносни архијереј, нађе га где веома болује; и жалосно порадовавши се с њим и са свима бољарима отачаства његова, и потом сатворивши свету молитву, и крстом часним осветивши воду, и том свештеном водом помаза га, и помоливши се за здравље и спасење његово, сатвори га здрава.

И радујући се заједничком радошћу остадоше добро у Господу, оба горећи Духом светим за божаствено исправљање и за закон и за свету веру, и за савршење свете велике архиепископије, коју од почетка зачеше са великом љубављу, коју и после времена изванредно савршише божаственим лепотама и украсивши светим иконама, и прекрасним бојама извајану поставише је, и предадоше је светим крштењем Богу и Оцу и светоме Духу. А силом Божјом и поспешењем светога Духа објави се у њој свако правоверје, и христоимените народ обнови се у њој водом и светим Духом и поучењем светога и преосвећенога кир Саве, и извести се у њој светим песмама сва божаствена слава[11].

XVII

О доласку Преосвећенога у Лавру свете Богородице Студеничке и о освећењу епископа Преосвећеним и о обновљењу истините вере и проклетству безбожних јеретика

О доласку Преосвећенога у Лавру свете Богородице Студеничке[1]. Оставши са љубазним својим братом колико хтеде, и оде ка Светој Богородици Студеничкој. И поклонивши се ка светој цркви, приђе ка часноме гробу светога Симеона, и љубазно помиловавши га душевним и телесним рукама, и преслатким целовањем целова га, и претоплим сузама омочи руку свога предоброг учитеља, чедољубивог оца и богоносног друга, и Свети дотакавши се слатко ка Светоме духовном љубављу, и обичном молитвом помоливши се Светоме, и мир давши свој братији, преподобним чрнцима, деци светога Симеона, и свему христоименитом народу, деци свога отачаства, и тако отишавши отпочину.

И када је био дан недеље и сатворивши по обичају свенођно бденије због васкрса Спасова, и додајући похвалу богоносноме, и када је у време подобно настао дан, сатвори божаствену литургију, и освети ту попове и ђаконе и подђаконе и чатце, и када је била свршена божаствена литургија, богосветли архиепископ, богоносни кир Сава, по обичају оде да се помоли над гробом Светога.

А он, Свети, свагда имајући пребогату милост ка своме љубимом чеду, и свагда испуњујући му прозбу, не само ту када стоји пред њим у лице, но и посланицом написаном на хартији од Светога из Свете Горе ка Светоме, и ту примивши његову молитву и испунивши његову прозбу, и сада Свети нарочито преизобилно даде неоскудну благодат пред лицем онога који га љуби, и веома добромирисним миром обли свету и божаствену цркву, и двоструко дадоше благодат светога Духа, оба вршњака, светоносни богоносци, по првој речи један обливајући чеда своја миром доброга мириса, други испуњујући њи-

хове недостатке апостолском благодаћу[2], и сва чеда светих са обе стране примивши дар светога Духа, уздадоше хвалу Богу који прославља своје свете угоднике, и који их води кроз своје свете на свој пут спасења, показујући им живот вечни.

Поука преосвећенога кир Саве на светоме сабору Лавре свете Богородице. Преосвећени архиепископ отворивши своја богоговорљива уста ка преподобним чрнцима и свему збору деце свога отачаства, објави им богоподобну поуку:

— Браћо и оци и чеда, разумите самислено моју реч к вашем благоверију, ово богомисаоно самотрење[3] о нашем спасењу пре векова спремљено и светим Духом кроз свете пророке проречен силазак Сина Божјег к нама, и кроз свете апостоле, истините самовидце Слова, још боље јавно извештен, и богоносним светитељима и преподобним оцима утврђен, и после њих опет нама предан истим светим Духом да вашем правоверију спомињемо, који је светим апостолом Павлом, учитељем целе васељене, извештен и нама заповеђен: „Пазите, рече, умно стадо ваше, у које вас постави Дух свети као пастире и учитеље.[4]" Да, и мени уздигнутом на овај степен, од сада није ми лепо ћутати, нити да гледајући ми своје ствари будем најамник а не истинити пастир.

— Молим вас, дакле, браћо, прво разумите Божји милосрдни долазак к нама и Христово смирење, који је ради нашега спасења оставио неизмерну висину и сишао са неба, и ваплотивши се од Духа светога и Марије Девице постао човек, и бестрасан вољом Божјом примивши страдање, прими самртно распеће вољно ради нас, и умре телом, које прими од наше природе у матерњој утроби, то јест од пречисте и увек девојке Марије, и урачуна се у мртваце, и би положен у гроб, и сишавши у најдоња места ка онима који седе у тами и сенци смртној, и држаним под влашћу државца таме и греха и непријатеља, ђавола, који је од почетка погубио многе, и који је у своју таму увукао род наш, и који је од почетка у наша срца положио многа страдања и тешка стењања.

— И у ту низост сиђе Господ наш ради нас људи, хотећи нас ослободити и ускрсити, као што и сатвори и ослободи нас те беде и таме, и свакојако просвети, сугубо и трогубо[5] и на разне начине сведобрим делима, не гонећи, дакле, свога владичаства, нити се велича својим господством, презревши нас. А и достојно беше да се не брине за нас, ако се добро размотри, како га од почетка не слушамо, нити творимо његове воље, но преступамо све његове заповести, и уз то веће зло творимо што не пазимо себе, ходећи супротно Богу, ништа не угађајући свесуштноме и свемогућему, но штавише творећи му гнев својим многим гресима.

— А он не пазећи на све то и видећи нас такове, и знајући сва наша тајна дела, не остави нас да погинемо према нашој злоби, но дође и надмаши своју доброту, и покри нашу злобу, и очисти својом добротом, и откри наша тамна срца, и просвети разумом свога божаства, упућујући учењем и водећи на правду, и причама приведе ка вери, и чудесима удивљујући све нас[6], као што и данас виде ваша света љубав на овом бившем пастиру вашем и учитељу и вођу, који вам је собом показао истинити пут. Да, свакако, чувши и разумевши толику Божју љубав која је на нама, подигнимо се сви усрдно по стазама духовних заповести, свагда прилежно молећи Господа Бога свога.

— Јер то је прво и последње дело: непрестана и богоугодна мољења и молитве ка Богу, ходећи непорочно у његовим светим заповестима, и држећи предања његових светих апостола, и не одлучујући се од црквенога скупа. Јер прва заповест дана је свакоме човеку, и речено клањати се Господу Богу своме, и њему јединоме служити сваком душевном и телесном чистотом и сваком добром вером, и њему работати несагрешно, управљајући сав живот по његовој вољи, и њега јединога бојећи се, и смирујући се пред њим, и себе сматрајући као ништа, а Бога као све, силу и крепост и Спаса избавитеља и победитеља непријатељских нападаја, и од почетка чувара и савршитеља до конца, Исуса Христа сина

Божја, коме слава и моћ заједно са Оцем и са пресветим Духом, и сада и увек, и на векове.

А благодаћу Божјом и силом светога Духа сав збор народа Божјега дивљаше се чудесима Божјим и светим помоћницима Божјим, који су са обе стране имали богодаровну власт, небесну и земаљску, и не даваху ниједној речи Преосвећенога да падне на земљу. А свети Дух његовим светим молитвама све оживљаваше у срцима праведника, и жураше велики број Богом изабраних људи у сједињење свете јединосушне и животворене Тројице. А Богом послано светило све просвећиваше светим молитвама, удивљујући различним чудесима и богогласним поукама, показујући им истинити живот и пренебесно жиће.

Препочинувши ту колико успе у делима Божјим, помоливши се пресветој Богородици и целовавши свету цркву, и поклонивши се часно светоме гробу Преподобнога, и благослови сав збор Богом преданога му народа, и мир Божји давши свима, и опет оде у дом Спасов, у велику архиепископију звану Житчу.

О освећењу епископа преосвећеним кир Савом[7]. И ту помоливши се по Богом преданом своме обичају, и благословивши сва чеда своја која су ту у дому Спасову, изабра ту од својих ученика богоразумне и богобојажљиве и часне мужеве који могу управљати људе по божаственом закону и по предању светих апостола, и чувати указање светих богоносних отаца. И, осветивши их, сатвори их епископима, и расписавши крајеве отачаства својега, и посла свакога од њих у своју енорију по достојању како кога знаћаше, научивши их богоподобно и предавши им свакоме законске књиге, и заповедивши свакоме од њих да са сваком богобојажљивошћу и са чистом вером непорочно ходе, и поревнују за свако добро по новом закону Христову и да сваки пастир чува своје умно стадо по предању светих апостола[8]. И о том засведочи свима пастирима, рекавши:

— Умна стада Христом предана вам чувајте брижљиво, јер су дани зли[9], и време се већ преклонило до тога да ћете и о последњој и хромој овци бити

испитивани у онај велики последњи дан од начелника пастира Христа.

О обновљењу преосвећеним кир Савом свете истините вере и о проклетству безбожних јеретика. И када су ови тако били послани ради старања и опет заповеди Преосвећени да се сазове велики сабор, да дођу велики игумани и часни чрнци, попови и ђакони и сав народ христоименитих људи, на објављење свете истините Христове вере, на проклињање безбожних јеретика и свију који не исповедају Христа, истинитог Бога нашега.[10]

И када је било сабрање многих у дан празника, и свеноћно славословље би савршено по части празника, и све јутарње по чину беше савршено. А у богоподобно време службе свете литургије, пошто се Преосвећени обукао у богосветлу подобу са новоосвећеним епископима[11], са поповима и ђаконима, и после почетка свете литургије[12] и у време апостолскога прочитања по извештењу светога јеванђеља, а потом сам санастолник апостолског седења и начелник свима, поучавајући Богом поверено му стадо и оштрећи га на свету веру, и отворивши богогласна уста своја у послушање свима, рече:

XVIII

Поученије светога Саве о истинитој вери

— Браћо и другови и оци и чеда богозвана, приклоните богољубива срца ваша послушању божаствених заповести, и ове свете речи које ви чујете, положите, дакле, браћо, у срца ваша и на савести душа и на умне очи, и разумите.

— Бог премилосрдни и човекољубиви, имајући неизмерну милост према роду људском, и преклонивши небеса сиђе на земљу, и својим божаственим промислом и многоразличним страдањима божаственога тела вољно пострадавши, просвети наш род, и свете апостоле посла у сав свет, рекавши им: „Отишавши, научите све народе, крстећи их у име Оца и Сина и светога Духа[1]."

— Али како они сами нису стигли до нас, то оци наши, чувши у истину речи њихове, повероваше. Али предобри Бог имајући бесконачну милост, и не хотећи да погине ни један од нас, и по првој заповести и истим начином, по научењу и по проповедању светих апостола, уздиже мене на ово светитељство, хотећи кроз мене испунити недостатке отаца наших, и својим светим Духом заповеди ми да вама објавим реч своју о вашем спасењу, коју са љубављу чувши сачувајте, да и ми будемо причесници реда светих.

— И ово прво молим вас, дакле, браћо и чеда, сву нашу наду положивши на Бога, прво држимо се праве вере његове. Јер другога основа, као што рече апостол, не може нико положити, но само који положи Дух свети[2] кроз своје свете апостоле и богоносне оце, што је права вера, која је кроз седам светих васељенских сабора извештена и проповедана, и после овога на овом основу свете вере треба нам злато и сребро и драго камење, то јест добра дела, изграђивати.

— Јер нити је тачност живота без праве вере, ка Богу просвећене, успешна, нити нас право исповедање без добрих дела може представити Господу; но треба обоје да бива, да савршен буде Божји човек, а не да нам живот храмље по недостатку. Јер вера спасава, као што рече апостол, љубављу делајући[3].

— Верујемо, дакле, у Оца и Сина и светога Духа, појући Тројицу божаствену, као узрок и створитеља свега узрочнога и створенога, видљивога и невидљивога, која је једнога суштаства, то јест јестаства[4], а у три лица, то јест састава и лица, говорећи: не ликом ни разликом три Бога или три јестаства или да је суштаствен бедимо се разумети. Једнога, дакле, Бога и једно његово просто и бестелесно јестаство и суштаство исповедамо, а разликом лица различно јестаствена знаменујемо, клањајући се Тројици у јединству и јединству у Тројици, јединству трисаставном и Тројици јединосушној и јединомоћној и сабезначалној. Ову једину знамо присносушну, беспочетну, нерођену, бесмртну, непропадљиву, бестрасну, све стварајућу и садржећу и промислену[5].

— И верујемо у једнога од Тројице, ни Оца ни светога Духа, но Сина и Бога који се од Бога Оца родио, — Слово које се од њега родило безвремено и неразделно —, и несатвореног, јединосушног ономе који га је родио, који је увек с њим, који је добротом све привео из небића у биће, који је у последње дане ради нашега спасења сишао с неба, и који се уселио у девојачку утробу, и који је примесио себе ка телу душевном, а душу словесну и мисаону, по суштаству од те свете и пречисте Богородице Марије.

— Од Бога Оца јединосушно му Бог Слово, који је због множине човекољубља вољом Оца и Духа изволео спасти своје саздање, од Очевих недара, одакле никако не одступи, сиђе, и ушавши у утробу пречисте Дјеве и примивши тело душевно словесном и мисаоном душом пре непримљено, прође Бог ваплоћен[6], родивши се неизрециво и сачувавши нетакнуто девојаштво оне која је родила, не примивши ни самућења ни измене, но оставши што беше, и постаде што не беше, примивши зрак слуге, уподобивши се нама, истином а не привиђењем, по свему, осим греха.

— Јер знамо га савршена Бога и савршена човека, не једнога ни другога, но јединога тога пре ваплоћења и после ваплоћења, један сложен састав, тога у два савршена јестаства, и у два јестаства и сопства, и у две природне воље, и делатношћу обема по саставу смешенима, неизменљиво исказиванога тога самога, који вољом хоће и дела божаствена као Бога, и тога самога који вољом хоће и дела човечански као човек[7].

— Јер и природним нуждама беше обложен, но вољом роди се, вољом огладне, вољом ожедне, вољом труди се, вољом устраши се, вољом умре, уистину и без маштања претрпевши сва природна и истинита страдања човечанска, а распет безгрешан окуси и смрт, и трећи дан ускрсе телом, не видевши трулежи, и човечанско суштаство ускрсе без пропадљивости и без смрти, и на небеса узвевши седе с десне

стране Оца. И опет ће доћи да суди живима и мртвима[8]; као што се узнесе својим телом, тако ће дошавши дати свакоме по своме делу. Јер васкрснуће, рече, мртви, и устаће они који су у гробовима, и они који су сатворили добро са правом вером поћи ће у васкрсење живота, а они који су сатворили зло у васкрсење суда[9].

— А ка овом поклањамо се и целујемо свечасни образ[10] човечанског тела Бога Слова помазана божаственим, и бивша неизмењена, да овај који се помазао вером мисли да види телом тога Бога који се јавио и са људима поживео; поклањамо се дрвету часнога крста, и светим часним сасудима и божаственим црквама и светим местима; поклањамо се часном образу пресвете Богородице и сликама свечасних божјих угодника, узвишујући душевне очи ка првообразној слици[11], и постављајући ум у несхватљиве.

— Ово је, богољубиви, заповест правоверних отачаских предања; овоме и ми последујући тако верујемо и тако исповедамо, и све јеретике и сву јерес њихову проклињемо, примајући свих седам васељенских сабора, 318 светих отаца који су били у Никеји, 150 светих отаца у Константинову Граду, а трећи у Ефесу две стотине светих отаца, четврти у Халкидону 630 светих отаца, пети у Константинову Граду 164 света оца, шести опет у Константинову Граду 170 светих отаца, и онај мало после који је био у никејској митрополији, седми сабор 350 светих отаца против оних који се одричу часних икона и не сликају их и не клањају им се, нечастивим против хришћана[12].

— Примамо све свете саборе који су се по Божјој благодати сабрали у свако време и место ради објављивања побожности и јеванђелског живота које прими саборна црква. А којих се одрекоше они свети оци, одричемо се и ми; и које проклеше они, проклињемо и ми.

— Многу, дакле, јерес у различна времена и лета измисли ђаво и насеја у васељену многи кукољ зле вере кроз безаконике начелнике јереси који му служе, на превраћење и самућење праве вере, које

проклињемо, и са њима оне који су измислили зле заповести, и гнушамо се сваке нечастиве јереси.

— А журимо се ка свакој побожности, којој нас уче богословесне слуге Божје, пророци и апостоли и светитељи, као што и сам Господ наш Исус Христос, Син Божји, рече када од Оца дође на земљу и ваплоти се и роди се по други пут од пречисте увек Дјеве, и заповести очева самотрења и свога саврши дивно, и свакако неисказано распевши се на крсту, и трећи дан ускрсе, четрдесет дана оставши овде на земљи после свога васкрсења, и хотећи узићи на небо ка Оцу, ученицима својима апостолима заповедајући говораше: „Отишавши научите све крајеве крстећи их у име Оца и Сина и светога Духа, учећи их да чувају све што вам заповедих.“ И опет: „Проповедајте јеванђеље сваком створењу; ко поверује и крсти се, спашће се; а ко не поверује, осудиће се[13].“

— Ово је дакле права Божја вера, крстити се у име Оца и Сина и светога Духа. Ми, који смо хришћани, обећали смо се тако молити Бога свога, свагда чувајући његове заповести и свагда творећи његову вољу, јер вера без дела мртва је[14], по речи Јаковљевој.

— Но, браћо и чеда моја љубима, као што и више рекосмо, обоје сачувајмо; са страхом и трепетом сачувајте реч Божју и свету његову веру, и призивајући трисвето име његово са чистим срцем, и не ленећи се о светим молитвама припадните к њему, исповедите грехе своје, оплакујући се са сузама пред њим, и томе појући у срцима вашима свагда дан и ноћ без престанка. Јер Бог, који се исповеда и коме се моли, сам уверава људе, и духовно улази у њихова срца, који добро слушају учење о Богу.

— Јер учење духовно није игра нити безумље мисли човечјих, но света вера проповедана, на којој бише основани сви свети чинови о Христу Исусу Господу нашем, о коме пророци светим Духом Божјим прорекоше, и апостоли научише, и мученици исповедаше, и сви свети сахранише, и преподобни оци без порока сачуваше, као на непресечном кра-

јеугаоном камену црквеном, Христу, који је премудрост очева и сила, светодуховно и силно и крепко и тврдо и сигурно у вери, који и до сада многе уверава и утврђује и објављује свима своју божаствену веру, који предобри човекољубац својом богатом милошћу и до нас достиже, испуњујући наше недостатке, пастир истинити који хоће да нас, заблуделе овце, сакупи у небесну ограду[15].

— А ову ограду ми сагледајући мисаоним и душевним очима, молимо се њему увек, припадајући дан и ноћ, и исповедајући му се, јер сам дарује изрећи или помислити, и неисказано сачувати. Сатворивши његову вољу, примићемо од њега спасење у овом и у будућем веку, ако верно сачувамо његове заповести, које сам Бог заповеди нама сачувати, и обећа нам за то небесну награду, говорећи: „Заиста вам кажем, који сачува реч моју, неће окусити смрти у векове[16]."

— Да, чеда моја љубима, шта је дакле сигурније или праведније од ове речи, коју сведочи сам Христос, утврђујући правдом? Шта ли је боље од овога: не окусити смрти до века? Јер већ то некушање смрти далеко је од греха. Јер греховним кушањем самртни укус уђе у човечји род до Христа[17]. Ради тога он окуси од смрти, будући безгрешан и бесмртан по првом рођењу које је од Оца; но ради нас окуси и пострада, да и ми вером његовом окусимо од бесмртности, као што пророк рече: „Окусите и видите да је добар Господ[18];" добар је, дакле, веома и прав и веран у свима својим речима, и сва дела његова у вери.

— Зато, чеда моја богољубна, ми који га љубимо треба да чинимо дела верна у Христу Исусу Господу нашем, ми који смо примили бесмртну веру од њега, толики дар да не умремо у векове.

— Зато ако ово сачувате, бићете блажени Богом у векове, и биће блажена срца ваша, и биће блажене душе ваше, и бићете блажени ви који примите Божју веру и сачувате се чисто у њој, погледајући на бесмртни Христов дар, и свагда делајте бесмртна дела у Христу, веру чисту и молитву честу, имајући са љубављу наду к њему, и савест чисту ка Богу и ка

људима постом и бдењем, истину при свему, телесну чистоту и душевно уздржање, чувајући разум светога крштења просвећења Божја, којим се одрекосмо сатане и свију његових дела; но свагда љубећи покајање, исповедање грехова својих и плакање над њима и смерност, оправдање, поучење, исправљење живота свога, мржњу греха, не опијање, не блуђење, но чист живот, јер годи Божјим очима да то гледају.

— Јер Бог је један од почетка и у бесконачне векове.

— И ево прва заповест речена ка онима који га љубе: да сваки од вас љубите Господа Бога свога свим срцем својим, свим умом својим, и свом душом својом, и свом силом својом. И нека буду ове речи, које вам ја данас заповедам, написане на срцима вашима и у душама вашима[19]. Бојте се Господа Бога сведржитеља, и томе јединоме служите са страхом и трепетом, и томе јединоме пријањајте, и не куните се његовим именом. Но нека је ваша реч: што јесте да јесте, а што није да није[20].

— И тако сасвим нека се не именује међу вама други Бог, осим онога који је створио небо и земљу; а што је на небу горе и што је на земљи доле и што је у води под земљом да се не поклоните тима нити послужите чему[21], осим Господа Бога вашега, у кога се крстисте и веровасте, и одрекосте се тајних дела срама, а постадосте причасници његове добре вере и саопштници његове бесмртности.

— Да, тога јединога неодступно држите се, јер је пред његовим очима све откривено[22], као што рече апостол, јер Бог наш је огањ који спаљује[23], и који свети грехе оцева на деци до трећега и четвртога рода онима који га не љубе и не творе воље његове, а који твори милост у десетинама тисућа и у тисућама оних који га љубе и који чувају његове заповести[24]. Јер он је Бог богова и Господ господара, Бог велики и крепки и страшни.

— Да, сачувајте његове заповести, и сатворите пред његовим очима све речи што вам заповедих, да вам буде добро, и синовима вашим после вас, и бићете живи у векове, ако сатворите добро и угод-

но пред Господом Богом вашим[25], коме слава и вечност у бесконачне векове, амин.

И свршивши свету божаствену литургију, а мир давши свима и благословивши учено стадо своје, отпусти свакога својој кући. А сам се брињаше прилежно о божаственом му предању, хотећи умножити предани му талант[26] на враћање Господу своме, увек придржавајући се духовних и богоугодних дела, упућујући све да пребивају у Христу, учећи сваком богољубију, упућујући и тешећи све, милујући убоге, дајући онима, којима је потребно, свако довољство, а сам собом показујући уставе и узоре свију врлина, као што рече апостол: „Поче Исус творити и учити[27]."

Ово сагледа и овај Свети богоумним очима, и неослабно прилежећи боговидној молитви, храњаше христољубиве душе корисним беседама и духовним речима, Христом испуњен свима духовним даровима, и из бесмртнога извора напајаше благоверне душе оних који са вером прилазе к њему, назнаменујући бесконачни живот, и водећи на пут живота, имајући у себи безбројне милости и пучину доброте човекољубља Божија, свагда горећи Духом светим за стадо своје, истинити пастир послан од саме истине и боподобни наставник стада свога, прогонитељ јавних и видљивих вукова, и исецајући речју свога божаственога разума трновита учења злославних ученика јеретика, и насађујући неоскудно добру веру, обнављајући новом Христовом благодаћу, и обраћајући све да верују у једно божаство.

XIX

О заповести Преосвећенога венчати се свим људима земље отачаства његова и о венчању брата свога Стефана на краљевство венцем посланим му папом од Рима

О послању Преосвећенога ради венчавања људи који су по земљи отачаства његова. После овога опет изабра од својих ученика богоразумне мужеве

и постави их као протопопе[1]; и ове опет посла у све крајеве отачаства свога да попуњују недостатке.

Јер неки људи, који се беху женили по закону, а не беху венчани[2], беху сметени као овце без пастира. А посланима заповеди овако венчавати род људски: сабирати у цркву све, старце и средовечне и младе мужеве и жене, и сву децу која је рођена од њих без законског благослова, сакупивши их под окриље родитеља својих, и тако венчаваху појединце свакога од њих, да буду сви благословени у име Господње. И весељаше се небесно, и радоваше се земаљско, род човечји благословен који греде у име Господње, а свети Дух испуњаваше све благодаћу, и Бог их венчаваше милошћу и милосрђима, и молитвама преосвећенога угодника свога.

И сви његови ученици потекоше са радошћу, наоружани светим Духом, испуњавајући заповест Оца небеснога, славећи и благодарећи обновитеља рода човечјега.

На овом Преосвећеном сада се изврши Јоиљево пророчанство, које рече Духом светим: „У последња лета у оне дане излићу од Духа мојега на свако тело, и прорицаће синови ваши и кћери ваше[3]."

И пророштво овога Преосвећенога изврши се на родитељу његову, које прорече истим светим Духом, унапред видећи од Свете Горе: „Јер ти ћеш, рече, дошавши у Свету Гору изменити земаљско царство на небесно, и јавићеш се велики чудотворац[4]." И ваистину његовим светим молитвама изли се велика благодат пресветога Духа на његова родитеља, благодат преизобилног милосрђа и великога чудотворења.

И опет молитвама преподобнога родитеља његова изли се на овога Преосвећенога превелика благодат светога Духа, и изврши се на њему пророштво његова родитеља, које му рече, јавивши му се после смрти доласком у сан: „Јер ти ћеш, рече, на истоку примити благодат Христом јављену, и показаћеш се као саопштник апостолскога седења, и научићеш своје отачаство свакој побожности, и свакјим добрим законима спремићеш Господу савршен народ, и свакако ћеш га обновити Духом светим"[5].

И овај Преосвећени опет то испуњујући, обнављаше своје отачаство сваким начином, једне учећи побожности, друге освећујући Духом светим и Богом дарованом му благодаћу, друге венчавајући новом благодаћу по заповести Оца небеснога и апостолским предањем, и неосвећене осветивши, и онима који се после њих рађају опет заповеди женити се и узимати, и да сви буду венчани у име Господње са сваком побожном вером и са страхом Божијим, што и до данас молитвама преосвећенога кир Саве свака добра вера расте и светли се по целом његову отачаству. Јер владика његов Христос, сишавши у последња времена, сврши свако отачаско самотрење, а овај ученик Владике свога, на крају века послан од истога Оца небесног, сатвори и већа дела од својих отаца.

О посланству Преосвећенога у град великога Рима. И опет изабравши од својих ученика богоразумна мужа, свеосвећенога епископа Методија, и посла га у Рим ка прехвалним апостолима Петру и Павлу, и ка великоме сапрестолнику светих, папи велике римске државе[6], давши благослов подобно почасти светима на похвалу, многочасно кандило састављано богомисаоним разумом и изваjано пресветлом маштом и прекрасним бојама измишљено, које и до данас стоји код гроба прехвалних апостола Петра и Павла. Јер оне свете богомисаоне зраке[7], где сами телом не дођоше, ту Духом светим превелику благодат сатворише, своме саслужнику[8] помажући, благословеном да испуњава њихове недостатке; Богом благословени венац њему послаше, да уистину савршенством благословено буде краљевство земље отачаства његова, сваким правоверјем служећи бесконачном царству Оца и Сина и светога Духа[9], да и они благослове његово отачаство и својом благодаћу венчају доброверногa сапрестолника његова отачаства[10].

И написавши посланицу ка великом сапрестолнику светих и славних апостола, папи, исповедавши му неутајену благодат којом сам би венчан од Бога, и молио је да му пошље благослов од светих апостола, а од тога самога благословени венац, да венча свога брата на краљевство по првом отачаству краљевства њихова, у коме се и отац њихов роди по божаственом самотрењу, у месту званом Диоклитија, које се зове велико краљевство од почетка[11]. И Бог који одасвуд даје силу и успех љубимом слузи своме и испуњује све његове небеске и земаљске прозбе, и томе светоме сапрестолнику светих апостола заповеди Духом светим да му пошаље Богом благословени венац, истинитом испунитељу његових светих заповести, да буде благословен Богом, и брат његов по телу венчан, и обојица заједно прослављена још овде на земљи, пре онога великога дана[12].

О доношењу светога венца од римске државе. И принесен би благословени венац у отачаство његово, кога примивши Преосвећени прослави благодатеља свога ради свих благих дела његових[13].

О крунисању благовернога кир Стефана од преосвећенога кир Саве. И призвавши благовернога брата свога, превеликога жупана кир Стефана, у велику архиепископију, звану Житчу, у рукотворени му манастир, и по заповести небеснога стројитеља и свога добротвора, преосвећени кир Сава сатвори по обичају свеноћно стојање[14], и двоструко прослави онога који га је прославио, с једне стране богогласним песмама, а с друге стране сакрушењем срца, приносећи жртву један јединоме на душевном олтару скрушенога срца, које Бог никако не понижава.

И у богоподобно време сатворивши свету литургију, и после великога исхода свете литургије[15] узевши Свети венац у великом светилишту, венча благовернога брата свога, и помаза га Духом светим на краљевство[16] да се зове самодржавни господин кир Стефан краљ свих српских и поморских земаља, да од Бога буду венчана сва три помоћника Христова.

Још у телу живи бише венчани обилном благодаћу од живога Бога, и прослављени различним чудесима.

И не бише само написана њихова имена на небесима, но и слика и подобије, још док су били живи на земљи бише написани на небесима, по речи апостола: „Они који су добро служили, добар ред себи стекоше[17]."

И Господу и његовим светим анђелима беше познати, и још у телу вазљубљени беше Богу и анђелима због њихове праве вере и свима људима беше на удивљење.

Три светила сведочанства Божјега подигнута од истинитога Бога ради привођења свога отачаства ка Богу.

Три љубитеља пресветле вере Христове.

Три испунитеља светих заповести, извршитеља његова закона.

Три — имајући једномислену вољу у три тела, сви једнодушни, једно мислећи и на једно гледајући, сви нађоше један пут живота.

Три — подобећи се непрестано Тројици, дан и ноћ, Оцу и Сину и светоме Духу.

И три сатворише на земљи вољу Тројице, отац са два вазљубљена чеда, свети Симеон са богоносним кир Савом, и са њима помоћник Божји кир Стефан, првовенчани краљ, сатворивши вољу Божју на земљи, јавише се и небесни грађани на небесима.[18]

А овај један, најмлађи телом од двојице, би прво рођен светим Духом, и, Божјом благодаћу вођен, показа родитељу своме пример Божје заповести, и брата свога научи сваком богољубију, и сав страх Божји прикупа у његову богољубиву душу, и умно стадо свога отачаства поучи свакој доброј вери, и све венча у име Господње.

Као Бог који све испуњује добротом, и он непрестано подобећи се своме Владици, испуњаваше недостатке свога отачаства, и љубазнога свога брата венча Богом дарованом му благодаћу, и сву земљу свога отачаства испуни сваком добром вером и добрим законима, утврдивши са свих страна[19].

И тако пребиваху у своме отачаству, добро успевајући у Богу, и у све дневне и ноћне часове са љубављу чекаху блажени и слатки глас позива Владике свога на предлежећи им пут, свагда имајући будне умне и душевне очи на испуњење закона, и на чување Божјих заповести и на предани им талант[20], свагда спремајући се за одговор небесноме цару, и тако напредујући помагаху један другога.

XX

О хођењу Преосвећенога ка угарском краљу

Чудо Преосвећенога. И додаде им се жалост од угарскога краља[1] због земље њихова отачаства. А благоверни краљ, његов брат, умоли Преосвећенога и посла га ка краљу угарском да утоли ту печал. А он оде са љубављу, послушавши свога брата, и веома болећи за стадо своје. И дошавши краљу угарскоме, са великом чашћу би примљен од краља по своме достојанству. И ту остаде дуго са краљем ради исправљења посла, и краљ је чинио много насиље земљи отачаства његова, а овога није слушао у његову мољењу.

Но Господ, који је некада ходио са слугом својим Јаковом[2], и многим царевима није дао да га озлобе, но штавише све му успеваше на добро, тај и овога из младости узевши изранијe спремаше му све путеве, по речи богооца Давида: „Гледах Господа пред собом непрестано, као да је с десне стране мене, да се не поколебам, и ради тога узвеселиће се срце моје[3].“

И Бог, свагда прослављајући свога слугу, и тада уздиже веома ражежено сунце у тој земљи, у којој живљаше тај угарски краљ, тако да су се растопиле све леденице те земље. И када је потрошен лед у краљеву двору, овај Преосвећени прозре Духом светим будуће и посла слугу ка самоме краљу говорећи:

— Реци да ми пошаље леда, јер сам у својој земљи научен да свагда пијем студено вино, а сада не, те трпим због велике жеге сунца.

А он призва слугу свога и заповеди му дати. А слуга његов рече:

— Тако ми главе твога краљевства, немам га ништа ни теби самоме дати, јер се растопише све леденице у овој земљи због сунчане жеге.

А послани дошавши рече Преосвећеноме све што је чуо од краља. И у тај час уставши Преосвећени, и стаде на молитву, отворивши умне и душевне и срдачне очи, и пружи преосвећене руке на небесну висину ка ономе који влада небом и земљом, ка мило-

срдноме и премилостивом човекољупцу, послушатељу свога угодника, вапијући му у молитви:

„Предобри водитељу слуге свога, који седиш на херувимима и провидиш бездне, који имаш неизмерну моћ и небројену милост, ти си једини Бог, који утврђује громове и множи муње и који уздиже ветрове, и који си послушао угодника свога пророка Илију огњем[4], на исти начин, молим те, добри и утешљиви, који си јавио велика милосрђа милости своје од почетка на мени, и који никада ниси превидео молитава мојих, и који испуњујеш све моје прозбе, и овде послушај мене градом, да и ови разумеју да си ти са мном. И дај смелост слузи твоме, и буди са мном, слугом твојим, који зна и исповеда тебе творца свега створења, и да утече у ме вода твоја која не гине, и да ми се даде реч на отварање уста мојих, и твој добри разум утврђен на теби, високоугаоном камену, и да узмогнем говорити да је довољна тајна твога самотрења."

И док је још стојао на молитви, и још уздизао руке на небо, наједанпут би ветар од тога места на коме стојаше Преосвећени, и уздиже се вихор као од његових уста, и узиђе виђен горе на небесну висину. И у тај час бише ветрови и велики громови и страшне муње и велики сумрак, и страх велики на самом краљу и на војницима његовим и на свима који слушају и гледају чудо које иде с неба, пошто Бог прославља свога љубитеља који га је заволео од младости, и њему истином последовао и до последњег свога издисања.

И послушљиви Бог послуша слугу свога, који га истином призива, и превеликим градом отвори небеске уставе великим крушцима, какви раније не беху виђени од небеске висине, и покри место где беше стан Преосвећенога, а не по свој тој земљи. И они који су с њим повикаше к њему:

— Помилуј нас, јер ишчезавамо од страха, и од наших животиња неће ниједна остати, и сатвори молитву да престане!

И послушавши оне који су с њим, и опет сатвори молитву да престане, и тако би.

И по престанку тога града напунивши царску паларију превеликих крушаца, и посла ка великом краљу рекавши:

— Када ти мени не посла леда, то ја теби шаљем, што ми је послао мој чувар са својих вишњих висина; и још пошљи слуге да узму, колико ти треба цело краљевство.

И дођоше слуге краљеве и узеше колико требоваше, и сви војници његова краљевства дошавши узеше, колико беше довољно. И сви се са страхом убојаше због чуда које се догодило.

О уверењу краља угарскога преосвећеним кир-Савом. И тај сам краљ видевши чудо које се догодило, које сатвори Бог кроз преосвећенога кир Саву, и дошавши у стан његов, поклонивши се паде на његове ноге молећи га да моли Бога за њега, и назва га духовним оцем. И Преосвећени му сатвори молитву, и краљ му исповеди грехе своје, много молећи га да му каже реч о његову спасењу.

А Свети, примивши у срце своје савет Божји светим Духом, свима онима који требају довољно дајући божаствене дарове, и овоме великоме краљу исповеди прво величаство Бога свога, који је створио небо и земљу и сву њезину красоту, што је видљиво на њој, и сатвори човека пречистим својим рукама. И Свети му рече да јединоме Богу служи преподобијем и правдом:

— И постави га царем свему видљивом, положивши облаке и громове и муње на службу земаљским плодовима, он сам назва светлост дан а таму ноћ[5], положивши године и времена, и он све сатвори у шест дана само речју својом, и он је саставитељ, и творац целога света вишње и ниже природе, Владика и Бог.

— Један је, дакле, божаственим јестаством и господством, а разумева се истинит у три сопствена лица: један Бог Отац сведржитељ, и један Господ Исус Христос, Син његов јединочедни, од самога Оца рођен, а не сатворен, не у години ни у времену, но искони са њим увек будући, исти Бог као и Отац, и исти Владика и творац свега, од једне природе будући, и рођен од њега неисказано по Духу, како, сам

једини он зна који га је родио пре векова без почетка од своје бестелесне и неисповедиме утробе. И један Бог и Дух пресвети и животворећи, којим све прима живот и бива увек, такође од Бога изишавши и непрестано исходећи[6] и у Сину почивајући и увек пребивајући, не имајући почетка данима исходу од Бога Оца, ни краја живота, но увек с Оцем и са једночедним Сином његовим, Господом нашим Исусом Христом, заједно у једном божаству трима лицима и трима образима и трима сопственостима будући свима владају.

— Једина, дакле, света Тројица нераздела је заједно будући и не може се саставити, а пресвета и не разделима, а делима и не делећи се никада: Бог Отац, Бог Син његов, Бог свети Дух; но једино божаство је свих трију сопствености, из једне божаствене светлости сијају трима светбама као трима сунцима, сами у себи садржећи се јестаством, као што је лепо само томе Владици. Не исповеда се, дакле, само јединство Бога нашега, но и тросопство, тј. Тројица у јединству и јединство у Тројици.

— А изволењем те свете Тројице, Исус Христос, јединочедни Син очев, сишавши са небеса ради нашега спасења и ваплотивши се од светога Духа, и родивши се од пречисте Богородице, и ходивши са људима, сатвори многа дивна дела. И доласком овога светлост светлећи ображаше, и истина истину точаше, и болни се исцељиваху, и беси беху гоњени од њега, хроми хођаху, ослабљени жилама скакаху, прокажени се очишћаваху, слепи прогледаваху, мртви васкрсаваху, грешни се просвећиваху истинитим покајањем, нечастиви добро вероваху, проповедаше се непропадљивост свима који га љубе, и објављиваше се опроштај грехова, и до века не оскудеваше његова милост свима који творе његову вољу, и сила његова дотицаше се, и цео свет би позван од њега у вечни живот.

— Да, томе јединоме дужни смо веровати, и служити му преподобијем и правдом све дане живота нашега, појати и клањати се ономе који је ради нас пострадао, био поруган и укорен, и мучен и погре-

бен, и који је трећи дан васкрсао, и који се после четрдесет дана опет вазнесао на небеса, и који седи с десне стране Оца, и који ће опет доћи са славом на расуђење свима увређенима, и да даде свакоме по његовим делима: праведницима част и неисказану славу и бесконачни живот, а грешницима огањ који се не гаси и таму без светлости и бесконачне муке са ђаволом и са бесовима његовим.

— Да, пошто Бог умре ради нас, ако смо чеда тога који је умро за нас, дужни смо му работати дан и ноћ свим срцем и свом душом својом и свим самислом својим, подобећи се Владици који је умро за нас, да се с њим опет и прославимо у бесконачне векове, амин.

Ово му опет засведочи о љубави[7]:

— Као што се у нама јави исконска и света љубав Божја, ради тога Бог очисти све зло у нашим наравима, и исправи живот, и заволе овај свет, и ради тога посла Сина свога вазљубљенога, хотећи њиме цео свет уверити к себи и спасти све који га са вером љубе. И толику љубав јави свима да није поштедео ни свога јединочеднога сина, но му рече да умре за све нас, да они који су умрли оживе његовом смрћу и опет са њиме васкрсну, и да још у телу сазнају Бога, и да разумеју његову љубав. Јер све што је на земљи и на небесима, све је створено љубављу Божјом и њоме све живи. И љубављу нас Бог позва ка себи и приведе нас у истиниту веру сина свога, Христа. И ако знамо Сина Божја, и верујемо му, то разумемо љубав Божју и бићемо примљени од њега. „Бог је љубав, као што рече Јован богословац, који пребива у љубави пребива у Богу, и Бог с њим пребива[8].“

— Јер ваистину нема друге љубави ни на небу ни на земљи, осим Бога; како је могуће прво љубити другога, оставивши Бога и његову веру, који је рекао својим истинитим устима: „Ко љуби оца или матер више него мене, није достојан мене[9]“, и остало. Но још, по светопевцу: „Ка матери својој какову имате љубав, ка Богу дужни смо имати још већу и топлију љубав[10]“. Јер и сам Господ нам је у првој запо-

вести заповедио: „Љуби Господа Бога свога свим срцем својим и свом душом својом и свим умом својим и свом снагом својом[11]". Не треба просто ни упола љубити Бога свога, но колико може о њему самислити душа твоја, треба се подизати к њему са љубављу због љубави његове према овом роду.

— Јер Богом бише синови човечји названи љубазним именом, вазљубљени. Зато рече Јован апостол: „Вазљубљени, љубимо један другога, као што је Бог љубав[12]" и остало. И опет Павле: „Љубав Божја садржи нас[13]", и: „Ко ће нас одлучити од љубави Божје[14]". Јер као што и веровасмо Христу и назвасмо се хришћани, и распећем његовим урачунасмо се у смрт, и крстом побеђујемо смрт, тако и, љубав његову примивши, постадосмо вазљубљени. Да, и књиге апостолске називају нас вернима, као што каже врховни апостол Петар: „Вазљубљени, молим вас као и дошљаке и странце, да се оканете од телесних похота, које војују на душе ваше[15]". Јер ако сте заволели Христа Сина Божјега, и разумели његову љубав, и пребивате у његовој љубави, то нека не живи у вама телесна љубав, као пре, када не самишљасте, и Бога не знађасте.

— А сада одбацивши сваку горчину и сувишак злобе, у кротости примите истиниту реч и самисаоно млеко, да у њему узрастете у његово спасење. А сву сладост учења Господњег и светих његових апостола треба примити љубављу, и са трпљењем, чувајући до краја савршено дело. Јер ко хоће да сатвори што добро у Богу, сам Бог љуби га, и помаже му, јер све је љубављу предао примити у овом и у будућем веку.

— Љубав Божја је Христос, и Христос Бог спашће све христољупце и богољупце и праведне. Христос Господ наш је праведан и чист, и све изванредно љуби. Сви ми који љубимо Христа треба да сатворимо Божју вољу, и да све његове заповести са радошћу сачувамо, ми којима је Бог тако веома изразио своју љубав кроз сина свога, Исуса Христа, Господа нашега, коме нека је слава и част и безначелије у бесконачне векове, амин.

А овај ваистину богољубац краљ постаде сличан Павлову уловљењу; као што Христос Владика наш улови гонитеља светих[16] који верују у Христа истинитога Бога нашега, тако и овај ученик Владике свога силом и страшним чудима и богогласним речима, удицом речи Божје, и медословенским језиком и љубазним везама апостолске љубави улови овога краља, и савеза га као хитар крманош оних који се валима колебају, и приведе га истинитом пристаништу, и сатвори га заједничарем истините трапезе небесне вечере царства Божјега.

И вером примивши речи Преосвећенога, и сачувавши их добро са страхом Божјим, и сачува их у недрима срца, а ваистину примивши страх Божји због чуда Преосвећенога, удиви се чудесноме Богу који има толику милост на слузи своме да је и небесима потресао испуњујући његову прозбу. То видевши поверова Богу и његовом преосвећеном слузи, и исповедање своје добро изрекавши са љубављу прими заповест од Преосвећенога, и добро сачува и двоструко се обнови благодаћу Христовом, и боље од првога живота поживе у своме краљевству, поживевши са великим милостињама и са премногим смирењем и престави се ка Богу, и молитвама Преосвећенога и тај се после смрти показа велики чудотворац.

Преосвећени кир Сава добро га извести о светој вери, и утврди га у сједињење светога Духа и подобно упути га да верује у истину и животворну Тројицу, и поучи га сваком страху Божјем[17]. И тај велики краљ показа велику љубав ка Преосвећеноме, и испуни сву прозбу његову, и одликова га часним дарима, душевним и телесним; предобри пастир стада свога и то без печали сатвори своме отачаству. И тако се љубазно растаде велики краљ са Преосвећеним, добивши велики дар Божји молитвама Преосвећенога.

И тако вођен Христом, водитељем својим, дође у своје отачаство у свему добро, и исприча своме љубазноме брату кир Стефану краљу све што је тамо било са краљем угарским, пошто је све добро успео у њему.

Потом оба Божја светилника и пастира свога отачаства благодарише Бога отаца својих, и тако пребиваху за много година без печали, имајући мир одасвуда и увек у Богу добро подвизавајући се, и собом показујући слику превелике смерности своме отачаству.

XXI

О чуду Преосвећенога које сатвори о преставлењу брата свога Стефана краља и о постављању сина његова Радослава на краљевство

Чудо Преосвећенога, које сатвори о преставлењу брата свога, и како заповеди анђелу Божјем да га дочека са душом братовљевом. У неко време, пошто се промислом Божјим растала љубазна браћа, када је Преосвећени био у другој земљи отачаства свога, и постиже глас Божји обичне радости свију који су се родили у пролазном животу, и поче боловати свељубазни брат његов, благоверни краљ кир Стефан од крепке болести, и посла ка Преосвећеном да чује о болести његовој и да се, дошавши, помоли за њега. А он ожалостивши се због светосаврсника, брата свога, и због истинског саподвижника Христове добре вере, и разгоревши се срдачном радошћу, и подигавши се оде к њему.

И док је он још далеко био од њега, срете га други, ходећи на брзом коњу, и јави му:

— Престави се брат твој.

Када он чу овај горки глас, у том часу, сишавши са коња, паде на земљу, испунивши очи своје сузама и ридањем, и уздигавши руке своје горе ка вишњему који седи на херувимима, који умртвљава и оживљава, поче се молити, рекавши:

„Боже, који си се родио пре Данице из бестелесне утробе беспочетнога Оца пре бића свију људи и сваког свога видљивог и невидљивог створења, и који си људима даровао биће, будући неразлучним

искони од Оца, који си свима људима положио меру живота, који си свакоме урекао крај живота;

„Исусе Христе, који пребиваш пре векова, који си пре и сада, и сада си, који слушаш оне који те истином призивају;

„Ти, Владико, који си се родио од девојке ради нашега спасења, неисказана и превечна радости наша, радости што је нико никада не чу нити виде од првих древних родова, што је ти добри сатвори са нашим оцима и са свима нама у вековима векова, и још даље тамо без краја са нама у све векове векова, — не само дошавши на земљу и ходивши са нама, или испричавши нам се, и отиде од нас, но и увек си с нама;

„И који си пре рођења нашега основао на вољи својој саставе душа и тела наших, и који си се укоренио у недрима душа и срдаца наших, који си дао благодат онима који те љубе да сазнају тебе истинитога Бога;

„Јер ти милујући спасаваш све који се уздају на те, јер си Бог истинити, који си дошао да спасеш створење руку твојих, и који си смрћу пострадао и живот даровао свему свету, не желећи да иједан човек погине, но да се сви спасу;

„Свесилним и страшним оком твојим заповеди твојем пресветлом анђелу да поврати душу слуге твога, сапоспешника мога за твоју свету веру, да сатворим на њему твоју свету вољу, и да га обучем светим образом светих анђела твојих и светих апостола и пророка и преподобних отаца, да би се удостојио вечних добара твојих, која си, добри, спремио онима који те љубе, да и ја, некорисни слуга твој, примим смелост и пренесем име твоје пресвето на превелику хвалу".

И рече: — амин.

И сведобри, брзи у милости, свемилосрдни Отац небесни послуша угодника свога, заповеди анђелу своме да врати душу у тело онога.

О преставлењу благоверног краља кир Стефана. И дошавши са великом журбом, Преосвећени га нађе опет оживела, и сатвори на њему сву вољу Божју, целивајући његова свељубазна уста, и квасећи топ-

лим сузама богољубиво лице његово, узашиљући из дубине срца свога душевно ридање ка вишњему, и својим светим рукама обуче га у велики анђеоски образ[1], причестивши га небесноме бисеру, пречистој крви и телу Христову, и венчавши га са свима почастима цара небеснога и превеликом милошћу.

И тако предаде своју свету душу у руке добротвору своме Христу, и са миром у Господу усну, добро послуживши Господу своме преподобијем и правдом све дане живота свога. А овај Преосвећени, двоструко венчавши благовернога брата свога, бившег краља кир Стефана, и назвавши га у анђелском образу Симон монах, и венчавши га свима земаљским и небеским частима[2], и уздавши благодарне молитве за његов покој Богу који га је преселио ка себи у жељена села, и тако положи његове свете мошти са светим Симеоном, оцем његовим, у дому Свете Богородице Студеничке[3].

И опет после неког времена пренесе га са великим частима у дом Спасов, у рукотворени му манастир, у велику архиепископију звану Житчу, где и данас лежи телом сав неповредим[4], по пророчанству Давидову: „Многе су скрби праведницима, од свију ће их избавити Господ, и сачуваће све кости њихове, и ниједна се од њих неће преломити[5]." Ово што се догодило на овом богољубивом краљу, би видимо свему отачаству његову, пошто Бог јавља милост своју на свима онима који га љубе, од сада и до века, амин.

А овај Преосвећени остаде опет сам, лишивши се овде богоизабраних саврсника својих, и обојицу наоружавши сваким преподобијем и правдом, и посла их напред пред собом ка светој и јединосушној Тројици, којој послужише јединомишљем, будући на земљи тројица, и извољењем њихова љубитеља, два богоизабрана напред узиђоше на превелико награђивање. А овај из младости Богом научен да сва своја страдања носи на Богом дарованој му кротости, и тихошћу светога Духа имајући велико расуђење у својој доброразумној души, од почетка многе тегобе подношаше собом у горама и у пустињама и у манастирима, по земљама и по градовима, са царевима и кнезовима, одасвуда сабирајући своме отачаству пространство и богоразумије, а сада опет на њему јединном остаде сва тежина његова отачаства, да се он брине о свима духовним и телесним исправљењима.

О томе како је краљ кир Стефан благословио свога сина Радослава на краљевство. Благоверни краљ кир Стефан, хотећи се преселити ка небесним, и Божјим извољењем и вољом Преосвећенога, благослови старијега сина Радослава да он буде наместник после њега. И опет тога благослови Преосвећени, и венча га на краљевство, да буде сапрестолник отачаства свога, и да се зове венчани краљ Радослав. И са њим остаде колико се Богу изволи. И оженивши га од грчкога цара кир Теодора, и двоструко утврдивши своје отачаство, насади сваку добру веру у њему[6].

И не могући трпети разлучења својих богоносних саврсника, и вазда један ка јединоме вапијаше дан и ноћ, све уздање имајући горе ка вишњему који живи на небесима, и од тога чекаше помоћ, који ће му пут прво показати, по коме ће поћи без закашњавања ка своме љубитељу, ка коме приону од своје младости.

И хотећи вољу тога и до конца сатворити, и његовом благодаћу сијајући као и сунце, свагда украшаван божаственим врлинама, љубитељ чистога девичанства, сретник светих, свесветска труба, хотећи објавити своме отачаству превелику радост, свагда имајући будне очи ка својему добротвору, који га је прославио и многим чудесима, имађаше жељу да се одлучи од светских жалости[7], хоћаше по првом обичају да опет послужи један јединоме, и разгоре се душом, и рани се срдачном љубављу Владике свога Христа, позавидевши богоотцу Давиду, који је рекао: „Да ли ћуући у село дома мога, или узлећи на одар моје постеље, и да ли ћу дати сна очима мојима и дремања мојим већама и покој коленима мојима, док не нађем место Господу и село Богу Јаковљеву[8]; и да се поклоним на месту где стојаху пречисте ноге мога добротвора"[9].

А чувши тај благоверни краљ, синовац његов Радослав, ражалости се, помишљајући на његово разлучење са собом. Но макар да није волео, није га могао

разлучити од топле жеље његове, и видевши га где се устремио у дубину Христове љубави, и што је требао на пут, свако довољство даде му: злато много и друге потребе, колико требаше.

А благословивши благовернога краља, синовца свога и са Богом дарованом му супругом, и сва чеда свога отачаства, и мир Божји давши свима, и тако са великом љубављу и са многим жалосним сузама благоверни краљ и сва чеда отачаства његова растадоше се са добрим пастирем и учитељем и господином својим[10].

XXII

О поласку преосвећенога Саве од земље отачаства свога и о уласку његовом у свети град Јерусалим и о његовом обиласку свих светих места јерусалимских[1]

О поласку Преосвећенога у Јерусалим. А овај преосвећени богоносац као високопарни орао прелажаше по ваздуху, добивши лака крила, желећи раније и сада отпочинути у пренебесној обитељи, растргнувши светске жалости, и отиде, оставивши другоме земљу свога отачаства, и род и братију, и све земаљско остави земљи, поревнујући ономе што је пре речено староме великом патријарху: „Изиђи од твоје земље и од рода твога, и иди у земљу коју ћу ти ја показати, земљу која истаче мед и млеко[2]", на којој оба завета[3], Богом почета, савршише се Христом истинитим Богом нашим, који се родио на тој земљи, и који је све извршио неисказаним промислом ради нашега спасења.

Овај богољубац и истинити законоположник своме отачаству, истинито желећи ове земље, сматраше се као дошљак на земљи не својој, као и сви оци наши; и светлом радошћу радујући се последова Господу своме.

О уласку преосвећенога кир Саве у свети град Јерусалим. И добро чуван својим водитељем Хри-

стом, и ушавши у свети град Јерусалим, удостоји се видети богосветлу радост и место где спасоносну муку пострада спас наш, Исус Христос, и изврши спасење целога света, и провевши три дана у живоносном гробу, и васкрсе бесмртан[4], и ускрси нашу природу, која је пре пала преступљењем и сведена од љутог државоца света у доње делове света, и предобри изведе у старини свезане од адских пропасти[5], као крепак и силан, све изврши на небу и на земљи ради нашега спасења.

И ушавши у свету и божаствену цркву[6] преклонивши својом превеликом смерношћу своја срдачна и душевна и телесна колена, обилно изли два извора чистих и топлих суза, и целова животворећи гроб[7] Владике свога, добротвора Христа, својим богољубивим душевним и срдачним устима, слатко милујући и гледајући самога љубитеља свога као да је ту. И добро насладивши срце своје бесмртним животом који је у гробу лежао, и обишавши сва света места по реду, и све свештене храмове[8] и часну Голготу, на којој човекољубиви Бог наш изврши истинито спасење, раширивши своје пречисте руке на часном крсту, и од пречистих својих ребара изли своју божаствену крв[9] и воду, којом нас искупи од поробљења свелукавога ђавола.

И што Владика окропи својом пречистом крвљу, ту верни његов слуга оброси срдачним ридањем и омочи прегорким сузама, не као жалећи за другом, но као насићавајући се Владичњег бестрасног извора од животворећих ребара, као нашавши самога траженога, и постигавши гоњенога и насладивши се жељенога. И сва света и часна места која су у великој цркви Светога Васкрсења Христова, на којима вољна страдања поднесе Господ наш Исус Христос, и свима часно принесе части од свога чистога срца, често и тешко уздишући из дубине душе, погледајући на толика страдања животодавца свога и Господа, и љубављу уподобљавајући се његовој жељи, како би света страдања изобразио у дубинама срца и пред очи положивши их и на њих погледајући, да пређе овај варљиви живот и да ма и мало пострада подобећи се Господу своме.

И срдачну веру делима објављиваше у свему, хотећи до краја савршити превелику врлину, имајући у својој богоносној души човечју природу покривену светим Духом, и гдегод путоваше, свуда беше вођен светим Духом.

О уласку Преосвећенога у Витлејем. И порадовавши се светло са часним патријархом[10], и отпочинувши, и потом оде у Витлејем[11], у рођење Господа нашега Исуса Христа, где анђели са пастирима славословљаху Бога телом рођена на земљи, и слава се у висинама преузносаше, и на земљи се обнављаше мир међу људима, и јављаше се бесконачна радост свима који љубе онога који се родио у Витлејему јудејском[12].

А ову радост сагледа и овај Христољубац, и подобљаваше се волсвима који су из Персиде дошли на поклоњење цара небеснога; но они волсви и од погане земље звездом само вођени[13], а овај истинити служитељ Господњи служаше му преподобијем и правдом на истинитом основању апостолском и пророчком, носећи сва страдања Владичња на душевном и телесном саграђењу, имајући ка њему сву срдачну љубав у својој светлој души, и имајући неисказану сладост и небесну похвалу у своме богољубивом језику, вођен самим Богом дође из даљне земље, тражећи онога који је њега тражио и који је осиромашио ради њега.

И нашавши истинито подобије тога написано образом смерности његове где лежи у јаслама[14], и тога слатко дотакавши се и принесавши часно поклоњење и премногу смерност подобно своме Владици, целова га са љубављу срца, цара неба и земље који је на земљи младенац постао, и Бога анђела и људи, срдачним очима гледајући горе на његову превечну првообразну лепоту, где са Оцем равно седи на престолу славе своје. И удостојивши се оба дара, небеснога и земаљскога, и са свештеницима који служе дому његове пречисте матере, служивши са њима божаствену литургију, и уместо злата и ливана и измирне мириса добромирисна[15] принесе Господу своме жртву живу, узаслав Господу на пренебесни олтар.

И злато много давши клиру који ту служи рођењу Христову, и ту написа родитеље своје и љубазнога свога брата кир Стефана на спомињање[16], и пошто

је био благословен од свију, и тако се опет врати у Јерусалим ка животворећем гробу.

И опет оде ка његову часном служитељу патријарху Атанасију, и с њим двоструко утешивши се због радости небесних и користи душевне, и због законског исправљења и због божанствених служби[17] и оба светилника Божја стекоше многу свету љубав међу собом, и много пута служаху заједно свету литургију код животворећег гроба, слични светим одејањем, оба богоразлични служитељи и богомисаони разумници, имајући истиниту божаствену љубав и анђелску вољу, истинити служитељи небесне дворане; обојица уневестивши се Христу од младости, обојица разумне звезде беспочетнога начелника истока Христа, једномисаоно послужише му, колико остадоше на земљи.

О одласку преосвећенога кир Саве на свети Сион. Свети отиде на свети Сион, где пре беше мати црквава, и где небесни цар и Владика анђелски и човекољубиви Бог наш обећано испуни, где пресветога Духа свога богато изли на свете ученике и апостоле, и где вечера Господ наш тајну вечеру са светим апостолима, где пречиста Мати његова предаде пречисту душу своју у пречисте руке сина свога и Бога нашега[18]. И ту поклонивши се свечасно и срдољубно, и служивши свету службу, и поставши саопштник светим апостолима, и такође би удостојен благодати дара пресветога Духа од истога дародавца Христа.

О одласку Преосвећенога у цркву светога Подножја Божија. И опет уставши оде у манастир Иверски, у цркву Христову, у свето Подножје његово. И ту поклонивши се часно подобију Божија Подножја, и служивши свету литургију на месту светога и часнога древета, на коме беху приковане пречисте ноге Божје[19]. И ту даде много злато на братство и на саздање палата му, много љубећи ту свету цркву и сам хотећи пребивати у том манастиру, а још и данас стоје палате његова сатворења и помен родитеља његових и њега самога[20]. И благослови се са свом братијом.

О одласку Преосвећенога у Подгорије. И тако оде у Подгорије[21], у дом часнога пророка Захарије, у рођење часнога пророка и Претече и Крститеља Јо-

вана, с ове стране града Јудова, поклонивши се на месту целивања пресвете Богородице са Јелисаветом. И оде у дом Захаријин истим путем којим иђаше пречиста дјева Марија, још носећи у утроби Христа љубитеља његова; и тако уђе у дом рођења Јованова, и ту поклонивши се часно рођењу друга Господњег[22]. И ту близу такође поклони се на месту где побеже Јелисавета са Јованом од Иродових војника[23]. И ту служивши свету литургију у цркви светога Захарије, и давши благослов и злато јерејима који ту живе, и благословен од њих, опет се врати у град Господњи, у Јерусалим.

О доласку у дом часних праведника Јоакима и Ане. И, опет, оде у дом светога Јоакима и Ане, где родише пречисту Богородицу, хранитељку живота нашега. И ту је близу црква Светога Михаила арханђела, где Господ подиже раслабљенога при овчијој купељи[24]. И поклони се часно на оба поклоништа, стопама Владичњим и рођењу његове пречисте матере[25].

О одласку Преосвећенога у светињу над светињама. И тако оде истим путем, којим би уведена пречиста дјева Богородица у цркву Светиња над светињама, у којој и узрасте[26]. И ту, поклонивши се и на степенима усхођења Пречисте, где, по сновиђењу Јакова, првога Израиља, усхођаше на вишње седање и лествица остаде на лествици[27], а на врху тих степеница је високо место њезина пребивања, где је била храњена из руке анђела[28].

И ту поклонивши се, и опет изван цркве, где дође носећи на пречистим рукама пречистога Христа и праведном Симеону[29] давши га по закону Мојсијеву да испуњење закона изврши и да, по пророку, завршетак Старога оконча, и Новога отпочне[30]. И ту поклони се стопама свога добротвора и његове пречисте матере.

О доласку Преосвећенога у Гетсиманију. И тако изишавши изван светога града, оде у Гетсиманију[31]. Ушавши у цркву Пречисте Богородице, и приневши часно поклоњење, и целовавши пречасни гроб њезин, и ту служивши свету литургију при гробу пречисте Матере Господње[32], и опет се врати у свети град Јерусалим.

О одласку Преосвећенога на Гору Јелеонску. И опет уставши оде на Гору Јелеонску на Вазнесење Господње, одакле добри наш човекољубац Господ узиђе на небеса са телом, и благослови свете апостоле и матер која га је родила[33], и узнесавши са собом нашу природу, посади је с десне стране Оца[34], и обећа се истим путем опет доћи са небеса са славом. И ту поклонивши се по достојању ономе коме се клања свако колено небесних и земаљских и најдоњих, и служи свету литургију.

О одласку Преосвећенога у Галилеју. И потом оде у Галилеју, где се изволи Господу васкрсломе из мртвих прво јавити својим ученицима, светим апостолима[35]. И, ушавши у свету цркву, поклони се слатко свељубазном Владици своме Христу васкрслом из мртвих, и који је све просветио, и који је тога самога преизобилном милошћу обогатио добрим делима, и који га је јавио као саврсника светим апостолима својим ученицима из млада, због његових добрих дела.

О одласку Преосвећенога у Витанију. И тако уђе у Витанију[36], у отачаство друга Божјега Лазара, кога из мртвих ускрсну љубитељ његов Христос. Ушавши ту у свету цркву, сатвори часно поклоњење на месту где стојаху пречисте ноге Слова Божјега[37] и Бога од Бога, зовући Лазара од преисподњих, и показујући превелику милост човекољубља, и изливајући божаствене сузе; и принесе таково достојно поклоњење томе пресветом месту где се изли бездна милосрђа човекољубља Божја ради нашега спасења. И ту поклонивши се Богом водитељ и даде благослов, злато јерејима који служе, на помен родитеља својих, и самога себе и свељубазнога брата свога, бившега краља кир Стефана.

О одласку Преосвећенога у Посницу Господњу. Тако оде у Посницу Господњу, где је Господ наш постио четрдесет дана, и као што пише самовидац његов јеванђелист Лука: „А у те дане, рече, није ништа јео, показујући божаство и човечанство, и дајући добар пример нама који га љубимо, и који хоћемо да002 следујемо њему, божаственом и неисказаном самотрењу

његову[38]". И ту поклонивши се часно светом страдању Господњем ради нашега спасења, и ту давши много злата служећим свештеницима дома Господњег на помен себи и својим родитељима и своме љубазном брату, и ту примивши благослов од свештених, отуда оде ка светом Јордану.

О доласку Преосвећенога на Јордан. И дошавши на место купалишта Господњег, где Господ наш потре рукопис наших грехова праотачког преступљења, и својим милосрђем оми наша прегрешења, и толико далеко удаљи безакоња наша од нас, као што далеко стоје истоци од запада[39], и ту умивши се у светом Јордану, на месту где глас са неба засведочи о јединочедном вазљубљеном Сину Божјем[40], на том месту где је некада Јордан од страха Господњег показао свој ток сухим, када је први пут Израиљ пролазио са ковотом Господњим[41], на крају летâ, пак, сам се Господ у њему крстио, и овај слуга Владике свога, подобећи се своме добротвору, и крстивши се у њему, благодари свога родитеља, тога Владику Христа, за сва његова добра.

О повратку Преосвећенога у Свети Град. И тако се са божаственом радошћу врати у свети град Јерусалим. И опет се порадова са богоносним патријархом Атанасијем, и одајући свима црквама сваке части, и раздавши много злата свима по реду од гроба Господња, часном патријарху и клиру свете велике цркве Христове и свима убогима, и које нађе у светоме граду Христову, свима даде изобилно утешење. И остаде неколико време у светом граду[42], увек светло славећи са часним патријархом о исправљењу божаствених заповести и о овом животу, који брзо пролази.

О путовању Преосвећенога у велику Лавру светога Саве и о пустињском прохођењу. Васпитање пустињско из младости научивши се тескобном путу Господњем, не трпећи обичне службе, опет зажеле на пустињска прохођења, изиђе и за собом оставивши свети град, са игуманом лавриотским Николом јеромонахом, и са осталом братијом оде прво у велику Лавру светога Саве[43]. И ту часно поклоњење приневши љубитељу љубави Христу, који је пустиње начинио градовима[44], богољубивом смерношћу преклонивши

срдачна колена и Богом освећену главу, и сузама боговидних очију љубазно оброси свету цркву Светога Саве, свога саликостојника[45].

И опет изишавши од његове свете цркве, оде ка његову светом гробу, и ту сатворивши трисвету молитву и тропар светога и богохвалне стихире запојавши преосвећени преподобноме, и слатко целовавши слику светога написану на часном гробу његову[46], потом оде ка самозданој цркви, у Иверски манастир, ту страну гроба светога Саве. И ту поклонивши се часно и целовавши свету цркву свете Богородице, и опет оде ка светоме Михаилу у рушски манастир, ту близу за великом црквом[47]. И ту поклоњење учини, и тако сатвориште вечерњу службу, и духовно и телесно утешише се са братијом која ту живи.

А ујутро Преосвећени обиђе сав град светога Саве и све цркве које су ту, и богочасно целовавши све мошти светих, који су ту починули, и видевши сва чудотворења светога која су ту у манастиру[48], и служивши свету литургију, и опет утешивши се са братијом духовно и телесно и добивши мир, ујутро опет изиђе на ону страну ван манастира ка пештери преподобнога Саве, који ту остаде у старост своју ка концу свога живота, и ту поклони се месту пребивања светога[49].

Потом обиђе све манастире у дужину ка Мору содомскоме[50] и опет вративши се пређе на ову страну долине, и поклонивши се часно свима и целовавши све цркве свију светих, и опет дође у Лавру светога Саве, и порадова се са светом браћом, и приневши им части све обдари по чину њихове светиње, и много злато давши у Лавру светога Саве, назва се један брат од њих[51], и написа у помен своје родитеље и свељубазнога брата свога, и тако у свима светим црквама по реду, од гроба Господњег.

И оставши ту са игуманом, опет се врати у свети град Јерусалим, и сврати се у Лавру светог Јевтимија, и поклонивши се ка светој цркви и давши благослов светој братији која ту живи, и благословен од њих оде са игуманом у лавранску метохију, где од прва имађаше своје пребивање[52].

И измоли место на саздање манастира, и би му дано место од игумана и од све братије, и од часнога патријарха Атанасија, и благослов примивши посвети цркву светога и великога апостола и јеванђелиста Јована Богослова на Сиону[53], ту близу дома његова, где пре телесно беше пребивао, чувајући пречисту Богородицу после распећа Господњег[54], и тако све добро управивши са часним патријархом о свима божаственим потребама, и одликова га светим божаственим частима патријарх, и са лавранским игуманом и са свом братијом, и управивши добро за братство, после саздања свете цркве без закашњења пође натраг опет у Јерусалим, што и би уз Божју помоћ.

Обишавши све пустиње витлајемске и јорданске и сву Палестину, и поклонивши се у свима црквама, и напунивши све сузним изворима, и обдаривши божаственом милошћу и својом богатом десницом оне који живе у њима, и поклонивши се животворећем гробу Господњем и свима светим страдањима његовим и свечасном његовом предстатељу патријарху Атанасију, и свима светима који живе у Јерусалиму, и благословен Богом и свима светима, опет се врати на запад, хотећи опет посетити свете који живе у Светој Гори.

О повратку Преосвећенога из светог града Јерусалима и о доласку у Назарет. А ово се све догоди по самотрењу Божјем, пошто му свагда Бог предлаже путеве, свагда вођен светим Духом и покривен Божјом благодаћу, и Дух свети свагда почиваше на њему, и диван небу и земљи, и чудан небесним анђелима и земаљским људима, Богом удостојен вишњега царства, и светлећи се његовом благодаћу у целом свету као сунце, да се може са Давидом казати: „Онај који ходи без порока и дела правду[55] Божју, слави се од вишњих и нижих."

А од светога града Јерусалима оде у свети град Назарет[56] истим путем, којим и Господ његов Исус Христос у све године иђаше са својим родитељима од Назарета у Јерусалим пред празником Пасхе[57], и после празника Пасхе опет се враћаше у свети град Назарет, у коме и отхрањен би, као што пише јеванђелист Лука[58], у коме беше и стан пречисте његове Матере

пре његова зачећа, у коме арханђел Гаврило и благовести пречистој Девици, и благословом Оца небеснога и осењењем пресветога Духа ваплоти се у пречисту Дјеву Христос, истинити Бог наш[59].

И ту ушавши у велику саборну цркву Господњу, где пречисте Божје ноге безброј пута хођаху, јер је Господ Бог наш ту живео до свога васпитања[60], и ту поклонивши се са љубављу светоме месту Божјег похођења, и желећи жалосним сузама док му се даде сила и успех да стигне тога самога и да угледа његово човекољубиво и пресветло лице без осуде[61], и, опет тога самога достигавши, да се насити његове ненаситне красоте, и ту светло и слатко целовавши љубитеља свога Христа насликанога на слици, и обишавши сву свету цркву, и поклони се часно свима светима.

И опет изиђе у другу цркву, мало више велике цркве, где се свети арханђел раније јави пречистој дјеви Марији на студенцу[62]. И ту поклонивши се месту пречисте Богородице, девице која није искусила брака, и стојању пред њом тога чудеснога весника пресветле радости, пресветлом арханђелу Гаврилу, који је благовестио обрадованој бесконачну радост и објављење целоме свету, а она видевши издавна дивна и неисказана Божја промишљења, и удививши се чуду, испуни се Духом светим и незамислимом радошћу. И уздавши велико благодарење своме добротвору и ту одморивши се и служивши свету литургију пречистој Богородици, и давши оба благослова, и златом и светим молитвама, свештеницима који ту служе, клиру пресвете Богородице и свима убогима, и бивши благословен од свију, и опет се врати од града Назаретског на десну страну, као што пише о Господу његов велики јеванђелист Лука: „поврати се, рече, Исус од Назарета у сили духовној у Галилеју[63]."

О одласку Преосвећенога на Гору Таворску. И овај преосвећени ученик подобећи се Владици своме и наоружавши се силом светога Духа, и као јелен који свагда жели на изворе водне, тако и овај жељаше да види сва дела Владике свога која сатвори на земљи идући са људима. И пожуривши се богомудрим умом, врати се у сили Божјој, исправљајући Божје путеве, и стиже на Гору Таворску, где Владика његов пре об-

листа красоту свога божаства, и глас очев с висина засведочи га као вазљубљенога сина. И на том месту озаривши се богосветлим умом, виде пресветло преображење Христа љубитеља свога са боговидцем Мојсијем и са Илијом огњеоружником и са трима вазљубљеним му ученицима[64], и ту поклонивши се страшном Божјем Подножју по достојању велељепија трисунчанога божаства пребожаствене Тројице, и насладивши се небесне славе и приопштивши се пресветлој слави љубитеља свога, опет се врати к Назарету.

О доласку Преосвећенога у Акр. И отуда оде у Акр[65]. И ту оставши у граду у дому светога Николе у лавранској метохији, и нашавши лађу која иде у Анатолију, и усевши у њу оде, пошто му је Бог помогао и свети Дух поспешествовао, оде право у Анатолију, где хоћаше Преосвећени.

И када је лађа пристала, посла ка благоверноме цару Калојану[66] да му даду коње, да подигну стан његов од мора. И цар посла коње, колико требоваше послани.

XXIII

О састанку преосвећенога Саве са царем кир Калојаном и о одласку у Свету Гору. Такође долазак његов у земљу отачаства својега

О састанку преосвећенога кир Саве са благоверним царем Калојаном[1]. Када је то било, сам Преосвећени оде ка благоверноме цару, и цар га прими са љубављу као Божјега ученика и санаследника светих, и свељубазно угостивши га, и даде му мирно место на пребивање, отуда и од стола свога даде му лађу са царском сликом и са људима који ће управљати лађу, и положише у њу све потребе Преосвећенога. А Свети се порадова са царем, и благоверни цар се богољубно и светолепно растаде с њиме, и даде му много злата на потребу, и друго на раздавање светим црквама у Светој Гори.

Такође и богољубива царица[2], пошто знађаше Преосвећенога док је још жив био отац њезин, благоверни

цар кир Теодор Ласкар, и пошто га је видела да је био у великој љубави са њезиним оцем, и ради тога даде му превелике дарове и врло много злата, као што пре беше видела оца свога, једно њему на потребу, друго на раздавање светим чрнцима који живе у Светој Гори.

И тако им Преосвећени даде мир Божји, и благословивши њих и рођено од њих, сина њихова кир Теодора[3], и све њихово царство, и изиђе од њих и, усевши на лађу, предаде се морским валима.

О пристајању лађе Преосвећенога у Свету Гору и путовању у Лавру иверску. И пошто му Бог помаже и пречиста његова Мати, који добро крмане његову лађу, приведе га у Свету Гору, где га и пре беше васпитала, и пристаде под Лавру иверску[4]. А сам Преосвећени изиђе из лађе са онима који му служе, а лађи заповеди да иде по мору и да пристане у Лавру ватопедску[5], и ту изложи ствари његове. Јер из младости постригавши се ту и показа многе врлине, и тај манастир имађаше себи.

И сам оде у Лавру иверску, и ту поклонивши се светој Богородици Иверске лавре, званој Портаитиси, и благословивши се са братијом, и братија се много обрадова због богоносног, и утешивши се с њима духовно и телесно, и давши им благослов од царскога злата, и целовавши цркву пресвете Богородице и давши мир свој браћи и усевши на њихове коње, узиђе у Карије[6].

О доласку Преосвећенога у Карије. И дошавши у протат ка матери свима светогорским црквама, и поклонивши се пресветој Богородици званој Кариотиси, од почетка својој чуварици, и благословивши се са преподобним оцем протом и са свом светом браћом, са сабором свете Богородице, и са њима порадовавши се духовно и телесно, и давши благослов злата проту и свему сабору свете Богородице, и благословивши се са протом и свом братијом, и тако узиђе ка љубазној својој ћелији, ка светоме Сави[7], и ту отпочинувши и утешивши се са братијом, а примивши превелику смерност Владике свога Христа, благодари га за сва добра његова, који показује на

њему од прва и до сада пребогату милост, јер његова милост у векове неће оскудевати онима који га љубе.

О доласку Преосвећенога у Лавру свете Богородице Ватопедске. И тако оде у Лавру свете Богородице Ватопедске, и поклонивши се светој Богородици, и мир давши свој браћи, и ту се братија обрадоваше због њега, и утешивши се с њима духовно и телесно, посла лађу натраг к цару, и оне који су у њој благословивши и обдаривши, и написа благодарну молитву ка цару за сва његова доброчинства, која му сатвори благоверни цар. А сам почину ту у манастиру.

А они који су у пустињама и горама чувши за долазак Преосвећенога, и благодарећи посетитеља Бога и даваоца милости, и један другоме завидећи течаху по првом обичају, радујући се због посећења Преосвећенога. И све примајући са радошћу целоваше, и све обдарујући шиљаше, духовно и телесно веселећи се.

И који су остали од тих светих мужева у Светој Гори рекоше ми, који бише самовидци његових преславних дела, називаху га земаљским анђелом и небесним човеком[8]. И овога, рече, Бог због превелике своје милости јави на крају векова обукавши у своје човекољубље, због своје неизмерне милости, коју Бог и пречиста Мати његова имађаху од почетка према роду човечанском и према чрнцима светогорским.

Светим молитвама овога и богоразумним његовим расуђењем никада не остави руке његове празне због љубави коју имађаше према чрнцима и убогима, некакву незамислиму љубав.

Као друга примаше свакога обраћајући га на љубав, и имајући руку пуну злата, улагаше му у недра. Или, опет, том љубављу примајући кога, руку његову положивши у своја недра, говораше:

— Колико можеш узми, и моли се за мене.

Или опет идући путем, видећи некога где иде путем и носи раздрте хаљине, или чрнца, или пресвитера или проста, никада га не пролажаше не давши му милостиње, но даваше му, јер му Бог у руку улагаше, и свој му део.

Други пут када Божјим промислом биваше у граду, и оскудеваше му потребно да га даде убогима, а он заповедаше једноме од оних који му служе:

— Води ме на трг, и продај ме за злато.

И много пута биваше продан, подобећи се Владици своме проданом ради њега и поруганом и удареном по образу[9], и собом купљено опет даваше онима који немају.

И тако проведе дане живота свога, и не поштеде себи део на земљи, но све посла напред ка небесним, што и нађе.

О доласку Преосвећенога у Лавру свете Богородице Хиландарске. А од Ватопеда оде у Хиландар, у рукотворени му манастир, у Лавру свете Богородице Хиландарске, и ту поклонивши се светој Богородици и гробу светога Симеона, и посетивши добро чеда своја духовно и телесно, и посла товаре и пренесоше ствари његове од Ватопеда у Хиландар. И ту оставши колико доспе, и благословивши сва чеда своја и игумана са братијом, тако пође ка Солуну.

О доласку Преосвећенога у град Солун и о састанку са царем и поласку ка земљи отачаства. И дошавши у солунски град, поклонивши се светом Димитрију, и целовавши његову часну раку, и тако се састаде са пријатељем својим, царем кир Теодором[10]. И цар сатвори свељубазно весеље због Преосвећеног и остаде са царем у свему добро; и колико требова на пут, даде му цар; и љубазно се растаде са царем.

И тако оде у своје отачаство. И када се приближио ка земљи отачаства свога, благоверни краљ, синовац његов Радослав, чувши за долазак Преосвећенога, посла у сретење њега. И радост и весеље обузе чеда његова кад усретоше богоносног учитеља свога. И саставши се прво с краљем, и са свом децом свога отачаства, и благодари Бога отаца својих, и сва чеда његова испунише се радости, видевши учитеља свога и господина.

О доласку Преосвећенога у Лавру свете Богородице Студеничке. И дошавши у Лавру свете Богородице Студеничке, и поклонивши се пресветој Богородици и моштима преподобнога оца Симеона, и целовавши сва чеда духовнога рођења, и благословивши све, и са њима прими весеље духовно и телесно.

О доласку Преосвећенога у дом Спасов, у велику архиепископију. И отуда оде у дом Спасов, у

велику архиепископију звану Житчу. И ту поклонивши се Спасу своме водитељу и пречистој његовој Матери, и сатворивши упокојену молитву над гробом свога љубазнога брата краља кир Стефана, и мир Божји давши свој деци својој и слатко целовање, и подигавши ка вишњему своје преосвећене руке, и уздавши му благодат ради велике милости и брзога посећења његова, а богосветла радост обузе сав лик[11] ученика Преосвећенога, видевши долазак господина свога.

И од свију земаља отачаства његова течаху веселим ногама на благослов Преосвећенога, и благословени и поучени бише од Преосвећенога и испуњени духовном радошћу враћаху се својој кући.

И добивши мир, сагледа сва своја дела која се творе у дому Спасову, и испуњаваху се недокончане ствари а веће заповедаше почињати, што требаше на лепоту Божју.

А сам се непрестано неослабно придржаваше небеснога учења, сећајући се свакога часа светопевца Давида: „Блажен је муж, који не иде на савет нечастивих и који на пут грешника не стаде и на седалиште губитеља не седе; но у закону Господњем је воља његова и у закону његову поучиће се дан и ноћ[12]."

И од младости примивши сва дела тога блаженога мужа, и у закону Господњем поучаваше се дан и ноћ, примивши прво васељенско законоположење, и више опет достигавши јерусалимскога исправљења, и обоје добро сложивши, и од обојег прибирајући најбоље утврђиваше на пребивање увек будуће. И тако успеваше, исправљајући црквено утврђење и законско исправљење[13].

XXIV

О поучавању ученика

О поучавању ученика Преосвећенога. И учаше своје ученике дан и ноћ, говорећи јеванђељем:

— Ја вас родих, чеда, будите ми подобни, и са љубављу се подвизавајте успешно, љубимци моји. Јер

сваки који се подвизава, постаје трезвен од свакога зла. Да, и ви држећи са страхом веру Божју, извршујте побожно све његове заповести, не уздајући се да ћете што успети својим подвигом, ни својом силом, но уразумљавани Божјом мудрошћу и укрепљавани његовом силом, и свемоћном божаственом љубављу, пошто нас је сам пресвети Бог предао своме возљубљеном Сину, да он сам све твори својом љубављу по својој вољи.

— Као што Отац љуби њега и он заволи нас и усели се љубављу у наша срца; и нама је достојно још више љубити њега и приближити се ка њему законском љубављу, и последовањем његових светих страсти, и послушањем његових заповести, и учењем његових речи, и његовом светом молитвом, као што рече молећи Бога оца за своје свете апостоле, и потом и за све који речима тих верују ка њему, и како проси у Оца светога да даде своју љубав свима нама, говорећи: „Оче свети, хоћу да где сам ја, ту и ови да буду, да виде славу моју и љубав, којом си ме заволео пре сложења света, да буде и у овима, као у нама"[1], и остало.

— Стога нам сам Господ све дарује бесплатно од Оца, и сам је дошао и измолио нам љубав, и Духа светога послао, и сам се љубављу уселио у све верне, да већ и они који живе не живе себи, но Господу који живи у њиховим срцима и душама верних, и који влада њима и чува их од свакога зла и овога века и преидућега. Да, ако хоћемо да угодимо Богу, презримо овај живот, и Бог нас за то неће превидети, но ће нас примити својом љубављу.

— Да, чеда моја, послушајте Господа Бога свога и Спаса Исуса Христа, Сина Божјега, који заповеди нама свима, говорећи да мрзимо душе своје у овом свету, говорећи: „Да је сачувате у вечном животу[2]." Јер овај се живот свршава. „Па која нам је корист, рече Господ, ако и сав свет стечемо, а душу своју оштетимо или погубимо? Или шта ћемо дати као замену за душу своју[3]?" А ње није достојан цео свет. „Јер и сав овај свет лежи у злу", рече Јован јеванђелист; „зато, рече, не љубите овога света, ни што је у овом свету, јер све што је у овом свету, похота је

телесна и похота очију и гордост живота, и није од Оца но од овога је света; и сав овај свет проћи ће и похота његова, а они који творе вољу Божју, остају у векове[4]." Јаков апостол, брат Господњи, рече: „Који изволи да буде друг овоме свету, постаје непријатељ божји[5]."

— Ради тога ми верни треба да овај живот сматрамо као ништа, и да не погубимо себе у њему, и да се не узносимо у њему, нити да требамо многа имања, нити да имамо величања у себи, нити да се хвалимо будући у пустоши овога живота, а уз то самртној и погибељној. Јер нико од нас нема да остане овде, но сви ми треба да отидемо одавде.

— Да, пожурите се, чеда моја и другови, да својим добрим делима сатворите угодно пред Господом Богом вашим, и као што видите мене, последујте ми, и идите за мном, и нас све неће обличити крмитељ вечних добара у бесконачне векове, Господ наш Исус Христос Син Божји, премудрост Оца и сила, сам све добро свршујући својом силом, и без њега нико не може сатворити никаква добра.

— Јер он је наставник свакоме добру и добри учитељ и Бог милостиви. Њега треба да молимо духовно и самисаоно и доброумно, не бринући се ни за што друго, осим за чисту и прилежну молитву ка њему, као што апостол Павле каже у заповести: „Прозбе ваше нека се казују Богу[6]", то јест у молитвама. И опет исти: „Духом ходите, и похоте телесне не свршавајте, но испуњујте се песмама и пјенијама духовним, појући и преузносећи срцима вашим Господу[7]."

— И подигните се сви да течете по стазама духовних заповести, свагда духом својим молећи Господа Бога свога. Јер то је прво и последње дело: непрестана и богоугодна мољења и молитве ка Богу, бринући се да будете праведни, гледајући на благодат која је на вама, целомудрено и брижљиво живећи у садашњем веку, искупљујући време, јер су дани зли.

— Стога разумите шта је воља Божја, добра и угодна и савршена, и представите телеса ваша жртву живу, словесно служење, не саобразујући се овоме веку, но саобразујте се у обновљење ума вашега, бла-

госиљајући Господа Бога вашега, и молећи и славећи и призивајући га све дане живота нашега, да се удостојите анђелскога живота и реда светих, и примите вечни живот у Христу Исусу Господу нашем, коме слава и држава са Оцем и светим Духом, и сада и увек и у векове.

О пребивању Преосвећенога у дому Спасову. Преосвећени, пребивају у великој архиепископији, богогласни и богомисаони крманош, управљајући премудрошћу речи цркву Божју пресветлу као невесту Христову, хотећи је представити небесном женику и свима правовернима слатку виђењем и красну божаственом премудрошћу, вештинама разума свога постави је пречудну, изваjану с обе стране.

У њој се срца свих верних исповедише Оцу небесноме, и кроз верне се извести слава Оцу и Сину и светоме Духу, и рођени у доброј вери бише обновљени бањом поновног рођења и Духом светим назнаменани[8], и светим крштењем бише предани Богу Оцу.

У њој и сам Преосвећени не даде пространа сна очима својима, ни дремања обрвама својима[9], све часове дневне и ноћне успевајући и преуспевајући у ноћним бдењима, у божаственим исправљењима, и у учењу свију правоверних, у божаственој љубави, у угађању Христову, у добром обичају, он који је од младости прионуо Господу, и који је обикао да томе јединоме служи преподобијем и правдом дан и ноћ, и који је принео жртву хвале тога јединога и који жели да са њиме живи у бесконачне векове.

Сам црква Божја, основан вољом Божјом на апостолском и пророчанском здању, и ову од основа зачевши и уз Божју помоћ му сврши је најбоље до краја, двоструко утврђену постави је на тврђи својој и речју и делом, и у њој објави сву божаствену славу, и њоме просвети све своје отачаство, и у њој прорасти Богом никле изданке, које породи Духом и освети Богом дарованом му благодаћу и прослави небесном славом.

Једне назва богосветла светила, да сијају богомисаону светлост отачаству своме, свеосвећене епископе, друге преподобне богоносне оце, друге богоразумне чрнце, саопштнике анђелскога образа, и носиоце све-

тих страдања Господњих и санаследнике живота светих древних отаца и достојнике царства небеснога, друге правоверне утврђене до краја у светој вери.

И својим преосвећењем посла правду Божју на све своје отачаство, на оце који су у данима његова преосвећења и на синове синова њихових, и до конца века, да служе Господу преподобијем и правдом у дане живота њихових и до века.

Утврђиваше на том учењу, као што пише велики учитељ апостол Павле у посланици, говорећи: „Сећајте се да три године не престадох учећи вас дан и ноћ[10]." Тако исто и овај преосвећени саопштник његов и саврсник истините благодати, подобећи се томе, не само три године, но још из младости и до старости не престаде учећи своје отачаство, свагда, дан и ноћ, све управљајући вољом Божјом ка небесима, свагда жудећи на предлежећи позив, и сваког часа чекајући слатке награде Владике свога, и свагда милујући убоге, дробећи хлеб свој сиротима и удовицама, кров онима који немају крова, онима који су на валима тихо пристаниште, ништима богатитељ, истинити истребитељ безбожних јеретика, и насадитељ сваке добре воље, често сабирајући свете и богопроповедане саборе, и са тим богоизабраним светилницима, са епископима и са преподобним оцима, понављајући пречисту веру Христову, и поучавајући сваком добром закону, и кроз њих извештавајући своје отачаство на пресветло благочастије, предлажући им сам собом узор, и сам ка самим учитељима заповедајући им говораше:

XXV

Поучење о заповедању светога Саве ка освећеним епископима

О заповедању преосвећенога кир Саве ка свеосвећеним епископима.

— Чеда моја љубима, и браћо моја Богом изабрана, Христом објављена и мноме васпитана!

— Добро сачувајте стада Богом предана вам и Духом светим будно управљајте све људе у сједињење

светога Духа, и пасите душе њихове као добри пастири, подобећи се великом душељубном пастиру, и још посећујте болне истинитом љубављу, и потрудите се ради немоћи да последују стопама здравих оваца, јер истинити пастир не одступа од онога који блуди, терајући га иза свога умнога стада.

— Пасите крсним жезлом и палицом духовне благодати у месту паствине, у закону хришћанском, хранећи у доброј вери, напајајући је водама добре вере од јеванђелских извора, пунећи срца њихова весељем светога Духа, и сами свагда очекујући глас пресветога пастира[1], и са радошћу чекајући његов долазак, и чистећи себе од грехова колико је по сили могуће, свагда пребивајући у покајању, као што пише наш учитељ Павле: „Јер оскрбесте, рече, на Божју, да не будете лишени ни због једног[2]."

— И пожурите се у време награде праведнога, који ће тада судити тајнама нашима пред свима силама, и вратиће нам сугубо за добра дела, пошто душа живи у векове, а тело брзо умире и године се брзо свршавају, као да беже пред нама и као да нас журе ка судишту. Зато се и ми пожуримо ка добрим делима спремајући се у свему, колико је могуће овога света, да као из огња што уграбимо, и приложимо себе у вечни живот, ако што са собом уграбимо. Јер овај век изгара бедним пламеном, и све што се у њему види као красно, брзо постаје као да није било. Да, ако што уграбите бежећи од овога света, и тиме ћемо живети у оном, и увек приближујући се мишљу ка небесним, и светлећи се добрим божаственим речима, свагда приносећи Господу своме добра приношења, душевну жртву на олтару срца, добра дела добросрдачне воље у миомиру доброга мириса.

— О браћо, и ово разумите, колико брзо беже времена овога живота, и самотрите колико страшан суд иде, разумите, и ово положите пред очи ваших срдаца, и ово кажите кроз душе своје вашим ближњима: не брините се дакле за оно, што је земаљско. Остављајући оно што је привремено, купујмо небесно.

— О чеда моја, ово разумите, ви који држите обичаје овога света, и ваше мисаоне очи и уха срдачна приклоните у речи усана мојих, и уклањајте се од

свију злих дела, а прилажите срца ваша ка добрим, а за добра дела не тражите наплате ни од кога на овом свету, но почекајте самога јединога сазналца ваших дела, добро чувајући оно што вам је предано.

— Пастирима који су бдили за своје стадо јавио се анђео, и Божја светлост засија због њих[3]; тако исто и пастири стада верних треба да разумеју са бригом, када ће се милостиво и њима, који бдију над преданим им стадом, просветити Божје милосрђе и милост.

— Јер предани му таланат је пасење умних оваца[4]; и што ко буде примио, треба да свагда пази, шта ће умножено принети Господу своме, који је раздао таланте свакоме према сили његовој и који води рачуна о враћању, а то је други долазак[5]; као што сада са милошћу даје духовне дарове, тако ће опет са љутином и са јарошћу питати у дан судни наследства, шта је ко примио, и шта је умножено донео.

— Да, који од нас принесе двоструки таланат, биће похваљен од Господина и биће приведен вечној награди, кад му одговори глас: „Добри верни слуго, пошто си у малом био веран, поставићу те над многима; уђи у радост Господина свога[6].“ У малом су, дакле, блага целога света, макар да изгледају као многа, но тада ће верни слуга бити постављен над многим; а када буде побеђена свака жестина пропадљивости, прославиће се због вечних и радосних на оном небесном столу, и тада ће се савршено увести ка радостима Господа свога; а када милошћу Господа свога буде узет на ону вечну земљу, и придружен множини анђела, и тако унутра уведен, радоваће се због награде у бесконачне векове настанивши се са Господом.

— А онај, који је примио и није сатворио сугубо таланат који има, лишиће се онога што је примио, и по речи Господа биће бачен у крајње таме, и упашће муком у крајње таме, и тако присиљен страдаће од безброј одмазда онај који је овде са радошћу вољно примио безброј похота.

— Помислимо, дакле, браћо, на обе одмазде, и разумејмо колико умножење чинимо Господу, ми који смо примивши од њега таланат послани на куповање, јер рече: „Купите, док не дођем[7].“ И ево већ греде, и

од наше куповине тражи добит. Колико ћемо му пријавити плодова душа као стечено од наше куповине? Колико смо пред лицем његовим духовних синова изгубили одрицањем наше жетве?

— Положимо пред нашим мисаоним очима дан толико велике љутине, када судија дође и положи испитивање са слугама којима је предао таланат. Јер ево је страшан у слави, биће виђен у анђелским и арханђелским зборовима, и привешће се на онај велики суд множина грешних изволења, и сваки појединац од нас што буде чинио виђеће, и примиће или добро или зло; што буде сејао то ће и пожети.

— Помислимо, дакле, браћо, на наше куповине, помислимо и на време које смо узели, и творимо по све дане са нама пре оно што ћемо имати са нашим судијом; и тако смо свагда достојни да се бринемо сами собом, да не оставимо ближњима да се брину за нас, да ако ко уздође ка књигама, да буде сладак сољу нашега језика.

— Зар неће Господ тада против нас јавити апостоле, који су учећи са собом привели ка царству[8] множину верних? Ту је Петар са Јудејима који су се покајали, које привуче за собом, са њима ће се јавити[9]. Ту је Павле, који се обратио, водећи, тако рећи, сав свет[10]. Ту је Андрија водећи за собом Ахају[11], Јован Азију[12], Тома Индију[13], пред лице свога цара привешће на казну. Ту ће се јавити сви ученици стада Господња са приложењем душа, који ће својим светим учењем привући за собом Господу поверена им стада.

— И када, дакле, многи пастири дођу са својим стадима пред очи вечнога пастира, шта ћемо рећи тада кад приђемо ка Богу нашем без куповине, ми који држимо име пастира, а овце, које смо нашом храном дужни јавити, не јавимо? Овде названи смо пастири, а онамо стада не доводимо, па чак и не учимо. Да ли ће свемогући Бог оставити своје овце? Никако. Јер сам, собом, као што је кроз пророка обећао, сам собом пасе све оне које упути на вечни живот, и остане ране подстичући духом учи. И кроз нас, дакле, прилазе ка крштењу, и благосиљају се нашим молитвама, и ради полагања наших руку од Бога примају Духа светога, и ти се прикупљају ка царству небесноме.

— Пазите, дакле, браћо, да ли господско богатство држимо? Тако и вашу пагубу брижљиво пазите, када од нас буде тражено са лихвом, и разумејте испитујући да ли сте истинити наследници небеснога пастира, и немојте о овом животу неверно помишљати на земаљске ствари, и нека вас не подави жалост овога варљивога света. Но разумите због чега сте стражари, и какав ћете одговор дати у страшни дан великога цара. Ако се обучете којим лакомисленостима злата или сребра, ако ли оденете тело којим предрагим ризама, шта је друго него тело? Немојте помишљати шта имате, но шта сте и због чега сте.

— Јер ако дође у прву стражу или другу, и нађе вас где творите његову вољу и испуњујете његове заповести, слатко ћете ући са њима на брак. Шта ли је грче од затворених врата и немати уласка?[14] Јер, доћи ће, и у време доласка свога потрешће створењима, и пред њим ће се устрести земља, по речи пророка која каже: „Још, не једном, ја ћу потрести, не само земљом но и небом[15]." Ка његову суду биће приведен сав човечји род, злим људима на одмазду, а добрима на плату; а анђели и арханђели служе му.

— Помислите, дакле, браћо, какав ће страх бити у тај дан пред лицем толико великога судије, јер већ у муци неће бити избављења. Колико је велика та срамота коме се догоди да се стиди у скупу свију људи и анђела када буде испитиван за дуг свога греха; колики је страх тога, који кротка мисао људска не може обухватити, када види где се судија гневи на њега, који дан пророк добро сагледавши рече: „Дан тај је дан гнева, дан скрби и туге, дан страдања и беде, дан таме и мрака, дан магле и буре, дан трубе и вапаја[16]."

— Помишљајте, браћо, на последњи дан суда, каквом љутином и жестином срца грешника пророк виде и огорчи се, који дан не може описати ни толико многим речима.

— О, колика ће бити тада велика радост правовернима, који се удостоје да се радују због његова виђења! Угледаће где се пред лицем његовим тресе створење, а они који га љубе ући ће с њим на брак, који се спремају овде будући још у телу, јер у оном

вечном царству његову и у свечаној одаји Бог ће се приближити нашем виђењу и јавити онима који га љубе, као Бог богова у Сиону, од кога виђења никада више у векове неће их одгурнути од љубави свога загрљаја. Тада ће се затворити врата царства онима који плачу, као што се сада отварају сви дани онима који се кају. Биће и тада кајања, али већ неће бити плодно, и неће наћи никакве милости који је сада погубио молбено време милостиње. Јер овде[17] говори апостол Павле: „Ово сада време је угодно, и оно је дан спасења[18]."

— Пожурите се, браћо, и са љубављу сачувајте моје заповести, да будемо истинити наследници рајских радости и достојни славе небесне светлости, коју нам је достојно молити у Господа; не ове светлости, која на истоку исходи и на западу заходи, која се временом свршава, и која се дели доласком ноћи, коју заједнички са животињама видимо; но молимо светлости, коју са јединим анђелима можемо видети, којој ни почетак не почиње, ни крај престаје, ка тој истинитој светлости пут је права вера, која нас уводи у вечни живот и у бесконачну светлост Господа нашега Исуса Христа, кога разумемо и видимо, и делом га наслеђујемо, и пазимо камо иде, и пожуримо се последовати његовим светим стопама, да побегнемо од вечних мука, и да заједнички са светима будемо обдарени небеском славом и да духовним мачем са душа наших одсечемо телесне похоте, како би уз помоћ Христа, били наследници његовог царства.

И ово рече по речи Господњој реченој ка светим апостолима: „И блажене су очи ваше, који видите, и уши ваше, који чујете; јер многи цареви и пророци хтедоше видети, што видите, и не видеше"[19]. На исти начин и овај Преосвећени рече ка свеосвећеним ученицима својима:

— Блажене су очи ваше, који видите ово моје худо смирење, и уши ваше, који слушате, и свете душе ваше које ће написати ове речи на таблицама ваших чистих срдаца.

— Али и бићете трипут блажени од Господа на небесима у онај велики дан, и бићете удостојени даром праведне награде од раздатеља Христа Господа

нашега, ако испуните предано вам, и извршите речено вам од мене, оца вашега. Јер ја вас родих Духом и светим јеванђељем.

— Да, молим вас, чеда и браћо, будите ми подобни, учитељу своме, и последујте ми учењу и опомени и вери и љубави, и нећемо бити далеко од царства небеснога, но ћемо се настанити са Господом нашим у бесконачне векове, амин.

— И више ме нећете видети у овом телу, нити ћете чути реч уста мојих, и много ћете желети да видите дане моје, но неће вам се дати више да ме видите у овом веку[20]. Но када се тамо скупимо у дому Господњем, ту ћете ме угледати, на коме се утврдих од утробе матере моје[21].

— Мир Божји и мир мој дајем вам[22], и благодат Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа и љубав Бога Оца и заједница светога Духа, нека буде са свима вама, амин[23].

XXVI

О примању краљевства благовернога краља Владислава и о постављењу светим Савом уместо себе преосвећенога архиепископа Арсенија и о поласку његовом по други пут у свети град Јерусалим

О примању краљевства благовернога краља Владислава[1]. Када је Преосвећени пребивао многа лета[2] са благоверним краљем Радославом, а Господ царевао у векове и на векове и још над нама, изволи се Господу, и попусти млађем брату његову Владиславу, и примивши силу и крепост истога цара небеснога, који царује на векове, и лиши земље старијега брата, и узе престо оца свога кир Стефана краља, и би благословен и венчан од Преосвећенога[3].

О светитељствовању преосвећенога кир Саве[4]. И док је овај владао, и овај Преосвећени са њим пребивао богославно у чину светитељства свога, успевајући и преуспевајући у заповестима Господњим у све

дневне и ноћне часове, и оставши многа лета са благоверним краљем Владиславом[5], и свакојако исправивши своје отачаство, и приложивши га ка свакој доброј вери и чистоти, и свршивши све велике и мале цркве и поставивши на тврђи својој, и све укрепивши сваким доброзакоњем, постави на чин небеснога славословља по Христовој заповести и његових светих апостола да служе Господу у сједињење светога Духа[6], и сам владичествовавши у чину тога светитељства, и добро послужи Господу своме четрнаест година.

О постављењу преосвећенога архиепископа Арсенија од преосвећенога архиепископа кир Саве. И изволењем Оца небеснога и заповешћу светога Духа изабравши од својих ученика богоумна и побожна мужа, подобна богоочу Давиду, кротка и смерна по срцу воље Божје, и својим светим прозрењем, сам Преосвећени нашавши богоразумна чрнца јеромонаха Арсенија[7], Богом изабрана такође још из матерње утробе, и назнамена на светињу и на спасење многима. И сабравши свој свети сабор[8], Богом изабране светитеље свога отачаства, и часне игумане и богоносне чрнце и христољубиви народ и богомислена чеда свога отачаства, и осветивши га Богом дарованом му благодаћу, и постави га као архиепископа на своме престолу, и опет томе предаде Богом предану му паствину свога отачаства, утврдивши га добро на свем чину свога преосвештенства, и благословивши га сваким благословом, и посадивши га на свој престо, предаде му сву област Богом даровану му над својим отачаством да везује и дреши, по речи Господњој: „Јер Отац не суди никоме, но сав суд даде Сину[9]", и благословивши сва чеда свога отачаства, даде им мир Божји, малима и великима.

О поновном поласку преосвећенога кир Саве у Јерусалим. И обнаживши се овога живота и земаљских ствари добрим самислом и добрим уздањем, поверовавши првој и другој заповести Божјој[10], и земаљско оставивши земљи, и прилепивши се сав ка небесним, жељенога Христа претпостави више од свога живота и овога свепропадљивога света, који брзо пролази, и раније и опет као високопарни орао летећи по висини, растргну светске жалости. И сада по трећи

пут, не као орао, но као Илија огњеоружник вихором би узет на небо[11], а овај се сада јави као други Илија, окрилаћен превеликом љубављу Владичњом као и вихором, и устремивши се анђелским пресветлим крилима на небеснy висину, надлете мреже државоца света, и растргну мреже самртне преграде, раширене над страстима света овога, и, ево, по трећи пут[12] растргну варљиве узе овога света, и одбаци јарам свој од себе, и отиде последујући ономе који је рекао: „Где сам ја, ту ће бити и мој слуга[13]."

И отиде настањујући се вечером и ујутро и у по дана са Господом, и још и у све часове, један јединоме служећи преподобијем и правдом у чистоти срца, један јединоме из младости прионувши, и до краја свога заволевши, и сасвим се отргнувши од света по његовој заповести, и ваистину заволевши Христа, један уподобивши се жељи једнога, и ражегавши се његовом топлом љубављу, и узевши крст његов на раме пође за њим, умртвивши се целоме свету, и живећи један јединоме који живи на небесима, желећи постигнути један јединога у небесним вратима, и настанити се са њим у бесконачне векове, и један хотећи до краја испитати све путеве једнога, јер пророк пише: „Говори Господ: Блажен је који има семе у Сиону, и домаће у Јерусалиму[14]."

Јер ово су заповести светога Духа, и истинити исповедници Божји прилежно траже овога, не мудрости овога пролазнога века, но да сазнају истину речи Божје, на сграђење душевне светлости, и свети Дух сматра блаженима оне који траже сазнање његово, и који га траже свим срцем. Ваистину овај Свети свим срцем потражи онога који је потражио цео свет, и који га је и нашао. Зато се свагда весели са Господом, и утврђен светим Духом научи безаконе путу Божјом. И због њега се радује света Тројица, и сви анђелски и арханђелски чинови купећи се диве се његову превеликом исправљењу и због благодети дане му од Бога, и постаде сматран блаженим од свих небесних сила, јер на земљи живећи претпостави љубав Божју више од свега свога живота. И Бог свети, праведни и истинити дарова му за земаљско царство своје небеско царство, а још и изнад његове силе даде му

своју славу, да га гледа са светим анђелима његовим у неисказаној радости.

Својим великим богољубљењем и својим премногим подвигом приопшти своје отачаство Светој Гори, и сатвори пустиње градовима, и показа чеда своја житељима Свете Горе; и раније и опет сада обнављајући им пресветли пут ка Јерусалиму, вазда спремаше све ка пренебесном животу, знајући вољу љубитеља свога Христа, и хотећи све сместити у царство небесно, сам собом подносећи све теготе, сам собом дајући пример малима и великима, као Гедеон пророк говорећи трима стотинама својих војника: „Као што мене видите, тако исто и ви сатворите[15]."

А вођен силом Божјом отиде за оним који је у последња времена сишао на тражење првообразне лепоте Богом сатворене слике лика Адамова, хотећи ради њега обновити сав земаљски род, и желећи тога обновљења и овај свети муж отуђи се од свега пропадљивога овога света, и желећи вишње превиде нижње.

О путовању Преосвећенога по мору. И дошавши на Диоклитијско море[16], и отуда пошавши на пут по мору, воденосланом гробу, и силом крепком, крмањен десницом вишњега, пристаде у град звани Брендич[17].

О пристајању у град Брендич и о безбожним гусарима против Преосвећенога. А безбожни гусари чувши да Свети путује ка томе граду, и сабравши много лађа, заузеше му све путеве, хотећи га озлобити. Незлобиви Христос некада је ходио са својим слугом Јаковом и није дао Лаву Сирјанину[18] да га озлоби. Пошто је тај сведобри свагде, није се ни од овога одлучио, но штавише исправљаше све путеве његове, који су на његово угађање, по речи богоизбранога Давида који је рекао кроз светога Духа: „Плећима својима осениће те надајући се под крилима његовим, штитом ће те опколити његова истина, и нећеш се убојати од страха ноћнога и од стреле која лети у дану, и од ствари која прелази у тами, и од сусрета демона подневнога; јер пашће од стране твоје тисућа мојих чувара и десет тисућа с десне стране тебе; ка теби неће приступити зло, ни рана ка телу твоме[19]".

А истинити пастир проводи незлобиву овцу своју на свој пут, по своме обећању покривши га својом не-

видљивом силом. Ослепивши њихове очи[20], проведе његову лађу у пристаниште града. Велику вику сатворише међу собом, жалошћу јадикујући, ваистину не добише велике ризнице. А после дођоше миром ка Преосвећеноме, када је он био у палати тога града, поклонише му се и рекоше све што се догодило са њима, и колики труд поднеше у валима морским чекајући га, но Господ им не даде озлобити свога слугу, и поклонише му се говорећи:

— Ваистину је велики Бог твој, коме ти служиш, који није предао тебе у наше руке.

И молише нешто од њега говорећи:

— За труд наш дај нам благослов ради твога Бога, који те је ослободио од нас.

А он испуњујући реч Спасову коју је рекао: „Ономе који моли у тебе, подај[21]", и њима даде прошење њихово. И вратише се натраг посрамљени и безделни. А Свети прослави свога чувара због великог посећења безбројне милости његове од почетка и до тога часа. Остаде у том граду, док му Господ не посла време[22].

О путовању преосвећенога кир Саве кроз велико Сиријско море. И отуда опет ушавши у лађу, пређе кроз велико море Сиријско[23]. И када је прошло много времена плovљења, и опет кушач[24] хотећи сатворити пакост Преосвећеноме, подиже превелике вале у мору, тако да се лађа покривала валима. А они у лађи дођоше у велику беду, и свима руке ослабише, не чекајући живота, но више смрти. А Свети видевши све ослабеле у изнемоглости, добивши силом Божјом снагу, стаде на молитву, подигавши своје преподобне руке на небо ка вишњему, из дубине душе зовући:

„Некада твоји ученици, Христе, мучећи се у лађи вапијаху: ‚Учитељу, спаси нас, гинемо[25]'. А сада и ми вапијемо: Милостиви спаситељу наш, избави нас од наших напасти."

А сведобри Господ послуша га, онај који се налази близу оних који скрбе, који је у старини утолио морске вале и запретио ветру и рекао мору да ћути, а који почива у срцу угодника свога, ујашњењем светога Духа заповеди му, као што је раније угоднику своме Мојсију, великоме боговидцу, говорећи: „Простри руку твоју на море, и раздели га[26]", а овоме Преосвећеному:

— Погледај на морске вале силом светога Духа, и благодаћу даном ти од мене, и противи се оном који те побеђује; јер је немоћан и нема снаге да стане пред лице оних који ме љубе.

А Свети подиже руку оброшену Христовом благодаћу светога Духа, божаством и човечанством, и стаде у лице против силноме ветру и превеликим морским валима, и сатвори крсно знамење. Силом добродетеља свога у том часу, у магновењу ока подиже силни дух, и ветар од крснога знамења побеже натраг, и угасуше превелики морски вали, и сви демони ишчезоше, не трпећи знамење крсне силе, и Владика је чинио слугу који га љуби сличним себи, заповедајући мору и ветровима да га послушају и да се повинују заповести онога који чини вољу његову.

И би тишина велика, и пресветло сунце засија, и срца оних који су у тој лађи испунише се милости Господње и доброте и весеље и недомислиме сладости, видевши Божју светлост и милосрђа његова која су се просветила на њима.

И сви који су у лађи, дошавши поклонише се Преосвећеноме, говорећи:

— Ваистину си слуга Бога вишњега, и његова света реч је у твојим устима, и уздизањем твојих светих руку ка Богу ми се твојим светим молитвама избависмо досаде и смрти, и благодаримо премилосрдног Бога, који наведе светињу твоју са нашим душама на ово море, и од сада видесмо и верујемо Богу који чини дивна чуда кроз своје свете, и познасмо да је Бог послао тебе, анђела свога, да спроводи нас и нашу лађу до пристаништа хотења нашега.

А богогласни муж и благородни слуга одавши благодарну хвалу своме избавитељу, заповеди свима да узму храну.

И тако добивши снагу и духовно и телесно весеље, и примивши од Бога послану утеху — угодан ветар, пошто је крманош свега крманио њихову лађу, пређоше велико Сиријско море и стигоше у жељено пристаниште, и пристадоше у Акру[27].

А Свети, отишавши са својим ученицима ка светом Георгију, кога раније беше искупио порабаћена од Латина, у метохију св. Саве посред тога града[28], и ту остаде колико се изволи Господу.

И отуда опет нађе другу лађу, и оде у њој у Велику Кесарију[29]. И ту се поклони светом месту, где се сведобри Господ умилосрди над родом човечанским, и од пет хлебова насити пет тисућа[30], и отуда оде у Јоп[31].

XXVII

О уласку Светога у свети град Јерусалим и о пророковању о њему и ученицима његовим часнога патријарха јерусалимскога

О уласку преосвећенога кир Саве у свети град Јерусалим. И отуда опет оде у жељено добро пристаниште, у свети град Јерусалим, где лежи ризница која се не може украсти, уштеђена од Оца небесног свима онима који га љубе. И тако ушавши у свети град, оде прво у свој манастир, у Дом светог богословца Јована[1]. И порадовавши се са игуманом и са свом браћом Лавре светога Саве, и с њима оде у свету цркву пресветлога Васкрсења Христова. И по ранијем обичају поклони се животворећем гробу Господњем и часноме крсту на светом месту Кранијеву, и свима страдањима Господњим и светим местима, на којима Господ наш Исус Христос прими вољна страдања[2].

И велики светилник животворећег гроба господњега, часни патријарх велики Атанасије, примивши светлу радост дође у цркву у сусрет светом другу своме; и љубазно целовање примише оба небесна светила, земаљски анђели и небесни људи, и пошто су сели посред цркве и пред светим и животворећим гробом, питао је свети Преосвећенога:

— Како свет, и да ли су мирна царства по земљама, и да ли је добро држава царства вашега, и како ли те Господ проведе на овом путу?

А он му рече све по реду. И говорили су о овом и дивили су се страшном Божјем предложењу и чудном провођењу његову.

О пророчанству часног патријарха јерусалимског Атанасија о преосвећеном Сави и ученицима његовим. Богоносни патријарх Атанасије гледајући на Преосвећенога и на ученике његове, испуњене Духом светим, пророкова посред цркве, пред лицем целога сабора јерусалимског, богогласујући песму васкрсења Господњег, тихим и светолепним гласом појући:

— Док је гроб био отворен, и док је ад плакао, Марија вапијаше ка апостолима који су се сакрили: изиђите делатељи винограда Христова, и проповедите реч васкрсења[3].

И, да чује цео сабор, говорећи:

— И ово су други апостоли који су доселе били сакривени Господом; и ово су истинити делатељи винограда Христова, изведени од самога Господа на своју жетву. Истинити Бог испрва Нојү и Авраму и његовим унуцима и Јову[4], јавно говораше, а не писањем, но сам собом, пошто нађе њихову самисао чисту. Ово је у Старом завету, и у Новом нашем такође; јер ни светим апостолима нашим учитељима не даде Бог што написано, но место писања обећа им дати благодат Духа: „Јер он ће вам, рече, све напоменути[5]". Такође је сам говорио пророцима: „Положићу вам завет нови, и дајући законе моје у њихове самисли и на срца написаћу вам, и сви ће бити научени Богу[6]". И по истинитој речи Господњој: „Призваћу себи народе, да ме ти прославе са Оцем и Светим Духом, и ја ћу им даровати живот вечни[7]", ево данас пред нашим очима видимо друге богозване пророке, проповедатеље вечнога Слова, пресветлога васкрсења Христова; и ово су испунитељи јеванђеља Христова, који ће испунити недостатке његових светих апостола; и ово су почивалиште светога Духа и просвећење света, и ово су други мученици који на себи носе страдања Владичња, и који му последују са радошћу, који не само да изливају своју крв, но и душе своје положише ради њега; и ово су купци који траже истинитога живота Владике свога Христа, који их је искупио својом часном крвљу.

И по ранијој навици убогих и богатих, безмало стече се сав град чувши за долазак Преосвећенога. А патријарх га узе од цркве Господње, и са њим прими духовно и телесно весеље. И тако оде у свој манастир, ка светоме Богословцу, и опет тамо сатвори радосно славље са братијом велике Лавре светога Саве.

О пребивању преосвећенога кир Саве у светом граду Јерусалиму. И када је ту починуо од путног труда, и када је био ту у светом граду, посред цркве Господње, и када је последовао стопама Владичњим, и гледао на света страдања због неизмерног милосрђа онога који је страдао за свет, и пошто се настанио са жељеним Господом, и са целим клиром свете цркве пресветлога Васкрсења Христова, одмах је заборавио трудове и досаде и скрби и печали које су се догодиле на путу, и штавише ширио се у весељу богозрачне душе своје, и благодарио је Господа због безбројних посећења његових, говорећи:

„Узвеселих се са оних који ми рекоше: ‚Хајдемо у дом Господњи‘, и Господом удостојене стојаху ноге наше у твојим дворима, Јерусалиме. Хвали, душо моја, Господа, и благодарићу те, Господе, све дане живота мога, јер си ми дао жељу срца мога. Онај који се нада на Господа, као гора Сион неће се поколебати на векове живећи у Јерусалиму; горе су око њега, и Господ је око свога народа, од сада и до века. И Господ зида Јерусалим, да сабере уједно расејања Израиљева. Хвали, Јерусалиме, Господа; хвали Бога твога, Сионе; јер укрепи преворнице врата твојих, и благослови синове твоје у теби“[8].

Свети разумеде истиниту блаженост чудеснога пророка: „Они који имају семе у Сиону и ближње своје у Јерусалиму[9].“ И ради тога би у миру његово место и стан његов у Сиону, на коме постави и свој душевни дом, манастир великога апостола Богослова Јована, приснога друга Господњег, семе Божје посејано од самога Господа на процветање добре вере. И ради тога наследи земаљски Јерусалим, желећи настанити се са Господом у вишњем Јерусалиму[10], и са њиме живети у бесконачне векове, као наплату превечне радости. И овај Јерусалим прослави, и више овога: Јерусалим

прослави не само на земљи но и на небесима; и не само да прослави једини Јерусалим, но и све источне и западне крајеве Господом вођен прође као муња, наоружан светим Духом и украшен његовом благодаћу, наступајући на змије и на скорпије и на сву силу вражију[11], и ничим повређен пребиваше покриван силом Божјом.

И када сам био у Јерусалиму и у Светој Гори, свети древни старци од сто година, који су пре тога видели прве свете, и који су са њима поживели духовно и телесно, и који су опет са овим били саврсници и саподвижници, удивише се његову великом богоразумију и дивном исправљењу и богосветлом расуђењу, који је изнад снаге надмашио многе и древне, савршујући сваку доброту, и ови свети примивши откровење тајне Божје, називаху га земаљским анђелом и небесним човеком, у последња времена по Божјој вољи рођена од земаљских људи, коме се после светих не нађе нико потпуно раван[12].

Ваистину из младости почевши дело Божје, и до конца не престаде истинито чрнствујући, и у свему имајући добру слику неисказаног и неиспитаног Божјег човекољубља, истинито последујући јеванђелском гласу Господњем: „Који претрпи до конца, биће спасен[13].“ А свагда се упражњаваше светим молитвама и песмама божаствених речи, помишљајући на писано: „Јешћеш трудове плодова својих[14]“ и Господом обећано: „Блажен је обед који се једе у царству небеском[15].“

А ови свети сведочећи говораху:

— Овога светога ми не упоређујемо ни ка земаљским људима ни ка небесним звездама, ни ка месецу који просвећује ноћ, ни ка самом истинитом сунцу небесном, које је сваком топлотом огрејало све, и сваким духовним и телесним потребовањем.

— Јер овај свети — рекоше — не поживе себи на земљи ни овај један дан, но цео живот свој овога света посла ка небесима, који и нађе ходећи још жив у телу, а уз то се још из материње утробе јави обливен благодаћу Божјом, и јави се љубазан небесном цару и силама небесним; и постаде достојан са-

врсник апостолима и мученицима, носећи на себи зраку ових небесних, и служећи Господу дан и ноћ, не извијањем речи, но у простоти срца; коме се, рекоше, удивише анђели, и преудивише људи, и заволеше га и земаљски цареви и сувише, и одликоваше га великим частима као једнога од небесних, и сви који живе на земљи, правоверни мали и велики, његовим весељем бише обвесељени и његовим богатством бише обогаћени.

— Јер овај, рекоше, испуни горе и хумке и удоља и брда сваком утехом, испуњујући реч апостолску: „Нека свако од нас не тражи своје, него и оно што је другога[16]", не угађајући себи но Богу који васкрсава мртве, и који је себе принео на жртву за нас. А благослов Господом сачуван и њиме у свети град принесен, богоразумно распрavивши, свима раздаде милостивом руком, прво свему клиру цркве Васкрсења Господњег и Лавре светога Саве и свој братији тога манастира, понављајући своје братство, и свима светима који постадоше ништи Христа ради, и свима тима све довољно даде.

XXVIII

О поласку Преосвећенога у Александрију и о похођењу светих пустиника, а потом о одласку његовом у Свету Гору Синајску

О путовању Преосвећенога у Александрију. Добивши проводитеље из Јерусалима, уставши оде у Александрију[1]. И када је стигао до тога града, би часно примљен од александријског патријарха[2], и с њим прими духовни савет и душевну корист, за коју је увек имао отворено око. И оба небесна светила примивши духовну и телесну радост, један другога одликоваше различним даровима, овај од запада западним, а овај од истока разним источним свештеним даровима, апостолским частима и патријаршијским одејањима и добромирисним кадионицама.

И много злато даде тој цркви[3] и часноме њезину предстојатељу и целом клиру његову, и дружини Бож-

јој, убогима, повећи део. И у тој светој цркви уписа у именик себе и своје родитеље и љубазнога брата свога кир-Стефана, који је био крањ. И разумеде Духом светим да су од почетка у Александрији били крепки мужеви и силни духовним подвизима[4]. И порадова се с патријархом, и за све добро прославише Бога који се слави у светима, и корист примише сами у себи, и исповедише се један другоме, и добивши Богом опроштај, и о Господу радујући се, тако се растадоше.

О посети светих пустињака са преосвећеним кир Савом. Свети доби од њега[5] мужа добра и духовна, који је знао около путеве александријских пустиња и свете мужеве који су живели у њима, једне у Мареоту[6], друге покрај Ливије[7] у пустињским светим местима, где један другога надмашују добрим делима. Обишавши све крајеве тих светих, прими од свију поуку, хотећи научити тачно све што је од првих мучалника, који су истинито проводили монашки живот[8], и сам пун свега добра и блага, и све умејући научен самим Богом, али још требаше ненаситне красоте и некончајеме благодати, и са свима беседовавши речи вечнога живота, све утеши по речи Господњој: „Ако кога заборави мати његова, ја вас нећу заборавити[9]", и овим својим слугом утеши своје страдалце, поштедивши им превелики део злата.

И пошто су га сви благословили, опет отуда оде у Тиваиду и у Скит и у Црну Гору[10], у којој манастири имају скитски образ[11] и свете мужеве који живе у њима по два или по три. Обишавши около сву Сурију[12] и Персију[13] и цео Египат и његове крајеве, где год је чуо за крепке чрнце, никако их не остављаше, док их не би видео. Постаде испитивач истине и самовидац дела светих, које нађе у телу, свима постаде саопштник и саподвижник, не дође ни једноме од њих са празним рукама, но све испуни благословом, и све одликова даровима, и већи део учини Богу и светима његовим од свога отачаства, примивши на се образ превеликога Божјег смирења, и до смрти смирујући се пред свима.

А Господ свију, друг понижених, благослови га молитвама својих светих, и обећа му даровати награду

у онај велики и просвећени дан. А поднесе скрби и печали, знојеве и све трудове самих светих проповедника, Господњих самовидаца. Они прођоше исток и запад, север и југ као изоштрене стреле, испуњујући заповест Господњу. А овај такође, подобећи се светима, прође све истоке и западе, југ и север, и опет осим тих светих горе и пештере, долине и брда, пустиње и градове и пропасти земаљске[14], помишљајући на прописано Духом светим: „Јер трудове њихове и смрт прими као боље од сваког приношења"[15]. Ради тога, имајући изоштрено срце на сва дела Божја, и ум окрилаћен благодаћу Божјом, прође као и муња, и облете као пчела сабирајући своме отачаству мед богоразумија.

О повратку Преосвећенога у свети град Јерусалим. И отуда опет врати се у свети град Јерусалим, и у њему отпочинувши, у весељу духовном и у радости душевној настањаваше се са богосветлим патријархом у све дане, у исправљењу божаствених заповести и у пресељењу ка оном животу радоснога пребивања[16].

О путовању Преосвећенога на Гору Синајску. И отуда узевши проводитеља, оде у Синају истим путем којим и Господ његов, превечни Бог, поставши младенац телом, са пречистом својом матером и са обручником њезиним Јосифом побеже од безаконога Ирода у Египат[17]. И прошавши јерихонске крајеве, и прешавши Јордан[18], и гледајући ка јорданским пустињама, дође у Каломонију[19], у манастир пресвете Богородице, и ту препочину, где и пре Господ његов са пречистом својом матером, где рече пречиста Богородитељница ка своме обручнику Јосифу: „Ово је место пречудно, да починемо овде, да се и наше магаре наједе добре траве[20]." И ради тога назва се ово место: добро преложиште; и ради тога и манастир пресвете Богородице ту би сатворен. И ту се поклони месту Господњем, где поспава на тој чудној трави, буђен од пречисте своје матере због журбе пута. И целовавши свету цркву пречисте његове матере, злато даде на подизање тога манастира[21].

И уставши отуда пређе пустиње јорданске, и дошавши у град Корак[22], и ту отпочинувши, отуда оде у Велики Вавилон[23], и посла вест преко ученика својих ка султану тога града који је царевао[24]. А он, као

безаконик, а уз то и поганин, када у речима његових ученика чу да је дошао Преосвећени, одмах га обузе велики страх и бојазан и ужасан трепет уђе му у духовни самисао. И тако би обузет страхом Божјим, према писаном: „И не хотећи поштујем Бога јеврејскога[25]." И у том часу посла онога што стоји пред њим, заповедивши:

— Шта треба Божји човек, све ће наћи представљено и место пресветло за његов одмор.

И са великом чашћу одликова њега, који је поштовао Бога више од свога живота. Ради тога и Господ заповеда не само верним слугама да служе онима који га љубе, но и неверним и поганим заповеда да са страхом стоје пред оним који чини његову вољу. И ту поклонивши се тројици светих младића, Ананији, Азарији, Мисаилу[26], и отпочинувши ту колико хтеде, и тај султан даде му преводитеља да га са великим запрећењем и са страхом проводи у велики Египат[27], и да га опет преда султану египатском, као што и би.

И отуда уставши оде у велики Египат, и ту такође посла ка султану који је царевао Египтом, и овај такође чувши за долазак Преосвећенога, такође обративши се страхом Божјим, и с радошћу прими га[28], и заповеди му да иде у митрополију[29] и да препочине ту у дому пресвете Богородице, где Господ пре тога станова младенствујући телом, побегавши од безаконога Ирода, и страшним доласком сакрушивши преваре египатске[30]. Када је Преосвећени ту дошао, по заповести тога цара све потребно што је на корист њему и онима који су с њим, све би донесено. И ту отпочину колико хтеде, и поклони се стану Господњем и пречисте његове матере, и удиви се неисказаним чудесима његовим и неизмерном човекољубљу и превеликом смирењу његову, који је своју пресветлу лепоту божаственога лика свога човекољубља и пречисте своје матере преобразио у црни египатски вид, који је поцрнио ради Адама у аду, и тим својим преображењем хтео је обући га у пресветли вид и опет украсити у прву красоту, и палу своју слику уздићи и поставити на престо славе своје[31]. И овај султан посла му проводитеља чак до Синајске Горе[32]. И пошто је Господ исправљао ње-

гове путеве, тако оде, у Господу радујући се, до Горе Синајске.

О доласку преосвећенога кир Саве у свету Гору Синајску. И дошавши у Град Синајски[33] би часно примљен од епископа тога града. И дошавши у манастир пречисте Богородице[34], поклони се светој цркви и тој самој добротворци и светоме месту, где купина огњем горећи не згараше[35], где сам Господ из купине, која је пламеном горела, рече ка великом пророку Мојсеју: „Изуј обућу са ногу твојих, јер место, на коме стојиш, земља је света[36]", где и до данас јереји боси служе свету литургију. И тај сам Преосвећени на том месту служио је пред Господом свету литургију истим начином, по речи Господњој, на светој земљи светолепно послуживши, и прослави Оца и Сина и светога Духа, и ону која је пространија од небеса и шира од земље, пречисту његову матер, која је Бога у себе сместила, и са радошћу изрече реч Давидову:

„Господ ми постаде као прибежиште, и Бог мој као помоћ надању мојему"[37].

Изиђе горе на свети врх Горе Синајске[38], где Господ Бог сведржитељ много пута сиђе са небесном славом, дајући закон вазљубљеном Израиљу, топећи горе и сатирући камење својом силом[39] и где рече великом пророку Мојсеју: „Благодат имаш од мене" а велики боговидац одговори ка Господу сведржитељу: „Ако сам нашао благодат пред тобом, јави ми се, да те видим разумно." А Бог ће к њему: „Не може човек жив у телу видети лица мога и жив бити, но ево у мене место свето, и стаћеш при камену, и покрићу те руком мојом, и када прођем са славом мојом, и кад дигнем руку моју, и видећеш леђа моја, а лице моје неће ти се јавити"[40]. А велики Мојсије, веома покорив слуга и добро бојажљив, чувши славу вишњега Бога, веома устрепта од славе и крепости Бога сведржитеља, и помишљаше да бежи, но не имаћаше камо, но у страху великом уступаше назад, и гора, као восак растопивши се од лица Бога Јаковљева, од страха сама чињаше му пут посред целога камена, а Мојсије веома бежаше дужином камена који се растопио од страха Господњег[41] више него Јордан када се у њему крстио Господ[42].

И Преосвећени, узишавши на то свето место, поклони се[43] и целова подложење свемоћне деснице на том светом камену и на великом боговидцу, и ту сатвори целовање са многом љубављу, узмучив се великом жалошћу не хтеде се отргнути од тога камена, као видећи самога тога који је преклонио небеса и сишао, и као да је ту крепка и свесилна света мишица његова и мислећи да се још није подигла[44], и приносећи умиљење из срца, гледаше умним и срдачним и душевним очима онога који горе седи на престолу херувимском, чекајући од њега богате милости, видећи га верна у обећањима, нераскајана у благодати, и који свакоме испуњује прозбу.

И испунивши се духовном радошћу и обогативши се благошћу Божјом, истинито знајући свога Господа да је свуда и да испуњује све ризнице добрим, и да се без закашњења налази близу свију који га призивају истином.

XXIX

Похвала преосвећенога епископа богоносног Саве

И свети богоносац сиђе са горе, поставши сличан великоме боговидцу, носећи не само самога Бога у себи и на себи, но и украшен благодаћу његовом. А овај други боговидац постаде, и удостоји се видети не само леђа Божија, но се удостоји благошћу дарованом му с висине да служи самоме Господу преподобијем и правдом пред њим све дане живота свога[1].

Онај велики боговидац силом Божјом сатвори толика чудеса; а овај Преосвећени силом истога и благодаћу дарованом му од Бога сатвори иста чудеса, овај други Израиљ Богом подигнут приведе Господу нов народ[2].

Онај велики боговидац пророчким очима виде купину навештену у Синају где огњем гори и где не сагорева, и гласом Господа Бога из пламена би послан у Египат да изведе Израиљ из ропства фараонова; а овај Преосвећени, самим Господом назнаменан још у матерњој утроби, и од младости почевши анђелски

живот, и наоружан светим Духом, богомисленим очима прозре, пре постанка небеса и земље и пре свију векова од Оца небесног наречену Божју Матер и богогласним пророцима проглашену Свету Гору пречисту и сеновиту, истиниту Богородицу, коју предобри Бог изволи као стан себи, и овом богогласном младићу даде миг да тамо иде. А он са љубављу примивши глас Господа Бога, потече у Свету Гору као други Илија Тесвићанин, и у њој васпитан би храњен анђелском сладошћу, и пребогатим Оцем небесним. Јеванђелском благодаћу изливеном у цео свет би украшен од Христа љубитеља свога, и ту поцрпе извор богословља великих Божјих чудеса, и отуда отишавши на исток, објави се као апостолски сапрестолник, удостојен изобилне благодати тих светих боговидаца, и окрилаћен Духом светим, анђелским крилима као на облак узлете од истока ка западу, и научи доброј вери не само своје отачаство, но оптече истоке и западе као сунце, и богомисаоним својим учењем од преваре избавивши безбројно множаство народа, са собом приведе Господу. И Богом израсли изданак од Свете Горе после потече у Гору Синајску, и поклонивши се светоме месту, и послуживши Господу на тој светој земљи, прослави Оца небеснога, и не чу гласа из пламена, но самога давца тога гласа, истинито тело и његову пречисту крв изливену за живот света, примивши у пресвету душу своју жар смотренија тајне Божје, и назва се други пророк, као Исаија, који је од серафима примио жар, а овај Преосвећени, сам телесни серафим, постаде стан самога Господа, имајући у срцу своме и у души својој онога који почива на светима и који се поје од серафима и слави од херувима. И сада се догоди пророчанство богоноснога оца нашега Симеона, који му прорече: „И света душа твоја биће престо самоме Господу и Господ који царује у векове и на векове биће с тобом“[3].

Онај велики боговидац бројем тисуће изведе из ропства народ израиљски; а овај Преосвећени својим богоразумним учењем сатвори безброј правоверних људи, и избавивши од идолске преваре приведе Господу. Првом Израиљу и деци његовој усињење и слава и обећања, о онима који не осташе у његовом

завету, догоди се жалост[4]; а на овом Преосвећеном утврди се богатно милост Божја, усињење и слава, и овоме би дано од Господа обећање будућих добара бесконачнога живота, и назва се нови Израиљ, и све Господом обећане обете предаде деци свога отачаства.[4]

Онај велики боговидац доби таблице закона Богом написана писмена на каменим плочама; а овај Преосвећени не прими ништа на каменим плочама ни мастилом написано, но новом апостолском благодаћу прими светим Духом назнаменане таблице духовних поука, којима испуни закон и просвети своје отачаство[5].

Онај боговидац говорио је Господу лицем у лице; а овај Преосвећени из младости примивши неумучну херувимску песму, и све часове дневне и ноћне у уши самога Господа Саваота цвркућући серафимским гласом не престаде све до краја[6].

Онај велики боговидац измени дажд у град, и реке у крв; а овај Преосвећени молитвом пробивши небеса, и од Господа испроси град чинећи чудо, и напоји краља угарскога студеном водом са свима његовим војницима[7].

Онај велики боговидац у Египту пресушивши изворе испуни крвљу, да не пију Египћани. А овај Преосвећени заповеди народу своме да призвавши његову свету молитву и изворима млеко ускисну, и по његовој речи тако би[8].

Онај велики боговидац руком Господњом са речју својом изби египатске првенце, а овај Преосвећени узе првенство Израиљево, и ка самом Христу Господу, који је био првенац из мртвих, пресели се у вишњи Јерусалим[9].

Онај велики боговидац потопи у Црвеном мору Фараона са колима, и потопи непријатеље Божје; а овај Преосвећени многе законопреступне непријатеље, који војују на стадо Божје, и који уништавају јеванђеље Христово, који су самовољно огрезли у дубини неверовања, силом Божјом до краја истреби њихову нечистоту, и својим богоразумијем насади сваку добру веру у својем отачаству[10].

Онај велики боговидац напоји у пустињи жедни Израиљ који је са њим[11], а овај Преосвећени напоји

сваком добром вером своје отачаство које је од почетка било жедно истинитога пића, Христа истинитога Бога нашега[11].

Онај велики боговидац прообразујући крст победи Амалика; а овај Преосвећени многе законопреступнике, који су војевали на његово отачаство, осудивши светом молитвом и светим крсним оружјем изби их, и ускоро учини празнима њихове савете и расу њихову славу[12].

Онај боговидац жезлом пресече Црвено море провевши Израиљ; а овај Преосвећени путујући посред великога мора светом молитвом укроти превелике морске вале и заповеди мору да ћути, и заустави га, и са два прста којима се благосиља врати велики ветар са духом бурним, и сатвори велику тишину посред мора, и људе који су с њим преведе кроз велико Сиријско море у радости, уз то и неповређене[13].

Онај велики боговидац у Црвеном мору написа у старини слику невесте која није искусила брак; а овај Преосвећени прозре оно што ће се догодити са њиме, послужи јој као истинитој Богородици и матери Божјој, и светолепно јој одаде почаст више од живота свога[14].

Онај велики боговидац од Црвенога мора по ваздуху изведе препелице, и насити скуп Израиљев; а овоме Преосвећеном, који је болан путовао кроз велико Сиријско море, по заповести светог Оца небеснога, коме су у руци његовој конци земље и море, сама пучина морска са страхом послужи и жељу му донесе: велику пречудну рибу и као рукама човечјим положи на самог тог Преосвећеног; и насити се сам тај Преосвећени и ученици његови и они који су управљали том лађом[15].

Онај велики боговидац у пустињи прехрани Израиљћане и његовом молбом Бог сведржитељ ману одажди са небеса; а овај Преосвећени од младости заволе пустињски живот, хранећи и грејући оне који живе у пустињама и у пештерама и сваким довољством послужи им, и сваким весељем обесели их духовно и телесно[16].

Онај велики боговидац чистио је оскврњене крвљу јунаца и коза; а овај Преосвећени истинитом

крвљу Божјом, изливеном из ребара Господњих, и њоме освећиваше оне који прилазе к њему са вером[17].

Онај велики боговидац побеже од рода свога из земље египатске, и дође у земљу мадијамску; а овај Преосвећени постаде преселник од своје земље и од свога рода сличан Авраму, и постаде наследник а уз то и житељ земље обећане великоме Мојсију, земље која точи млеко и мед[18].

Онај велики боговидац измени скупу Израиљеву горку воду у сладост; а овај Преосвећени путујући од истока ка западу, од Свете Горе са светим чрнцима светогорским, и својим благословом измени им горко млеко у сладост[19].

Онај велики боговидац млад у котарици би бачен у море због страха од Фараона, и из мора би извађен од ћерке Фараонове; а овај Преосвећени путујући по мору, од Свете Богородице Ватопедске пловећи у Лавру светог Атанасија, би ухваћен од безбожних гусара, а Бог је од почетка чинио дивна чуда са њиме, и када су они дошли у пристаниште светог Атанасија, сам искочи из лађе виђен од свију, и нијεдан од њих не рече за њега у тај час, док се не ослободи од својих непријатеља, и благодари Бога рекавши: „На непријатеље моје погледа око моје"[20].

Онај велики боговидац пламеном попали скуп Корејев, и заповеди земљи да прождере Датана; а овај Преосвећени огњем божанственим попали безаконе јеретике по своме отачаству, и српом духовним пожеже, и сваку добру веру насади у своме отачаству[21].

Онај велики боговидац умртви многе цареве: Сиона, цара аморејскога, и Ога, цара васанска, и сва царства хананска; а овај Преосвећени удиви многе цареве, источне и западне, и на северу и на југу код многих царева сатвори чудеса[22].

Онај велики боговидац јединој скинији служаше, и стари закон држаше, и скуп Израиљев вођаше, творећи судбе у њима; а овај Преосвећени многообразне свете цркве сатвори по своме отачаству, и не само по отачаству, но и по источним и западним земљама, селима и градовима, пустињама и го-

рама и пештерама послужи, и своме отачаству постаде вођ на добру веру и на светињу, и постаде нови законодавац, служећи новом благодаћу на истинитом апостолском основу, показујући истоке и западе[23].

Онај велики боговидац помоливши се Богу очисти од проказе своју сестру Маријаму; а овај Преосвећени помоливши се Богу светом молитвом подиже раслабљенога и здрава га учини, и здрав поставши хођаше[24].

Онај велики боговидац изведе Израиљћане из Египта са златом и сребром египатским; а овај Преосвећени злато и сребро, колико доби у земљи отачаства свога, све пренесе у туђу земљу, прође истоке и западе сејући богатство своје по заповести Оца небеснога[25].

Онај велики боговидац ударивши камен из камена воду источи роду јеврејском камена срца, и напоји их; а овај Преосвећени изврши заповест светога Духа, и реч пророкову испуни: „Јавише се извори водни, и открише се основи васељене," то јест, водом и духом Бог освети човечанство; такође и овај Свети, последујући Господу своме, светим крштењем, водом и духом, покајањем и исповедањем освети своје отачаство, и откри основе васељене по заповести Оца небеснога; сазда свете цркве у правцу истока и запада, као што беше заповест божаствена од почетка, и у последњем веку биће тако, што је Господ учинио од почетка, по истој слици и овај Свети учини, чекајући будући век.[26]

Онај велики боговидац заповеди целом скупу Израиљеву: „Исперите ризе своје и у три дана будите чисти од ложа ваших, да се удостојите истинитога виђења, и бићете достојни да слушате глас Господа Бога вашега"; а овај Преосвећени засведочи сабору свога отачаства, архијерејима, јерејима, преподобним и богоносним чрнцима и свима својим сродницима и свој деци свога отачаства, говорећи: „Сведочанство Господње, свето јеванђелско и истинито законоположење и апостолска предања и пророчка проповедања

и исправљења светих богоносних отаца и божанска учења предана вам од мене, добро сачувавши испуните, да вам Господ за то у онај велики и просвећени дан даде добру и пуну меру, и да будете чисти не само у три дана, но да будете свети телом и духом и у све дане вашега живота; и да су бедра ваша препојасана истином, и да светилници ваши горе милостињом према ништима, и да сте ви подобни људима који чекају Господина својега и који творе вољу његову, којима је Господ на небесима спремио престо свој, и да Господ Бог ваш, дошавши нађе вас спремне, и не само да се удостојите да чујете глас Господа Бога вашега, но да се и настаните са њиме у бесконачне векове, да се на вама изврши реч Господња: „Јер биће, рече, први последњи, а последњи први"[27].

Онај велики боговидац прими савет Отора, таста свога, и постави у Израиљу књигочије, судије, десетнике и педесетнике и сатнике и тисућнике на управљање скупа Израиљева; а овај Преосвећени, вођен самим Богом, расписавши крајеве свога отачаства, и унапред гледајући светим Духом, по достојању постави једне епископе, управљаче свете вере и чуваре умних стада христоименитога народа, и те постави као хумке изнад гора, да виде свима чувствима душевним и телесним; а друге преподобне и богоносне оце постави за вође оцима ка царству необесноме; а друге протопопе и попове и ђаконе и подђаконе, свакога у своме чину да чини вољу Оца који их је послао[28].

Онај велики боговидац не удостоји се наследити нимало обећане земље; а овај Преосвећени муњоносним начином прође истоке и западе испуњујући Христово јеванђеље и приведе Господу савршен народ, и не прими само обећана блага, но би и уселник раја, и са Господом се настани у бесконачне векове[29].

Онај велики боговидац васпита Исуса Навина у побожности и да му служи у чистоти, и иза њега постаде други вођ скупу Израиљеву; а овај Преосвећени такође васпита са собом мужа ваљана и богољубна и богобојажљива и света, телом и духом служећи му, чрнца Арсенија, и тога у место себе постави као другога управитеља и вођу отачаства свога[30].

Сада се зби пророчанство богоносног оца нашега светога Симеона, које после одласка из овога живота унапред објави светим Духом љубазноме своме сину благодетноме кир Сави:

— Љубитељ твој Христос удостојиће те дара небеснога, и на истоку ћеш примити небесну власт, везивање и дрешење кривица људских грехова, и бићеш заједничар апостолског седења, проћи ћеш истоке и западе, провођен самим Господом, и обасјаћеш долине и брда као сунце, оптећи ћеш све градове као Игњатије богоносац, и испитаћеш све неиспитане путеве Владике свога сведржитеља, и свима ћеш се часно поклонити, и удостојен његове благодати доћи ћеш од истока к мени, и са Господом настанићеш се у бесконачне векове[31], амин.

А пробавивши ту у Синају у миру свету четрдесетницу[32], свагда држећи стражу у дому душевном крепким умом бдијући и чувајући, истинити пастир, на крајевима земље бдијући за стадо отачаства свога[33], имајући отворено душевно око, свагда гледајући ка свевидећем, и Духом светим предвиде вечна блага и радујући се у нади својој, и свагда помишљајући:

— Шта и како и ради чега је ово моје течење од запада ка истинитом истоку, и шта је приобретење моје, Христос сведобри Господ, просвећење мени и мојем отачаству и спаситељ народу моме, који каже: „Тражите и наћи ћете, куцајте и отвориће вам се; јер сваки који моли добија, и који тражи налази, и ономе који куца отвориће се"[34].

Ради ове Господње заповести, имао је свагда у уму онај неуклоними дан који ће доћи, у који ће се и небесни цар наћи са славом, дајући наплату свакоме према делима. То унапред видећи мисаоним очима, прилежно се журио на предлежећи му подвиг, чувајући у уму своме заповест Господњу, речену пророком: „Положих чување устима мојима, када устане грешник на ме; онемех и смирих се и ућутах од добара[35]".

И увек чувајући уста своја и језик свој, да ни речју ни делом не отпадне од страшне заповести господње, и никада се не удостоји празне речи, но

је свагда имао пред душевним очима страшну реч, да ће одговарати страшноме[36] на страшном судишту његову, и по све часове бринуо се да се нађе без страха и бојазни.

И вршећи добре подвиге, живот светих отаца[37], увек је напредовао добрим делима истинитог монаштва, омрзнувши од младости живот овог варљивог света и изволи живети са Богом у једињењу, и постаде у Господу веома слободан од свију земаљских ствари, које ће брзо проћи у овом сујетном животу, и свагда прилежно настањујући се на путевима сведочанства Господњих, желећи небесних добара бесконачнога живота и непропадљиве награде, у коме је бесконачна радост.

XXX

О повратку Преосвећенога од Горе Синајске и о поласку његову ка западу

И ту служивши свету литургију у дому пресвете Богородице, и поклонивши своја колена, и помоливши се ка ономе који га је створио и ка пречистој његовој Матери, и тако се врати од свете Синајске Горе.

О повратку Преосвећенога од свете Синајске Горе и о доласку у Јерусалим. Дошавши у свети град Јерусалим, и светло поклонивши се животворећем гробу Господњем, и порадовавши се с богоносним патријархом Атанасијем и са свом братијом Лавре светога Саве, и све им исприча како га Господ сачува на том путу и поможе у свему добро. И ту препочину колико хтеде и учини све што требоваше његова светиња, примивши савет од патријарха, и време нашавши, и служивши свету литургију код живоносног гроба Господњег, прослави Оца небеснога. Помоли се пресветломе Васкрсењу Христову, и поклони се часном и животворећем гробу господњем и пречистоме распећу његову и свима светим местима, којима Господ наш Исус Христос вољна страдања пострада, и помоли се још за себе и за царствујуће и за цео свет Господње течевине, коју стече својом часном

крвљу, и поклонивши се свима часно и љубазно изљубивши и целовавши све свете цркве јерусалимске, обрадовавши часнога и богоносног друга свога патријарха Атанасија, и јеромонаха Николу, игумана велике Лавре светога Саве, са свом братијом Лавре, и сав клир свете екатоликије[1] цркве Васкрсења Господња, и са свима љубазно целовање учинивши, и жалосно растрзајући се, сузни растанак сатвори Свети са свима светим Јерусалимљанима. И од свију примивши благослов, и благословен од свију изиђе, обогативши даром светога Духа. И посред жалости обрете у себи весеље и превелику наду, усмотривши да доби савршење своје прозбе коју је испрва просио у Господа излазећи из своје земље[2].

О повратку Преосвећенога опет ка западу. И тако у Господу радујући се пође на пут, вођен светим Духом и провађан Господом врати се опет к западу. Дошавши у Андиохију и поклонивши се светој цркви, порадова се са патријархом андиохијским, и би часно примљен од њега[3]. И љубазно, корисно по душу беседовавши оба светилника Божја, и примивши духовно весеље и телесно утешење, и давши благослов светој цркви златом, и тога самога даровима одликова, што беше подобно његовој светињи, и онај одликова овога Преосвећенога превеликим светим даровима и добромирисним црквеним почастима и патријарашким ризама. И примивши од њега савет, изиђе. Поклонивши се светом гробу светога и чудног Симеона који је на Дивној Гори[4], и порадовавши се са братијом, и давши благослов светој цркви златом, изиђе.

И прошавши Јерменију и турску страну[5], и дошавши на Сиријско море, нађе лађу која иде у Анатолију[6]. И давши најамнину, пође у њој Господом крмањен. И Преосвећени паде у не малу болест од непокоја и труда многих путева, и ка томе придружи се и друга, морска болест. И када је Свети веома боловао, ученици његови веома жалосно скрбећи мољаху га говорећи:

— Господине, окуси од хране, да нас не оскрбиш овде посред црне пучине коначном скрбљу. Не сагледајући никако краја и удаљени од своје земље,

да ли ћемо бити разграбљени од ових људи друге народности, или опет да ли ћемо погинути од разбојника по туђим земљама, не знајући путеве? Чијим именом ћемо прећи туђе земље које нисмо видели, немајући са собом тебе, богоносног вођа? О владико свети, не остави нас, сирота чеда своја, но се помоли Господу својем, јер сведобри Господ тебе свагда слуша, да нас доведеш бар до некога пристаништа. Послушај нас, и окуси од овог што имамо. Јер сва добра божја су код нас због твојих светих молитава.

А Преосвећени им одговори:

— Од свега што имамо, мој ум не жели ништа од тога, осим свеже рибе, ако би Господ где послао.

А они опет приговорише му:

— Желећи молиш оно, што немамо где узети.

У том часу премилосрдни свехранитељ Господ, који се налази близу оних који скрбе, и који теши смерне, и који даје храну сваком телу[7], и који зна прозбе свију, и пречудни Господ који свагда чудесима прославља свога угодника, покоривши све земље и цареве који царују по земљи себи на работање, и овде премилостиви Господ сатвори изнад силе човечанске, заповеди самој морској пучини да послужи љубитељу своме, и од сред саме црне пучине, као људском руком избаци из мора превелику и пречудну рибу; и паде у лађу, где лежаше Преосвећени, и положи се на самога њега, као самом руком тога хранитеља.

И дозвавши ученике своје рече им:

— Ево, свехранитељ наш и Господ предложи нам нашу жељу; узмите, и начините од ње печене и варене понуде.

И учинише по његовој речи, и усправивши се Преосвећени јео је од те рибе, и ученици његови, и даде онима који су с њим, управљачима лађе његове. И једоше сви и наситише се од божанственога дара, а оно што је од ње остало, сачуваше до сутра.

А сада се догоди писање богооца Давида пред овим Светим, које написа о Израиљћанима рекавши: „Жељу им принесе, и не лишише се од жеља својих, они меса просише и изведе им препелице од мора и

насити их"[8]. И овај Преосвећени захтевши рибе, у том часу предложи му рибу живи Господ Бог Израиљев, који царује у векове и на векове, и који се још прославља у савету светих и који чини милост са изабраницима својима и који испуњује њихове прозбе. А Преосвећени прослави Оца небеснога који седи на висинама, и који погледа на смерне, и посећењем Божјим би излечен и добивши снагу о том пређе море, и пристаде у Анатолију.

И пође Анатолију, и по том Византију, и дође у Цариград. И прво дошавши поклони се пресветој добродетељници, пречистој Богородици Јевerготиси[9]. И отуда оде у средину града ка Светоме апостолу Андрији[10]. И ту остаде чинећи свете потребе са царским мајсторима[11]. И отуда се журио да иде у богохвално село и у свете обичне станове прве насладе Свете Горе, а тако се не изволи светоме Духу, и не случи му се да тамо оде, но му се предложи пут у земљу бугарску[12].

И отуда оде у град Несебар[13], и посла напред ка свату своме, благоверном цару Јовану Асену[14]; и посла му коње и слуге, на којима Свети подигавши се дође у град Трнов[15]. И прими га цар са великом чашћу и љубазно славље сатвори због њега благоверни цар Јован. А када је приспео пресветли празник Просвећења Господњег[16], и у навечерје светога Богојављења, служивши свету литургију, прослави Бога који га је прославио и просвети цара светим просвећењем крштења Господњег, и освети сав сабор његова народа.

XXXI

О преставлењу Преосвећенога[1]

И када је он од труда боловао, предаде му цар своје палате, које су за самога цара начињене ради топлоте, тако да има себи утешење, и предаде му слуге своје да му служе сваким довољством. А сам, давши му много злато, које требоваше због светих

потреба, и благословивши се са Преосвећеним, изиђе изван града у друге дворе ради лова.

После царева одласка додаде му се крепка болест. Богоумним расуђењем расписа све свете потребе црквене, сабране у светим крајевима јерусалимским[2]; и расписавши благослов свој деци својој и благословивши сва чеда своја и сроднике своје и богопредано му стадо народа и земљу свога отачства, и са светим благословом и са светим потребама одасла своје ученике пред собом раније, да их пренесу у земљу отачства свога, и расправи све, и баци на Господа печал своју.

И када је Преосвећени веома боловао, и када се спремао за одлазак[3], и узевши пример пророчанства од богооца Давида, са радошћу вапијаше:

— Када се даде његовим возљубљеним сан, гле наследства Господњег: синови су награда плода труднога[4]. По речи пророчкој о дану последњег суда: Када се отвореним очима, са анђелима који са страхом лете и са побожношћу служе, и апостолима који седе на престолима величествија својега, јави Христос онима који га љубе, изволницима својима, које изволи себи као достојне, почећу се радовати због дара отплате[5].

Тако и овај Преосвећени у овом последњем дану своме богомисленим разумом познаде последњи дан општега суда, у који ће бити наплата свакоме по броју добрих дела, од нелицемернога судије праведно награђивање; и то чекајући прилежно прозре Духом светим и разумеде прозив љубитеља свога, који много година и дана беше чекао, хотећи се преселити на пренебесна села, хотећи видети жељенога и постићи гоњенога, и са њиме бити у јединењу без конца у векове, амин.

О преставлењу Преосвећенога. Када је прошао дан суботни и када је приспела недељна ноћ, и када је озаравао дан недеље, и када су с вечера многи часови минули и када су се приближавали ка поноћи, заповеди Преосвећени ученицима својима рекавши:

— Чеда и братијо, почините макар и мало, пред вама лежи још веће потруђење.

Пошто је била распра у телу Преосвећенога, земаљска природа потеже ка својој матици земљи и веома отешча, а душевна природа ојача и прими силу и крепост и узвојева ка небесним, разумевши скори долазак Владике свога.

И Свети, свагда готов на молитву, и хотећи прославити празник по обичају пресветлога васкрсења[6], у поноћ чекајући долазак небеснога женика[7], још се прилежно обрати на молитву, вапијући свим умом и свима душевним чувствима пророчким гласом:

„Повиках у печали мојој ка Господу Богу мојем.

„Господе услушај молитву моју, и вапај мој нека дође ка теби; и не одврати лица твога од мене; у који дан будем тужио, приклони ка мени ухо твоје, и брзо ме услишај; јер ишчезоше дани моји као дим, и кости моје сметоше се веома.

„И малакса у мени дух мој, и срце моје смете се у мени.

„И остави ме сила моја.

„И подигох ка теби руке моје, и душа моја као безводна земља жели твога помиловања, и брзо ме услишај, Господе, сконча дух мој, и не одврати лица твога од мене.

„И избави ме од непријатеља мојих, Господе; ка теби прибегох, и дух твој добри водиће ме на земљу праву; ради твога имена, Господе, оживећеш ме по правди твојој; и изведи из печали душу моју, и милошћу твојом истреби непријатеље моје, и погуби све који досађују души мојој, јер сам ја слуга твој.

„Услишај ме правдом твојом и не уђи у суд са слугом твојим, јер се пред тобом неће оправдати ниједан живи.

„И изведи из тамнице душу моју, да се исповеда имену твоме“[8].

И тако се приближи концу живота.

И гле, сведобри Господ који је обећао да ће послушати оне који га призивају истином, и који се брзо налази близу оних који скрбе, и који каже својим истинитим устима: „Призови ме и услишаћу те[9]; призва ме, и ево дођох“, и рече: „Радуј се, слуго мој, љубитељу истине“.

Свети се огласи, и чу свети и слатки глас који говори:

— Добри слуго мој и верни[10], ево зове те Дух свети; дођи, усни и почини, да примиш моје награде обећане теби и свима који ме љубе, вечна блага, која око не виде, ни ухо не чу, ни на срце човеку не узиђоше[11], која ти спремах за твоје премноге трудове, којима си се трудио последујући мојим светим пророцима и апостолима и мученицима и свима преподобнима, испунивши разним својим подвизима све њихове чинове.

— Ради тога блажен си, и твоја успомена је пресветла с колена на колено; и ради тога ћеш се са љубављу додворити пренебесних станова, где сија пресветла светлост, а покојиште твоје ублажено[12] ти је и украшено различним красотама твојих трудова.

И свеобичним приласком у поноћ када је Господ прилазио ка слузи својем, и тако некаквим благим обичајем изиђе његова света душа, и не остави своје матице, но се прилепи Господу, вапијући давидски:

— Приону душа моја за тебе, и мене прими десница твоја[13].

И примише је добри анђели, и сам Господ је представи ка вечним радостима. И порадова се са Господом оном неизречном радошћу, по речи Господњој: „Радости његове неће нико узети од њега[14].“

И са анђелским ликовима и редовима апостола, са блаженим дусима у слави би вођена пред човекољубиво лице Творца свога. И због премногих трудова својих нађе га добра и милосрдна, и удостоји се видети превелику светлост, где су велики патријарси и оцеви отаца, Аврам и Исак и Јаков, и где зборови премудрих пророка, где блажени дуси апостолског броја, где без броја анђелске силе; са овима удостоји га сведржитељ Господ да се без конца радује у све векове, амин.

А ученици Просвећенога, скупивши свете мошти његове, са великом чашћу појући молбене песме за покој Светога. и обузети некаквим страхом, спремише га ка гробном провођењу.

И би јављено цару за успеније[15] Преосвећенога, да заповеда где да се сахране његове свете мошти. А цар, чувши за престављење Светога, прослави Бога који му је послао света мужа, да благослови њега и дом и град његов. И заповеди да дође патријарх са часним игуманима и са преподобним оцима, и да тако са великом чашћу сахране мошти Преосвећенога у рукотвореном му манастиру у Дому светих Четрдесет Мученика. И даде много злато да раздаду убогима за покој Преосвећенога.

И дошавши свети патријарх Јоаким[16] са епископима и са поповима и са ђаконима и са часним игуманима и са преподобним оцима, и тако са великом чашћу проводише Преосвећенога ка гробу, истинитом отачаству, појући богохвалне песме за покој Преосвећенога. И тако погребене бише његове свете мошти у Дому светих Четрдесет Мученика[17] при реци Јетри, у граду новом, а у месту званом Трнову, славећи за покој његов Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек[18].

XXXII

О преносу преосвећенога кир Саве[1]

После неколико година наложи Бог на срце благоверноме краљу Владиславу, који царује на престолу оца свога, да пренесе Преосвећенога у своје отачаство. И ранивши се светолепном љубављу Преосвећенога, и разгоревши се Духом светим, сабра велик клир свога светога отачаства, богогласне светитеље, часне игумане и богоносне изабране чрнце, и попове и ђаконе, и сав чин црквени, како је подобно и часно Преосвећеноме и истинитом поштоваоцу црквеноме, и првом законоположнику, и другом пророку, подобну боговидцу часном Мојсију. И тај сам богољубац[2], велики поштовалац светих цркава и љубитељ светих служитеља, богоносних чрнаца, и са изабраним слугама великога свога краљевства и са децом Преосвећенога[3], са великим сабором, сам са њима наоружавши се светим Духом, поче путовати од

запада ка истоку, не могући гледати свога истинитога пастира у туђој земљи.

И умние његове овце, Богом вођене, саме пођоше тражећи свога пастира, пресветлу Даницу, која је на истоку зашла под земљу, а која им је пре показала истинити живот, и који их је учинио причасницима незалазнога дана. И пођоше са радошћу веселим ногама, хотећи открити пресветло светило на истоку, богоразумну зраку која сија у срцу земље, сакривену свету ризницу многоценога бисера и од самога Господа уштеђену богољубној деци светога отачаства, од младости засађенога у дому Господњем, и који је, по речи пророчкој, као финик[4] процветао по лицу целе васељене, и као кедар у Ливану умножио чеда своја, који и под земљом опет неувело цвета, и који хоће собом показати превелику радост познату своме отачаству, и научити чеда своја превишњем страху Божјем, и христољубива њихова срца изменити на превелико богољубље, сам собом давши им сваке узоре у своме животу, и сада хотећи да им предложи богоносно тело своје, и да непропадљивом радошћу просвети њихове богољубиве душе, предлажући им се, по пророчанству Гедеоновом: „Као што ме видите, тако и ви сатворите[5], и последујте ми, да ми будете подобни."

И када су они дошли до града Трнова, пође господин наш богољубиви краљ Владислав ка тасту благоверном цару Калојовану Асену, и са љубављу и са великом чашћу прими га цар. И уистину као сина свога одликова га двема частима, с једне стране као великога краља и сапрестолника свога отачаства, а с друге стране као љубљенога му зета великога царства свога. И радосно славље сатвори због њега и због богоносних светитеља и због бољара његових који су с њим.

А овај христољубиви краљ Владислав приступивши к цару, молио је да Преосвећенога пренесе у своје отачаство. А цар чувши то, веома му беше тешко, и уместо љубави веома се ожалости, не хотећи отпустити Преосвећенога из свога града. А сви силни бољари царства његова, мали и велики, једно-

гласно повикаше ка цару да не отпусти Преосвећенога од њихова града. И била је велика распра и многа узбуна због овога, а овај богољубац краљ неослабно је стојао и много прилежно молио цара:

— О богољупче и оче мој, цару, прими прозбу моју, и дај ми преосвећенога господина и учитеља и просветитеља отачаства мојега, и не врати ме празна у отачаство моје, и не лиши ме добре наде и топлога заступника и брзога помоћника отачаства нашега, и не затвори своје љубазне утробе од чеда свога; дај ми да се наситим добромирисних моштију[6] мога преосвећенога господина, многољубимих срцу моме, који се у туђини сасвим одрекао странога света, који се по заповести Господњој од свега отуђио, и који се доброме Богу достојно присвојио.

И многоразличним скрбима скрбећи, помишљаше на који ће начин измолити од цара преосвећенога свога господина и оца отаца свега отачаства његова. И док је он ово мислио сву ноћ, мали покој доби.

И те ноћи цар виде страшно виђење због Преосвећенога, неки страшни лик, где му са великим прећењем заповеда да даде Преосвећенога ономе који моли, да иде у своје отачаство, као што је и раније источни цар Ласкар примио извешће о постављењу Преосвећенога[7]. Тај исти чудесни Бог који је свуда сав, и после смрти прослављајући онога који га љуби, и овоме цару прећењем запретивши, ослаби му вољу срца да пусти Преосвећенога да иде у своје отачаство, да се догоди пророчанство светога Симеона, угодника његова, који је рекао богоносноме сину своме преосвећеном кир Сави: „Оптећи ћеш истоке и западе, као и сунце, осијавши долине и брда, и испитавши све неиспитане путеве Владике свога, и од истока доћи ћеш к мени, носећи превелико извешће деци свога отачаства, и заједно ћемо се насладити оптега блаженства од љубитеља нашега Христа"[8].

Цар је био веома трепетан због страшног виђења, и рано призвавши свога зета краља Владислава, и мада бољари и грађани његови нису волели, заповеди му да узме Преосвећенога. И са радошћу изишавши од цара рече изабранима својима запо-

вест цареву. И тога часа отидоше у манастир светих Четрдесет Мученика, и сатворише молитву ка светима и над гробом Преосвећенога, и велики краљ богомисаоним разумом заповеди свему сабору да све брзо чине, једини да служе свету литургију за покој Преосвећенога, а други да поју надгробна пјенија за покој Преосвећенога, а други да спремају носила и поњаве, на којима ће бити положен Преосвећени. И тако се сви обузети великим страхом жураху на посао им.

И отворивши гроб Преосвећенога, нађоше га по истини света телом и духом[9], као што су га и пре у животу видели. И свељубазни син, богоносни Атанасије[10], подижући га са љубављу, и са топлим сузама пророчким гласом вапијаше:

— О Божија, о љубазна, о слаткога и преосвећенога гласа, богогласни Саво; истинито се обећа да ћеш са нама бивати до скончања века, боголепни Саво; а ми љубима чеда твоја, имајући те као државу и богомисаону наду, сада се радујемо. Јаој чуда, братијо, светлијег од свих чудеса, ужасног и испуњеног неисказанога дивљења. О, велика је Божја сила, и неисказана су његова чудеса, јер се не распаде ни гроб онога који љуби Бога и чини вољу његову, ни земља не могаде задржати но му још у животу његову и сама морска пучина послужи[11], а после смрти земља се не дотаче његова богоносна тела, но штавише као и добромирисни крин прорасте мирисима побожности онога који је из младости процветао, и, по речи пророчкој: „ни тело његово не виде трулежа"[12].

А богосветла чеда његова, ваистину нашавши велику ризницу, тога самога Преосвећенога, обукавши га у пресветле ризе, и обвивши часним поњавама, управише га на пут ка његову отачаству; а дрва, на којима беше лежао Преосвећени, и прах земаљски који је око њих, подобно томе Светоме часно сабраше са великим страхом. И као што они персијски волсви од Витлејема града пречисти образ Господњи насликан и његове пречисте Матере, пуни великога страха однеше тајно у своју земљу[13], истим начином и чеда овога Преосвећенога, обузети великим страхом

и са великом журбом утекоше тајно од града Трнова, не мислећи да ће однети толики дар од тога богољубивога цара.

А сам велики краљ Владислав оде на порадовање оца[14] свога благоверннога цара. А цар упита:

— Да, где је преосвећени кир Сава?

— За љубав, рече, великога ти царства пође у своје отачаство.

— Да, шта је, рече, и како с њим?

И све по реду исприча му како је милост Божја на његовим преподобнима и посећење на изабранима његовим. А цара, кад то чу, обузе превелика жалост, и силне бољаре његове.

И добивши већу смелост, ово пророчанство богооца Давидова велегласно вапијаше[15]:

— Проповедајте чудеса његова и хвалите се у име свето његово, нека се узвеселе срца оних који траже Господа: тражите Господа, и утврдите се, и тражите лица његова увек помињући чудеса његова, која сатвори[16] са онима који творе вољу његову. И опет исти светопевац. „Велики је Господ и хвалан веома, и величију његову нема краја, и чудеса твоја исповедиће и силу страшних твојих речи ће[17]". И други: „Велики си, Господе, и чудна су дела твоја[18]". И опет чудесни пророк: „Часна је пред Господом смрт његових светих[19]". И велико светило целе васељене, часни и највиши апостол Павле: „Бог који рече да из таме засија светлост, коју засија у нашим срцима, ка просвећењу славе разума његова у лицу Исуса Христа[20]". И опет као што богогласује велики јеванђелист Матеј о Господу нашем Исусу Христу рекавши: „Слепи прогледају и хроми ходе, прокажени се чисте и глуси слушају, мртви устају и ништи проповедају добру вест[21]."

И прекрасни Владика Христос у животу премного прослави преславним чудесима овога преосвећенога слугу свога који увек чини вољу његову, творећи га и после смрти подобним себи, и удивљујући га пречудним чудесима, по други пут од праха подигнувши га, и дотицајем Преосвећенога тела његова неизмерном силом и безбројном својом милошћу да-

рова слепима прогледање и хромима ход и глухима слух и болнима исцељење.

И сви грађани града тога удививши се чуду, разграбише земаљски прах гроба Преосвећенога, жалошћу јадикујући и говорећи:

— Зашто се обезумисмо отпустивши толики светилник од нашег града?

Благоверни краљ Владислав чувши то са журбом се растаде са царем, да се гнев не множи још више, а уз то да се утоли жалост царева. И благодаривши Бога отаца својих, са великом радошћу оде за Преосвећеним[22].

И када је он отуда[23] отишао, сви грађани удивише се због чудеса која Господ сатвори са Преосвећеним, и када се још више прочуло по целом граду, би велико стицање доброверног народа, и би доношење многих болесника, и многи слепи бише доведени, и сами људи, свакога од срца жалећи, узимаху земни прах од гроба Светога, и слепога по очима помазиваху, и у том часу их Господ просвећиваше молитвама Преосвећенога, и светло гледаше као и пре када беше здрав. Такође и болни само земним прахом помазани бивши, добивши здравље, враћаху се својој кући славећи Бога и угодника његова преосвећенога кир Саву.

Ту у манастиру светих Четрдесет Мученика беше неки брат чрнац, именом Неофит, који се никако није могао прострти ни право стати, но је по земљи пузио подупирући се дрвеним штакама. И када су дошли неки богољупци ту у манастир, и када су опили тога хромога, када се архимандрит ту пред црквом светих нешто замајао, а овај хроми уснуо у припрати[24] на гробу Преосвећенога, у појање петлова тргнувши се иза сна, ужасно скочи наједанпут и осети се здрав и хоћаше са страхом гледајући као у сну. Хтеде изићи ван, али нађе закључана врата, па вративши се у велику цркву клањајући се слављаше Бога који му је дао здравље.

А када је еклисијарх[25] у тај час дошао у свету цркву ради паљења кандила, угледа га где ходи посред цркве, и један од другога ужаснуше се. После многог часа рече еклисијарх:

— Јеси ли човек, брате, или привиђење?

А он рече:

— Неофит сам, брат твој.

— Да, реци ми, рече, како прав ходиш? Знам, на коленима си лежао од многих година.

А он рече:

— Сам Бог зна, оче свети, и прости ме, рече. Ову ноћ опих се код оних који су дошли, у папрати, и пошто се ви много замајасте, као у несвести уснух на гробу кир Савином, и не знам друго, но неки пресветли муж дође нада ме, и узевши ме за руку подиже ме, и трепетом бих обузет; али убрзо скочих и право стах, и сав здрав поставши, ево ходим, као што видиш.

А еклисијарх рече:

— Да, где су дрва на којима си пузио?

И отишавши са еклисијархом, нађе их на гробу кир Савином. И чудом удививши се, узевши поведе га ка архимандриту, и исприча му шта се догодило.

И архимандрит у том часу оде у цркву са свом братијом, и прославише Бога због чуда Преосвећенога, и отпојавши јутарња славословља посла архимандрит ка часном патријарху Јоакиму да сазна о том чуду. А патријарх чувши то, у тај час дође ка Светим Мученицима и са њим сабор велики, и без мала стече се сав град чувши то, да виде чудо и самога тога чрнца који се исцелио. И свети патријарх удививши се чуду, и у сав сабор прорече:

— Превелика чудеса, рече, овога Светога чињена од њега по целом свету, да су у прве дане, преславно би била прописана првим светим оцима[26]. Но и још је висока рука Господња, по његовој истинитој речи: „Ништа није покривено, што се неће открити, и не може се град сакрити стојећи на врху горе, и нико ужегавши светилник не поставља га под мерицу, но на свећник, да светли свима[27]". Да, уз то Владика, цар небесни, који га је просветио, удиви га још и многим чудесима, и, верујте ми, света братијо и чеда, просвећујући све, Господ хоће да просвети некоме умне и срдачне очи, и жели да буду написана чудеса овога преосвећенога мужа[28].

И по речи тога часнога патријарха тако се догоди, пошто је Господ волео да то буде[29]. А часни патријарх прослави Бога и Преосвећенога и врати се у своју патријаршију, и други сви грађани вратише се свако својој кући, славећи Бога због дивног чуда.

И потом гроб Преосвећенога сатвори друга многа чудеса, тако да су множине народа које су долазиле досадиле чрнцима, и савет начинивши заградише гроб Преосвећенога да га се нико не дотиче, рекавши:

— Да се не обрати к њему сав свет, и да проширењем његових чудеса не буде манастиру још већа досада.

А вратимо се ка истинитом чуду, ка самоме Преосвећеном, који иде са богољубазном децом својом од истока ка западу. Овај Преосвећени, из младости преузевши Павлово течење[30], и сад још више примивши богосветло откровење на истоку[31], и као неугасима свећа и богочасна глава другога Претече[32], израставши од бокова земље иде ка западу, хотећи божаственом љубављу преклонити часне главе и срца верне деце свога отачаства ка Оцу небесноме, друга богозарна источна звезда са великом радошћу води друге волхве[33], богољубну децу своју, у своје отачаство као велики дар рукама подржаван, и престо великога цара и покојиште светога Духа ношено од деце Преосвећенога, иде ка великом чудотворцу и чедољупцу, часном оцу Симеону, новом мироточцу, по његовој часној речи да заједно оба топла помоћника заступају своје отачаство.

И када се приближио ка земљи свога отачаства, а преосвећени отац наш богоносни велики сапрестолник тога Преосвећенога, богогласни архиепископ Арсеније са свеосвећеним епископима и са часним игуманима, и са свом децом црквеном, и као што јерусалимска чеда изиђоше у сусрет Христу са гранчицама и гранама, вапијући и говорећи: „Благословен који греде у име Господње, цар Израиљев"[34], и чеда овога Преосвећенога сретоше га са богохвалним песмама место масличних грана, узашиљући различне гласове ка вишњему за покој Преосвећенога, и раширивши љубавна срца раније запојена боголепним његовим учењем и услађена богоговорним језиком његовим, течаху

на сусрет издавна жељеноме, богосветлој зраци која иде од истинитог сунца, и славују богогласног јеванђелског учења, који им је бодрим умом и неуснулим очима испрва објавио божаствену радост неизречене благодати.

И светло дочекавши га, слатко и љубазно дотаче се преосвећени ка Преосвећеноме, са љубављу целова богосветлога учитеља свога, богогласну свиралу, другога Павла, који је оптекао истоке и западе, и који је богомисаоним духовним крилима облетео крајеве целе васељене, и у пренебесној обитељи добио покој, и који опет сада греде ка западу, своме отачаству, хотећи донети пресветлу радост и сабрати га на сабор празничне љубави своје. И сва чеда његова са страхом и вером целовавши Преосвећенога и појући богохвалне песме за његов покој, часно га преведоше у велику Лавру вазнесења Спасова, у место звано Милешеву, у рукотворени манастир тога самога богољупца и светољупца, великога краља Владислава[35].

И сва чеда отачаства Преосвећенога сакупивши се са свих страна љубазно целоваху свога светилника, и светло ликујући сатворише велики празник томе Преосвећеноме. И тако појући надгробна пјенија, у часном гробу, који му беше спремио тај богољубни краљ Владислав, у тај га гроб положише часно[36], славећи Оца и Сина и светога Духа.

И после не многа времена објави се једноме од свете деце своје:

— Као што не хтедох више живети у гробу, откада се то изволи Господу те ме израсте из срца земаљскога, и сада ми заповеди да за вашу побожност лежим посред цркве, на виђење свима.

И опет откривши гроб Преосвећенога, учинише по речи његовој, и у дрвеном ковчегу положише га посред свете и велике цркве, и досада као сунце сија, мирисима побожности пунећи срца свих верних, који славе Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек и у векове векова, амин[37].

* * *

У име Оца и Сина и светога Духа.

У лето 6751[1], за царства благоверног цара кир Калојована грчкога, који царује источним земљама и западним, и за нашега господина, унука светога Симеона, и првовенчаног краља кир Стефана, најмлађега сина његова међу свом браћом, а превисокога и превеликога краља Стефана Уроша[2], који у своме отачаству самодржавно царствује свим српским земљама и поморским, и док овог преосвећенога кир Саве престо придржава богоносни отац наш, други архиепископ преосвећени Арсеније, и при блаженом и преподобном оцу светогорском проти кир Теодору, у дане тих светих мужева некоме чрнцу који живи у Светој Гори, тога преосвећенога кир Саве последњем ученику, грешном јеромонаху Доментијану, Бог предложи да разуме живот овога преосвећенога кир Саве.

И заповешћу Божјом и светога Духа учен, и молитвом преосвећенога кир Саве вођен, он га написа у самој Светој Гори, у месту званом Кареје, а у сихастирији тога самога преосвећенога кир Саве, у којој је црква светога Саве Јерусалимског[3].

А Господом нашим Исусом Христом и молитвама тога преосвећенога кир Саве, због благе вере и због љубави велике коју имађаше[4] ка преосвећеном свом господину кир Сави благоверни господин наш Стефан краљ Урош, тога ради посла му Бог пресавршену молитву његову, и харизма му би та књига[5].

А Господу Богу нашем Исусу Христу слава и част и безначалије у бесконачне векове, амин[6].

Живот Светога Симеона

Живот и подвизи преподобнога и светога међу светима оца нашега Симеона, бившега Немање првога, обновитеља српскога отачаства, новога мироточца и великога чудотворца

Благослови оче!

I

Помишљам на ово велико и пресвето дело, и дивим се, и у недоумици сам, откуда ћу прво почети говорити. Зар није од почетка свима нама отвори извор божаствене благодати од пресвете и животворећe Тројице? Њој се молим и од ње разума просим, јер од ње сваки савршен дар силази одозго[2].

Тај исти дар светога Духа нека и нама отвори разумна уста, и, испунивши нас благодаћу, нека нама који јављамо добру вест даде глас својом великом силом, и нека нам даде реч на отварање устима нашима, и добар разум, утврђен благодаћу неподвижнога камена, Христа истинитога Бога нашега, да бих и ја недостојни слуга свете Тројице могао говорити, јер је дошла тајна, силазење светога Духа[3].

Чуј небо, и слушај земљо[4], и удивите се анђелски чинови, и саберите се заједно родови људски, и увеличите Бога са мном, и узвисимо његово име заједно. Но ако се заједно сакупимо и небески анђели и човечји родови, ни тада још нећемо достојно моћи прославити га због неисказане милости, коју испрва учини са човечјим родом од првога Адама и до Ноја и Аврама, Исака и Јакова[5] пре закона, и са законом прослави на Гори Синајској, великога и богомудрога Мојсија[6], првога даваоца закона, закон предавши њему и своме изабраном народу првоме Израиљу[7], и поклонивши им закон, даде и двадесет пророка, лепо Осијине, и друга четири велика, лепу Исаијину и осталих седамдесет[8], да служе светом законоположењу.

И после закона дође најсавршенија благодат, Христос истинити Бог наш, родивши се телом од пречисте и приснодјеве Богородице, и у свему уподоби се људима осим греха. И поживе на земљи са нама, чинећи људско као човек и божанско извршујући као Бог,

Месеца фебруара 13. дан.[1]

Живот и подвизи преподобнога и светога међу светима оца нашега Симеона, бившега Немање првога, обновитеља српскога отачаства, новога мироточца и великога чудотворца

Благослови оче!

I

Помишљам на ово велико и преславно дело, и дивим се, и у недоумици сам, откуда ћу прво почети говорити. Зар није од почетка свима нама општи извор божаствене благодети од пресвете и животвореће Тројице? Њој се молим и од ње разума просим, јер од ње сваки савршен дар силази одозго[2]. Тај исти дар светога Духа нека и нама отвори разумна уста, и, испунивши нас благодаћу, нека нама који јављамо добру вест даде глас својом великом силом, и нека нам даде реч на отварање устима нашима, и добар разум, утврђен благодаћу високоуганога камена, Христа истинитога Бога нашега, да бих и ја недостојни слуга свете Тројице могао говорити, јер је довољна тајна, смотрење светога Духа[3].

Чуј небо, и слушај земљо[4], и удивите се анђелски чинови, и саберите се заједно родови људски, и увеличите Бога са мном, и узнећемо његово име заједно. Но ако се заједно сакупимо и небески анђели и човечји родови, ни тада још нећемо достојно моћи прославити га због неисказане милости, коју испрва учини са човечјим родом од првога Адама и до Ноја и Аврама, Исака и Јакова[5] пре закона, и са законом прослави на Гори Синајској, великога и богомудрога Мојсија[6], првога даваоца закона, закон предавши њему и своме изабраном народу првоме Израиљу[7], и поклонивши им закон, даде и дванаест древних пророка, деце Осијине, и друга четири велика, децу Исаијину и осталих седамдесет[8], да служе светом законоположењу.

И после закона дође најсавршенија благодат, Христос истинити Бог наш, родивши се телом од пречисте и приснодјеве Богородице, и у свему уподоби се људима осим греха. И поживе на земљи са нама, чинећи људско као човек и божанско извршујући као Бог,

први закон испуњујући, и јави пресавршену благодат, и положи свето јеванђеље, и пристави дванаест врховних апостола и четири велика јеванђелиста, и јави других седамдесет[9], да служе новој јеванђелској благодати, као што пише велики јеванђелист Јован: „Јер закон би дан преко Мојсија, а благодат и истина постаде кроз Исуса Христа"[10].

У тој благодати јавише се многи који Бога љубе, безброј мученика, и небројени светитељи, и множина преподобних и богоносних отаца[11]. Међу којима се у последње наше родове јави и овај свети и преподобни и богоносни отац наш, просветивши се истом божанском благодаћу и Богом би изабран, као што пише светопевац Давид: „И сабраће му преподобне његове, који завештавају његов завет о жртвама његовим"[12]. Јер и пре другога свога доласка и у овом веку избира своје преподобне, којима и овај свети отац постаде сличан, млад заволе да служи Богу преподобијем и правдом пред њиме у све дане живота свога.

И ко се може, дакле, достојно чудити недомислимому разуму и неисказаној доброти и неизмерном промислу човекољубивога Бога нашега и благодатному сабору његову?

Као што пре међу Јудејима прозре да ће се од њих родити пресвета Госпођа Богородица, и да ће се опет од ње он сам телом родити, и знађаше апостолско доброчашће, и унапред виде све чинове јудејске, како безбројни исповедаху име његово и вероваху у њега, а о тима свима сведочи апостол Павле. Када узиђе у Јерусалим рекоше му апостоли говорећи: „Видиш ли, брате, колике су небројене множине Јудеја који су поверовали у Господа нашега Исуса Христа?[13]" И те све који су поверовали унапред виде. А поштеде[14] и оне који нису поверовали, не зато што њих воли, но ради оних који су се имали од њих родити.

Тако и овај преподобни отац наш, велики од великих, и славни од славних, и красни цвет од доброга корена, изиђе из бедара оних који су господовали српском земљом, међу свом својом браћом по рођењу најмањи, но Божјом благодаћу највиши ,као што и богоотац Давид пише о себи: „најмањи бејах међу

мојом браћом, и најмлађи у дому оца мојега, и браћа моја су добра и велика, али не благоволи Бог у њих"[15].

Тако Господ прозре и овога преподобнога оца нашега да ће на њему бити његова благодат, и да ће се благочастиви од њега родити, и да ће се као нови Израиљ[16] јавити семе његово, и да ће се они на крају просветити превеликом благодаћу. Јер Давид каже у песмама: „Блажени су које изабра Господ и узе их, и успомена њихова је из рода у род, и семе њихово биће силно на земљи, и род правих благословиће се и семе њихово исправиће се на векове".[17]

II

А када[1] је овај изабраник Божји узрастао у дому родитеља својих у свакој доброј вери и чистоти, његови родитељи поштоваху његову старију браћу већом чашћу, али овога најмањега више љубљаху срдачном љубављу, ваистину као људи, не знајући Божје тајне која ће се догодити на њему, да ће он цревати земаљским и да ће се у небесним настанити са анђелима.

Када је доспео до младићког реда, сјединише га ка законитом браку и би му дан део његова отачаства, источна земља[2], и живљаше на истоку као и пресветла Даница идући пред светлошћу, очекујући великога просвећења својему отачаству. И живљаше на истоку гледајући ка Вишњему, ка истоку истока, који је узишао на небесно небо на истоку, чекајући сунце, великога свога љубитеља Христа, који ће га просветити[3] незалазном светлошћу, зраком трисијанога божаства, коме се од младости сав привржe, давидски вапијући:

„Приону за тебе душа моја, и узе ме десница твоја, и ти си онај који спремаш моје наследство, и Господ, и узавзах ка теби, Господе, и рекох: Ти си уздање моје и део мој оних који живе на земљи, и део мој си ти, Господе, и рекох: да сачувам закон твој; и помолих се лицу твојему свим срцем мојим; смилуј се на мене по твојој речи; и помислих твоје

путеве, и обратих ноге моје на сведочанства твоја, спремих се и не сметох се да сачувам твоје заповести[4]".

Када је овај Божји причестник живео на истоку, источни цар цариградски даде му део од источне земље, од свога царства[5], говорећи:

— Ово нека је твоје и твојих чеда и њиховог порода.

Све се ово догоди чудним и великим Божјим промислом[6], пошто Бог не насади раја на западу ни на северу ни на југу, но на истоку, где усели свога прворствореног човека.

Ради тога и овоме Божјем човеку би дан део од истока, и источни цар, давши му део на источне стране учини му предслику, да ће бити рајски усељитељ и житељ вишњега Јерусалима[7].

И Бог положи његов део на истоку опет ради другога, да и деца његова на истоку приме пресавршену благодат[8], што и сама истина дошавши на земљу собом изрази, да буду савршени служитељи нове благодати његове, као што нас учи Павле велики апостол и учитељ васељене, говорећи: „Одбацивши стари квасац, примићете ново тесто од три мере"[9].

Старо законоположење, а ново Христово јеванђеље; стари Жидови, а нови народи, расточена деца Божја, које доласком и часним својим распећем Христос сабра у једну свету саборну и апостолску своју цркву[10], о којој велики пророк Самуило говори: „Да, нероткиња језичничка роди седморо, а жидовска многодетна изнеможе"[11]. Јер језичничке цркве синови родише се вером и водом и духом[12], којој и овај преподобни отац наш изволи служити преподобијем и правдом све дане живота свога.

И на истоку би му дан део његов кроз Господа. Јер, када Бог створи велико светило сунце[13], и постави га на истоку да просвети дан, и дошавши на запад, и зашавши под земљу, и обишавши северну страну, и опет дошавши на исток, разагнаће светлошћу својом тамни мрак земаљских стена и поднебеснога ваздуха, и осветлиће горе и брежуљке и долине, а потом целу васељену.

Ради тога Господ постави овога преподобнога оца нашега прво на истоку, и показа га светлијега од сунца, да светли не само горе и брда и долине и целу земљу, но шта више да и све своје отачаство, створено по слици Божјој и болесно незнањем истинитога живота, просвети божаственом му благодаћу, и разагна мрачну таму браће своје и разори безаконе њихове савете, и расточи горде мисли срдаца њихових[14].

Пошто његова старија браћа савећаше зли савет, злом ревношћу тражили су да озлобе преподобнога, јер по речима оца Давида грешни гледа на праведника и тражи да га умртви, али га Господ више неће оставити у рукама његовим[15]. А овај Свети баци на Господа своју жалост[16], и вапијаше к њему:

„Боже, пази у помоћ моју, Господе, пожури се мени у помоћ и да се постиде и посраме заједно они који траже душу моју, и порази све безаконике који узалуд воде непријатељство против мене, и зубе сатри грешницима, и спаси ме, слугу твога, Боже мој, који се у тебе узда. И Боже, законопреступници устадоше на мене, и сабор моћних тражаше душу моју. А ти си, Господе, милосрдан и премилостив, погледај на ме и смилуј се на мене, и дај моћ чеду твојему, и спаси сина слушкиње твоје, и видеће они који ме мрзе, и постидеће се, јер ми ти, Господе, поможе и утешио си ме"[17].

И живећи на истоку у своме дѐлу, поче зидати манастир у име пресвете Богородице. И извољењем Божјим и поспешењем светога Духа и помоћу пресвете Богородице, и бодрим подвигом преподобнога и пресветлим његовим разумом почевши у Господу Богу, би свршен манастир пресвете Богородице. И снабде га довољно сваким божаственим потребама и свештеним сасудима на похвалу пресвете Богородице[18], и предаде га на покој и на спасење чрнцима,

И док се још на истоку бавио бодри подвижник и топли љубитељ љубави Христове, непрестано се трудио како ће угодити Господу Богу и светима његовим, и опет у том своме делу поче зидати други манастир у име светога међу светима, великога архијереја Николе[19]. И силом Божјом и светога Духа, и

брзом помоћу брзога помоћника, и топлом љубављу преподобнога би саздана црква, и пред црквом кула која се подизала у небесну висину.

А старија браћа његова чувши, убојаше се безумни од страха, где не беше страха, јер Господ у роду праведника[20] помаже своме праведнику на спасење света и томе самоме на освећење. Браћа његова сабравши се дођоше тамо, да озлобе Светога обузети злом ревношћу и пламеним гневом, савећавши савет да разоре дело преподобнога, говорећи:

— Зашто чиниш такова, што не треба чинити? То ниси савећао с нама, и чиниш више од нас.

А Свети са кротошћу и благим осмехом на лицу одговори им:

— Браћо моја љубима, знам, синови смо једнога оца и једне матере. Нека вам не буде у гнев ово моје дело, које у Господу почевши и доврших на моме дȇлу. А чије срце од вас воли да дела, делајте на вашим дȇловима. А што ја учиних, било зло или добро, нека буде у мој део. Јер Господ је који зида Јерусалим, да у једно скупи расејаног Израиља[21].

И досадише му злобом својом, но Господ беше са праведником и не даде им да га озлобе, а испунише пророчку реч, коју рече: „Грешни угледа праведника, зашкргута на њ зубима својима, а Господ ће му се посмејати, јер унапред види када ће доћи дан његов[22]".

И тако гневом дишући на праведника, будући безделни, вратише се својој кући.

А Свети подигавши своје преподобне руке ка Вишњему, вапијаше:

„Помоћ је моја од Господа, који је створио небо и земљу, и Господе избави душу моју од уста неправедних и неправедна и варљива језика; и види, Господе, насиље оних који војују на раба твојега; и не обличи ме јарошћу твојом, нити ме покажи гневом твојим; и види непријатеље моје, како се умножише и неправедном мржњом омрзнуше ме[23].

„И види, Господе, како се непријатељи твоји узшумеше, и они који те мрзе уздигоше главе своје, и на слугу твојега спремише лукавства вољно, и савећаше против светих твојих, рекавши: ‚Ходите да га истребимо са земље, и неће се више поменути име њихово'[24].

„Но ти си, Господе, заступник мој, и слава моја, који узносиш главу моју, и у твоме благослову узнеће се рог мој као рог једнорога, а старост моја уљем помазати"[25].

И тако добро у Господу подвизавајући се, Божјом помоћу и заступством светога сврши храм светога, и установи у њему правило чрначко на службу Господу и на похвалу светоме архијереју Николи и самоме томе оцу нашему[26].

И тако је он пребивао у благодарењу Бога и у светим молитвама је добро успевао према светоме, а за злобу своје браће није марио, но је сву своју печал положио на Господа, као што пише Давид: „Баци на Господа жалост своју, и он ће те прехранити, и неће на векове дати да се праведник смете"[27].

III

И док је он још живео на истоку, а браћа његова разгоревши се безумљем својим, савећаше гори савет против њега, као што то каже велики пророк Исаија: „Тешко души њиховој"[1]. Јер савећаше зли савет, говорећи:

— Свежимо праведника, јер нам је неугодан, и уништимо са земље његову успомену, јер није у јединству са нама[2].

И савећавши са најстаријим братом својим, који је тада владао српском земљом, сазваше неки велики савет, тако да се није могао од њих уклонити. И место дужне љубави, као што пише Свето Писмо: „Шта је добро и шта је красно, него када браћа живе заједно"[3], и место љубави, ухватише га и свезаше га, и положише му на руке и ноге железне окове, и са њима његове изабране слуге, као што каже пророк Давид у своме спису: „Свезати њихове цареве путом и њихове славне железним оковима"[4].

И као што каже велики пророк Исаија: „Од безаконика мога народа би праведник поведен на смрт." Али Дух свети који говори у Исаији, рече: „Даћу зле за погреб његов и богате за смрт његову, јер не учини безакоње, нити се нађе варка у његову језику. И Господ хоће да руком својом одузме бол од

његове душе и да му јави свој савет и да оправда праведника који му добро служи, и он ће, рече, наследити многе и разделиће корист моћних“[5].

А она безакона браћа његова не убојавши се Бога и не постидевши се од његових светитеља, бацише правдивога у камену пећину, као што у старини браћа бацише прекраснога Јосифа у јаму[6], завидећи злом завишћу његовим добрим делима, и продадоше га Исмаиљћанима. И од Сихема би Јосиф од Исмаиљћана одведен у Египат[7], а овај преподобни отац наш би одведен од источне земље у љуту тамницу, у пећину на западу. Јосиф у Египту ради правде би бачен у тамницу од свога господина Петефрија, а овај Свети због своје свете и божаствене врлине попуштањем Божјим од своје браће би бачен у тамницу од камена; мислили су да ће сасвим погубити благочастивога.

Али Господ, који царује у векове и на векове, који је у Јосифу био продан у Египат, не даде му да се пороби египатским страдањима; он који је свуда сав, и овде у светом оцу нашем би уведен у камену пећину, као што сведочи велики апостол Павле говорећи, да је у истом Господу нашем Исусу Христу он био свезан и ослобљен са сужњима и у тамници.

И тих светих списа не сетише се немилостиви, нити су помишљали на великога бриговођу и промисленика и доброга Владику Христа, који је спасење свима, како сатре врата од меди и сломи железне полуге[8], раздреши оне који су доле ниско у најдоњим[9] били оковани и свезани, и изведе свесилним божаством својим, као што поје у песмама велики богоотац Давид: „Многе су скрби праведника, и из свију избавиће их Господ“[10].

Када је Јосиф седео у тамници, мољаше старешину медарска:[11] „Сети ме се, када ти добро буде у цара Фараона, јер не учиних никаква зла, неправдом бих бачен у тамницу“[12]. А овај преподобни отац наш свезаних руку и ногу сеђаше у каменој пећини, не мољаше помоћи од човека, но говораше ономе који седи на херувиму и који бездне прозире и на смирене погледа:

„Када повиках ка Господу у невољама, услиша ме; и ужа грешника свезаше ме, али не заборавих закона твојега; и Господе, пошаљи руку твоју с висине, избави ме и узми ме из руку туђинских синова, чија уста говорише сујету, и десница њихова је десница неправедна; и ти који си избавио Давида слугу свога од оружја љутога, раздреши моје греховне узе, јер можеш што хоћеш; и изведи из тамнице душу моју, да исповедим име твоје“[13].

И ка пречистој и преблагословеној Владичици нашој Богородици и приснодјеви Марији и ка великоме архијереју и чудотворцу Николи говораше:

„Молим вас, обоје заједно, и обећавам се за живота, Дјево Мати која си Бога родила, и свети Никола, обоје стојећи код престола, подигавши руке за моју скрб, умолите милостивога Бога.“

И ка светоме Николи:

„Који си негда саслушао три војника која су се молила са плачем у молитви, и мене услишај убрзо; блажени Никола и Богородице, услишајте ме који са сузама вичем.“

И ка светоме великоме Христову трпцу страдања Георгију:

„Свети и велики угодниче Христов Георгије, буди милосрдан мени страсном и бедном, похитај за мене ка своме Владици Христу, који је обећао теби да ће ти дати што просиш, и твојим молитвама избави ме из ове муке и од уза које ме држе, и да послужим твоме светоме заступству све дане живота мојега, чак до последњег издисања мога, на који начин буде угодно твоме светоме угођењу, милошћу и милосрђем Христа, који те је прославио у целоме свету, овде и на бесконачне векове, амин.“

И као што пише велики Лука јеванђелист у Делима апостолским: „Некада пружи цар Ирод руке да озлоби неке људе од цркве, а уби мачем Јакова брата Јованова, и виде како је било угодно Јудејима, и настави да ухвати Петра; а тада беху дани пресних хлебова, и ухвативши га баци га у тамницу, давши да га чувају четири војника четири дана, хотећи га после Пасхе извести ка народу“[14].

Петра чуваху четворица четири дана, а преподобнога оца нашега светога међу светима чуваху безбројни у каменој пећини и многи од многих.

А Лука јеванђелист каже: „Када је Петар био у тамници, црква се непрестано молила Богу за Петра. А када је Ирод хтео извести га на казну, те ноћи спаваше Петар између два војника свезан са два железна ужета, а стражари пред вратима тамнице чуваху, и гле анђео Господњи приђе, и светлост засија у тамници, и такнувши Петра у ребра, пробуди га говорећи: ‚Устани брзо!' И спадоше му железна ужа са руку и ногу његових, и анђео рече к њему: ‚Опаши се и подвежи сандале своје.' И учини тако. И рече му: ‚Обуци се у своју хаљину, и пођи за мном.' И пошавши иђаше за њим, и не знађаше да је истина што чини анђео, но мишљаше да је виђење у сну"[15].

И чудесни Бог који се прославља својим чудесима у светлости светитеља својих, неразрешне снове наложи на срце Фараоново, и не нађе се међу његовим врачарима који би разјаснио његов сан. И слуга медарски спомену Јосифа, и би изведен из тамнице од египатског цара, и светим Духом разрешивши снове, и у тај час би постављен да царује над свом египатском земљом.

А Петра у Јерусалиму, због молитве која је узношена од цркве, по заповести Божјој анђео Господњи изведе из тамнице.

И Господ Бог који је од почетка деловао са оцима нашим дивна и неисказана чудеса, и сад са преподобним оцем нашим у последње године у нашем роду створи велика чудеса, молитвама пресвете Богородице и светога архијереја Николе и светога великога међу онима који су претрпели страдања мученика Георгија, сам Господ крепком руком и високом мишицом[16] изведе га из камене пећине, и од Господа био је разрешен од тих уза, и подигавши своје свете руке на небеску висину, благодари вишњега добротвора својега, говорећи:

„Бих гурнут са висине, и преклоних се да паднем, и Господ ме подухвати; и милост твоја, Господе, поможе ми, и после умножења болова мојих у срцу моједу, твоје утехе увеселише душу моју"[17].

Онамо у Египту Јосиф изишавши из тамнице царева до живота својега; и тамо Петар у Јерусалиму за Господа својега носивши железно уже прими власт да везује и дреши кривице људских сагрешењâ; и овде свети међу светима отац наш не само да се ослободи од тамнице, но и би узведен од Господа на велики престо отачаства свога, као што раније рече Дух свети кроз Давида о Јосифу, „да научи кнезове његове као и сам себе, и да умудри његове старешине"[18].

Онамо уђе Израиљ у Египат[19]; и овде силом Божјом и молитвом пречисте његове Матере, и превеликим смирењем преподобнога оца нашега у благовољењу своме уздиже рог отаца наших, и опет прими истоке своје, на којима Бог испрва прослави њега, и све западе и север и југ, и сву земљу отачаства свога по речи Господњој: „Камен, који зидари учинише невредним, овај постаде као глава угла, од Господа ово би и дивно је у очима свију живих на земљи"[20]. И према светој речи коју је рекао Давид: „Положићу на море руку његову, и на реке десницу његову, и тај ће ми узазвати: Отац мој си ти, и ја ћу га положити првенцем и високим над свима царевима земаљским"[21].

Јер и по истини и по светом писању овај свети отац наш постаде првенац у последњем нашем роду: јер Адам у првим родовима постаде првенац; и после њега праведни Ноје, други обновитељ овога света, сачувавши заповест Божју и угодивши Господу, у своме роду постаде првенац; и после њега велики Аврам, названи друг Божји; потом Исак и Јаков, који је од Бога био прозван Израиљ, и велики Јов праведни[22], коме сам Господ засведочи да му нема слична на земљи; и сви они постадоше првенци у својим родовима, пошто прво вероваше ка Господу Богу свију. А после свију ових нови Адам, Христос истинити Бог наш телом се приближи к нама, и телом пострадавши прикивање на крст и смрт поднесе, и згазивши ад и ослободивши сужње и првенац из мртвих постаде[23], и отац вечноме животу, као што каже Дух свети кроз апостола Павла о првенцима вишњега Јерусалима пресветлу похвалу приносећи им, рекавши:[24] „и о првенцима твојима, Јерусалиме".

А овај преподобни отац наш у истину прво поверова ка Господу Богу свију, и добри пут показа деци својој и целоме отачаству својему, и у истину постаде првенац вишњега Јерусалима, сличан оним светима напред реченим; и свети преподобни отац наш радосно иде ка Господу, водећи децу своју са собом, због многих светих архијереја и светитеља, преподобних и праведних, и настаниће се, са Господом, са свом децом својом у бесконачне векове, амин.

Вратимо се на предње, ка безаконим саветницима који неправду помислише у срцу своме и сами себи јаму ископаше, безумним саветом својим сами упадоше у јаму коју начинише, и обрати се бол њихов на врх, као што пише Давид, Духом светим: „Низложи их, када се разгордише, и тако запустеше и скончаше због свога безакоња[25]. И видех нечастивога где се преузноси и виси као кедри ливански, и прођох, и гле не беше га, тражих, и не нађе се место његово[26]. И преступници закона биће заједно истребљени, и остаци нечастивих биће истребљени, а спасење праведницима од Господа"[27].

Јер сам Господ познаје оне који су његови, и зна благоверне да избави од смрти. Ради тога низложи силне са престола, и узнесе смирене, и гладне испуни добрима, и оне који се богате отпусти празне[28] по пророштву великога и часнога пророка Захарије, као што рече испунивши се Духом светим: „Благословен Господ Бог Израиљев, јер посети и учини избављење народу своме, и подиже рог спасења нашега у дому Давида слуге свога"[29]. И као што поје великоизабрани боговидац Мојсије: „Тада се пожурише владари едомски и кнезови моавитски, и обузе их трепет од те болезни, и од страха растопише се сви који живе у Ханану"[30].

Они тамо у Ханану, а ови такође овде у српској земљи савећаше зли савет против праведнога оца нашега.

И по речима великога и часнога пророка Авакума: „Сасекао си у ужасу главе силних и сатрешће се у њему, и разврћи ће узде своје, као што убоги једе тајно"[31]. И погибе помен њихов са шумом, а онај који чини правду, са Господом остаје на векове,

пошто Господ разара савете нечастивих. А спомен праведника са похвалом[32], јер Господ воли једнога праведника више него све грешнике света.

И Господ посла с висина своју помоћ и заједно се побори са слугом својим, и расточи непријатеље оца нашега по туђим странама, као раније браћу њихову Жидове, који безакони савет савећаше против Господа, нашег Исуса Христа, као што каже јеванђелист Лука: „Зле ће, рече, зло погубити, и виноград ће предати другим радницима, који ће му дати плодове у своја времена"[33].

А овај свети преподобни отац наш, разумевши велику Божју помоћ и светога међу светима великога и брзога у бедама помоћника светога Георгија, и нимало не каснивши, са великим успехом поче зидати манастир светога и славнога великомученика Христова угодника Георгија[34], и са журбом и са љубављу, после не дугог времена, но убрзо свршивши манастир светога, украси га довољно сваким светим потребама и свима свештеним сасудима, и установи у њему правило чрначко, да служе Господу преподобијем и правдом на похвалу светоме и на освећење њему и на спасење монасима.

А они зломислени разасути, један део њихов[35] сабравши се у царству грчке земље, надајући се добити помоћ од грчкога царства, журили су се да закољу светога и да разоре његову свету успомену. Но сведобри Бог који је живео у њему, гневом својим смете их, и не даде им озлобити свога преподобнога. А они надајући се на своју силу, сабраше множину народа: Грке, Фруге, Турке и многу силу других народа, и тако журећи се са многом силом, уђоше у земљу Светога до места званога Пантина[36].

А свети чувши, подиже своје преподобне руке ка Вишњему, и у обичној молитви из дубине срца ка Владици своме давидски вапијаше: „На теби се утврдих од утробе, и из утробе матере моје ти си мој покровитељ. Сви народи опколише ме, и именом Господњим противљах се њима; обишавши опколише ме као пчеле сат, и разгореше се као огањ у трњу, и именом Господњим противљах се њима, и нећу се убојати од десетина тисућа који ме около нападају, пошто је

помоћ моја од Господа који је створио небо и земљу. И сада ме покри руком твојом и нека дође на мене милост твоја, Господе, и погледај да би ме заступио и избавио од оружја душу моју. И суди, Господе, онима који ми чине неправду, и бори се против оних који се боре са мном; и ради непријатеља мојих исправи пред тобом пут мој"[37].

И тако добивши силу у Христу и крепост божаствене благодати дане му од Бога, и крсним знамењем наоружавши се, не обазираше се на множине народа и безбројне коњанике који иду на њега, но одмераваше у богољубивој души својој неизмерну милост Божју, и напред идући давидски вапијаше:

„Гледах Господа преда мном непрестано, као да ми је с десне стране, да се не посрнем[38].

И пошто се тако приближио ка граду званом Звечану, у коме беше црква великога мученика Георгија, изабра неколико од свештеника, и посла их да се помоле ка светоме, рекавши: „Да ми дође у помоћ", и да се бори са њиме против њихових непријатеља.

А послани свештеници по заповести свога господина учинише свеноћно стојање и јутарњу службу, и по том свету и божаствену литургију. А када су се после молитве мало преклонили од труда, једноме од свештеника јави се брзи у помоћима и крепки у биткама велики мученик Христов Георгије, дође јашући у војничком облику; и ужаснувши се свештеник запита га говорећи:

— Ко си ти, господине?

А он рече:

— Ја сам слуга Христов, Георгије, и послан сам од Господа Бога на помоћ твоме господину, да крсним оружјем победим његове сујетне савете.

А свештеник брзо дошавши рече господину своме све што је видео о брзом помоћнику светом Георгију. А свети отац наш благодаћу даном му од Бога разумеде милост Божју и помоћ светога, и сам спремивши се за борбу Духом светим и богоразумним саветом својим постави у убојни ред своје војнике по Божјој вољи.

И помоћу Божјом и силом светога Духа спреми се за борбу анђео Господњи са онима који се боје

Господа, и избави их од оних који около нападају на њих[39].

И узевши Богом даровано му копље, и као у старини Гедеон против Мадијама, такође и овај Свети спреми се за борбу са изабранима својима и са смелошћу према Богу заповедаше свима војницима:

— Као што мене видите, такође и ви чините[40].

И тако сиђоше на ту битку силну и крепку. И када је био сукоб међу обојима, и силом Божјом и молитвама пресвете Богородице, и помоћу светога и великога мученика Георгија победи своје непријатеље и многоплемене народе. Једни падоше од оружја, а друге силом поведоше, и тако погибе спомен њихов са земље, хотећи туђу наследити изгубише и своју, по речи оца Давида, као што рече: „Ови у оружју и на коњима и на колима, а ми призвасмо име Господа Бога нашега, и они сапети бише и падоше, а ми устадосмо и прави бисмо"[41]. И опет: „Неће у сили коњској, нити је наклоњен голенима човечјим, но Господ више воли десетине хиљада и тусуће оних који га се боје и који се уздају у милост његову"[42]. И опет: „Учини као Мадијаму и Сисари, истребише се, рече, у Аендору, и постадоше као гној земаљски"[43].

Они, дакле, у Ендору, а ови на Пантину.

А када Бог благоволи да се заједно бори са слугом својим, тада се и свети анђели његови ставише у убојни ред са војницима онога који љуби Бога, и испунивши се анђелском крепошћу постадоше крепки у борби с помоћу Божјом и његових светих анђела, пошто и анђели љубе онога који љуби њихова Владику.

И не само да анђели и људи помогоше ономе који љуби Бога, но и сама та река звана Ситница, самога тога начелника злобе и војводу тим народима, од законопреступне браће његове, који је начинио овај рат, и река као самим Господом Богом научена ухвативши својим крилима као рукама и сместивши у дубину срца свога, удави непријатеља Божјега[44] и његове изабране, изнад себе мост начини и заповешћу Божјом потопи их чинећи помоћ ономе који љуби Господа и који врши његову вољу, и као по суху учини да овамо и онамо на коњима јуре преко њих, докле Бог

силом својом и са онима који га љубе не порази све његове непријатеље; и већи део њих потопи река, више од оних који су пали од оружја.

А они који су од њих остали, невидљивом силом Божјом и светим његовим анђелима и молитвом преподобнога оца нашега бивши побеђени, и сами међу собом учинивши борбу, са стидом и безделни будући враћаху се свако својој кући.

А преподобни отац наш прослави Бога који седи на херувиму и који призире на смерне, и запоји богохвалну песму са Давидом:

— Погибе бегство од мене, и не беше ко ће искати душу моју јер помоћник мој Господ одмазди зло мојим непријатељима, истином својом поби их. И шта ћу дати Господу за све што ми даде? И слава Богу за све; и нека је благословено име Господње од сада и до века[45].

И тако славећи Бога, врати се на свој престо. И благодаћу Господа нашега Исуса Христа и молитвама пречисте његове Матере примивши све своје отачаство, служио је Господу у чистоти срца и смерним духом и скрушеним срцем[46].

IV

И роди синове и кћери, и васпита их у свакој доброј вери и чистоти, и научи их свему страху Божјем и по Давиду превеликој смерности и премудрости, говорећи им:

— Почетак премудрости је страх Господњи[1]. Ако хоћете да будете наследници царства небеснога, следујте моме учењу, и пре свега возљубите Господа Бога вашега од све душе ваше и од све мисли ваше[2]. Већ је Господ прославио на вама вољу блаженства; већ се од светих анђела сабирају разумни цветови на плетење небесних вам венаца; већ се нуди од Господа царство небесно онима који га љубе. Јер је истинит онај који каже да ће онима који љубе Бога све успети на добро[3].

— И Петар свети и велики часни врх светим апостолима, сведочи свима који љубе Бога, говорећи: „Покорите се под крепку руку Божју, да вас узнесе у

време требовања вашега, и бацивши сваку вашу жалост на њ, пошто се он брине за вас[4], имајући прво тврду и непоколебану веру према њему. И подајте, рече, у вери ваша добра дела, а у добрим делима разум, а у разуму трезвеност, а у трезвености трпљење, а у трпљењу добру веру, а у доброј вери братољубље, а у братољубљу љубав[5]. Ради тога, чеда, пожурите се да својим добрим делима буде јављен ваш позив и учини вас изабранима. Јер ово чинећи нећете никада сагрешити. Јер тако обилно даде вам се улаз у вечно царство Господа нашега Исуса Христа"[6].

— Зато, возљубљена моја чеда, чекајући ово, пожурите се да се нескврни и непорочни нађете пред њим[7] и да свагда растете у благодати и у разуму Господа нашега Исуса Христа[8], који је рекао својим истинитим устима: „Не бој се, мало стадо, јер благоизволи Отац ваш дати вам царство небесно; продајте имања ваша, и подајте милостињу, и учините себи кесе које не вештају и ризнице неоскудне на небесима, где се тат не приближава, ни мољац не једе; јер где је ваша ризница, ту ће бити и срце ваше; и нека буду препојасана бедра ваша и светилници ваши запаљени и сами ви подобни људима који чекају Господа свога"[9].

— Јер Бог је обилан у благодати својој и чека свакога од нас, истинито извољење; и као што мене видите, следујте ми, и нећете бити далеко од царства небеснога, овде и на бесконачне векове, амин[10].

Божјом помоћу окрмљиван и ограђен часним крстом, сабра изгубљену земљу отачаства свога[11], и кнезове своје умудри премудрошћу вишњега добротвора, и старце своје научи да му буду подобни, узашиљући благодарење и хвалу добротвору своме Христу, и истреби успомену злославних јеретика по своме отачаству[12], и насади сваку добру веру да су сви славили свету Тројицу нераздељну, Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек, и на векове векова, амин.

А после свега овога устаде у Константинову Граду неки љут цар и проливач крви и разруши мир са преподобним оцем нашим, уздигавши високу своју мисао да ће узети сву земљу и отачаство Светога, што не доби безумни, нити постиже такове успехе; но

хотећи озлобити незлобивога и светога, навуче шта више на себе своју погибао и хулу на царство своје, и пустош земље своје.

А преподобни отац наш, узевши угарскога краља, оде тамо у унутрашњост грчкога царства, и земљу попленивши сатре многе градове и учини крајњу пустош[13]. И потом, када се угарски краљ враћао у своју владавину, растанак учини преподобни отац наш са краљем угарским, и вративши се опет са силом својом и још више градова сатре[14] из основа њихова, и не подигоше се до овога дана, и земљу њихову и богатство њихово и славу њихову измени у богатство и у славу отачаства, својега и у славу велможа и народа свога.

И додаде ка земљи отачаства свога многе земље од области грчкога царства[15], и силом Божјом и поспешењем светога Духа победи непријатеље своје, као што је пре велики Мојсије крсним оружјем срушио гордога Амалика, а Диоклитију и Далмацију, отачаство и рођење своје[16], истиниту дедовину своју, које су трпеле насиље од грчкога рода, и градове сазидане од њих разруши[17] и измени славу њихову у слику пустоши, и име њихово не назва се више тамо у области тој, а народ свој, који је у њима, сачува неповређен, тако да је са страхом служио његовој владавини.

Када[18] је све ово било свршено милошћу Божјом и молитвама пресвете Богородице, овај преподобни отац наш бринући се о земаљском, имађаше пред очима небеско; и крепљаше се надом будућих добара, и имајући неисказан страх Божји у богољубивој души својој, увек се све више и боље жураше на будуће и помишљаше како да угоди Господу, јер све сабрано овога света је сујета над сујетама, и све је привремено и све пролазно.

И чувши апостола Павла, који каже: „Има их који имају жене, као да их немају“[19], и чувајући се у чистоти, и у заповестима Господњим добро успевајући рече:[20]

„Ради тога и ја грешни дајем ти као завет мога покајања заручницу мога тврдога заступства и пречисту чуварицу и нескврну Матер твоју, и ради твога светога имена одлучујем се додира саврснице моје, и предлажем тебе, Владико мој Исусе Христе, за вођа и чувара старости моје и водитеља спасоносног пута мојега, по коме идући и славећи твоје свето име нећу се спотакнути, но шта више с твојом помоћу сазидаћу храм у име пречисте и пренепорочне твоје Матере и моје добротворке, и ту ћу ти извршити своје обете, које изрекоше усне моје“.

И учини молитву ка Господу Богу Сведржитељу и ка пречистој његовој Матери, и поче зидати храм у име пресвете Богородице у Ибру, на реци званој Студеници[21].

Док је преподобни све ово чинио, вазда узашиљаше непрестане молбе ка Господу Богу и Спасу нашему Исусу Христу и ка пречистој његовој Матери[22], свом душом и свим срцем у весељу и радости подвизаваше се око храма пресвете Богородице, прилежно бринући се за њега, да би он убрзо био свршен.

Сав ум уперивши ка Вишњему, био је као неки небопарни орао, држан на земљи свезан железним узама, а који би желео, ако је могуће, да се истргне и полети на горе и да дође до онога бесмртнога извора, и да види причешће божаственога града вишњега Јерусалима, чији достојни грађанин по истинитој жељи његовој од Господа би сатворен.

А помоћу Божјом и поспешењем светога Духа, и молитвама пресвете Богородице, Богом би свршен манастир свете Богородице, који Свети назва великом лавром на сабрање многим монасима, Богу на прослављење и на похвалу пречистој Богородици, на освећење преподобноме и на спасење онима који живе у њему.

Преподобни отац наш по подобију првога Израиља имађаше синове и кћери. Јаков имађаше у старости сина прекраснога Јосифа и највише га љубљаше од све браће; а овај преподобни отац наш такође имађаше најмлађега сина међу свом децом својом, по имену Растка, који је после био Сава, и љубљаше га највише од свију. Јаков се ожалости продавањем прекраснога Јосифа, и многи плач и велику жалост имађаше, но после стече са њиме највећу радост и весеље. Тако и овај преподобни отац наш веома оскр-

бе и ожалости се због одласка љубљенога сина у Свету Гору, у истину као човек још не знајући великога Божјега промисла и чуда која ће Бог после учинити у њему и у том самом.

Отац по истини чедољубац сувише љубљаше најмањега сина својега; а целомудрени младић имађаше велику смиреност и послушање према оцу својему, сећајући се приче премудрога Соломона који каже: „Ја постадох послушљив син оцу својему, и љубим пред лицем матере моје"[23]. И опет: „Весели се, младићу, у својој младости"[24]. А овај богомудри младић[25] давидски излажаше у ширину весеља, видећи у себи испуњаване заповести Божје, и у свему посматрајући преподобнога оца својега, уподобљаваше се његовим добрим делима, као што засведочи истинита премудрост Божја у светом своме јеванђељу: „Што види син оца да чини, то исто и син чини"[26]. И пребиваше неодступно изванредним разумом својим, веселећи оца својега и матер, и мољаше се Господу говорећи: „Господе Исусе Христе Спаситељу мој, Оче истините светлости, самосавршена премудрости очева, који хоћеш да спасеш свако створење и да приведеш у разум истините[27]. Јер ти си, Господе, помоћ беспомоћнима и нада безнадежнима, вођ старима и утврђење младима. Приведи мојy младосну слабост у вољу истинитога твога разумевања и удостоји мене, који сам напред пошао, да и постигнем овај пут Свете Горе, којим се и родитељ мој свети жури да иде[28]. Јер ти знаш моје прошење, Господе Исусе Христе, јер пред тобом је сва воља моја, јер душа моја не заволе овога света и што је у њему, но имајући милосрђе са мном недостојним, удостоји ме да испуним реч твога светога јеванђеља, коју изрекоше истинита уста твоја, Господе: „Ко остави оца или матер или жену или куће мога имена ради, примиће стоструку награду у идућем веку, и наследиће живот вечни"[29] да са Господом царује на векове. Ради тога у твоје руке предајем дух мој[30], и без закашњавања идем за тобом, Творче мој".

И умоливши[31] Христа себи у помоћ, и укрепивши се његовим светим знамењем, крсним оружјем, изиђе из света, а ово није нико знао осим водитељ његов,

Исус Христос Спаситељ свију, и изабране његове слуге који заволеше да са њиме иду за Христом. И јави родитељима његовим неки од слугу његових:

— Син ваш, љубими од вас, остави свет, и последова Христу.

И у тој вести примише неки ужас и говораху ка себи:

— Да ли ће ово бити истина или не? Да ли оде од нас наше љубимо чедо? Да ли ће презрети велику љубав нашу и нанети нам тугу и бол наш љубљени[32]? И који први глас ћемо узаслати ка вишњему добродетељу нашем о несхватљивој овој жалости која нас је изненада снашла? Какав ли ћемо плач почети због разлучења од нашег љубимог чеда? Који ли пут тако заволе да без закашњења оде без нашега савета?

И са великом журбом на све стране разаслаше своје кнезове и велможе ради тражења свога љубимога чеда. И обишавши крајеве земље грчке, нађоше га где се уселио у Свету Гору, у дом светога Пантелејмона, у руски манастир, и где се прибројао ка свима светима, и где је узео крст Господњи на раме, и где се обукао у свети анђелски образ.[33] А они послани видевши то све, вратише се натраг и испричаше све што се догодило са целомудреним младићем.

А родитељи његови чувши речи посланих, жалосно заплакаше са свима изабранима својима, и обукоше се у хаљине жалости сами и све слуге њихове. По целој земљи државе њихове настаде велика жалост и ужас, видевши што дотле није виђено и чувши што није чувено, и умножише се молбе свете цркве, и сви се испунише страхом Божјим и умиљењем, и неки људи научени светим Духом смислише песме,[34] и тужећи појаху о одласку богомудрога младића.

А преподобни отац наш, подигавши своје свете руке ка небесној висини, благодари Христа свога добротвора за све што је чуо о љубимом чеду своме. И потом, сабравши се, говораше:

„О, душо, прими покајање и теци, сведобри и милосрдни Владика твој зове те, говорећи давидским гласом: ‚Из уста младенаца и оних који сисају спремио си хвалу'[35]. Зато не лени се, но прени се и по-

гледај на млађе, који траже себи потребно и који те чекају у царству небесном. Не гледај красна овога света, која брзо пролазе; послушај апостола који говори: ‚Све видљиво овога света разрушиће се, а онај који чини вољу Божју остаје на векове'[36].

„Прими у уму своме што ти је Господ обећао, време ти се приближило, женик је пред дверима, а ти си неспремна. Пази да како год не останеш напољу куцајући. Јер слушај, и још добротвор твој Христос истинитим устима својима вапије говорећи: ‚Ходите к мени сви који се трудите и обремењени, и ја ћу вам дати мир'[37].

„Да, устани, дакле, устани, и подвизавај се ка доброму јарму Христову и лаком бремену, да ти Христос отвори двери царства небеснога".

И многе сузе проливши, и молитву умноживши и давши славу Богу који чини дивна и неисказана, и укрепивши се надом на вечна добра, и ову земаљску славу сматрајући као ништа, и презревши царство земаљско, и призвавши своју саврсницу и синове своје и кћери и све велике и мале власти царства свога, десетнике и педесетнике и сатнике и тисућнике, и сваким весељем обвесели све и даровима обдаривши, и све ратнике ослободивши, и убогим и маломоћним и слепим и хромим и прокаженима свима довољно даде[38].

V

Уз то све[1], светога међу светима и чудного у чудесима, светога и преподобнога оца нашега Симеона, ко може исповедити[2] многе његове ноћне молитве и дневна милосрђа, што чињаше ништима и свима светима[3], сиромашнима и удовицама, и свима који требају милости? Јер беше слушао реч Господа, који говори кроз пророка Данила ка цару Навуходоносору: „Савет мој, цару, нека ти буде угодан, очисти грехе твоје милостињама и неправде твоје милосрђем ништих"[4].

А преподобни[5] оно што је чуо делом испуни, дајући свакоме прозбу, одевајући наге, насићавајући гладне и напајајући жедне, посећујући болне, свима који траже сваку утеху дајући, искупљујући дужне,

ослобађајући работнике; његова милосрђа и милостиње у овој светој пустињи до сада спомињу они који живе у овом светом месту, не само пред људима[6], но и пред Богом и његовим светим анђелима. Због те милостиње коју Бог љуби, има премногу смелост према њему, као присни слуга Христов, јер је истинит и помаже ми речима, онај који рече: „Милостиња се хвали на суду"[7], и милостиња је мужу као и печат с њиме. А верна је реч самога Господа: „Блажени су милостиви, јер ће бити помиловани"[8].

А навешћемо друго, јасније сведочанство о преподобном оцу нашем[9] у Светом Писму, речено од апостола Јакова, да ће онај који је обратио грешника од заблуделог пута његова, спасти душу своју од смрти и покриће множину грехова[10]; па када је толика награда од предоброга Бога ономе који обрати једнога човека, то колико спасење стече овај свети отац наш[11] и колико бремена греховних скиде, обративши од грешнога пута[12] не једнога човека, па ни десетину, ни стотину, него и тисуће тисућа, и десетине тисуће тисућа[13], тако рећи целу земљу отачаства свога[14]? А њему је сведок сама истина, што нам показује и уверава Спас Христос говорећи: „Ко ме исповеда пред људима, и ја ћу га исповедити пред Оцем мојим, који је на небесима"[15].

Да, колику ће славу и част и похвалу имати преподобни отац наш[16], који је у њега не само веровао, но који је и исповедио да Исус Христос јесте Син Божји[17]. И све своје отачаство научи[18], и свечасну веру Христову установи да се јасно и велегласно слави[19] и клања пресветој и животворећој Тројици: Оцу и Сину и светоме Духу, искоренивши јеретичку и многобожачку превару по целоме своме отачаству[20], тако да сви буду Хришћани, служећи јединоме живоме Богу, мали и велики, робови и слободни, млади и стари[21], богати и убоги. И нико се не нађе да се противи његовој благочастивој заповести; па ако се ко и не са љубављу обраћаше[22], но ипак од страха према ономе ко је заповедио, не заостајаше[23]. И тако[24] се Божјом благодаћу и молитвама преподобнога оца нашега сви се сабраше у свету саборну и апостолску цркву, пошто његова добра вера беше у спрези са влашћу. Ради тога

сва земља његова отачаства[25] навиче у једно време славити Христа са Оцем и светим Духом.

Тада ишчезе[26] од нас преварни мрак идолске преваре многобожја[27] и молитвама преподобнога оца нашега јавише се по целом отачаству његову зраке добре вере[28], и разрушише се жртвеници, подигоше се цркве Христове, и разбише се идоли а јавише се иконе светих; беси побегоше а свечасни крст Христов освети сву земљу[29], и пастири умних оваца стада Христова, епископи и свештеници, попови и ђакони, бригом преподобнога јавише се[30] узносећи Христу Богу бескрвну жртву, и украси се сав клир свештених, и оденуше се цркве Христове у велелепоту, по пророчанству богооца Давида: „Дому твојему припада светиња, Господе, у дужину дана"[31].

И апостолска труба велегласно затруби и молитвама преподобнога[32] јеванђелски громогласи све отачаство[33], и тамјан приношен Богу освети ваздух на сваком месту[34], подигоше се манастири по целом отачаству преподобнога[35], мужеви и жене, мали и велики, убоги и богати, цео народ отачаства светога[36] испуни свете цркве Христове, појући Богу нову песму[37], славећи и говорећи:

— Један свет, једини Господ Исус Христос, у славу Богу Оцу, амин. Христос победи, Христос одоле, Христос се зацари, Христос се прослави! Велики си, Господе, и дивна су дела твоја[38], Боже наш, слава ти!

А ми, о преподобни[39], чеда твоја обновљена Духом светим, и порођена светим ти молитвама, коју ћемо похвалу узмоћи принети теби, о богоносни! Или које ћемо достојне песме запојати за хваљење твоје, свечасни свети оче наш! О пребогати благодаћу Христовом, и преславни међу земаљским владарима, и премужаствени Немањо, светоименовани богозвани Симеоне, како ћемо се почудити твојој доброти богомудровања? Јер си пречудан у чудесима, крепак у ратовима, а у сили непобедим, Богу преславан, а непријатељима страшан и свима диван[40].

Какво ћемо ти благодарење одати ми, слуге твоје, јер твојим молитвама Бога познасмо и избависмо се идолске преваре, јер твојим богољубљем навикосмо

славити Христа по целој земљи твога отачаства? Или шта ћемо ти принети, о Христољупче, друже правде, место самисла, гнездо милостиње, љубитељу добре вере Христове?[41]

Кажи нама, деци својој, преподобни оче наш, како поверова из ране младости и како се разгоре у љубав Христову, или како уђе у тебе разум надземаљских мудраца, да си заволео невидљивога, и да се подвизаваш за небесно и разумно? Како си заволео Христа, како си се предао њему, како си се приближио њему, како си дохватио онога који се не може дотаћи, како си се приближио ка Неприкосновеном, од кога са страхом трепте херувими и серафими, ка коме се ти усрдно приближи у последње године? Кажи нама, слугама твојима, часни оче наш, кажи нам, учитељу наш добри, кажи нам![42]

Јер неоскудна је благодат пребогатога Оца небеснога, који нас може обасути сваким преизобиљем. Јер ако си се и преставио од нас телом, но Духом светим свагда си с нама, макар и не јавно, но благодаћу дарованом ти од Христа љубитеља твога, светим Духом ујасни умове наше и просвети саветима срца наша, која си раније помазао Духом светим, да бисмо познали Христа, истинитога Бога нашега. Часни оче наш, ми, чеда твоја, молимо твоје преподобије и велику твоју светињу, још не остави слуге своје, јер ми не можемо без твоје свете помоћи, нити умемо, јер смо још као младенци.

Но кажи нам, о оче пребогати славом небесном, које си песме или молбе прво принео помоливши се Христу Спаситељу душа наших, и ниси се ленио о своме дару, што ти га дарова љубитељ твој Христос, кога си заволео од твоје младости, да му служиш преподобијем и правдом! Кажи нам, пастиру добри и начелниче нашега спасења, којом речју прво призва Христа себи у помоћ, или које му покајање принесе, које ли умиљење, које ли уздисање, које ли сузе принесе, да си био услишан од Господа нашега Исуса Христа? Кажи нам, оче свети!

Јер по заповести врховнога и великога учитеља апостола Павла: „Нису дужна, рече, деца штедети родитељима имања, но родитељи деци"[43]. Да, ти, оче наш

свети, родио си нас Духом светим и јеванђељем. Да, кажи нам достојну благодат, коју стече од Христа, раздаваоца дарова, да и ми, деца твоја, примивши превелику смелост узвеличамо Господа с тобом и узнесемо име његово заједно.

Кажи нам, оче свети, како се сав преложи на анђелску ревност? Јер је истинит и не каје се у својим даровима онај који од искони царује у векове и на векове, и још је с нама. Јер онај који у старини узе од светога Духа, који је био у великом боговидцу Мојсију, и преобилно обогати седамдесет пророка, тако да су били подобни великом боговидцу Мојсију, тај исти може благодаћу својом изобилно обасути сва чеда твоја, која љубе добролепије твоје светиње.

Оче наш свети, повесниче истине, саму истину сву показао си нам, кажи нама и ово што иштемо од тебе ми, чеда твоја. Откуда[44] у тебе припахну мирис светога Духа, и откуда испи слатку чашу сећања на будући живот[45], и откуда окуси и виде да је Господ добар? Ниси видео Христа, ниси ходио за њим; кажи нама, деци својој, учитељу наш добри, јер ти ћеш нам бити други претеча, уводећи нас у царство небесно, кажи нам како се обрете ученик Христов[46]?

У Назарету ниси био, где благовести арханђел Гаврило оваплоћење Христово у пречисту и пренепорочну Дјеву Богородицу. Ти ниси видео у Витлејему рођења његова. Ти га ниси видео у Јордану где се крштава, и ниси видео где се небеса разводе, и гласа Очева, који сведочи о вазљубљеном Сину, ни њега ниси чуо, и ниси видео Духа светога где у виду голуба силази над љубитеља твојега Христа. Ти ниси ходио по обећаној земљи; по пустињама ниси ходио с њим. Ниси видео онога који је са пет хлебова наситио многе народе, и који мртве уздиже, чини да глухи чују и неми говоре, слепи виде, онога који бесове изгони, и прокажене очишћава[47], и васкрсава из мртвих Лазара у Витанији; онога који вољно иде на крст, и који прима на крсту вољну смрт, и камење где се распада, и гробове где се отварају, и телеса многих где устају од гроба; ни прикивање на крст и полагање у гроб; ни силазак у ад, страшан ђаволу и анђелима његовим, и праведнима слобода и радост и

весеље; ни васкресење из мртвих, и опет ходање по земљи са дванаесторицом апостола и са осталим другим; ни где узлази са Горе Јелеонске на небеса са славом, и где седи на небесима с десне стране Оца, ни како је послао пречистога Духа са неба светим својим ученицима и апостолима. Тога свега ти ниси видео.

Па кажи нам, оче наш, како се обрете ученик његов[48]? Јер други многи који су видели, не повероваше му.

Но ваистину догоди се на теби блаженство Господа нашега Исуса Христа, речено ка Томи апостолу: „Блажени који нису видели, а који су поверовали"[49]. Зато те са смелошћу зовемо, о блажени оче наш[50], пошто ти је сам Спаситељ рекао: „Блажен си", јер си му поверовао, и не саблазни се на њему, по његовој истинитој речи која каже: „Блажен је, који се не саблазни на мени"[51].

Јер други који знају закон и пророке, распеше га. А ти не штујући ни закона ни пророка, поверова Спаситељу свију, распетоме за сав свет[52].

Но кажи нам, оче наш свети[53], како ти се срце отвори, како уђе у те страх Божји, и како Дух свети својом благодаћу огласи сва твоја чувства душевна и телесна[54]? И како се приближи ка неизреченој љубави његовој и ка неизмерном милосрђу његову[55]?

Ти не виде ни једнога од светих апостола његових да је дошао у земљу отачаства твога[56], ни великих чудеса чињених Господом твојим и славним ученицима његовим[57]. Тога свега не виде, и како му поверова? Дивно чудо ваистину!

Други цареви и властела видећи све што се догађа, предадоше га чак на страдања и муку; а ти, о блажени оче наш[58], без свега овога притече ка Христу, само од доброга ти помисла и богомисленога ти оштроумља разумев да је Господ Бог једини Творац видљивога и невидљивога, небеског и земаљског, и да посла у сав свет спасење, вазљубљенога Сина својега[59].

Њему ти поверова и удостоји се од њега највеће благодати.

Јер Јован, живећи у пустињи Јорданској, не једући хлеба све дане живота свога, ни вина пијући,

сав живот свој сврши у посту. Такође и његови ученици постили су с њим, и показавши жесток живот беху спасени. А ученици нашег Исуса Христа, једући и пијући с њим и не постећи[60], примише спасоносну благодат, као што сам Господ посведочи о њима: „Синови брачни не посте, док је с њима женик"[61]. Такође и ти, оче наш, све напред речено не видевши, али по истини назва се Христов ученик.

Јер Господ твој Христос испунивши сва Очева смотрења назва се Сином Очевим. И ти испунивши све Христове заповести, праведно и ваистину назва се учеником његовим.

Јер не заволе Христа само једином речју, но и делом изврши, продавши све имање своје последовао си Христу. Кад оном младићу у јеванђељу, сам Господ рече: „Иди и продај имање твоје и раздај ништима, и узевши крст иди за мном, и имаћеш имање на небесима"[62], а он, рече, отиде жалостан, јер беше богат[63]. А ти, преподобни оче наш, не остави само једино имање, слушајући реч Господњу, но и жену своју и чеда своја, и род и другове и богатство и славу овога света. Али шта ја ту много ређам? Но и земаљско царство остави, тражећи царства небеснога, и ваистину узевши крст Христов последова Христу, као Петар и Јован, Андрија и Филип, и дванаесторица и сви други остали апостоли. Ти си ваистину испунио њихов ред, и ти си посрамио онога који се ражалостио због имања, и с радошћу раздао си имање своје. И не стаде на томе, но и у Свету Гору потече, следујући Христу, и отуда прими небеска добра изнад разума.

И ти се ваистину назва учеником Христовим по истинитој речи његовој: „Јер биће, рече, последњи први, и први последњи"[64].

Пошто се уподоби великој смерности Христа Бога твога, ради тога погледа на твоју смерност и узнесе твоје име изнад свих земаљских, не само овде на земљи пред људима, но и на небесима пред самим Господом Богом и пред светим анђелима својим. Ради тога си примио пресавршену благодат и вечна добра на небесима у Христу Исусу Господу нашем, коме послужи од своје младости преподобијем и правдом, и, све оставивши, њега стече и њему јединому прилепи

се, духовном благодаћу светло просвећиван, драги оче наш, богогласни Симеоне, предобри љубитељу Христов и краситељу црквени, небесни човече и земаљски анђеле!

О, преиспуњени духовне благодати, Христово усељење, покојиште светога Духа, красна обитељи пресвете и животворећe Тројице, бодри молитвениче, љубитељу отачаства, посредниче небесних добара, испрва објављених Духом светим, од Оца с неба посланих, по Светом Писму и по истинитој благодати, камо и сами анђели желе да привире. Ти си од Господа Бога удостојен свију тих добара, по сведочанству светога Духа који живи у Давиду, који рече кроз његова света уста: „Онај који живи у помоћи Вишњега, настаниће се под крововима Бога небеснога"[65].

Да, после свега тога, ти се ваистину назва учеником његовим, пошто с љубављу усрдно поверова Господу твоме распетоме Христу и с љубављу поклони му се, и сва његова вољна страдања написа на таблицама богољубивога срца твога.

Но кажи нам, преподобни оче наш, којим благовољењем својим прво благоволи Господ о твојој светој души? Којом ли силом препојаса те? Којом ли благодаћу и толиком славом обуче те, и својом силом наоружа те? Које ли анђеле представи на помоћ твоју, да си толике ратове учинио и толике цареве победио и толика чудеса показао, као некада велики боговидац Мојсије? И како страшан постаде непријатељима својима и свима диван? Мислимо Божјом благодаћу.

Молитвама твојима, о преподобни оче наш, и твојим светим научењем, чеда твоја по целој земљи твога отачаства, која си породио светим Духом, сви се јавише верни Христу Богу, и сви се са љубављу обукоше у свето исповедање, верујући Христу истинитом Богу нашем, и дажд благодати ороси сву твоју паству. И чеда твоја светле се златозрачним лучама као небесне звезде. Пошто јеванђелски извор наводни све и покри сву земљу твога отачаства, по пророштву великога пророка Исаије: „Јер биће, рече, безводне у блату, и у жедној земљи биће извор воде"[66], и купка светога крштења приводи синове своје ка вечном животу, а синови твоји бивају причасници Богу, по благовество-

вању јеванђелиста Јована: „Јер колики, рече, од њих примише га, даде им власт да буду деца Божја, онима који верују у име његово, који се, не од крви ни од похоте мужаске, но од Бога родише светим Духом у светој купци"[67].

Непознате и тајне премудрости Божје[68] сакривене од анђела и људи, молитвама преподобнога све постадоше познате у отачаству светога, по пророштву: „Неће научити свако ближњега свога говорећи: познај Бога, јер ће ме сви сазнати, од малога до великога"[69], као што и сам спаситељ Христос ка Оцу рече у јеванђељу: „Исповедам Ти се, Оче, Господе неба и земље, што си сакрио од премудрих и разумних, а открио си младенцима; да, Оче, јер тако се изволи пред Тобом"[70]. О овом навешћемо истинито сведочанство, које рече свети Дух кроз великога пророка Исаију: „Острва обнављају се к мени и народи воле работати под јармом Христовим"[71]. И потом рече: „И онима који ми работају назваће се ново име, које ће се благословити по целој земљи"[72]. А име наше хришћанско обухвати сву земљу по речима богооца Давида, као што рече Духом светим: „Господња је земља и крајеви њезини"[73].

А молитвама преподобнога оца нашега и усињењем бањом светога крштења, по заповести великога апостола Павла, што рече: „Измивени телима и просвећени душама и добром савешћу срдачном"[74], и: „Видећи славу Господњу откривеним лицем, преображавамо се од славе у славу, која је од Господњег Духа"[75], и сазнавши саму истину Христова доласка, већ не чекамо ни од истока ни од запада, ни од севера ни од југа, као пре када се роди у Витлејему, но ономе који се узнео од свете Горе Јелеонске и који седи с десне стране Оца, и имајући наду по његову истинитом обећању, и по сведочанству светога Духа, који ће опет по други пут доћи од небеса на земљу са славом, и на сваком месту са сваком смелошћу зовемо ка њему:

— Оче наш који си на небесима, нека се свети име твоје, нека дође царство твоје[76], и остало.

Ма да и не видевши га у старини телесним очима, но сада прозревши душевним и срдачним очима, и по

речи светога певца и ми са свима који су поверовали Христу и с њима саставивши збор, вапијемо:

— Запојте Господу песму нову, јер дивно створи Господ, и нека ускликне Богу сва земља, и појте имену његову, и дадните славу хвали његовој[77].

И после овога испуњени светим Духом и провидећи умним очима благодат која лежи пред нама, наиме вечни живот и бесконачна добра на бесконачне векове, и стојећи као пред престолом славе Господње и са смелошћу предузимајући изнад силе, појемо:

— Анђели и људи, Спаситељу, поју твој тридневни васкрс, којим се светло озарише крајеви целе васељене.

И по пророштву богомисаоних пророка речено је о народима:[78] „Пред свима народима открићу мoју свету мишицу, и угледаће сви крајеви земље спасење Бога нашега"[79].

И опет: „Живим ја, говори Господ јер мени ће се поклонити свако колено, и сваки народ исповедиће се Христу"[80].

Исаија: „Свака долина испуниће се, и све горе и хумке смириће се, и биће криво у право, и оштри путеви у глатке, и јавиће се слава Господња, и свако тело угледаће спасење Божије"[81].

И Данило: „Сви народи и језици и племена служиће му"[82].

И Давид: „Нека се исповеде теби сви народи"[83], и узвеселиће се народи са народом његовим"[84]. И: „Сви народи запљескајте рукама и ускликните Богу гласом радости, јер је Господ вишњи и страшан, цар велики над целом земљом, појте Господу разумно; и зацари се Бог над народима! и сва земља нека ти се поклони, нека поје твоме имену вишњему; хвалите Господа, сви народи, и похвалите га сва племена; и од истока до запада хвали се име Господње; и висок је Господ над свима народима, над небесима је слава његова; и према имену твојем, Боже, таква је и хвала Твоја на крајевима земље; и да познамо на земљи пут твој, и у свима народима спасење твоје; и цареви земаљски, сви народи, кнежеви и све судије земаљске, младићи и девојке, и старији са млађима нека хвале име Господње, јер се узнесе име тога јединога"[85].

Исаија: „Послушај ме, народе мој, говори Господ, и цареви ка мени окрените уши, јер закон се укида и отићи ће, и суд мој светлост крајевима, и приближава се брзо правда моја и изићи ће као спасење моје; мене чекају острва и на моју мишицу уздају се крајеви"[86].

Овде и у бесконачне векове, амин.

VI

Пошто је[1] све ово овако било свршено Господом Богом и молитвама пречисте његове Матере и добром срећом и бодрим подвигом преподобнога оца нашега, и после свега овога Божјим благовољењем и пречисте Богородице, и светим прозрењем преподобнога изабра благовернога сина свога Стефана[2], и учини га самодржавним господином све своје владавине, и уставши са престола свога предаде га њему са сваким својим благословом, и благослови га говорећи:

— Чедо моје љубимо, овај престо моје владавине дарован ми је од Владике небеснога цара, и никако га нисам узео силом мојом, но шта више Господ Бог мој погледа на моју смерност, и низложи силне са овога престола[3], а мене смернога узнесе на њ. И његовом силом владах на овом престолу до сада.

— А од младости моје желео сам ићи за Господом мојим. Али како се изволи Господу мојему, тако и учини Господ Бог мој са мном. Но већ приспе време Господње које је на моје спасење.

— А ти, сине мој љубими, буди благословен Богу вишњему који царује на бесконачне векове. И овај мој престо нека је благословен од Господа Бога мога и од мене оца твога теби и деци твојој, и после деце твоје и целом семену твоме до века.

— И Господ Бог мој нека ти помогне на њему, ходећи и лежући и устајући са тобом, сладећи и веселећи душу и срце твоје утешењем светога Духа.

— И Господ Бог мој нека те сачува[4], и он нека ти је покровитељ твој на сваком месту.

— И Господ Бог мој нека те сачува од свакога зла[5].

— И Господ Бог мој нека сачува улазак твој и излазак[6], ка противним непријатељима твојима.

— И Господ Бог мој нека научи руке твоје на убојни ред и прсте твоје на борбу против непријатеља твојих који ти се противе.

— И Господ Бог мој нека те сачува светим анђелима својима на свима твојим путевима.

— И свети анђео мој, који ме је чувао од младости моје и до сада, он нека буде с тобом, и богатом милошћу Господа Бога мога нека је вођа твојим пуковима као и мојим; он нека стане у убојни ред са тобом у свима твојим биткама.

— И руке твоје на плећима непријатеља твојих[7], и копље твоје у срцу непријатељима твојима, и све стреле твоје у очима непријатеља твојих и све оружје твоје у ребрима непријатеља твојих.

— И да ти се поклоне синови оца твога[8], пошто благословен постаде Богу вишњему.

— И Господ Бог мој и сила моја нека научи ноге твоје на извршење овде на престолу овом и у бесконачне векове, амин.

Потом рече архијереју своме, званом Калинику:

— А сада већ приступи и сврши Господом завећено ти и што ја желим.

А светитељ запоја божаствену песму и приступи са ножницама[9], испуњујући заповест Господњу.

И свети Дух, који живи у Давиду, рече му: „Приступи и ти с псалтирем и гуслама својима, и запој песму песама са свима силама небеснима, појући покајну песму: ‚Помилуј ме, Боже, по великој милости твојој, и по многом милосрђу твоме очисти безакоња моја'[10], и тада ће положити на олтар твој теоце"[11]. А анђелске војске, саслужећи богоотцу Давиду, отпеваху: „Блажени су којима су опроштена безакоња и којима се прикрише греси"[12].

И сада пребогати Отац небесни и премилосрдни Владика и предобри Господ духовно весеље чини горе у обитељима небесним са свима силама небесним.

Сада сви зборови анђелски и арханђелски у пренебесним насељима са радошћу светло славе, и сви преподобни и праведни веселе се неисказаним весељем, и светле се као златнозрачно сунце; дуси праведника

и народи светитеља играју духовним весељем, видећи преподобнога оца нашега где постаје учасник живота бестелних.

Сада велико светило и учитељ целе васељене апостол Павле са радошћу зове говорећи: „Причесниче небеснога звања[13] и гледаоче неисказаних тајана, ступај дакле достојно на примање небесних добара, која ти је спремио љубитељ твој Христос по истинитој својој речи, коју рече у светом јеванђељу своме, да радост бива на небесима пред анђелима Божјим због једног грешника који се каје"[14].

Па када тако рече Господ истинитим својим устима, да се због једног грешника радују све силе небесне и да се сви дуси праведника просвећују неисказаном радошћу, то колико више због оних који га љубе свом душом и свим срцем, и који ради његова светога имена остави толику висину и дође у превелику смерност, показујући пут вечнога живота свој деци својој?

А светитељ свршивши Господњу заповест обуче га у велики анђелски образ, и светим Духом и тим архијерејем преподобни отац наш би прозван Симеон монах.

А Свети Богом научен још испрва и сада удостојивши се још веће благодети Христове, са богоцем Давидом сагласно, запоја:

— Господ је просвећење моје и спаситељ мој, од кога ћу се убојати[15]? И Господ Бог мој и сила моја нека научи ноге моје на извршење, и благодаћу његовом на висине наведе ме[16], да га прославим са светим анђелима његовим.

А богољубива Ана такође угледајући се на господина свога и на свете богољубиве девојке које су пре оставиле земаљско и наследиле небеско, не заостаде иза саврсника свога, но од истог светитеља тада прими свети анђелски образ, и би наречена преподобна мати наша Анастасија.

А свети и преподобни отац наш Симеон у истину узевши крст Христов, и делом поучаваше чеда своја, да презиру телесно, јер брзо ишчезава, а да се више посвете делу божаственом и бесмртном, и говораше им:

— Ходите чеда, и послушајте мене, и научићу вас страху Господњем[17].

И сам пред њима измени се у велику смерност, у истину испрва по срцу воље Божје и још из младости своје готов ка њему умом и срцем и непорочним животом. И чистим срцем и праведном душом, и благодаћу Христовом и топлом љубављу, и Духом светим испуњен, имаћаше велики плод умиљења у душевној утроби, и ваистину без лажи прибројa се у ученике Христове. Што рече у светом обећању пред светим олтаром, тако и изврши, не закасни ни у чем гледајући назад, но шта више радујући се потече за заповестима Господа Бога својега, тражећи живота светих и следујући им са љубављу, и постаде са њима исте части.

И од тога места[18], на коме би позван ка Господу Богу свију, дође у Дом свете Богородице Добродетељнице Студеничке лавре, и неколико време остаде у рукотвореном[19] му манастиру, живећи са часним чрнцима по правилу и заповести светих и богоносних отаца, и никако се није ленио, но шта више добрим подвигом многе је наткриљавао.

Од срца љубазно написа и посла у Свету Гору ка љубазном своме чеду, новом претечи, богоумном кир-Сави пустињском наставнику, а уз то и житељу, анђелу у телу, подражатељу бестелесних сила, а уз то и ревнитељу и сусретнику светих, и небесном грађанину, који је постом и бдењем и светим молитвама примио небесе дарове, који је пре свет оставио и пут спасења припремио[20] родитељу своме и свој деци отачаства свога који љубе Бога и који желе живота вечнога, и овако му написа:

„Слушај, чедо моје љубимо у Христу!

„Твоја писања[21] испуни Господ Бог наш, и не превиде твојих светих молитава за моје спасење, и оно што сам молио, желео и тражио свом душом мојом и свом крепошћу мојом, умилосрди се нада мном Творац мој, не због које моје правде, но због своје неизмерне милости, коју уопште има према свима грешницима који му се обраћају.

„И мене не одбаци, но ме равном благодаћу са свима светима украси светим анђелским образом, и јеванђелски последујући му, Владици Христу, нашем

љубитељу, и његов свети крст узевши на раме, и по његовој истинитој заповести сада са радошћу идем за њим, и журим се теби, љубимо чедо, да те стигнем тамо у Светој Гори.

„Да, радошћу радуј се, и духовним весељем весели се због мене, јер овде многе оставих, и одлучих да се с Богом и тобом самим настаним у тој светој пустињи, коју си ти пре мене од твоје младости заволео.

„И моли за мене љубитеља нашега Христа, да се, макар и у једанаести час ушавши с тобом, љубимо чедо моје, јавим као делатељ винограда Христова, и да нас сведобри Господ не лиши своје награде но шта више да нас својом богатом милошћу обаспе милосрђем овде, и у бесконачне векове, амин."

А богоносни кир Сава primивши писмо преподобнога, прослави Бога Оца свога, и множећи умножи молитве своје ка Господу Богу Сведржитељу и ка пречистој његовој Матери Владичици нашој Богородици, говорећи:

„Благодарим те, Господе Боже мој Исусе Христе, и пречиста моја Госпођо Богородице, што услишасте молитву моју и не превидесте мољења мога; и молитвама пречисте твоје Матере, заступнице нашега рода, ниси, Господе, оставио оне који траже тебе[22], и оне који се уздају у тебе, и који се труде ради твога имена"[23].

И написа ка преподобном оцу своме, новопросвећеном Симеону, говорећи:

„Писање светиње твоје примио сам, и нађох у њему неизречену радост и неисказано весеље, јер Господ, који хоће да се сви спасу и да дођу у разум истине[24], и твоју светињу изабра од сујете варљивога света и придружи те свима светим преподобнима и праведнима, и предложи ти анђелообразни живот . . .[25]

„Да, пожури се, Господине мој, и брзо дођи, и греди, преподобни, јер ти је љубитељ твој Христос кроз мене љубљено твоје чедо спремио сваку небеску обитељ и земаљску, јер сви који се у њега уздају, неће се постидети.

„Греди, богољупче свети, и уђи у радост Господа својега[26], јер онима који га љубе све ће успети на добро.

„Дођи, о богоносни, да сатворимо[27] вољу Божју и извршимо истиниту заповест његову, као што рече Господ, ‚да иштемо прво царства небеснога, и потом ће нам се све додати'[28]; и да са собом доведемо љубитељу нашем Христу лик чрноризаца и збор светитеља и скупове многих, све правоверне, да уподобивши се нама, последују нама у овом земаљском царству, да сугубу благодат примимо за себе саме и за оне, којима будемо као углед на светињу и на спасење Божје, да се јавимо Христу као добри пастири за своје стадо, да би словесне овце и са њима јагањци духовни потекли у царство небесно, по речи богооца: ‚младићи и девојке, старци са младићима нека хвале име Господње'[29]; и да виноград Христов, предани нам од Господа нашега, оградимо чистим плотом, чистом, добром и непорочном вером, тако да ни један од злих зверова не окуси од његова плода, но да га у сто трудова родна у онај велики пресветли дан пренесемо Христу, који се заклао за нас.

„Греди и дођи, Господине мој и оче, да чеда своја научиш страху Божјем и покажеш нам добри пут спасења, и предложиш велику смерност нама, који хоћемо да живимо по твојој побожности, тако да и ми, чеда твоја, узвеличамо Господа с тобом, и светим ти молитвама да и нас Господ удостоји да следујемо твојим светим стопама; ти си се више трудио на апостолском зидању полажући основе вере Христове[30], ради тога ћеш од Христа примити и већу награду, који раздаје дарове према свачијем труду.

„Греди и дођи, пастиру добри Богом дарованога ти стада, дођи и закољи се за нас, подобећи се Владици своjем, начелнику пастира Христу, да будеш добар узор стаду твоме, и да източиш миро доброга мириса онима који са вером притичу ка раци моштију твојих[31].

„Греди и дођи, светилниче Божји, који гориш благодаћу Божјом, и који се светлиш Духом светим, јер Владика твој Христос чека те, да му принесеш плод добре земље, непорочне душе твоје, коју ћеш очистити жестоком уздржљивошћу и великом смерношћу, и принећеш своме љубитељу Христу непорочан дар.

„Греди и дођи, зрако разумнога истока; прорицања пророкâ свршише се, и сва божаствена дела догодише се на нама, и сви пророци стадоше до Јована[32]; и сада се нуди царство небесно свима који љубе Бога. Крај је дакле закону и пророцима љубитељ твој Христос[33], који дошавши на крају времена и извршивши сваку отачаску намеру, и из неисказанога милосрђа преклонивши се и снизивши се на нашу слику[34], и богатом милошћу погледавши на твоју смерност, нуди те да дошавши у Свету Гору уграбиш небесно царство; јер усиљавање је, љубими мој господине, и они који се усиљавају у њ грабе га.

„Греди и дођи, господине мој свети и оче[35], на ову истиниту ризницу, сакривену од првих родова, а у последња времена откриће те као добру ризницу давалац светлости твој Христос, да напојиш своју паству добром вером и да себе обогатиш небесним даровима и узвеселиш чеда твоја благодаћу дарованом ти од Бога, и облијеш их миром доброга мириса твога.

„Греди и дођи, љубитељу чеда твога, о коме ти би објављено Духом светим у зачећу његову.

„Дођи, подобећи се оном човекољубивом пастиру, који остави не само деведесет и девет у пренебесним становима, но и тисуће тисућа и десетине тисућа на десетине тисућа и безбројне војске оставивши, сиђе преклонивши небеса и потражи заблуделу овцу, и нађе и истрже је из грла смртоноснога старога звера ђавола, и узевши на своје раме принесе ка Оцу своме, и опет је остави међу своје стадне овце[36].

„И ти, господине мој, дођи вођен Духом светим по божаственом путу и по малој мојој стазици, и потруди се и потражи пород многољубивог срца твога.

„И греди и дођи, и помози ми, и спашћемо се, и добићемо добра Господом обећана нама и свима који љубе Бога и који хоће да наследе живот вечни.

„Греди и дођи, саврсниче праведника који су раније угодили Богу: Авраму и Исаку и Јакову.

„Дођи, подобећи се Богом благословеном Јакову, који је сишао у Египат ради прекрасног чеда свога Јосифа, који је с Богом прехранио цео Израиљ у Египту, и многим сузама омио свете његове седине и утолио жалосно ридање многих дана многолетне старости

светога Израиља, који није мислио да ће имати са њега више радости изгубивши га. Но свагда горећи Духом светим[37], богоносни пар, прекрасни Јосиф са богоизабраним оцем својим Јаковом, обојица жалошћу кидаху се, још не знајући коначни Божји промисао љубимога чеда, Богом посланога пред њим на узраштење целом Израиљу[38]. Но онај који живи у Јосифу и који га је свео у Египат пред лицем оца свога Израиља, он и мене посла пред светим твојим лицем, да у теби Бог прослави своја чудеса, и назваћеш се други и нови Израиљ, и чеда твоја обновићеш Духом светим; и паства твоја Богом узраставши назваће се избрање Божје, и Богом прославиће се у њима ради твога превеликог смирења, јер си ради Христа оставио висине, и заволео смирење, и дошао у Свету Гору, и свима показао добар пут богољубља.

„Греди и дођи, многољубазна жалости душе моје, подобећи се боговидноме Јакову, јер из тебе ће прорасти други Израиљ, да и ти дочекаш радост, која се не да замислити, са чедом својим, као Јаков са Јосифом; да се и ја такође насладим твоје свете љубави, ја који сам се за много година удаљио од превелике љубави твоје, чедољубивога оца свога.

„Греди и дођи, господине мој и свети оче, да се нагледам твојих светих седина и да их љубазно помилујем, и да целивам твој свети образ, који би написан на небесима Господом Богом, још пре твога рођења . . .[39]

„Дођи, да док смо у овом пролазном животу, да упутимо једномислену молитву ка пречистој Представитељници нашега живота, и горе на небесима нађемо саму готову помоћ, да нам отвори милости своје, и настанимо се са Господом нашим у бесконачне векове, амин."

VII

А[1] овај преподобни отац наш примивши речи прослави Бога који твори такова и велика и неисказана, и брзо пожурившн се и наоружавши се Духом светим, по речи Господњој, и свељубазно примивши

крст свој на раме своје, са радошћу последова Христу, брзо текући ка жељеноме, по заповести Господњој, као што пре рече оцу отаца и оцу нашем Авраму: „Изиђи из земље твоје и од рода твога, и иди у земљу коју ћу ти ја показати“[2].

Авраму у Хананеју, а овом преподобном оцу нашем у Свету Гору.

А овај свети, други Аврам постаде, преселник из свога отачаства, с љубављу послушавши јеванђелску реч Господњу, речену његовим истинитим устима: „Ко остави оца или матер или жену или децу или њиве или куће ради мога имена, примиће зато стоструку награду у вечном животу“[3].

А преподобни отац наш не само да остави споменуто, но и више од рода целога, рода земаљскога; желећи царства небеснога, остави земаљско царство и овај свет и што је у овом свету; оставивши земаљско земљи и тражећи оно што је на висинама, последова Христу. И многе велможе који су у његову царству, видећи превелико смирење господина свога, вазљубише Бога, и све оставивши, последоваше Христу са господином својим.

Господом управљан и светим Духом вођен дође у Свету Гору и усели се у Лавру свете Богородице Ватопедске, нађе ту љубимо своје јагње Христом набележено. И сагледавши се оба богоносна друга, саврсници светлосних анђела, и ставши заједно, и обојица подигавши преподобне руке ка Вишњему, благодарну молитву сатворише ка љубитељу своме Христу који врши вољу оних који га се боје, и прославише онога који седи на херувимима[4] и који погледа на смерне. И испунише се великога весеља и духовне радости, и они који су ту, видевши велику славу Божју прославише Бога који чини такова.

Јер дивно беше небу и земљи, Богу похвално и људима чудно: обојица устрељени стрелом љубави према христу, због неизмерне љубави према Владици оставивши толику висину, дођоше у туђу земљу, отуђивши се од свега земаљскога, и све оставивши по Господњој заповести, и усрдно му последоваше, по савету светога Духа, што рече кроз уста Давидова:

„Удаљих се бежећи, и настаних се у пустињи, и чеках Бога који ме спасава“[5].

А оно што се чека од Господа, не би далеко од оних који га љубе, по речи богооца: „Но близу је спасење његово онима који га се боје“[6].

А свети саврсници, Богом састављени, син са оцем, вођени светим Духом, ваистину се настанише у овој светој пустињи и начинише дворе Божје, велики манастир, и око њега многе друге цркве, и велике куле за спасење многима који Бога љубе. И обојица сами дођоше у велико смирење, и постадоше стан светоме Духу, као што каже свети Дух у великом пророку Давиду: „Понизих се, и спасе ме, и обрати се душа моја у твој покој“[7].

А по целој земљи грчкога царства прочуо се састанак светих, и цареви и велможе, мали и велики, чувши прославише Бога због великог смирења светих, и многи дођоше на побожност угледајући се на њих. И сви свети и преподобни, мали и велики, чрнци Свете Горе од малих и великих манастира, од гора и пустиња и пештера и земаљских пропасти, са богоносним оцем својим протом дођоше да се виде и благослове са светима, и велики сабор светих сабра се са светима, и љубазно беседоваше о душевној користи и њихову спасењу, и славље начинише, душевно и телесно утешивши се.

А отац наш свети Симеон би благословен Богом и свима светима, и свима довољно давши не мало злата и сребра, и свима светим монасима од срца предложи да се моле Христу за његово спасење, и по свима црквама по Светој Гори постави свој помен, што је и до данас.

У Дом Свете Богородице Ватопедске лавре, братство своје, приложише два кабла суха злата и сребра и много друго безбројно имање и њиме испунише Дом Свете Богородице; и не само имање, но и душе своје представише пресветој Богородици, оба богољупца све своје имање послаше пред собом, које и нађоше горе у царству небесном.

Свети Симеон заповеди да начине ћелију додану ка светом олтару велике цркве Свете Богородице, и прозор свети у олтар, тако да свагда гледа свете мо-

литвенике који служе у светој цркви. А он, свети, свој канон свршаваше, и у миру дан и ноћ, и неослабно пребиваше у молитвама прилежно тражећи Христа који се тражи, кога и нађе Богом вођен и својим светим сином, богоносним кир Савом.

А свети младић давидски се ширио, видећи где се заповести Божје врше у њему, и узашиљући благодарење ка Богу, који му је помагао у свима његовим делима за добре му подвиге душевне и телесне, телом без сна у свима манастирским делима, а умом и душом настањиваше се у небесним обитељима, и, наслађујући се њима и желећи њихова наслеђа, у сваком делу гледаше пред собом као самога Христа, по речи богооца Давида: „Непрестано гледах преда мном Господа, као да ми је с десне стране, да се не поколебам"[8].

Ради тога и у весељу срца вапијаше:

„Шта ћу узвратити Господу за све, што ми даде[9], испуњујући ми овде сва прошења моја, и тамо обећавши ми будућа добра, и верујем да ће ми и бесконачни живот дати у свој велики и пресветли дан, не само мени једином, но и свима који га љубе и творе вољу његову."

А свети Симеон починувши од путнога труда и после извесног времена зажеле обићи сву Свету Гору и поклонити се свима светим црквама. И оба богоносца савећавши богоумни савет, учинише метаније ка богољубном оцу игуману Теостирихту и рекоше му своју мисао, како свети старац Симеон хоће да испуни жељу и да се поклони свима светим црквама. И када их је игуман благословио, изиђоше радујући се у Господу, да се поклоне светим местима, и да посете свете мужеве који живе у њима.

И прво дошавши у средину Свете Горе, у место звано Карије, са љубављу и са превеликим смирењем поклонише се Пресветој Богородици, која је мати свима светогорским црквама. И оба светилника Божја топлим сузама облише свету цркву, показујући свима слику великог смирења Божјег. И ту принесоше разноличне части Пресветој Богородици, свете сасуде сребрне и златне, кадионице такође сребрне и златне,

покрове светих сасуда, епитрахиље, трапезофоре, што се и данас види у тој светој цркви на спомен светих, и дадоше царску апаларију суха злата, и беху уписани у помен са првим ктитором великим царем Михаилом. А засебну част принесоше проту, засебно црквеним служитељима, засебно свој црквеној општини, почевши од првих и до последњих, све равночасно украсише по Божјој заповести, ваистину обојица по срцу воље Божје и његовом силом сатворише сву вољу Божју.[10]

И отуда одоше у Лавру Свете Богородице Иверске, и на исти начин поклонише се тој Пречистој Богородици и украсише свету цркву сваким таковим светим частима, и ту такође давши много злата, бише написани у помен са првим ктиторима и на исти начин дароваше златом такође сву братију, тако исто почевши од првих и до последњих, и ту беше сатворени као браћа и други ктитори[11].

И отуда одоше у унутрашњу пустињу, у велику Лавру Светога Атанасија Атонског, у дом пресвете Богородице, која се сама назвала икономом те свете цркве тога манастира, и испрва и данас спремајући сваке милости, не само телесне потребе, но испуњујући сваким весељем и душе верних. Ка тој Пречистој сатворише благодарну молитву, и светим топлим сузама омочише свету земљу, по којој је сама Пречиста својим стопама ходила, и својим светим изволењем удостоји и ове изабранике Божје да виде дом њезин, вођени светим Духом и настављани благодаћу Божјом, отац са сином, изабрани војници Христови, стављени у борбени ред светим Духом, наоружани непорочном вером, испунише се сваке духовне радости, и, просветивши се душевном природом, украсише превеликим частима свету цркву пресвете Богородице. И поклонише се гробу светога, и донесоше му сваке части, и много злата дадоше у тај манастир, и написани беху ту у помен са првим ктиторима да се и данас са благоверним царевима равночасно спомињу. А сву братију те лавре обдарише, једне златом, друге одеждама, све ублажише својим преподобијем и довољством Божјим[12].

Тридневно славље учинише свети са светима са многом љубављу и духовним весељем, и сви сихасти

од унутрашњих пустиња, многи свети мужеви дођоше да виде преподобнога који их је из давна хранио дугом Божјом руком и љубимим сином својим, богоносним кир-Савом. И са њима много беседоваше о користи душевној и о спасењу своме, веома утешивши се у Господу телесно и духовно, и мир Божји и благослов узевши од њих и целовавши свету цркву, вратише се у свој манастир Ватопед, пролазећи света села и домове пресвете Богородице.[13]

Небесни људи и земаљски анђели, дошавши у крај тихога смирења, до праве истине дошавши, презревши све пропадљиво овога пролазнога света, бринули су се једино о спасењу своје душе, по речи Господњој не бринући се ни о чем земаљском, што изискују стране овога света, но тражећи једино царства небеснога и његове правде[14], што и нађоше.

Обојица из младости почеше работати Господу па све до смрти по истинитој речи Господњој: „Који претрпи до краја, тај ће се спасти"[15].

Обојица узевши крст Христов као силно оружје иђаху са неподобном силом на борбу са непријатељима, и својим великим трпљењем поцепаше многе мреже њихове; разгоревши се Христовом љубављу, угасише орошењем подвига светим сузама огањ злочестија, распаљивање љутих мудро претрпеше успешним срцем и попалише превару непријатељску, чекајући на божаствену утеху, и јавише се многосветли светилници цркве Христове, послани од Бога и пречисте његове Матере, зато се увезаше непропадљивим венцима и примише са вишњим силама славу равночасно.

Када су живели у том подвигу, дође ка богомудром кир Сави неки богобојажљив муж и назнамена му богомисаони савет, и рече му:

— Чуј и знај, и добро разуми апостола Павла, који говори: „Они који се воде Духом Божјим, Божји су синови"[16]. Да, и ти и родитељ твој разумејте добро и познајте шта тражите у овој Светој Гори. Ваистину изволисте последовати Господу и спасти две душе. Али Господ ваш у својој руци држи све крајеве земље, и неће да погине ниједан грешник, но да се сви спасу

и дођу у разум истине[17]. Бог изабра тебе и твога родитеља да будете начелници спасења вашем отачаству. А Бог рече пророку. „Не само ти сам, пророче, упознај ме, но узиђи на гору Сион и узнеси глас свој као трубу проповедајући Јерусалиму, да ме сви упознају"[18]. Тако и ти устани убрзо, и не лени се у спасењу многих. Што сте овде сатворили, до сита је вама на спасење. Али за оне који ће живети после вас, сатворите манастир у Светој Гори, да буде истинито прибежиште вашем отачаству, да и после вас они који су у вашем отачаству, који се нађу да љубе Бога и његову пречисту Матер, и који желе истинитога и вечнога живота, овде дошавши и претрпевши до краја, нађу се изабрани народ Господу Богу.

А богоносни кир Сава с радошћу примивши савет, и као од сна уставши, исприча преподобноме своме оцу. А преподобни чувши ту реч, благодари Бога за све што му је његов син рекао. И оба светилника Божја савећавши Божји савет и увек горећи Светим Духом на све веће богољубље, учинише молитву ка пречистој Предстатељници њихова живота да учини вољу слугама својима.

И тако уставши оде богогласни кир Сава ка игуману и учини метаније, и замоли игумана рекавши:

— Оче свети, молим твоју светињу и просим да ми дадеш на благослов једно запустело месташце да начиним себи ћелијицу у име моје, да који дођу од земље отачаства мога, да имају свој дом и да не досађују манастиру, па ни твојој светињи ни братији која живи у овом светом дому.

А игуману би неугодна његова реч, и не сатвори његову вољу. И исприча своме преподобноме оцу да не доби оно што је молио.

И од тада не починуше обојица молећи се пречистој Богородици, да им испуни њихову молбу; и савећавши други савет, посла богоносног кир Саву ка проту и ка целом карејском сабору, и савећавши са протом и са другима, који га љубе, о тој молби, и обећаше му дати манастир, рекавши:

— Изабери себи манастир у Светој Гори који си волиш.

И беху послани епитирити[19] с њим од прота да предаду манастир. А преподобни отац наш Симеон беше веома ослабио од старости, тако да није могао ни на коњу јахати, и начинивши му одар између два коња, обиђе сву Свету Гору и виде све манастире и не заволе ни једнога осим Хиландара, и врати се у свој манастир Ватопед, утајивши савет од свију осим свога сина кир-Саве.

А игуман и све братство видевши што се догодило са преподобним, убојаше се да не оде од њих њихов хранитељ. И савећавши савет дадоше им Хиландар, што је хтео преподобни својим светим прозрењем. И савећавши савет игуман и све братство са обема светима, и тако написаше сведочанство:

„Ватопед и Хиландар да су један манастир, и преподобни кир Сава да је један отац обома".

Када се то догодило, оба преподобна благодарише Бога и пречисту његову Матер која је испунила њихову молбу. И оба богоносна сатворише молитву ка Вишњему који је земљу основао на ничем, који све твори само заповешћу.

И савршивши свету молитву, благослови преподобни сина свога кир Саву; и примивши молитву преподобнога, и узевши људе, оде на подизање дома пресвете Богородице Хиландарске. И дошавши у манастир, нађе га веома запустела од безбожних гусара и где се преклонио у последње падање.

А богоносни кир Сава преклонивши душевна и телесна колена, сатвори молитву ка љубитељу својему Христу, молећи му се из дубине душе и говорећи:

„Ти који си основао земљу на тврдини својој и рекао да се не поколеба на векове векова[20], погледај овде свемилосрдним светим оком твојим на раба својега и пошљи ми помоћ од светога твога стана, и оснажи ме твојим светим Духом, и буди ми помоћник, Владико Христе, Господе свега, да сатворим дом пречисте ти Матере свете Богородице, као прибежиште за сва чеда отачаства мојега који те љубе, тако да се сви који овде прибегавају сместе у твоје пространо царство".

И са Богом који му је помагао, поче зидати манастир, Дом Пресвете Богородице Благодетељнице Хиландарске, и прво обнови цркву, јер црква од првих дана беше која је и данас[21], али је преподобни украсише и распространише, колико требаше на почаст отачаству њихову.

VIII

Преподобни[1] отац наш Симеон посла ка љубљеном сину своме[2], кога остави да влада у отачаству своме, да му пошаље довољно потребних ствари за уздизање и обновљење храма пресвете Богородице, и посла му овако писмо:

„О љубимо чедо и присни слуго Христов, знај ово, да и ако су те Господ Бог и пречиста његова Мати изволењем својим и са мојим благословом поставили да владаш у твоме отачаству, да знаш, чедо моје љубимо, нађох пусто место посред Свете Горе, Ваведење пресвете Богородице, звано Хиландар.

„Да, никако се не облени, но пожури се свом снагом својом да га уздигнеш, и да се сазида у овој светој пустињи храм Пресвете Богородице у мој спомен, и опет после мене теби и деци твојој и унучадима, и у родове ваше и родове до века; и ти ћеш бити ктитор и овоме, као што ти пре писмено предадох тамо у твојој владавини дом пресвете Богородице Благодетељнице Студеничке, ни с ким у заједници, само теби и твоме семену после тебе.

„Напомињем ти, чедо, реч коју рече Свети Дух кроз уста Давидова: ‚Покори се Господу и узмоли га, и даће ти прозбу срца твога, и откри ка Господу пут твој сатвориће га, и извешће као светлост правду твоју'[3].

„Зато не закасни ни у чем, не дремај, но се подвизавај да испуниш све моје речи и да са мојим благословом свршиш своје добро дело."

А син његов примивши послање господина свога и оца светога Симеона свим срцем својим и са великом радошћу, и уставши са престола свога, и павши ничице на земљу, са топлим сузама говораше:

— Благодарим те, Владико, Господе Боже мој Исусе Христе, што си мени недостојноме робу своме некада подарио управљача мога, да се брине о васпи-

тању земаљскога ми тела; и сада, ма да се и удаљио од мене, но увек и непрестано се брине за оно што је изнад свега, за спасење душе моје, и води ме на пут свој да последујем његовим добрим делима.

— Јер, Господе Исусе мој Христе, ваистину је прави и истинити твој ученик, и не гнуша се да привуче ка твоме човекољубљу оне који су заблудели и отпали од твога великога милосрђа, као што и мене недостојнога, иако сам телом далеко од њега, ипак ме духовним и изнад разума добрим светим Духом чини саопштником и ктитором светих домова Божјих, које сам стече својим светим подвигом, а и сада у дубокој старости још не престаје зидајући свој пут на небо.

— Зато, шта ћу узвратити Господу, или шта ћу ти принети од моје недостојности за сва добра која си ми учинио[4] и чиниш на мени грешном?

— Јер ко ће исповедити или ко ће исказати величанство силе твоје и безднў твога човекољубља? Или ко ће сатрпети неподносими гнев твој против нас грешника? Но, ти си, Господе, свагда добар и добро чиниш као милосрдан[5]. Зато и ми, дивећи се доброти твојој, вапијемо ти: Слава сили твојој, слава благости твојој, слава човекољубљу твоме, Господе Боже наш, на векове, амин.

А игуманију Методију[6], посланом од преподобног, довољне и преизобилне дарове посла ради оснивања дома пресвете Богородице, а уз то и за довршење његово; не само једанпут, но и на све године шиљући што је на потребу светом господину његову док се не сврши дом пресвете Богородице; и не само дарове, но и од земље своје одлучивши даде што је довољно да испуни вољу светом господину и монасима који су у том светом месту.

А отписа му посланицу, овако говорећи:[7]

„Господину моме и родитељу ми преподобном оцу Симеону, слуга светиње ти и син твој љубими!

„Заповест светиње ти сатворих, и жељу срца твога испуних, и све заповеђено ми од тебе, господине мој, тамо иде Господом вођено ка твојој светињи.

„Јер којим начином или којим умом преокренут ја јадни не бих испунио твоје свете заповести? Како ли ћу заборавити добра и блага васпитања светиње

ти? Јер Христос Господ мој удахну свој дух у ме, а ти, господине мој, васпита ме са бригом, и упути и научи милошћу Господа Бога твога Исуса Христа; изванредним васпитањем и светим благословом уста твојих и светом твојом молитвом ограђиван, нећу се убојати од десетина тисућа који ме около нападају[8] ни противне узбуне иноплеменика. Јер Петар рече некада Господу своме: ,Ти, Господе, нећеш умити ногу мојих на векове'. И коначно чувши рече: ,Господе, не само ноге но и главу и руке'[9].

„Такође, господине, и ја, недостојни слуга твој, непрестано вапијем светињи твојој: Не само ово што се сада приноси, но и ово моје земаљско тело прилажем ако је на потребу твојој светињи. Но само заповедај, господине мој, и нећу ослабити испуњујући заповести светиње ти, и до последњег издисања мога.

„Јер ово не стекох ја, но ти, господине мој, и све је твоје. Благодаћу и силом светога Духа и поспешењем Владике твога Христа, ти пропале стече и расточене сабра, и обогати убоге, и пало уздиже, и неславно прослави, и свечасном силом Христа твога и благодаћу даном ти од Бога одагна варљиви мрак, безбожних јеретика, и уништи њихове јереси, и разруши њихове жртвенике, и сакруши њихове идоле, и злославну успомену њихову сасвим истреби, и славу њихову без остатка угаси, и пројави зраке добре вере у целом твом отачаству, и постави цркве Христове, и објави иконе Христове, и све обнови светим Духом, и све нас научи једногласно славити и опевати пречасно и велелепно име Оца и Сина и светога Духа.

„Јер ваистину си пастир добри, ваистину уподобивши се начелнику пастира Христу, љубитељу твојему, који је положио душу своју за цео свет, и ти душу своју положи за народ отачаства твога, и прогна од њих мисаоне безбожне вукове који нападају на стадо твоје и који вуку у погибељну пропаст. Ти управи то све, свечасни господине мој и оче.

„А шта ћу ја успети према твојим светим исправљењима? Но моли Господа за мене да не преступим твојих светих заповести, нити да умалим тобом свето положено благоверије. Но да још испуним и да до-

кончам, као што премудри Соломон испуни и доконча недокончано оца свога Давида.

„Јер сама истина Христос сведок је твојим премногим подвизима, и света црква пресвете Богородице, коју украси превеликим твојим богоумљем и изваја премудрошћу и обуче велелепијем, и добро узвиси на небесну висину, чијим пречистим и непрестаним молитвама сведобри Господ нека нас не лиши небеснога и његове неисказане славе и будућих добара и бесконачнога живота, светим ти молитвама овде и у бесконачне векове, амин."

А када је посланик дошао богоносној двојици, светом Симеону и кир Сави, са свим посланим му од љубимога сина његова, и давши му писмо јави му о свему што се тамо догодило и како изврши љубими син његов све заповести. И благодарише Бога и пречисту његову Матер за све што су чули о љубљеном од њих.

А преподобни отац наш Симеон опет врати игумана свога Методија ка љубимом сину своме са светим својим благословом, давши му часни и животворни крст Господњи, на коме вољно распеће прими Владика наш Христос ради наших грехова, који и сам преподобни, носећи га на врату своме, некада побеђиваше непријатеље своје и противнике.

А у посланици[10] својој овако му написа:

„Човече Божји и слуго Господњи и верни рабе Христов и сине мој љубими!

„Са првим мојим светим благословом, којим те благослових да царујеш на престолу моме, са тим благословом и овај свечасни крст Христов нека ти буде заступник и чувар и спаситељ души и телу твојем, и утврђење отачаству твојем, и саборац у биткама, и победитељ твојим ратним непријатељима, и непобедно оружје против невидљивих и видљивих непријатеља твојих, теби и деци твојој и свему семену твоме у родове ваше; и нека ти је исцелитељ твојим телесним болестима и ранама душевним, и тврдо прибежиште земљи твојој, зид и покров неразрушими, и оштро копље твојим кнезовима, и штит вере твојим војницима, и смела победа твојим ратним непријатељима, и мир и тишина животу твојем, и нека те

непорочна доведе и представи Христову престолу, разгонећи животворном силом својом пред тобом ваздушна митарства[11], и свагда да ти помаже против непријатеља твојих, као богоочу Давиду против Голијата[12] и верном цару Константину у свима његовим борбама, и на сваком месту, прогонећи од тебе бесовске пукове, и буди ограђиван силом овога на векове, амин."

И када је посланик стигао до границе владавине сина његова, јави посланик господину своме:

— Идем са благословом твога преподобнога оца; јер неоскудно изливши благослов и умножи молитву за спасење твоје, и са благословом својим сада те ограђује часним крстом.

А овај Христољубац чувши свету повест, и са великом радошћу гледаше не би ли брже угледао и наситио се неисцрпне ризнице.

И гле, наједанпут изиђе као пресветло сунце од истока, просвећујући незалазном светлошћу западне крајеве, и шаљући луче своје у васељену и освећујући цео свет зракама распетога на њему. Јер због дрвета и падосмо из рајске насладе, а дрветом опет бисмо удостојени рајскога живота[13].

А Христољубац уставши изиђе брзо у сретање животворном крсту Господњем са свеосвећеним архијерејима и са свештеним јерејима и са ђаконима и богоносним чрнцима, са светим кадионицама и са свећама, са целим клиром владавине своје и са мноштвом народа бољара својих. И као Давид некада скачући пред сеновитим кивотом, јасно и велелепно вапијаше:

— Ходите, Христољубиви људи, поклонимо се крсном дрвету које дарује живот; ходите, православни зборови, насладимо се неукрадимога богатства и благослова светога господина мојега! Јер ово је пророчка проповед, апостолска похвала и победничко увенчање мученицима, украс монасима, и утврђење свима вернима.

— О трипут блажено дрво, на ком се распе Христос цар и Господ!

— О свечасно крсно дрво, државо царевима и победо противним силама!

— О пречасно и пребогато многом благодаћу!

— Јер тобом бисмо искупљени од клетве законске. Јер на тебе прикуца Христос Бог наш рукопис наших грехова, и тобом се умртви смрт и разруши се ад, и избави се цео свет трулежи. Јер тебе апостол Павле хвалећи говораше: „Да се не похвалим ничим осим тобом, крсте Господа мојега"[14].

И тако са богочасним похвалама, као неким цветовима овенчавајући с псалмима и богохвалним песмама и појањем многим носаше свечасни крст у своју цркву на спремљено му место. И сви се дивљаху гледајући толика Божја самотрења која се догађају на овом Христољупцу превеликим благословом светога и преподобнога му оца.

И свршивши службу доласка светога и часнога и животворећега крста, духовно сатвори празник у тај дан, и телесно утеши сав сабор народа свога, и ту сатвори многе милостиње онима који се обретоше у тај дан.

А послани од преподобнога остаде ту, и примивши достојне почасти и награде према трудовима својим, и извршивши недовршене заповести преподобнога о свршетку манастира пресвете Богородице, и са великим исправљењем сапрестолника и многољубивога сина преподобнога, врати се опет ка преподобном, радошћу радујући се и благодарећи Бога и пречисту његову Матер и молитву богоноснога оца светога Симеона. И нађе опет оба светилника где непрестано горе и светле са Духом светим, и где се журе на дело о спасењу душе и сграђењу дома пресвете Богородице.

И помоћу Божјом[15] и поспешењем светога Духа и молитвама пресвете Богородице и подвигом богомисаоних светилника, преподобнога Симеона и богоносног кир Саве, био је саздан манастир и око њега град, и посред њега начинише велики пирг да је сличан царском дому, и високе палате томе сличне. Једно стекоше и још више пожелеше, и опет испросише од прота и свију Светогораца Милеје[16], и то постаде Хиландар.

IX

И када је био свршен манастир, пређе свети Симеон из Ватопеда и пресели се у Хиландар, по писању богооца Давида: „Јер изабра Господ Сион, и изволи га за стан себи; и ево покој мој на векове века; и овде ћу се уселити, јер изволих. И, гле, колико је добро и колико је красно да свети живе заједно, стојећи у храму Господњем и у двору дома Бога нашега; и у ноћима уздижите руке ваше ка светињама и благословите Господа; нека вас благослови Господ од Сиона, који је сатворио небо и земљу"[1].

У Дому Пресвете Богородице Хиландарске[2], ту почеше пребивати оба Божја светилника, творећи сву силу своју у молитвама дневним и ноћним са великом љубављу, и са премногим сузама увек гледајући на коначни дан, до краја омрзнувши грех и заволевши Христа истинитом и топлом љубављу Авељевом, и вером Аврамовом, и чистом љубављу, која се пре усели у срце Авељу и која патријархе начини и Мојсија сачува, и у пророцима поживе, и сатвори пророка Давида као стан светога Духа, Јована укрепи[3].

И ради те љубави син Божји небеса преклонивши сиђе к нама, и даде сва добра онима који га љубе; смрт би згажена, и ад би плењен, и ради љубави постаде једно стадо анђела и људи, и рај би отворен и царство небесно би спремљено онима који истином љубе Бога. Она је умудрила рибаре[4] и укрепила мученике; љубав је показала пустиње као станове; она је испунила горе и пећине песмом, и она научи све оне који Бога љубе да иду тесним и прискрбним путем.

А ови свети до краја заволеше овај тесни и прискрбни пут, постајући тиме слични светима, и Јединога љубећи све оставише, и нису се бринули ни о чем земаљском, само љубећи јединога Господа, и усрдно последујући му дан и ноћ, неућутним устима појући Господу песму анђелску која не престаје, сасвим заборавивши земаљско и оставивши прах пропадљивих, и добро уперивши умове своје ка небесним, телом стојећи на земљи а умом и душом настањујући се у небесним обитељима, а у сваком делу гледајући пред собом као самога Христа и добро управљајући живот

свој, подобно древним светим начелницима монашког живота, добро пазећи на награде за њихове трудове, и веома подвижући се на боље, како би и прве свете стигли.

Ради тога им и одговарајућа награда од Господа, и беху им на небесима спремљени пресветли венци, и родови земаљски сматраху их за блажене, и анђели небесни удивише им се, и не одлучише се од самога Господа овде и у бесконачне векове.

И док су ови тако хитали ка небесима, и пошто су умом узишли на превелику ствар, хотећи учинити манастиру коначно утврђење, преподобни отац Симеон написа ка своме љубазном пријатељу кир Алексију[5], цару цариградском, о црквеном утврђењу и о свему што требоваше његова светиња, и са тиме посла богоугоднога сина свога кир-Саву.

И подигавши се богоносац оде у Цариград ка своме пријатељу цару кир-Алекси. И би примљен од цара са великом љубављу, и исприча му о пребивању преподобнога и све што се догодило са манастиром, како испросише место опустошено од безбожних гусара, и би им дано од целог сабора светих отаца, и како су све запустело обновили и разорено сазидали:

— Подигли смо манастир свете Богородице на службу Богу и пречистој његовој Матери, и на приношење светих молитава за државу великога ти царства, и као прибежиште нашега отачаства. Но и још молимо твоје богољубиво царство да нам приложи велико ти царство још нешто тамо.

А цар му рече:

— С радошћу, што треба светиња ваша, да учиним и мој мертик[6] с вама.

И приложи им цар свој мертик Зиг царски манастир[7], са свим пастирским пасиштима и са метохијама. И написа му хрисовуљ[8] са свим царским утврђењем, што је непроменљиво и до данашњега дана. И цариградски цар кир Алекса назва Хиландар царским манастиром и приложи га ка царским манастирима Свете Горе. И цар отпусти богоноснога са сваким великим почастима, давши и много злата на потребу своме свату светом Симеону. И силом љубитеља свога Христа и помоћу пресвете Богородице врати се свети

узевши заповест цареву.

И дошавши у Свету Гору нађе свога преподобнога оца у Дому Пресвете Богородице Хиландарске, где у свему добро пребива у Богу. И сатворише свету молитву и свето целовање, и исприча оцу своме све што се догодило на путу, и дар царев, и почаст, и велику љубав, и предани му манастир Зиг. И преподобни чувши то све благодари Бога и пречисту његову Матер и највише се обрадова своме богоносном другу.

И утешивши се оба богоносца о свему, и кир Сава монах починувши од трудова, и узевши савет од преподобнога, и узевши заповест цареву, оде у Карије ка проту и ка свему сабору светих отаца и давши им заповест цареву, узе од њих манастир Зиг и приложи ка пресветој Богородици Хиландарској.

По времену опет испроси од целога сабора Светогораца манастир Светих Исповедника, и то приложи ка Светој Богородици Хиландарској. И распространи манастир велики[9], подобан првим царским манастирима, и украсише га оба богољупца и светољупца сваким потребама; и приложише од своје земље метохије[10] толико довољно, да је и до воље свега довољно и за две стотине чрнаца. А тада је владао на престолу светога Симеона благоверни син његов велики жупан кир Стефан, и њему предадоше тај манастир свете Богородице Благодетнице Хиландарске и деци његовој после њега у родове њихове.

А оба ова саврсника божаствене благодати, отац са сином, наоружани светим Духом и венчани благодаћу Божјом, постављајући својој деци као добар узор богољубље и светињу.

Обојица истинити апостоли, подигнути самим Господом Богом на просвећење и на божаствено научење западне стране.

Обојица извори божаствене благодати, који су напојили синове своје својим богоразумним учењем.

Обојица оштре стреле Христове, изоштрене светим богољубљем и наоружани благодаћу светога Духа, који су проболи побожношћу сва срца верних.

Обојица источне зраке, које богомисаоно просвећују своје западно отачаство.

Обојица данице пресветлога сунца, које предсказује деци свога отачаства топлоту светога Духа.

Обојица топли молитвеници целога света, и незалазна светила мисаонога истока, богомисаоно просвећујући своје западно отачаство.

Обојица богогласни славуји јеванђелских учења, који су недремљивим душевним и срдачним очима и неућутним божаственим песмама пробудили оне који су заспали у греху неразумевањем божаствене благодати.

Обојица топле реке божаствених бања, који су омили срца остарела у незнању истинитога живота, Христа истинитога Бога нашега.

Обојица богате ризнице света, који су обогатили свет светим крштењем и божаственим учењем.

Обојица грађани вишњега Јерусалима и светила богозрачна, који су прозрели богомисаоним очима будућа блага и бесконачни живот.

Обојица се јависте Владици своме чистији од искушанога злата ради вашега чистога живота, уселивши самога Христа у прекрасне своје душе по истинитом обећању његову; јер рече: „Уселићу се у њих, и бићу им као Бог и они ће ми бити као народ"[11].

Обојица се убелише јасније од снега превеликом смерношћу и чистим истинитим покајањем, постављајући деци својој истинит узор да увек траже истинити живот небесни.

Обојица земаљски анђели и небесни људи, небопарни орлови који су својим преподобијем и превеликом уздржљивошћу узлетели на небесну висину.

Обојица светлодушни и једнаки светилници, који су рекама суза окрилатили свете молитве и узлетели ка љубитељу својему Христу, кога узвеличаше на земљи и на небесима, и примише превелику благодат од њега, доброту сачувану онима који га се боје.

Обојица сведушно изиђоше на тражење свога добротвора Христа, удаљивши се од сваког блага осим њега, и ваистину обновивши у себи зрак истинитога Бога свога.

Обојица блажене слуге које имају недремљиве очи, чекајући Бога својега по све часове, који су ужегли светилнике своје великом љубављу и са чистом

вером, не само воштане[12], но и сами просвећујући се разумом слова Божјега и очистивши душе своје добрим делима овога живота, презревши овај видљиви живот, гледајући умним очима на ону светлост вечну и без краја, украсивши своје обичаје заповешћу Божјега јеванђеља, и исправивши своје нарави апостолским учењем, примивши у себе страх од страшног суда Божјега, а свагда имајући пред очима својима своју смрт, са прозрењем причестивши се са довољом свега земаљског у овом животу, сву печал своју положише на Бога са сигурним уздањем, као два светила богозрачно увек сијајући својему Владици, држећи у својим богољубивим срцима реч живота и управљајући се по Божјој истини.

Истинити једномисаони Христови служитељи и богоносни парњаци светоносних анђела и једнодушни сподвижници, имајући у земаљском телу снагу небесних анђела и изванредно украшавани њиховим незамислимим лепотама и неисказаним боголепијем; достојни житељи јеванђеља Христова, низлажући мисаоне непријатеље силом крста и венчавани Христовом благодаћу, и узашиљући Оцу небесном благодарење и славу, и свагда спремајући се за позив Оца небеснога, уподобљавајући се у неумучним духовним песмама бестелесној природи херувимској у истинитом исповедању Христову, у сузним капљама и у сакрушењу срдачном, у чистоти, у душевном и телесном целомудрију, у миру и у светињи и у великој уздржљивости и у превеликој смерности и страху Божјем, свагда угњетавајући пут своју, и све што је у овом свету као ђубре сматраху, а боље себи изабраше.

Ваистину побегоше од широког мирног пута који води у душевну погибељ, заволевши истинито уски пут[13] и по њему неуклоно идући, и испуњујући светим молитвама све дневне и ноћне часове, и тим тесним путем уђоше у вечни живот, истинити усилници Христови, уграбише царство небесно, њему приносећи подобна служења.

И пошто су тако напредовали, оно што је опште и чему се свагда сви надамо — пријему краја, доспе једноме да даде дужно Господу своме, ономе који

је дошао у степен добрих дела својих, преподобном оцу богоносном Симеону, који се спремао да одслужи дужно и да пређе на блажени и бесконачни живот, и да прими обећано од Господа свога небеснога даваоца награде.

А када поче боловати[14] преподобни отац наш, и разуме Духом светим излазак из овога света, призва преподобни љубимога сина свога, богогласнога кир Саву, и са топлим сузама рече му:

— О љубимо чедо моје, приспе време нашега растанка и дође дан одласка мојега. Ево предстоји љубитељ наш Христос и зове ме; да, принеси ми, чедо, Матер Господа мојега Исуса Христа да у њезине руке, као што јој обећах, предам дух мој, да не нуди моје понудивши ми своје милосрђе, и спашће ме роба својега. И призови ми, чедо, прота и сву братију да виде исход мој од овога света и да благословимо један другога. Јер већ се приближавају војске небеснога цара, и уши моје слушају глас њихов и њихове песме; да, пожури љубимче.

И када је била донесена пречиста Мати Божја, и када су се сви сабрали ради упокојења преблаженога, тада приспе време ка славослављу божаствених и јутарњих песама. А богохвални кир Сава нетремице је пробдио сву ноћ печалну и скрбну бригу имајући о успењу преподобнога, једини скрбећи о једином, а нико други му није помагао да се дотакне преподобнога; њему који се шта више, по заповести Господњој одрекао свега рода и имања и слугу, па чак и своје душе, хотећи да се једино она јави пресветла у обитељима небесним. И остави јединога брата да служи преподобном и оде у свету цркву у збор браће на славослов јутарњега благослова.

Мало времена пробавивши, би позван од преподобнога, и дошавши нађе га где се спрема ка позиву Оца небеснога. И скинувши га са одра, на коме лежаше преподобни, и по слици првашње превелике смерности положи га на рогозници у коначној смерности и у последњој телесној ништети, према писаном: „Понизих се и спасе ме; и обрати се душа моја у покој твој"[15]. И снесе га у црквену припрату.

А зборови свештених и богоносних и преподобних сви су стојали око моштију преподобнога, једни уздишући, други жалосно ридајући, а трећи са ужасом дивећи се и умом одмеравајући превелико превеликога смирење, кога сви свети и свештени, преподобни и праведни, мали и велики, житељи ове свете пустиње Свете Горе, тако рећи другога раја, кроз све дане живота преподобнога оца нашега имађаху после Бога као другога добротвора, и по његовој великој милостињи, коју имађаше према свима светима; ради тога једни су били печални, други са жалошћу јадиковаху због одласка богоносног и преподобног оца њихова од њих, који им је за много година испунио њихове душевне и телесне потребе.

А овамо богогласни монах кир Сава са топлим сузама вапијаше:

— О преподобни, о боголепни, о богомисаони, о велики боговидче, о Богу угодни, о прекрасни љубитељу твојему Христу, о велики христољупче, о богогласна свирало која веома помаже светим апостолима, и која се јавила као прекрасна китара њихова оштењем светоме Духу, и која је обвеселила срца свих светих, и облила их благодаћу даном ти од Христа љубитеља твојега.

— О слатки, о прељубазни чедољупче, видим те где се веома спремаш ка одласку, и видим безбројне силе небесне где стоје около тебе, и видим твоје богољепије с њима, и где се селиш од нас ка вишњему љубитељу твојему Христу, и видим те где по други пут остављаш земно земљи; и видим те да си сада чак више силе заволео Христа који је заволео цео свет, и са радошћу и са смелошћу сада усходиш к њему.

— Но, о преподобни оче наш, милосрђем милости онога који те је испрва заволео и изабрао те у родовима твојима и показао те као начелника нашега спасења, и као другога претечу за привођење ка Спасу нашем, да предводиш пред нама; пожури се да умолиш Христа Бога о нашем спасењу, и помени стадо твоје, о богоносни, које стече својим великим трудовима, сад помени све, и испроси нам достојну милост Господа Бога свију, да се твојим молитвама удостојимо царства небеснога, овде и у бесконачне векове, амин.

И цео сабор свештених и преподобних и богоносних чрнаца, преподобна чеда, једногласно ускликнувши рекоше:

— Помени нас, преподобни оче наш, у твоме блаженом покоју.

И пошто је потом било мало утишање, свети опет од сна тргавши се рече:

— Што сте смућени[16]? И што сте печални? И зашто такве помисли улазе у срца ваша?[17] Почните надгробна пјенија, и дадните славу Богу за све.

И благослови љубимога сина својега кир Саву и цео сабор светих чрнаца, богољубиве деце своје.

И са његовим светим благословом наједанпут би с неба некакав шум неразумљив нама који смо у телу, и целом сабору светих отаца посред печали обрете се неизречена радост, и благословом светога Оца небесног приспе Дух свети са небесним силама хвалећи и појући богохвалну песму: „Хвалите Господа с небеса, хвалите га и у висинама, хвалите га сви анђели његови, хвалите га све силе његове"[18].

А свети и преподобни отац наш отпеваше им, подобећи се бестелесној природи херувимској, упућујући братију своју, сабор свети, да с њим славе Оца и Сина и светога Духа, и неумучну песму почев од почетка псалма па чак и до краја, и рекавши са клицањем:

— Све што дише нека хвали Господа[19].

И подигавши своје преподобне и свете руке ка вишњем добротвору својему, и са анђелима на земљи појући Богу свију небесну песму на земљи, и тако се престави од нас, и свој свети дух предаде у руке своме многожељеноме Господу и пречистој његовој Матери, коју вазљуби; и с миром отиде од нас, радујући се о Богу Спасу својем коме послужи.

И просветли се лице његово као у старини великом богољупцу Мојсеју, имајући на себи некакав неисказан лик. И цео сабор светих чрноризаца видећи удиви се о овом, и прославише Бога, који чини такова дивна и неисказана.

А љубитељ његов Христос, узевши његову пресвету душу, уведе је у небесни покој, у светла места, у рајске обитељи, у станове праведника, у бесконачна добра, која су од почетка света спремљена[20] и од самог Господа уштеђена онима који га љубе, и дарова му све обећано и вечни живот на бесконачне векове.

А жалост обузе сав збор светих чрноризаца због разлучења преподобнога, и љубима чеда његова проливаху многосузне изворе због лишења свога доброга пастира и богомисаонога учитеља.

А овамо чудоносни и боголепни кир Сава непрестано точаше наизменце радосне и скрбне сузне изворе: радосне, јер тако пресавршена сваким добрим делима виде родитеља својега, и топла молитвеника и великога чудотворца гледаше где иде пред њим у сва спремљена добра, и како ће испунити све његове недостатке горе код пребогатога Оца небеснога; а скрбне због лишења доброга саподвижника и богоумнога учитеља.

И тако веселећи се Духом Светим, узашиљаше благодарне песме за покој преподобнога, и тако богохвалним песмама бише положене његове свете мошти у цркву пресвете Богородице Хиландарске лавре, славећи Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек, и на векове векова, амин.

А свети заповеди љубимом чеду својему, богоносном кир Сави, да његове свете мошти пренесе у земљу отачаства свога, као хотећи и после смрти неослабно чувати своју паству, истинити пастир и истинити јамац за стадо Христово, и хотећи деци својој сигурно показати Христом даровану му благодат и узвеселити чеда своја превеликим чудотворењима, и омити миром доброга мириса, што и би.

X

А[1] свети и преподобни отац наш Симеон стигавши до истините благодати и примивши награду трудова својих по превеликој својој смерности, удостоји се да уђе у радост Господа својега[2], и да се у бесконачне векове весели оном неисказаном радошћу, и постаде блажен и трипут блажен, удостојивши се добити неисказане оне славе, одакле отиде печал и уздисање, где, по писаном, и анђели желе да привире, и од самога

Господа сматран је блаженим. И уђе у нерукотворену ону дворницу, и леже за сто на небесној вечери са свима изволницима Божјим; јер положи наду своју ка ономе који отвара руку и насићава свако животно биће благовољењем, и не погреши у тој нади.

Видите оца чедољупца и после разлучења од овога света, и после уласка у небо! Никада се није одлучивао од љубимога чеда свога, наоружан Христовом благодаћу и силом пресветога Духа обогативши се небесним даровима, и умним и мисаоним врлинским крилима без закашњења путујући на небо, хтео је да богоносног друга свога преведе на превелику врлину, јављајући му се у сновиђењу украшен некаквим преславним и неисказаним красотама и лепотама и сијајући пресветим венцем више од сунчевог сијања, веселећи и тешећи и утврђујући га силом пресветога Духа, и Богом дарованом му благодаћу говорећи му:

— Чедо моје од срца љубљено у Господу, радуј се о мени родитељу своје и не скрби због разлучења мога; ево разуми добро и нека ти је познато о мени од овога мога виђења. Ову славу, коју видиш на мени, пресветлу и неизречену, том ме славом прослави слава моја, Господ Исус Христос, истинити Бог боговима и Господ господарима. Јер када се разлучи душа моја од земнога тела овога живота, тада ми Господ дарова богату милост и благодат своју, и у Господу Богу примих вечна добра и истинито царство небесно, које ми и раније знаменоваше и показиваше писањем својим[3] још док сам био у земаљском царству моме.

— Ти си, дакле, благословен од Бога, јер ми постаде посредник вечним добрима и неисказаној радости и бесконачном животу. И зато ти је раздавач дарова, љубитељ твој Христос, спремио превелику благодат, пошто си се за мене трудио недремљивим подвизима, и за моје приведење у Свету Гору.

— Зато се радуј радошћу, сасуде изабрани Духу пресветоме, пошто те је сам Христос назначенао још пре рођења твојега и пошто те је помазао апостолском благодаћу, чијег ћеш се учења и зборостајања и опште благодати јавити као саопштник[4].

— И подобећи се сунчаним зракама оптећи ћеш крајеве васељене и неисказане путеве Владике својега Христа, који походи својим пресветим ногама, све ћеш оптећи, и поклонићеш се са љубављу часно свима његовим светим стопама[5], и сва страдања његова написаћеш на таблици богољубивога срца твојега; твоја света душа биће престо томе самоме, и Господ који царује на векове на свима местима, биће с тобом.

— И богојављену благодат примићеш на истоку, и власт небесну да на земљи везујеш и дрешиш кривце човечанских сагрешења[6].

— И оптећи ћеш земље и градове као Игњатије Богоносац[7], проповедајући јасно и чисто учење Христово, и узвеличаће се твоје име на земљи и на небесима.

— И научићеш своје отачаство добром закону и побожности, и показаћеш многе узоре врлине, и многи ће твојим светим молитвама познати истинитога Бога и твојим благословом биће приведени у истинито покајање[8].

— И испунивши све на апостолском зидању Христова законоположења, и од истока доћи ћеш к мени[9], и заједно удостојивши се општега блаженства јединосушне и неразделне и животворeће Тројице, насладићемо се вечних дарова у бесконачне векове, амин.

А овој свети богозваник, пренувши се од сна богоразумнога виђења, прослави Бога отаца својих, који испрва твори дивна и неизречена од првога дана и до садашњега, ка преподобном и богоносном Симеону, оцу својему, са топлим сузама и са великим умиљењем вапијаше говорећи:

— Твоју љубав, свети, никада неизмењену сматрам блаженом и тебе величам и клањам се твоме превеликом вољубљењу, што такову бесконачну љубав имаш ка мени, љубимом чеду своме, као жив и после смрти не одлучујеш се од чеда срца свога, посећујући своје васпитање светим посећењем, и сладећи и веселећи много печалну душу моју и скрбно срце моје својим преподобијем, и јављаш ми живот вечни и бесконачну радост. Јер ваистину, праведници ће живети на векове и од Господа им је награда и сила

и разум од вишње премудрости, и Божјом благодаћу и силом светога Духа све им успева на добро.

— И сматрам те блаженим, свети, јер избеже сујете овога света, и љубитељ твој Христос удостојио те је као сина светлости, јер заволе истину која те води у живот.

— И нека је слава човекољубивому Богу који те је узвео од рова страсти и од земаљског блата, а који је на пространом поставио ноге твоје и исправио стопе твоје у право царство своје, и који те је удостојио реда светих и стојања у збору са вишњим силама, и положио у уста твоја нову песму саслужабну и сагласну са свима преподобнима својим.

— И нека је слава Богу богова у Сиону који ти се јавио, коме заволе од своје младости служити, са беспочетним Оцем и са светим Духом, а уз то те и сам изабра још из утробе матерње, од почетка знајући у теби добро извољење, и положи те као пред лицем својим да му свагда служиш правом вером и да горњим размишљањем о вишњим тражиш небеске славе и живот преподобних и праведних, који и нађе, а чега нека Господ не лиши ни нас светим ти молитвама.

А овај свети, богоразумна зрака, расмотривши у себи, разуме Духом светим да је његов родитељ нашао што је тражио, и подиже се на превелику врлину, предузе подвиге изнад силе, пошћења, бдења, као да је заборавио прве подвиге и да их је сматрао као ништа, ромишљајући да је бољи један дан у дворима Господњим него тисуће година[10] ове видљиве светлости:

— И од сада, рече, положих почетак да се бојим и да трептим од твога светога имена.

Па распростре бдење изнад снаге и молитвама — усхођење ка вишњем боговиђењу — још више се предаде, и предузе духовна и богоугодна дела, по речима пророчким: „Гледах Господа предамном непрестано, као да ми је с десне стране, да се не поколебам"[11].

И к њему вапијући дан и ноћ са покајањем топлим звао је:

„О невидљиви, о неописани, о несхватљиви, о недржими, о непостижими, о неизречени, о предобри, о многомилосрдни, о незлобиви, о многомилостиви

човекољупче Господе, колико је велико мноштво твоје доброте, Господе, коју сакри онима који се боје тебе[12], и бездна твојих милосрђа прострта је ка грешницима и свима који љубе великолепно име твоје!

Ти који си се обећао да ћеш истинито послушати оне који те призивају; ти који си у старини послушао чудеснога и огњеноснога и часнога пророка твојега Илију, који је ревновао за тобом, Господом својим, и испунио му мољење пославши му огањ са неба — учини сада по милости и са мном, слугом твојим, и дај ми да са смелошћу давидски вапијем безмерној милости твога човекољубља: ‚Господ је просвећење и спаситељ мој, од кога ћу се убојати? И Господ је заштитник животу мојему, од кога ћу се устрашити'[13].

„И, Господе, утеши срце моје молитвама угодника твојега Симеона, и душу моју испуни духовном радошћу, и овде пошаљи пресветога твога Духа, и обнови кости[14] које су се сасушиле ради тебе, и да сви разумеју твоју безмерну и бесконачну милост; и дај награду своју преподобноме своме пред оба света анђелскога и човечанскога збора, да ја, слуга твој, примим превелику смелост и да сав народ твој прослави великолепно име твоје, Оца и светога Духа, и сада и увек."

Када је он овако напредовао у светим молитвама, приспе и дан успења преподобнога оца нашега светога Симеона. А боголепни кир Сава, знајући родитеља свога, који се испрва прославља у светлости светих, и који је достигао истиниту благодат, и који је обилно примио награду од пребогатог Оца небеснога, и који опет хоће да даде обилну благодат деци својој, и да се облије миром доброга мириса, призва прота и све Светогорце на успомену успења преподобнога.

И када је дошао прот и са свима Светогорцима, и када је било навечерје празника, богоумни кир Сава украси свету цркву сваким почастима, такође и гроб преподобнога Симеона, унапред видећи Богом дарованом му благодаћу, да ће Христос прославити свога служитеља, који је сасушио тело постом и светим молитвама, да се усахле кости просвете превеликом благодаћу, и да се обнови као орловска младост његова[15], и да излију миро добромирисно, и да умасте

свету цркву чудесним мирисима, и напуне чеда своја неизрецимим весељем, и да се догоди пророштво богогласнога кир Саве, које прорече Духом светим:

„Јер ти, рече, дошавши у Свету Гору, јавићеш се Господом као велики мироточац, подобан светом Димитрију"[16].

А сада постаје овај догађај свима видљив. Јер овај свети, од почетка наоружан светим Духом и Божјом благодаћу, пун светога Духа, имао је прозорљиви дар од Бога, јер не само на унапред гледаше благодат која је у његову родитељу но и у сваком човеку прозре оно што је у њему и прорицаше оно што ће бити.

А богоносни хтеде сигурно да сви увиде Божју благодат без пророка. И када је било свршено вечерње богословије, и увевши прота у цркву и узевши кључеве свете цркве, предаде их проту, рекавши:

— Нека вашим светим молитвама прослави Бог преподобнога оца Симеона, а овде нека не уђе к вама нико од моје братије, па ни сам ја, док не будем позван вашим подобијем.

И узевши прот кључеве даде их своме ипоргу[17]. А богоносни узевши своју братију и узишавши високо у цркву светог Јована на пиргу, сву ноћ је славио Бога са својом братијом, без сна творећи успомену преподобном оцу Симеону, вапијући са топлим сузама ка Богу отаца својих, који шаље изворе у горама својим[18], да и овде молитвама преподобнога пошаље благодат своју.

И када је приспело време бденија, оде прот са светом братијом у цркву, и почеше појати по чину бденије и јутрење. А љубитељ преподобнога, Христос, који га је венчао милошћу и милосрђем, и који га је прославио горе на небесима са анђелима и арханђелима и са свима небесним силама, и сав Бог горе на небесима са анђелима и сав на земљи са људима, због превелике смерности преподобнога и због топле љубави његове, Бог сиђе опет на земљу, хотећи га прославити са човечјим родовима, и посла своју пребогату благодат, и приспе Дух свети по пророчком писању: „Дунуће Дух његов и потећи ће воде"[19].

И потекоше извори не из влаге, но из сухих костију и из тврдога мраморног камена, потекоше благодатне воде које напајају срца верних великим благоверјем и дају болним здравље, миро добромирисно добро миришући превеликим мирисима испуни гроб, и обагри сву цркву Богом дарованом му благодаћу.

Пре тога чуда које се вршило, пошто су преподобни оци стојали на славословљу Божјем, дар пресветога Духа изли се у срца свију који су ту стојали, пошто је дошао свети Дух, и испунише се душе свију благодаћу, и сви беху удивљени невидљивом благодаћу.

И они који су стојали близу светога гроба видеше где од гроба светога тече извор светога мира, и ужаснувши се рекоше преподобном оцу проту Доментијану што се догодило. А прот и они који су с њим, видевши текуће изворе превеликих Божјих чудеса и где Бог прославља свога светога, и сви избезумљени, светим Духом једногласно кликнуше:

— Кирие елеисон![20]

И испуњујући све добротом, не испуни само гроб и цркву, но и земљу и креч и камење, и где свети беше насликан на стубу. А љубитељ његов Христос то све обогати својом богатом милошћу, и безмерном милошћу заповеди и сухом камену да источи добромирисно миро од ногу свете слике преподобнога, написане на зиду, да и већом славом прослави угодника свога по писаном: „Свети који су на земљи, удиви Господ сву вољу своју у њима"[21].

И удивљени бише сви Светогорци, и просветише се Божјом благодаћу, и молитвама преподобнога умастише се миром доброга мириса, и од велике куле би призван богоносни кир Сава, речима:

— Дођи да видиш извор велике Божје благодати, источен нам молитвама преподобнога оца и новога чудотворца и мироточца светога Симеона, који је јучетелом био с нама, и који је нама у телесним послужио најбоље, више од свију оних који љубе Бога, и овом светом месту, и који нас опет данас весели духовном благодаћу.

А дошавши богогласни монах кир Сава, и видевши благодат пресветога Духа, прослави Христа свога добродетеља за сва његова добра, и љубазним и слатким

својим устима целива свету раку преподобнога, и обли топлим сузама, душевним очима гледајући свога богоносног учитеља и господина као самога у слици, чедољубивога оца и Богом спрегнута друга, који свагда чини вољу чеду своме и свој деци свога духовнога порода, и све умасти миром доброга мириса. И љубазно вапијаше:

— Шта ћу узвратити Господу за све што даде мени[22] и родитељу мојему, који га је прославио пред оба света, пред анђелима и људима? Ваистину су истинита уста Божја, који своја обећања брзо даје онима који га љубе и који даје прозбе свима који са вером моле, не само у оном веку но и у овом, и не презре мољења мене слуге свога. Нека је слава Богу који твори такова чуда у последња лета у нашем роду!

А који се нађоше болни, имајући нечисте духове, дотицајем светитељева гроба и помазањем мира светога постадоше сви здрави, од какве год болести ко боловаше, сви примивши здравље прославише Бога и светога његова угодника, преподобнога оца нашега светога Симеона.

А сви преподобни и праведни оци Свете Горе, Пресвете Богородице Светогорске, видевши славу Божју и чудеса светога, која сатвори Бог са њиме, прославише Бога и написаше овога у ред светих великих и преподобних отаца, још и чудотворца, и поклонише му се као и свима светима, њему Богом прослављеном на небу и на земљи. И свршивши свету и божаствену литургију, сатворише празник светом Симеону Новом Мироточцу, и приложише га ка светом Симеону Богопримцу, да им се обојици празнује општи празник, у један дан. И благословише богоноснога оца нашега кир Саву да му напише каноне и стихире и чудотворења његова. Он, свети, написавши благослови опет и нас ученике своје истим благословом.[23] И после времена не разлучи се од богоноснога свога друга, оставивши нам свој свети мир, и сам би Богом узведен на више.

У исти дан боголепни отац наш кир Сава сатвори велико славље у Дому Пресвете Богородице, угостивши прота и све Светогорце великом љубављу, и све од мала до велика одликова великим даровима, и убогима даде обилно милостињу више него раније, тако да у тај час није ништа оставио у себе до ли милости Божје и молитве светога; и тиме још би пребогат. А прот и сви Светогорци сатворише тродневно славље у Дому Пресвете Богородице, и прославише Бога и светога његова угодника, светога Симеона, оца нашега. И пошто их је благословио богоносни кир Сава, вратише се сваки у своје домове славећи Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек, и у векове.

А изабраник Божји богоносни кир Сава остале у Дому Пресвете Богородице са својим богоносним оцем, са светим Симеоном, и примивши вишу врлину, бише благословени и прослављени од Бога светога, од свију небесних сила, и од земаљских људи. Јер ваистину ветар Господњи дува где хоће[24] као што по достојности дуну и на ове богољуднице свом силом и благодаћу својом, и сатвори да им је све могуће на небу и на земљи.

И велики светилници на небу и на земљи, и Богом сатворени бише још у телу равни анђелима и једнаки преподобнима, и састрадалници мученицима, једно мислећи и на једно гледајући, нађоше један пут животу, и опште своје добро изволивши, ваистину смрћу купише живот, оставивши све пропадљиво а узеше непропадљиво, и јавише се саврсници апостола и равностојатељи преподобнима, оба једнодушни у телу, оба опет и после смрти духовно сједињени, и увек неразлучно зборујући.

А овај богоносни кир Сава, једини од свога рода све трудове и тегобе поднесе због старости преподобнога, један о једном трудећи се без престанка, један стојећи пред једним дан и ноћ, један једнога прво управљајући ка небесним, један једноме опет узашиљући част и славу на земљи, један са једним опет се прослави изнад силе на небу и на земљи, ни један дан не сатвори своје воље, но сатвори сву вољу Божју и родитеља својега, подобећи се Владици својем Христу, који није сатворио своје воље на земљи, но вољу Оца који га је послао[25]. Ради тога превелику славу и част прими још на земљи молитвама преподобнога.

XI

Богоносни[1] кир Сава видевши славу Господом пројављену му и јасну благодат, којом славом Сведржитељ Господ прослави слугу свога који му је добро послужио и показао добар пример на спасење многима, написа многољубљеном брату своме, који је владао на престолу свога оца светога Симеона, овако говорећи:

„Слушај, о свељубазни души мојој, небесни дар и неизречену славу којом славом Господ, који се слави, прослави оца нашега овде у Светој Гори. Јер добри Господ узнесе његово име више свих земаљских људи и милосрђем милости превеликога свога човекољубља прослави га горе на небесима са анђелима и овде на земљи са људима, и венчавши га милошћу и неисказаним својим милосрђем и својим благословом подиже рог спасења нашега[2] у нашем отачаству.

„Прот и сви Светогорци Господом Богом и његовом пречистом Матером беху сабрана на успомену успења преподобнога оца нашега, и чудесни Бог великим својим чудесима и молитвама преподобнога оца нашега удиви све свете своје и обвесели сва чеда своја и све Светогорце, и благодаћу дарованом му од Духа, љубитеља његова, објави чудесни извор пребогате своје милости, и света рака његова изли добромирисно миро, и удиви сву Свету Гору чудесима.

„А ми, светим Духом сабрани овде, благодатни савет сатворивши са Господом Богом отаца наших, и са пречистом његовом Матером, и са тим светим и преподобним оцем нашим светим Симеоном, и са свима светима ове свете пустиње, са протом и са свима Светогорцима, Богом сабраним сабором на успомену успења преподобнога оца нашега, твојем великом богољубију, које имаш ка Господу Богу Вседржитељу и ка пречистој његовој Матери, и ка преподобном оцу нашем и твоме родитељу, и ка нама свима Светогорцима, молитвеницима за тебе, дајемо ти превелики део Божје благодати, од светих трудова преподобнога, и од молитвених подвига, и од топлих уздаха, и од његових светих знојева, којима се трудио ка Господу Богу свију, и од сузних извора светога, дајемо ти стакленицу

предобромирисногa мира, које нам је од сухих костију преподобнога даровао предобри Господ на благослов и на просвећење.

„И опет од нас нека је на благослов теби и чедима твојим, и свим бољарима владавине твоје; на благослов[3] и на просвећење и на ограђење свему твоме отачаству од противника, и на одагнање свима твојим непријатељима, и на умножење благодати свима који љубе Бога, и на благослов и на спасење свима који се помазују њиме.

„И сам Господ Бог својом помоћу молитвама преподобнога нека буде с тобом на векове, амин."

А када је посланица богоноснога стигла у земљу његова отачаства, свељубазни брат његов сапрестолник светога Симеона, са великом чашћу примивши посланицу богоноснога кир Саве и свега сабора светих од Свете Горе, и уставши са великога престола владавине своје, и са љубављу поклонивши се до земље, и прочитавши писање светих, удиви се од слушања свих дивних, по сведочанству великога учитеља Павла апостола: „Што око не виде, ни ухо чу, ни ум схвати, нити узиђе на срце човеку, што спреми Бог онима који га љубе"[4].

И за то све прослави Бога и од велике радости топлим сузама обли богољубиво лице своје и сав умиливши се душом, прослави Бога отаца својих за сва дивна и неизречена, и за све што се догодило преславно, и светим добромирисним миром[5] миропомазав се сам и сва чеда своја и цео збор бољара своје владавине, одаде Вишњему славу за све који чини тако и који царује у бесконачне векове, амин.

И потом ражегавши се Духом светим и ранивши се светом љубављу преподобнога родитеља свога, написа богоносном оцу кир Сави:

„О богоумни, о Христољупче, о љубитељу Господњи, о учениче Христов, о преподобни господине мој и оче! Недостојност моја јавља се светињи твојој.

„Од када Владика наш, љубитељ твој Христос, изабра преподобије твоје да му следујеш, и оставивши свет овај и родитеље своје и нас браћу своју, и све неправде и нечистоте и законопреступљења у овом свету, са нама све то остаде, а ти, оставивши пропа-

дљиво и заволевши непропадљиво, ваистину последова Христу. Тада макар и да се растрзах у печали и жалости за тобом због везе братољубља и јединородства са тобом, но ипак имао сам господина ми светога, и од свете његове љубави слатким и корисним његовим речима и добрим поукама његовим утеших се.

„Но и он опет истом Христовом ревношћу разгоревши се, истоме Владици Христу последова све оставивши, па и нас, и заволе јединога Христа и тебе, о преподобни, више од нас свију, а овде код нас оставивши нам сва добра, и по вољи Господа нашега Исуса Христа све расписавши, и нама раздели све своје отачаство, и свакога од нас остави у своjем чину. И мене са једнородним братом мојим[6] управи сваком правдом, и утврди сваким добрим законом, да живимо у свакој доброј вери и чистоти, и у љубави и у миру и у тишини, тако да отачаство светога не буде ни од куда повређено.

„Но све то изостаде због мојих грехова.

„Но као што од искони сваки грех и неправда царује у овом свету, од првосазданог оца нашег Адама, како Кајин устаде на брата свога праведнога Авеља и уби га, и од тога часа поток самртни потече у том првом свету, и смрћу злом осуди их Бог, и потоп наведе с великим гневом својим, и измори онај први свет, а богохвалнога Ноја јединога праведнога поштеде са трима његовим синовима.

„И у тим праведницима опет се нађе неправда.

„А праведни Ноје, други обновитељ целога света, прешавши дане своје, и милошћу Божјом унапред сазнавши свој крај, светим Духом расписа крајеве све васељене, и раздели тројици синова својих, тако да сваки има свој део, и у том да сваки од њих пребива по заповести Божјој и очевој, а нико да се не дотакне туђега дела, тако да не буде међу њима ни зле утакмице, ни зависти, а ни један од њих да не војује на кога.

„И после смрти праведнога Ноја син онога проклетога Хама, Ханаан, расвирепивши се неправдом очевом и својим безумљем, обрете се законопреступник, неправдом преступи заповест Божју и оца свога; и узевши са собом седам крајева преступи на пре-

деле Симове са седам народа, а имена су им ова: Аморej, Хетеј, Ферезеј, Јевеј, Јевусеј, Гергесеј, Хананеј. Са овима учини насиље брату своjему праведном Симу, кога благослови отац његов изванредним благословом и после себе предаде му да влада над свим семеном његовим, пошто беше богољубивији од свију[7]. И највећу земљу одузе му законопреступни Ханаан, коју сам Господ похвали истинитим устима својим говорећи ка Авраму, оцу нашем: ‚Даћу ти земљу веома добру, земљу која точи млеко и мед; и опет даћу ти земљу која је ваше наследство‘[8], тј. земљу деда вашега Сима.

„Праведни судија Господ[9] Бог благослови праведника свога, не даде другом који чини безакоње, по Светом Писму: ‚Благослов Господњи је на глави праведника‘[10] и ‚блажен је муж који се узда у њ‘[11].

„А дуготрпељиви Господ, светећи праведника свога својим праведним судом, са великим гневом посла великога боговидца Мојсеја да истреби успомену њихову без остатка и да преда земљу семену Симову, по очеву благослову вазљубљеном сину своме Израиљу, као што поје Давид: ‚И остаци нечастивих истребиће се, а праведницима је спасење од Господа‘[12]. А што остаде од њих иза великога боговидца Мојсеја, то опет изванредни Исус Навин, са судијама Израиљевим, до краја искорени све који чине безакоње, по узору праведнога Ноја[13].

„Такође сатвори и овај Господин отац наш свети нама синовима својима, једнородној браћи.

„И брат мој презревши завет Божији и оставивши заповед оца својега, обрете се као законопреступник, чинећи ми непријатељства због очева благослова, и хотећи силом својом узети мој благослов који сâм Господ богато изли на моју недостојност са молитвама преподобнога оца мога; и распаливши завист против мене, и сам изишавши изведе иноплеменике на отачаство своје, и дошавши са великим победама, лиши ме земље и узе сву земљу отачаства мојега, и престо што ми благослови отац мој[14]. Али не узе мога благослова, којим ме благослови господин мој свети; но својим свирепством и гордошћу опусте све отачаство светога, не послушавши заповести Божје, коју рече

сам Господ у првом законоположењу и опет у новој благодати, у светом јеванђељу: ,Поштуј оца и матер'[15], и остало.

„Но макар да су се и веома умножили иноплемени пукови с њим, но сила Божја и никаква помоћ његова није с њима, по завету и благослову и по молитви светога; као што и пре не даде Бог да онај законопреступник силом узме благослов праведнога онога Ноја, тако не даде Бог да безакони мој брат одузме благослов овога преподобнога оца нашега, но као што рече пророк Валаам: ,Тргни се Јакове, и одузми се од њих, и не дај другоме славе своје ни користи твојих туђем народу'[16]; и као што пише пророк Давид: ,Поставиће се анђео Господњи у убојни ред около оних који га се боје'[17].

И Бог оца мога постаде ми помоћник.

„И сам Господ сатвори милости са слугом својим, и својом помоћу и са светим својим анђелима повојева с нама, и безмерном силом својом победи наше непријатеље, молитвама преподобнога оца нашега, и по речи пророчкој: ,Ти сапети бише и падоше, а ми устадосмо и прави бисмо'[18]; јер се не уздасмо на нашу силу ни на оружје наше, но на силу Господа нашега Исуса Христа и на прави благослов и на молитву господина ми светога преподобнога ми оца Симеона. И његовим молитвама не погрешисмо наше наде, по писаном: ,Блажени су они који се надају на њ'[19]. И Бог свемоћни својом силом победи наше непријатеље молитвама преподобнога; и мене слугу свога сведобри Господ опет врати на своје отачаство[20], по писаном: ,Расточене сабраће Господ у једно'[21].

А и сад, љубимче мој, добро знај, пошто ме скрб држи са обе стране, да множећи и множим сузне молбе моје твоме преподобију!

О свељубазни души мојој, о велики богољупче, о преподобни господине мој и оче кир-Саво, послушај молбе моје, и не презри гласа који ти узашиљем из дубине душе: скупи мошти светога и преподобнога оца нашега и сатвори милост с нама, и пожуривши се и сам дођи к нама, о богоносни, и принеси добромирисне мошти светога господина и оца нашега да просвети отачаство своје принесењем светих својих

моштију и доласком твојим, о богоносни. Јер када је преподобије светиње ваше отишло од нас, оскрвни се земља наша нашим безакоњима, и постаде убијена крвљу, и упадосмо у ропство иноплеменика, и непријатељи наши поругаше нам се, и они који су око нас поругаше нам се због нашег безакоња.[22]

Јер када иноплеменици дођоше, ваистину опустеше отачаство светога, и сабрано преподобним са свију страна разграбише, једни падоше од оружја, други бише одведени у ропство, други изгубише сво имање и телесној ништети предадоше се.

И пошто су Божјом помоћу по времену ови били истребљени, и пошто су прошли, после њих дође други иноплеменик, звани глад, гори од оних који су прешли, и сатвори свој други плен већи од првога, веома не волећи род наш, стрељајући без стреле и бодући без копља, и секући без мача, и убијајући без шиба, и просто рећи гонећи без ногу, и хватајући без руку, и кољући без ножа, и ходећи без икаквог оружја и полажући толика тела мртва, по светом древном писању, као што рече: ,Када рука Господња изби првенце у Египту, чинећи одмазду због првенца свога Израиља, и у свој земљи Египатској, рече, не налажаше се двор без плача, у коме не беше мртваца';[23] тако и за грехе наше сва наша земља беше пуна мртваца, и двори пуни и куће пуне, и путеви пуни и распућа пуна, и због грехова наших не могаху их ни гробари погрепсти, само их једва смештаху у житне рупе.

Да, ради љубави што је имаш ка љубитељу твоме Христу и ка пречистој његовој Матери, и ка благодаћу пребогатом оцу нашем Симеону, услишај мене, о богоносни, о просвећени душом, о ублажени Богом, и похваљени анђелима, и Богом прослављени.

„Дођи к нама, не би ли се умилосрдио Владика наш Христос и његова пречиста Мати, заступница рода хришћанскога, и молитвама тога пресветога оца нашега и твојим, о преподобни, сачувао би нас од незнабожачких народа и од руку иноплеменика, и својом благодаћу посетио би немоћне болести наше, и избавио нас од наших ратних непријатеља који нам се противе, заштићујући нас од силе противнога и од сваког ђаволског делања."[24]

А овај преподобни[25] ваистину се ражалости због пагубе отачаства својега и још због печали многољубивога брата свога. И не презре мољења његова, и пожуривши се свељубазно, и скупивши мошти светога, и узевши са собом Христољубиве мужеве и преподобне са преподобнима, изванредне свете чрнце Свете Горе, на похвалу и на благодарење светога, и пошавши на пут, почеше путовати са светим у своје отачаство.

А написавши посланицу посла унапред ка љубљеном брату своме, овако му рече:

„Љубазну посланицу твоју примио сам са љубављу, и нисам презрео твоје сузне молбе, и носим свете мошти светога господина мога, које си ти од срца љубазно желео, и сам путујем с њима са светим и часним чрнцима Свете Горе, у којој изволи живети господин твој свети, и са љубављу добро послуживши Господу своме Христу и пречистој његовој Матери, стече себи добар ред горе у пренебесној обитељи, и обогативши се божаственим даровима од пребогатог Оца небеснога, и Господом предано му стадо хотећи и после смрти сачувати, због добре ти вере и због топле ти љубави коју имаш ка њему, ево иде ка теби са победама небесних сила силом Божјом, хотећи крсним оружјем свесилном победом победити све противне силе и твоје ратне непријатеље, који се са тобом боре, од Бога даном му благодаћу. Зато, о љубимче, спремај се у његово сретање".

А овај богоносни кир Сава, свагда провидећи Духом светим превелику божаствену благодат која ће засијати од моштију преподобнога му родитеља, ради тога изабра изванредне мужеве од Свете Горе и поведе их са собом, да опет тамо буду самовидци већих чудеса преподобнога, да заједно саставивши се народи источни и западни и један збор начинивши, једногласно прославе Бога, који чини дивна и неизречена, и који различним чудесима прославља свете своје, и сви ће једногласно рећи са Давидом: „Ова слава је свима његовим преподобнима"[26].

И ова два небесна грађанина одбацивши пропадљиво вештаство на земљи, још у телу бише сатворени од Бога равни анђелима, једномислено послужише је-

ванђељу Христову, једнообразни светодушни парњаци који имају једномислену вољу у два тела, да испуне вољу Оцу и Сину и светоме Духу и да му предаду чеда отачаства свога, где су процвали разним цветовима добром вером и чистом богољубија, и да му спреме народ савршен и наоружан истинитим покајањем.

Обојица и после смрти неразлучни, путујући од истока ка западу, сијајући на истоку као две муње, и носећи своме западном отачаству божаствену и недомислиму сладост, и као Данице разумнога сунца Христа истинитога Бога нашега, и као две светле звезде сијајући божаственом светлошћу, које хоће да просвете своје отачаство различним чудесима, један хотећи га помазати миром доброга мириса, други пресветлим чудесима светитељског чудотворења.[27]

Обојица обогаћени од пребогатог Оца небеснога, просветивши се на истоку у Светој Гори пречудном благодаћу љубитеља својега Христа, иду опет оба на запад, у жељи да тамо покажу превелику благодат деци свога отачаства.

Обојица птице рајске у Светој Гори, који су цвркућућим гласом и неућутним песмама прешли пут овога живота, и у Богу прешли стену варљивога живота и разрушили непријатељску средину града, и истинити борци Христови.

Обојица пустињски грађани оросише топлим својим сузама све горе и пећине, па су хтели оросити и отачаство своје побожношћу и чудесним мирисима.

Обојица као две реке јеванђелских учења излазећи из источног раја, хтели су да напоје своје отачаство различним чудесима и преславним учењима.

Обојица духовни органи и богогласне свирале, назнаменане светим Духом, као прекрасни свирачи на китари јавише се Владици своме Христу, ради нећутног богословија и ради свога чистога живота, један другога надмашујући преславним подвизима и безбројним милостињама; истинити пастири који се и после смрти неослабно брину за своје стадо, онај помоћу небесном, а овај божаственим и слатким учењем и духовном усрдношћу, упућујући све у царство небесно, показујући собом сваке начине за наше спа-

сење; раздељени телима и сједињени Духом још у животу обојица уподобише се мудром купцу и нашавши скупоцени бисер и продавши све своје имање[28], и њиме украсивши се, Христом бисером небесним, удостојише се славе небесне да просвете своје отачаство и да га обогате божаственим обиљем и украсе славом небесном на векове.

Обојица доброплодне земље, примивши семе небесно са вером, и божаственим умиљењем у себе сместивши и напојивши га росним сузама, хтели су у сто трудова расплодити своје отачаство; саветници светима, и саврсници апостолима, састолници патријарсима, и сastрадалници мученицима, зборујући заједно са анђелима, и љубими од арханђела, и Богом прослављени, путујући од истока ка западу, били су слични светим апостолима, грађанима небесним, и са њима хтели су исповедати славу Божју кроз чеда свога отачаства.

Када је богочасни јеромонах кир Сава стигао са часним моштима Светога до краја земље свога отачаства, усрдно усрете светога свељубазни син његов, сапрестолник отачаства његова,[29] са свеосвећеним архијерејем и са свештеним јерејима и са ђаконима и са добромирисним кадионицама, са часним игуманима и богоносним чрнцима и са свечасним клиром владавине његове.

И сатворивши обноћну молитву на том месту, појући духовно са псалмима свете песме за покој светога, са топлим сузама целова мошти Светога са свом децом отачаства светога, љубазно дотичући се и радошћу дршћући, слатким устима целивајући и горким сузама кропећи мошти светога доброга пастира својега и учитеља, видећи ненадано како се печално окреће на велику радост, и доласком светога испунише се сва чеда недомислиме радости и превеликога весеља.

И сатворише богосаборно славље тога дана, двоструко веселећи се, духовно и телесно, и богољубива чеда његова сатворише богохвално провођење светоме са великом славом и чашћу, по подобију првога Израиља, провођенога прекрасним Јосифом од Египта у Хананеју. И, ево, други Израиљ би пренесен, али не од Египта, но од Свете Горе у своје отачаство.[30]

И тако га са великом чашћу проводише синови његови са духовним песмама и са добромирисним кадионицама, појући богохвалне песме за покој светога, проведоше га у дом пресвете Богородице Лавре Студеничке, ка спремљеном гробу његову, који сам себи спреми! и ту га положише у гроб, часно славећи Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек и на векове.

XII

Богоносни[1] јеромонах кир Сава вазда непрестане молитве прилежно вапијаше ка даваоцу милости, да и овде опет пошаље обилну милост, пуну благодати, ономе који је страдао за Христа и који је истопио тело постом и светим молитвама, часном угоднику Христову богоносном Симеону, и обвесели чеда своја духовном радошћу, и да их Богом дарованом му благодаћу облије миром доброга мириса.

И када се он вазда без сна прилежно подвизавао око тога и молио двоструку милост: од Бога и од светога, да обаспу милосрђем своје наследство и да молитвама преподобнога даду победу против свих непријатеља и ратних противника, када је прошло мало времена до дана престављења светога, сабраше се са љубављу сва чеда светога да прославе празник престављења светога, и сатворише свеноћно стојање и јутрења славословља бише свршена сва по чину.

А богоносни јеромонах кир Сава, који се од почетка више од свију трудио око старости преподобнога и за његово спасење, Богом поучаван и учен светим Духом од младости своје, постао му је посредник ка царству небесном, и својим доласком у Свету Гору недомисаони и тешки пример даде му за спасење, чудесно Божје самотрење и незамислима радост му у последње дане; дајући му неочекивану радост и од немоћи силу, на велико смотрење своје приведе им родитеља свога, да он буде савршен отац свога отачаства и да се Богом и молитвама светога кир Саве јави већи од отаца својих.

Ради тога, а имајући превелику смелост ка пребогатоме Божјом благодаћу, Богом изабраном богоносном Симеону, и више од свих не даде сна својим очима ни дремања својим обрвама, док не види богојављену благодат Богом послану на родитеља његова. И у молитвама светим прилежно подвизавајући се и вапијући срдачним вапајем и сузним ридањем Јединому који зна оно што је у срцу, рече Господу своме:

„Сине и слово Божје, који си у пренебесним обитељима, станујући у вечним недрима пребогатога Оца, не одступајући од недара Очевих и родивши се без семена у утроби пречисте Дјеве, и обложивши се нашим телом, јездећи у превишњим на херувимским колима, и свети са Оцем хваљен од серафима, и Боже пророчански и апостолски, и чувару праведних и безбројна милости грешницима, и Спаситељу свију који притичу ка теби, изворе милости и даваоче свакога добра, и послушниче оних који те призивају истином, и који свима дајеш прозбу разним даровима богате милости, који си од почетка деловао са нашим оцевима и који си кроз њих показао страшна чуда безбројном својом милошћу и неизмерном својом силом, Господе Исусе Христе, који си источио воду из тврда камена у пустињи жедном народу твоме,[2] тим страшним именом твојим и безбројном својом милошћу заповеди да дође пресвети твој Дух и да обнови сухе кости ономе који је страдао ради тебе, и нама који љубимо твоје пресвето име источи добромирисно миро.

Јер овај, Владико, пострада ради тебе, и последова твојој пресветој речи и показа нам слику превеликога твога смирења, који хоћемо да живимо по заповести твога јеванђеља.

Да, твојим неизреченим промислом заповеди да се јави сила свете и животворне Тројице.

Господе, који у векове живиш и сада јеси, Господе Исусе Христе, подигни силу твоју,[3] и окрени срца народа твога на твоје угођење.

„Чудесни Боже, јави чудесну своју благодат, и предобри Боже који се прослављаш у светлости светих, пошаљи своју пребогату милост од престола славе царства твојега, и прослави овога од почетка

назнаменанога од тебе, и да ухвати веру цео народ твој, и да пођу за твојим светим заповестима."

И док се он овако молио, Бог премилостиви који не превиђа мољења молбеника својих који вапију дан и ноћ, не превиде ни овога, но га услиша обилним милосрђем, и када је он тога дана служио свету литургију, источи рака светога миро предобромирисно, творећи чудесна исцељења свима болнима од разних страдања, и просто речи изгонећи бесове и дајући свима здравље, и не само једанпут, но од тога дана у све дане и часове и доселе, кипећи пречудно миро деци свога отачаства.

И сва чеда светога видевши прослављење његово, прославише Бога у Тројици, који чини дивна и неисказана чудеса са својима преподобнима. И много умиливши се душама својима, повероваше у Господа и чудесима преподобнога, и последоваше светоме, ревнујући његову животу; и својим прослављењем стече велики збор, кога и приведе ка Господу своме. И сада се догоди слово богооца Давида као што рече: „Они који су са сузама сејали, с радошћу ће пожњети; а ходећи хођаху, рече, бацајући своја семена, и они који су ишли доћи ће са радошћу узимајући своје руковети".[4]

А чудесни богоносац, јеромонах кир Сава, виде на родитељу својем благодатно извршење речи својих, које испрва назнаменоваше својим писањем, прорицући о њему, и славу узашиљући добротвору своме, и веселећи се духовном радошћу, и испунивши се Духом светим, Богом дарованом му благодаћу, и отворивши своја богоговорљива уста ка добром сродству своме и свему сабору свештених, и ка игуманима богоносних и ка часним чрнцима, и ка доброверним бољарима отачаства светога, упућиваше их на предлежећа добра, и поучаваше их додајући причу о преподобном Симеону оцу своме, говорећи:

— Браћо и оци и децо, слушајте добро и разумејте благодат јављену нам Господом нашим Исусом Христом и овим господином нашим, који је приступио ка Господу и заволео га, по јеванђелској заповести реченој самим Господом: „Који љуби Бога свим срцем својим и свом душом својом и свим самислом својим

и свим чувствима својим"[5], да гледа његове заповести.

— Да, ваистину, овај преподобни отац наш тако заволе Бога и усрдно му последова, да ни једној од његових светих заповести не даде да падне на земљу, но све примивши у свој свети ум и у своја душевна недра, и написавши на својем срдачном олтару, истинито потече за његовим светим заповестима, све творећи и све испуњујући, и тако живећи неослабно до свога краја, хтео је да ода част и коначној речи Господњој што рече својим истинитим устима: „Који претрпи до краја, тај ће се спасти"[6], као што сте многи од вас самовидци од првог почетка његова живота и тим истим очима својима видите и крај његов, украшен превеликим чудесима.

— И за толики живот са љубављу, добри небесни цар удостоји га толиког дара да буде сусретник његовим светима и да са њима неразлучно зборује у бесконачне векове, и више свега тога да кроз њега покаже чудеса нама који видимо да је у своме животу срушио толике борбе и да опет после смрти даје здравље болнима од различних болести, и да не стане на томе, но да и бесове изгони. Нека и ваша света љубав добро расуђење положи на ваше савете срца, нека каже истину Христову да овај наш свети отац није мањи од древних пророка, нити постаде хуђи од последњих апостола, но је свима равне части благодаћу светога Духа.

— Да, и ви, браћо и љубима чеда овога светога оца нашега и учитеља, који нам је показао пример ради нашега спасења, последујте своме пастиру добрим подвигом и чистом вером и преочишћеним душама и неоскврним телима и непорочним умовима и преосвећеним савестима, свагда носећи чисту мисао у вашим душама, свагда готови ка сваком богољубљу чистећи се од свакога греха и изобилујући у сваком добром делу[7] и држећи здраву веру, и Бога, који држи све на небу и земљи, непрестано молећи и славећи и благодарећи и преузносећи га хвалама и песмама духовним, понизујући се сами својим умовима, припадајући к њему без сумње и непрестано клањајући му се свагда, и уздржавајући се од сваког зла,

брзо и успешно и чисто свагда управљајући свој живот, и журећи се на свршавање његових светих заповести, сећајући се речиречене од Господа нашега: „Право говорим вам, сваки који верује у мене, неће умрети на векове, и неће доћи на суд, но ће прећи од смрти у живот".[8]

— Јер рече: „Ускрснућу вас у живот вечни, и телеса ваша опет ћу оживети, и душе ваше опет ће ући у ризнице ваших срдаца, и бићете опет као што сте били испрва, шта више много бољи од тога. Јер није, рече он, смрт, умрети телом без греха и Божјом заповешћу опет оживети у време суда и у онај велики и преосвећени дан другога доласка Христова, но је смрт, рече Господ, ако не послушате мојих речи и не поверујете ономе који ме је послао.[9] Заиста вам кажем, умрећете у вашим гресима[10] и нигде нећете прећи самртне преграде, но умрећете на векове живи телима, и имајући у себи живе своје душе, и бићете предани вечној муци. А овде сами уморивши се гресима, нећете умрети на векове, но ћете бити гресима вашим мучени на векове без краја. А када, рече, устану верне слуге моје који су сатворили добра дела, и они који су поверовали мени, и они који су послушали речи моје, прећи ће, рече, од смрти у живот и у живот вечни,[11] и славом мојом прославићу их у бесконачне векове, и у слави мојој радујући се веселиће се са свима силама небесним."

— Као што прослави и овога господина нашега пре онога великога дана, на извештење нам безбројне милости његове пружене к нама.

— Да, пожуримо се и ми, браћо, да му последујемо, да нас с њим прослави Господ Бог у онај велики провсећени дан, и да нас удостоји своје праведне награде, јер њему припада свака слава, част и поклоњење Оцу и Сину и светоме Духу, и сада и увек.

Двоструко[12] празноваше празник светоме, и сваким весељем увеселивши се, духовно и телесно, и обогативши се небесним даровима и молитвама преподобнога, омазавши се миром доброга мириса, и примивши благослов од богоносного кир Саве, вратише се свако у дом свој славећи Оца и Сина и светога Духа, и сада и увек и у векове.

И Господ је свагда јављао благодат на нама у Христу Исусу молитвама преподобнога, и мирис његове благодати вазда се јављао нама у Дому Пресвете Богородице[13], јер свети и преподобни отац наш испуњујући реч Павлову, непрестано изливаше предобро мирисно миро и весељаше синове своје, дајући исцељење свима који долазе с вером, као што рече богогласни Павле: „Јер смо Христу добар мирис, и Богу међу онима који се спасавају; јер једнима је, рече, мирис од смрти у живот, а другима опет од живота на живот"[14]. Јер ми не чекамо видљива јер видљива су привремена, а невидљива су вечна, која ваистину заволе овај свети отац наш, вечна и искончајема блага која су нам видљива још сада у овом животу нашем.

Када су се умножила чудеса светога, прочула су се исцељења разних болести, јер не примаше исцељење само једино отачаство светога, но и од истока до запада, тј. од Свете Горе и до западнога мора, где је само то отачаство светога, и они који су долазили од свију тих страна примаху исцељења молитвама преподобнога.

А чудотворац, други отац наш, кир Сава, чудесна дела приношаше ка чудесима другога чудоносног Симеона: еднога бесна, другога раслабљена, онога који је погинуо у борби скупив у врећу — све их са молитвама и са мољењем предлагаше ка раци светога; а свети од почетка још у животу своме назвавши му се послушник, још и после смрти творећи вољу ономе који га љуби, Духом светим и непобедном силом изгоњаше бесове, и дајући раслабљенима силу у Христу заповедаше да ходе, и ономе који је у вретишчу донесен даваше најбоље здравље и најсигурнији ход, на чудесно слушање и на удивљење свима који виде, хромима ноге, руке, очи, свима даваше различна оздрављења благодаћу даном му од Христа љубитеља свога.

А када је после тих свију чудеса прошло много времена, и по договору који је био међу љубазном браћом, и пошто је богоносни кир Сава отишао у своје обиталиште у Свету Гору, и ако га је овај светилник[15] много и много пута молио да дође у своје отачаство, не послуша га и не дође. А како је он дуго

остао,[16] сапрестолник светога Симеона, љубазни брат његов, са великим мољењем звао га је да дође у своје отачаство, не дође ипак, не могући се разлучити од богоносних другова и анђелских сажитеља.

А једном написавши посланицу, посла к њему, рекавши:

„О преподобни, о богоносни, о светодушни, о земаљски анђеле и небесни човече, какво се чудо сатвори међу нама? Откако је твоје преподобије отишло од нас, и свети господин наш, свети Симеон одврати лице своје од нас, и дар светога Духа већ обикнуте благодати и призирања светога не јавише се нама, и извор добромирисногa мира светога престаде због наших грехова, и свељубазну утробу милости своје затвори од нас наш свети господин; да ли је или није он овде с нама, да ли отиде опет с тобом у обикнута своја пребивалишта Свете Горе; или, ако је овде, то због наших грехова не слуша нас који му се молимо.

„Да, молим твоју светињу, о свељубазни души мојој, ради љубитеља твога Христа, не презри и ти болезни срца мога које ка теби многољубавно беше од почетка, истинити слуго Христов и свељубазни Оцу и Сину и Духу, и благодаћу саврсниче овога светога, колико имаш смелост ка Владици својему Христу и ка проподобном оцу нашем, пожури се на помоћ нашу[17]; јер знам да је рука милосрдногa дуга, и молитва праведника много може унапредити на добро[18], и благодат Божја може одолети безбројним гресима нашим.

„Буди убеђен Христом, истинитим Богом нашим, и пречистом његовом Матером, и због молитава преподобнога, по првом обичају сатвори са нама милосрђе своје, и посети нас многообразном љубављу својом; и дођи к нама, саборниче анђела и равностатељу преподобнима.

„И дођи к нама, о боголепни, улепшан славом оца небеснога, не би ли Владика наш Господ твојим доласком и светим ти молитвама превидео грехе наше и просветио лице своје на нас, и преподобни господин наш свети отворио своју затворену утробу

добросрдности, и опет богатом својом милошћу излио на нас задржано своје милосрђе".

А овај преподобни још га не послуша, не могући се одлучити од анђелске сладости, пречисте Богородице и изабраног извољења њезина Свете Горе, и много умилосрдив се због Христа и због пречисте његове Матере и због молитве светога, и место себе посла једнога од ученика својих, попа Иларију, написавши посланицу ка великом чудотворцу, живоме и по смрти, богоносном Симеону оцу своме, на извештење истинитога послушања светога саврсника, написавши му овако:[19]

„Ово писање није се утајило твојој светињи, и сузне молбе твога љубимога чеда вазда су пред тобом, и заклетва ка мени Христом истинитим Господом нашим и пречистом његовом Матером, и твојом светом молитвом, о преподобни. Да ако и нисам телом с тобом, но Христом светим свагда стојим пред твојом светињом са смелошћу, о богоносни.

Ради тога опет сада молећи, молим твоје свето преподобије, ако ко тамо није сатворио воље твоје и моје, по речи Господњој: ‚Ја и Отац смо једно'[20], да како сам рекао светињи твојој, као што он не послуша мене, и ти такође не послушај онога који се моли теби, но до сада нека довољно буде казне.

„Но опет и опет, и још и још, и више и опет молим твоју светињу, задржано своје милосрђе и богату милост своју, дану ти од Христа љубитеља твојега, по мољењу слуге твога и љубимога чеда твога, који се више од свију трудио око твоје светиње, по речи мојој изли добромирисно миро богато на чеда твоја, и да помазавши се обично твојом милошћу, познаду своју немоћ и благодат даровану нам од Господа.

„И не одлучуј се од мене, оче свети, док сам овде и тамо у бесконачне векове, амин".

И овај богоносни кир Сава по телу би рођен од преподобнога оца Симеона, а великим Божјим промислом, чудним и несагледним његовим самотрењем опет син рођени постаде оцу духовни отац, на извештење превелике смерности и целомудренога послушања до смрти, а уз то и после смрти веома пречудне.

Када је овај богоносни заповедник живео у Светој Гори, а послушник његов у српској земљи, а ни ту не беше никако, но настањујући се горе у висинама у пренебесним обитељима са пребогатим Оцем небесним, а по истинитој речи Господњој, као што сам рече: „није воља пред мојим Оцем небесним, да погине власт људи земљи"; и опет велико светило Павле апостол тим истим светим Духом рече: „Ако трпите карање, као синовима обраћа вам се Бог; но пошто смо као васпитаче тела имали очеве, и стидисмо се, па како да се више од тога не повинујемо Оцу духовном, који нас васпитава на духовну корист; а уз то да добијемо његову светињу"[21], што и овај преподобни сатвори, подобећи се Господу своме, који је послушао Оца свога до крста и смрти.

И овај такође до смрти, а уз то и изнад силе послушање сатвори после смрти ка учитељу своме, испуњујући слово Господње: „Који верује у мене, дела која ја чиним, и он ће сатворити, а још и већа од ових сатвориће на похвалу мени, јер сила моја више се свршава у немоћи"[22], као што јавно постаде међу овим светима, испрва јављеним божаственом љубављу на просвећење многима и који су вазда неразлучни, раздељени телом и сједињени духом, један другоме вољу творећи на извештење светих чудеса.

А послани[23] доспе у земљу отачаства његова, и дошавши до љубазнога брата његова, великога сапрестолника светога Симеона, и исприча му све о преподобном и речено му од њега да учини, и да носи посланицу ка светоме Симеону.

А он, велики богољубац, не остави га да иде са посланицом ка преподобном, но задржавши га, сам оде ка раци светога, и сатвори обична славословија и обноћно стојање, и када су биле свршене јутарње песме, послани ученик богоносног кир Саве одслуживши свету и божаствену литургију, и по заповести преподобнога сатвори трисвето над раком богоноснога оца Симеона, и прочита му посланицу богоноснога кир Саве.

И када је била свршена молитва, у тај час приспе Дух свети са речју боголепнога кир Саве, и велики чудотворац свети Симеон отац наш изненада од не-

куда као са тим речима приспевши, и по првом обичају његова света рака изли обилно исцељење деци његова отачаства, и више првога обичаја сатвори превелика чудеса, и сву свету цркву натопи добрим мирисом, и сва чеда своја умасти миром доброга мириса.

И најбоље разумеде овај богољубац, који влада на престолу очеву, да Бог више љуби једнога праведника и слуша га више од целога света грешника. И прослави Бога који је дао власт и смелост слугама својима и који се прославља кроз свете своје, испрва и сада, и у бесконачне векове, амин.

* * *

У име Оца и Сина и светога Духа.

Године 6772[1] у царство благоверногa цара грчкога кир Михаила Палеолога[2] у треће лето, када узе Цариград од Латина,[3] и када је он царевао источним земљама и западним; а за нашег господина, унука светога Симеона, а најмлађег сина првовенчанога краља кир Стефана међу свом браћом својом, као што је и његов дед Немања био најмлађи међу својом браћом, и баш молитвама тога и његовим светим налогом, превеликога и превисокога краља Стефана Уроша,[4] и док је он, по благослову светога Симеона, држао престо дедов и очев, и док је он самодржавно владао свима српским и поморским земљама; а док је престо преосвећенога првога архиепископа кир Саве држао такође унук светога Симеона, преосвећени кир Сава други,[5] а трећи архиепископ српских земаља; за блаженог и преподобног оца нашега светогорског прота кир Арсенија, и за светог и преподобног оца нашега кир Јевстатија,[6] игумана хиландарске лавре, а у дане тих светих мужева и после многих година племена светога Симеона, док је трећи род остарио, а четврти у војништво ступао, благоверни краљ наш са свима овима напред реченима, док је држао манастир Свете Горе и прилежно подвизавао се за њега, испуњујући недостатке родитеља својих, и више великога манастира у гори сазда кулу,[7] где живи посетитељ душа[8] светих отаца који живе у том светом месту.

У дане тога богољубивога Христољупца,[9] због његове велике добре вере и због његове љубави, коју имађаше ка Христу Богу и ка пречистој његовој Матери и ка светим својим родитељима, када је у рукотвореној његовој кули живео неки чрнац, који је држао духовно правило светих отаца који живе у том светом манастиру, последњи ученик преосвећенога првога кир Саве, јеромонах Доментијан, Христос истинити Бог који од почетка царује у векове и на векове и над нама, пресветим својим Духом објави му[10] житије преподобнога оца нашега Симеона, и делањем светога Духа, и извољењем тога Светога[11] њиме[12] би списано у Светој Гори, а у месту званом Хиландару, у кули Преображења Спасова, и Господом Богом и пречистом његовом Матером и молитвама светога и преподобнога оца нашега Симеона, ова књига би послана њему[13] на благослов од Свете Горе у српску земљу.

Господу нашем Исусу Христу слава и част и вечност у бесконачне векове, амин.

У даље тога откупљивога Христолика,[6] још након велике добре вере и још веће љубави, која припадаше ка Христу Богу и ка пречистој Његовој Матери, и ка светим својим родитељима, када је у приложеној частној куда желео неки чрни, који је дошао духовно правило светих отаца који живе у том светом манастиру, последњи ученик преосвећенога преподобног кир Саве, јеромонах Доментијан, Христос испуни ти све који би почетак царује у векове и на векове и над нама пресветим својим Духом обрани му[8] жртве преподобнога оца нашега Симеона, и делањем светога Духа, и изволењем тога Светога [illegible] написао у Светој Гори, а у месту званом Хиландару, у кући Преображења Спасова, и Господом Богом и пресветом Његовом Матером и молитвама светога и преподобнога оца нашега Симеона, [illegible] на благословог од Свете Горе у пришлу земљу.

Господу нашем Исусу Христу слава и част и поклоњење у бесконачне векове. Амин.

Коментари

Живот светога Саве

I

1. *Преисподњих,* најдоњих, тј. пакла. — 2. *Српска и поморска земља,* званични назив српске државе у доба Немањића, све до цара Душана, када се назива *Српска и грчка земља.* — 3. *Диоклитија, Далмација, Травунија,* поред словенског назива: Поморска земља, ту исту територију Доментијан означава и називима из времена Римљана: Диоклитија, по римском граду Doclea, јужни део Јадранског приморја; Далмација означава исту територију, према римској провинцији Горњој Далмацији; Травунија је област између Дубровника и Котора са залеђем. — 4. Родитељи моле бога за дете које ће утемељити праву веру у српској земљи, а то и јесте главна карактеристика Савиног рада. Већ на самом почетку Доментијан истиче Савину предодређеност, па стога и читав његов будући животни пут и рад. Свој задатак писца Доментијан схвата као дужност да Савин живот прикаже као испуњење божјег промисла. — 5. Молитва и завет родитеља спадају у типичне хагиографске шаблоне; тако у хагиографији о Алексију божјем човеку и у биографији Константина (Ћирила). — 6. *Аврам, Сара, Исак,* библијске личности. Авраму, праоцу јеврејског народа, тек у дубокој старости родила је жена Сара сина Исака, измољеног од Бога (I књига Мојсијева, глава 16). — 7. *Захарије, Јелисавета,* родитељи *Крститеља Јована* су такође у старости измолили дете (Јеванђеље Лукино, глава 1). — 8. *Јоаким и Ана,* родитељи Богородичини исто тако дуго нису имали деце (према апокрифном Протојеванђељу Јаковљевом). — 9. *Исус Христос јуче и данас, исти је и у векове,* Посланица Јеврејима (13, 8). — 10. Иако би ово могао бити само хагиографски шаблон, сигурно је да Доментијан говори истину. Немањин двор је био врло образован. Сам Немања био је веома писмен (види Прву Хиландарску повељу), његов брат Мирослав такође (за њега је рађено *Мирослављево јеванђеље),* син Стефан био је писац (види биографију Немањину коју је он написао), помагао је писменост (за њега је писано тзв. *Вуканово јеванђеље).* — 11. Растку је, још врло младом, Немања дао управу

над једним делом Хума. — 12. *Блажен је муж који се боји Господа,* Псалам (112, 1). — 13. Према црквеним одредбама може се замонашити само онај који је напунио 17 година. Стога Доментијан овде говори о Савиним годинама, мада касније нема хронологије. — 14. Матеј (10, 37) и Лука (14, 27). — 15. *Неисцрпна блага спремљена праведницима који га љубе,* Прва посланица Коринћанима (2, 9). — 16. *Тражите... додаће вам се,* Лука (12, 31). — 17. *Опасавши бедра своја,* Посланица Ефесцима (6, 14). — 18. Посланица Колошанима (2, 3). — 19. Матеј (5, 8). — 20. *Чрница,* монаха (јер је одевен у црно). — 21. *Света Гора,* Атонска, најисточније полуострво Халкидике, које је због своје неприступачности и погодне климе од почетка IX века постало склониште аскета, посвећена је Богородици. Она је заштитница Свете Горе, те је њој посвећен и највећи број тамошњих манастира. — 22. Родивши Христа, Богородица је, према хришћанском схватању, посредовала између Бога и људског рода. — 23. *Да ми пошаље... твоје станове,* Псалам (43, 3). — 24. *Да уђем у твој дом,* Псалам (5, 7 и 66, 13).

II

1. *Давид,* јеврејски цар коме је јеврејска традиција приписала псалме. Доментијан је први наш писац који га назива *богооцем.* — 2. *Господе... свога,* Псалам (15, 1—2). — 3. *Оде у пустињу и ту би до дана јављања свога ка Израиљу,* Лука (1, 80). Јован је проповедао у пустињи око Јордана и крштавао у реци ради очишћења од грехова, зато се зове Крститељ; Претечом га називају зато што је најављивао Христов долазак и мисију. О њему у свим јеванђељима, нарочито код Луке, који и почиње излагање Јовановим рођењем и деловањем. *Израиљ* је израиљски народ, Јевреји. — 4. Псалам (26, 8). — 5. Псалам (71, 6). — 6. Псалам (86, 11). — 7. *Рушски манастир,* руски ман. светог Пантелејмона, у коме су од половине XII века живели и српски калуђери. — 8. *Исак Анђел,* византијски цар (1185—1195). Св. Гора је на византијској државној територији, у области солунској, те је Немања морао тражити дозволу да његови војници уђу у Св. Гору. Година Савиног одласка у Св. Гору није тачно утврђена. Стефан Првовенчани каже да је то било у доба

зидања Студенице. Није утврђена ни година Савиног рођења, али је сигурно да је то било у размаку између 1170. и 1175. године. — 9. *Прот,* или прота, поглавар Св. Горе, који је на челу савета игумана најзначајнијих манастира. — 10. *Било,* клепало, употребљава се уместо звона. — 11. *Пјеније,* црквено појање, али и служба, обред поводом неког празника. *Бденије,* ноћна служба уочи недеље и већих празника. *Чтеније,* читање појединих делова Св. Писма за време обреда; да би се текст пажљиво слушао за то време дозвољено је седети. Сава је наговорио игумана да ноћна служба отпочне раније но обично, пре поноћи, како би преморени војници заспали. — 12. Све из Псалама (102, 1; 31, 2; 142, 6; 31, 2—3). — 13. *Који је близу свију који га призивају истином,* Псалам (145, 18). — 14. Алузија на Христово васкрсење из гроба који су војници чували (Матеј, глава 27, 62—66 и глава 28). — 15. *Пирг,* кула, обично са капелом на врху. — 16. Према овом причању Сава је у манастиру Пантелејмону постригао косу и обукао се у монашке *ризе* (хаљине). Међутим, Доментијан мало даље (види стр. 63) говори како је ватопедски игуман Теостирихтос Саву постригао, обукао га у *анђелски образ,* тј. замонашио га и нарекао му име Сава монах. Питање где је Сава замонашен није решено. На почетку гл. III каже се за Саву да је *прво рукоположење* примио *на црквеном врху и на стенама града,* што одговара овоме податку о пиргу. — 17. *Манастир Ватопед* основан је 972—980 године, један од највећих, а по значају други у Светој Гори. Имао богату ризницу и библиотеку; налази се на североисточној обали и посвећен је Богородици. У њему је Сава упознао богату византијску литературу. — 18. Лука (1, 48). — 19. Алузија на причу о тројици светих младића, Ананији, Азарији и Мисаилу, друговима пророка Данила, које је Бог спасао из ужарене пећи у Вавилону. Књига пророка Данила (глава 1, 2 и нарочито 3). Како је ово старозаветни догађај, очигледно је да Доментијан греши помињући Христа. Овакве погрешке нису ретке код Доментијана. — 20. Односи се на ђавола. — 21. *Метаније,* клањање. — 22. *Анђелски образ* је монаштво, јер одрицањем од свега земаљског монаси се уподобљују анђелима. Види и примедбу бр. 16 ове главе. Своје монашко име млади Растко је узео по св. Сави Освећеном (439—531), оснивачу палестинског монаштва, чији је животопис рано познат у словенској књижевности. У

читавом животу овај светац ће остати Сави Немањићу велики узор. Стога му посвећује Карејску ћелију, а при обиласку светих места у Палестини необично много пажње указује Лаври св. Саве Освећеног, в главу XXII пр. 43. — 23. *Паларија,* нејасно, служи за меру. — 24. Свакодневна богослужења се врше у одређене сате дана и ноћи и називају се часовима. — 25. *Управи ноге моје на твој мирни пут,* Лука (1, 79). — 26. Цела ова молитва је предвиђање будућих догађаја. Контраст Исток—Запад чест је код Доментијана: исток означава Свету Гору, Грчку, св. места, а запад Србију. — 27. Лука (1, 6). — 28. Лука (1, 14—17). *Илија,* пророк који ће доћи пре појаве Месије, Христа (Књига пророка Малахије, 4, 5—6). Ове речи арханђела Гаврила упућене су Захарији, оцу Јовановом и у њима се Јован изједначује са очекиваним Илијом. — 29. У овом одељку Доментијан изједначује и Саву са пророком Илијом. Одељак је карактеристичан за Доментијанов литерарни поступак: укратко је, у облику похвале, испричан цео будући Савин живот, па се чак, у последњој реченици, говори о њему као свецу, после смрти. На тај начин „све је антиципирано, везано, унапред спремљено", како је приметио Павле Поповић (Прилози за књижевност XXV, 1959, стр. 221). — 30. Све су то праоци јеврејског народа, које је, према Библији, Бог благословио (о њима у Првој књизи Мојсијевој). У овом пасусу Немањини наследници се изједначују са пророцима Јеврејског народа, а сам Српски народ назива *Нови Израиљ,* тј. изабрани народ. — 31. Из Књиге о Јову (1, 21). — 32. *Саопштници,* они који су у заједници са неким. — 33. *Други Кирил,* односи се на Кирила Александријског, патријарха (412—444), једног од највећих догматичара хришћанске цркве. — 34. *Господ је близу свих који га призивају истином,* Псалам (145, 18). — 35. *Од Господа ће се исправити стопе човеку,* Псалам (37, 23). — 36. *Спасење је ... уздаше на њ,* Псалам (37, 39—40). — 37. *Свимен,* Есфигмен, грчки манастир (основан у X веку), на обали, близу Ватопеда. — 38. *Човекољубац* је Бог. Алузија на библијску причу о изласку из Египта (Друга књига Мојсијева, гл. 16 и даље). — 39. Тј. на дан Страшнога суда. — 40. *Лавра светога Атанасија,* лавром се називају велики, главни манастири; св. Атанасије Атонски сазидао је 963. године први велики манастир у Св. Гори и добио за њега царску хрисовуљу од цара Нићифора Фоке. Лавра св. Атанасија је

веома велики, добро утврђен манастир са најбогатијом библиотеком, налази се на крајњем југу, испод самога врха Атоса (преко 2000 метара високог), нешто увучен од морске обале. Одувек је био и данас је први манастир по рангу на Светој Гори. — 41. *Сандал,* чамац. — 42. *Када оскрбех узазвах ка Господу, и услиши ме,* Псалам (120, 1). — 43. *Позови ме, и услишаћу те,* Псалам (91, 15). — 44. *Помилуј ме Боже,* Псалам (51, 1). — 45. *Призвах Господа, и услиша ме,* Псалам (34, 4). — 46. Псалам (124, 7—8). — 47. Псалам (125, 3). — 48. Тј. посвећену Јовану Златоустом, епископу цариградском и највећем хришћанском беседнику (IV век). — 49. *Бићемо блажени живећи у дому Господњем,* Псалам (84, 4). — 50. Цео пасус узет је из рукописа Пећког. У Бечком рукопису, по коме је издање приређено, овај пасус гласи: „И тако су биле свршене обе цркве, а велика црква, мати црквама, зове се Благовештење. Ова је била покривена плочама испрва од својих ктитора, а Свети унапред разумевши да није вечно, и скинувши плоче, покри је оловом. И када је била покривена велика црква, опет сатвори у пиргу цркву Преображења Спасова. И када је Божјом помоћу била свршена и украшена сваким потребама, он велику цркву преизобилно испуни сваким украшењем и сваким потребама, што и до данашњега дана има на почаст и на виђење свима који долазе, и на похвалу ономе који ју је сатворио, другоме ктитору њезину, богоумноме Сави."

III

1. *Предлажећа благодат,* дар Божји који му предстоји, тј. прозире унапред да ће Немања постати светац, мироточац. — 2. *Узрастао,* однеговао. Односи се на самога Саву. Ове речи, којима се прославља Сава, Доментијан приписује самоме Сави. Циљ ове биографије је да се Сава прослави, те Доментијан, идући само за тим циљем, не води рачуна о томе да ли је вероватно и логично оно што саопштава. — 3. Лука (9, 62). — 4. Матеј (10, 37 и 38) и Јован (12, 25). — 5. *Ревнујући поревновах по Господу Богу моме,* Прва књига о царевима (19, 10 и 14). — 6. *Господ ме узе,* Псалам (27, 10). — 7. Јован (6, 37). — 8. *Свети Димитрије* је мироточац и заштитник свога града Солуна. Алузија на каснији Немањин култ који ће Сава и Стефан Првовенчани ство-

рити после Немањине смрти: и он је мироточац и војнички бранич Србије. Ова реченица јавља се и касније, кад се Савино проричање испуњава, упор. главу X, пр. 12 и гл. XIX, пр. 4. — 9. Јован (12, 26). — 10. Псалам (73, 28). — 11. Прва посланица Коринћанима (6, 17). — 12. *Приону душа моја ка Богу,* Псалам (63, 8). — 13. *Сат,* саће. — 14. *Пита,* храни. — 15. *У коме живимо и крећемо се и јесмо,* Дела апостолска (17, 28). — 16. Матеј (11, 28). — 17. *Да сам кротак... научите се од мене,* Матеј (11, 29). — 18. *Наћи ћете покој душама вашим,* Матеј (11, 29). — 19. *Обратите се к мени, и ја ћу се обратити к вама,* Књига пророка Малахије (3, 7). — 20. Посланица Филибљанима (4, 4). — 21. *Бог овај благословен у векове,* Посланица Римљанима (9, 5). — 22. *У коме се крећемо и јесмо,* Дела апостолска (17, 28). 23. *Трипостасни,* у три лица, тј. као св. Тројица, бог у три лица: Отац, Син и свети Дух. — 24. Јован (14, 31). — 25. *Ходите ка мени сви који ме љубите,* Матеј (11, 28). — 26. *Устаните и хајдемо одавде,* Јован (14, 31). — 27. *Ходите... свега света,* Матеј (25, 34). — 28. *Молите... отвориће се,* Матеј (7, 7) и Лука (11, 4). — 29. *Наћи ћете ту вечни покој душама вашим,* Матеј (11, 29). — 30. *Радујте се... на небесима,* Матеј (5, 12). — 31. *Тражимо прво царства небеског, и потом ће нам се све додати,* Матеј (6, 33). — 32. *Лик,* збор. *Светитељ,* епископ. — 33. *Сугубо, двоструко.* — 34. *Јован Крститељ* је последњи пророк. Пророци су навештавали долазак Месије, Христа. — 35. *Крај закону и пророцима је љубитељ твој Христос,* Посланица Римљанима (10, 4); Христос је доласком отпочео нов закон, Нови завет, а завршио стари закон, Стари завет. — 36. Христос је узео људско тело, тј. „нашу слику". — 37. *Рани и позни дажд,* Пета књ. Мојсијева (11, 14). — 38. *Да напојиш паству своју благоверјем,* додатак из Пећког рукописа. — 39. Поређење са Христом и Христа са пастиром из јеванђеоске приче о заблуделој овци (Матеј, 18, 12—13 и Лука, 15, 4—7). — 40. *Кога цео свет не беше достојан,* Посланица Јеврејима (11, 38). — 41. Поређење Немање и Саве са Јаковом и његовим сином Јосифом, о којима се говори у повести о прекрасном Јосифу (в. Прва књига Мојсијева, 37—50 глава). Јосифа су браћа продала у Египат, али је он својом мудрошћу постао царев доглавник и у гладним годинама прехранио народ, па и своју браћу, после чега је уследило виђење са оцем Јаковом. *Израиљем* се назива у Библији јеврејски народ, али и сам Јаков носи тај епитет; он је видео Бога, те је *боговидац,* борио се са њиме (в. Прва књига Мојсијева, глава 32, 23—31 и 35, 10); *из његова светога семена* потекао је Христос (Христова генеалогија у Матеју, гл. 1, 1—17); по свом људском пореклу од Јосифа Христос је из лозе Аврамове, Исакове, Јаковљеве, Давидове и Соломонове. — 42. Јеврејски народ себе сматра изабраним народом, стога се у овом поређењу и Немањина „паства", тј. Срби, зову *избрање Божје.* — 43. Анахронизам, чест код Доментијана.

IV

1. Псалми (118, 23 и 8, 2). — 2. *Сам Христос... младенцима,* Матеј (11, 25). — 3. Стефана Првовенчаног, свог другог сина (1196—1227). — 4. То су заповедници над одредима од 10, 50, 100 и 1.000 војника. — 5. *Работни,* робови. — 6. Сабор је одржан у Расу, Немањиној престоници, 25. марта 1196. године. — 7. *Подружје,* супруга. — 8. Додај: ствари. — 9. Из Студенице Немања је кренуо 8. октобра 1197. године. — 10. Тј. у манастиру Студеници, својој задужбини, која је у ово време најзначајнији српски манастир. — 11. У Св. Гору Немања је стигао 2. новембра. Пећки рукопис је овде бољи те је одавде до: *оба богоносна вршњака* текст из њег. У Бечком рукопису стоји: *Наће своје љубимо јагње Христом обележено. Када су се видела...* — 12. *Туђа земља, отуђивши се свега земаљског,* монашки подвиг напуштања свега, породице, богатства, веома је цењен, нарочито удаљавање од домовине, туђиновање. — 13. Тј. Симеон и Сава. — 14. Односи се на оне који се моле. — 15. Тј. правила монашког живота, можда неки свој посебан канон, теже подвиге од осталих, са чиме се слаже: *ћутећи пребиваше у светим молитвама,* што свакако значи један посебан вид аскезе, којим се постиже највиши степен ослобођења од свега земаљског, омогућава се приближавање Богу. — 16. Псалам (16, 8). — 17. *Шта ћу узвратити Господу за све што ми даде,* Псалам (116, 12). — 18. *Просфора,* на граници Св. Горе, на југозападној обали. И данас постоји кула тог манастира, који је био посвећен св. Симеону Богопримцу (о коме Лука 2, 22—35), по коме је Немања и узео своје мо-

нашко име. — 19. *Богорадни,* просјаци. — 20. *Карије,* или Кареја (Ораховица), центар Свете Горе и седиште протата у (средишту Св. Горе — стога је зову и *Меси* = средиште), на висини од 400 метара, са погледом на море, опкољена шумама ораха; у њој је црква Богородице, звана *Протатон,* вероватно из X века, и данас у њој драгоцене иконе. Кареју, осим тога, сачињавају и конаци свих манастира и многобројне ћелије. — 21. У Протатону је чудотворна икона Богородичина. О Чудесима Богородичиним прича се у разним средњевековним збиркама, као што је Атонски Патерик и др., а и касније. *Цар Михаило* кога је она излечила може бити византијски цар Михаило IV Пафлагонац (1034—1041) који је боловао од епилепсије. — 22. *Епитрахиљ,* део одеће, ставља се око врата и пада преко груди до ногу, употребљава га свештеник кад врши обред. *Трапезофор,* раскошан покривач за олтар који симболизује одећу Христову. — 23. *Написани у помен,* тј. уписани у књигу *Поменик* са именима оних за које се свештеник моли. — 24. *Ктитор* је оснивач, градитељ, али може бити, као *други ктитор,* и велики дародавац неког манастира. — 25. То је *Иверски* манастир, ђурђијански, основан око 980. године. На обали је, између Лавре св. Атанасија и Ватопеда, трећи по рангу у Светој Гори. У њему је чувена чудотворна Богородичина икона звана *Портаитиса,* вратарица. По легенди ту се искрцала Богородица долазећи из Јерусалима. — 26. У Лаври се налази икона Богородичина која се зове *Икономиса,* домоуправитељка, јер се Богородица, по легенди, јавила оснивачу Лавре св. Атанасију и саопштила да ће се она бринути о манастиру. — 27. Детаљ из легенде. — 28. *Свети мужеви од унутрашњих пустиња,* односи се на аскете, испоснике, који живе усамљеничким животом у стенама, пећинама и разним заклонима, а има их највише на крајњем југу Атоса, у близини Лавре, на падинама планине која се скоро окомито спушта у море, у потпуно пустом крају изложеном бурама и ветровима. Њих обилазећи и носећи им топле хлебове у време ускршњег поста, страдао је раније Сава од разбојника, уп. гл. II. — 29. Богородици је посвећен највећи број манастира у Светој Гори и све су то њени *домови.* — 30. *Тражећи једино царства небеског и његове правде,* Матеј (6, 33). — 31. Матеј (10, 22 и 24, 13) и Марко (13, 13).

V

1. Цар Алексије Анђел (1195—1203). — 2. *Константинов Град,* Цариград, који је цар Константин зидао од 324. до 330. године. Престоница византијског царства. — 3. Тј. Симеонове. — 4. *Назнаменаник,* онај који је означен, обележен, одређен. — 5. Царева кћи Јевдокија била је удата за Савиног брата Стефана, великог жупана, каснијег краља Првовенчаног. — 6. Доментијан не жели да Саву прикаже славољубивим већ скромним. Стога његов одлазак у Цариград да би добио цареву дозволу за зидање српског манастира приказује као пут због ватопедских потреба, и тек на цареву сугестију Сава помиње Хиландар. *Хиландар* је у то време био у рушевинама. Пре тога то је био мали грчки манастир; Хиландар је удаљен од обале у шумовитој долини, крај потока. Са североисточне стране он је од свих светогорских манастира најближи копну. — 7. *Оправдања,* тј. царску заповест; то је Прва царска хрисовуља (грчка) из почетка 1198. године, несачувана. — 8. *Но да и деци отачаства твога устројиш добар пут,* из Пећког рукописа. — 9. *Узиђи . . . да ме сазнају,* Књига пророка Исаије (40, 9). *Гора Сион* је свето брдо, на коме живи прави Бог; град божји који у Новом завету симболизује цркву. Налази се крај Јерусалима. — 10. И даље Доментијан настоји да иницијативу не припише Сави него божјем промислу кроз непознатог старца, који се Сави јавља „као у сну". — 11. *Многа лета,* код Доментијана је то опште место када говори о времену; Сава је на Св. Гори пре доласка Немањина провео најмање пет, или нешто више, година, а од доласка Немањина до Савиног путовања у Цариград није била прошла ни година дана. — 12. И данас су манастири Хиландар и Ватопед у најтешњим пријатељским везама.

VI

1. Тј. Сава у Хиландар. — 2. Псалам (104, 5). — 3. *И данас,* тј. у доба Доментијаново. Данашња црква је из 1303. године, задужбина краља Милутина, сазидана на месту старе. — 4. *Авељ,* млађи син првих људи, Адама и Еве, кога је убио старији брат Кајин из зависти што је Богу била милија жртва коју му је Авељ принео (Прва књ. Мојсијева,

гл. 4). Види пр. 30, гл. II. *Мојсије,* највећи јеврејски пророк и кодификатор религије. *Пророци,* 4 велика и 12 малих, њихове књиге у саставу Библије. *Давид,* јеврејски цар (око 1010—970 старе ере) и песник; приписују му се Псалми. Види пр. 3, гл. II и пр. 34, гл. III. — 5. *Рибари,* апостоли су били из најнижих друштвених слојева и међу њима било је рибара. *Мученици,* први хришћани који су мученички завршили живот због непоколебљиве вере. *Пустиње као станове* одабирали су ревносни хришћани већ од III, а нарочито од IV века када је хришћанска вера призната, те је одрицање од света постало ново мучеништво за веру. Пустињаштво је развијено најпре у Египту, па у Палестини, Сирији и др. а од IX века и на Атосу. — 6. *Мертик,* прилог у облику сталног давања, годишњи приход. — 7. *Зиг, царски манастир,* у планини у близини Просфоре, а не много далеко ни од Хиландара. У њему живео Атанасије Атонски пре зидања Лавре. Данас је у рушевинама. Види пр. 18, гл. IV и пр. 40, гл. II. — 8. Хрисовуља је из јуна 1198. године, и сачувана је у оригиналу. Налази се у Хиландару. — 9. О Немањиним прилозима Хиландару види у Првој хиландарској повељи, издатој 1198. године. — 10. *Деци својој, синове своје, деци свога отачаства,* тј. Србима. — 11. *Западне стране, своје западно отачаство,* тј. Србију, која је на западу од Свете Горе у којој Доментијан пише. — 12. *Вишњи Јерусалим,* небески град. — 13. Друга посл. Коринћанима (6, 16). — 14. Алузија на причу о мудрим и лудим девицама, Матеј (25, 1—13).

VII

1. Псалам (119, 1). — 2. *Скитски начин,* Скит је насеобина испосника у северном Египту, потпуна пустиња у којој је у IV и V веку било неколико хиљада пустињака усамљеника (од коптске речи шиит = равница); стога *скитски начин* значи живот усамљених монаха у ћелијама, где врше и службу, која се састоји од молитава, псалама и клањања. — 3. *Сихастирија* (грч.) мучалница, испосница у којој се монах подвргава највишем виду аскезе, тзв. „безмлвију", ћутању (грчки: исихија). Ову Карејску ћелију Сава је посветио свом вољеном светитељу, в. гл. II, пр. 22. — 4. Матеј (18, 20). — 5. *Поучаваше се... у своје време,* Псалам (1, 2—3). — 6. Псалми (102, 4—5 и 109, 24). *Јелеја ради,* није из Псалама, значи: због недостатка уља, јер пости. — 7. *Канон,* правило, Карејски типик; Сава га је саставио 1199. године кад је и Карејска ћелија сазидана. Мали састав, на пергаментном свитку о организацији живота и богослужења у Карејској ћелији. Оригинал се чува данас у Хиландару, а у самој ћелији текст је урезан у камену више врата. — 8. Овај одељак узет је из Пећког рукописа, у коме је текст пунији. У Бечком рукопису гласи: А у дане великога и благоверннога кир Стефана краља Уроша, унука светога Симеона, док је у истој ћелији исти канон државо неки чрнац јеромонах Доментијан, назнамена се Духом светим житије овога светога и би прописано од тога. Од изванредне је важности, аутобиографски. Краљ Урош владао је од 1243. до 1276. год. *Назнаменује,* изложи; *прописано,* написано. Исте податке даје и завршни део ове биографије. — 9. Тј. Симеону и Сави. — 10. *Уски пут,* Матеј (7, 14). — 11. *Успење,* смрт, уснуће; од: успати, заспати. — 12. Псалам (116, 6—7). — 13. *Папрата,* припрата, паперта, пронаос, улазни део цркве у коме је крстионица, а у стара времена у њему је вршено опело умрлог. — 14. *Небесне силе,* анђели. — 15. Псалам (148, 1—2). — 16. Псалам (150, 6). То су последње речи последњег псалма, у коме се сва жива бића позивају да уз песму и музику славе Бога. — 17. Опис Немањине смрти показује да је у Хиландару у време кад Доментијан пише већ формирана легенда о Немањи као свецу. Упореди исто место код Саве, Стефана и код Теодосија, као и у „Животу светог Симеона" у овој књизи. Немања је умро 13. фебруара 1199. године. — 18. *Спремљена од почетка света,* Матеј (25, 34). — 19. *Поручник,* онај који даје руку за некога, јемац. — 20. Антиципација: Немања зна да ће његово тело источити миро и зато жели да буде пренет у отаџбину; на овај начин каснији пренос је само извршење Немањине наредбе, а не Савине или Стефанове жеље. — 21. *Оне,* из Живота св. Симеона. Овде грешком *твоје.* — 22. У оригиналу: възлеже.

VIII

1. *Писањем у књигама,* односи се на Савино писмо Немањи, глава III и на предвиђања у њему (види пр. 8 нарочито). — 2. Немања проriче да ће Сава постати светац јер

је још пре рођења предодређен, види пр. 4, гл. 1. — 3. *Путеви, стопе, страдања* Христова, односи се на Савина каснија путовања по Палестини, Египту и другим светим местима за која је везана успомена на Христа, упореди гл. XXIX, пр. 3. — 4. Алузија на будући архиепископски чин; испуњење у глави XV; види пр. 5 гл. XIX. — 5. *Игњатије Богоносац,* антиохијски епископ, који је прошао многе крајеве и писао разним хришћанским општинама. — 6. Односи се на каснију Савину беседничку делатност, о којој Доментијан у овом делу опширно говори. — 7. *Од истока доћи ћеш к мени,* Сава ће умрети на истоку, у Бугарској, и биће пренет у Србију где су Немањине мошти. — 8. Додај: дела. — 9. *Ишчедије* (старословенски), чедо, дете. — 10. *Бољи је један дан у дворима Господњим него тисуће лета,* Псалам (84, 10).

IX

1. Из Бечког рукописа, где је ово први наслов. Све наслове из Бечког рукописа задржавамо као поднаслове. — 2. *Јевергетиса, Благодетељница,* манастир свете Богородице Евергетиде, Доброчинитељке, добротворке, налазио се ван градских зидина цариградских. Основао га је 1049. неки Павле, богат и учен Цариграђанин, који се ту и замонашио. Један је од најлепших и најчувенијих манастира у Цариграду. Немања је био у вези са овим манастиром, а Сава је увек у њему одседао; они су му били други ктитори. — 3. *Обитељ,* стан. Средњовековни монаси су имали обичај да увек обитавају у манастирима посвећеним истом свецу, те Сава увек одседа у манастирима св. Богородице или св. Саве Освећеног (Јерусалимског). — 4. Цела ова прича је очигледно хагиографска, састављена по угледу на неко светачко житије. У *Животу св. Атанасија Атонског,* а и у неким другим, постоје сличне приче. — 5. *Отшелници,* или отходници, они који су отишли од света, аскете. — 6. Доментијан се позива на сведоке за оно доба Савиног живота које не памти. Види и гл. XXIII, пр. 8, као и гл. XXVII, пр. 12 — 7. Очевидно опште место хагиографске литературе: и мртве ускрсава, али се уклања због велике смерности. Исто се помиње и

касније, и тамо уз потврду сведока. Види гл. XIII, примедбу 27. — 8. Псалам (106, 3). — 9. *Каракал,* између Лавре и Ивирона, на морској обали, веома утврђен. Саграђен у XI веку. — 10. *Свете самовидце,* оне који су сами, лично, видели Христа; то су апостоли и они ће на дан Страшнога суда сести на 12 престола. — 11. *Ксеропотам,* манастир св. Четрдесет Мученика, налази се даље од обале, између Пантелејмона и Кареје. Врло стар, више пута обнављан, био пети по рангу. — 12. *Изографиса,* украси живописом, фрескама; до данас су сачувани портрети св. Симеона и св. Саве.

X

1. Псалам (16, 8). — 2. *Призри с небеса и види,* Псалам (80, 14). — 3. *Научи ме творити вољу твоју,* Псалам (143, 10). — 4. *Не одбаци ме од лица твога,* Псалам (51, 11). — 5. *Покајте се, јер се приближи царство небесно,* Матеј (4, 17). — 6. *Опаши ме силом својом,* Друга књ. Самуилова (22, 40). — 7. *Нећу се убојати зла, јер си ти са мном,* Псалам (23, 4). — 8. Псалам (27, 1). — 9. Сава моли да се „обнове усахле кости", тј. да из Немањиних костију потече миро, чиме ће његова светост бити јавно посведочена. — 10. *Миро доброга мириса,* течност која на чудан начин истиче из моштију светаца и којом се саопштава сила св. Духа. — 11. *Да ће се обновити младост његова као и орла,* према Псалму (103, 5). Упореди причу о орлу из *Физиолога.* — 12. Упореди главу III, примедба 8. — 13. Ова реченица: *А сада се то јавно догађа да сви виде,* мада личи на каснију интерполацију, одличан је пример за Доментијанов начин писања. У овом одељку он прича како Сава „прозире" Немањино миротечење, које је већ раније прорекао, те стога врло добру нарацију о томе догађају прекида овом реченицом, која је констатација стања из каснијег времена, а потом похвалом Савином дару прорицања, датом му од Бога. — 14. *Преподобије,* титула за свете монахе. — 15. Сава не жели да се посумња како су он или неко од хиландарских монаха начинили превару са мироточењем. — 16. *Ипорг,* помоћник, сарадник, потчињени. — 17. *Који шаље изворе у својим долинама,* Псалам (104, 10). — 18. Псалам (147, 18). — 19. *Обагри,* орумени, у преносном смислу: оплемени. — 20. Из Пећког

рукописа; у Бечком само: Доментију. — 21. *Кир елеисо,* Господи помилуј (грчки). — 22. *Стени,* виду. — 23. Псалам (16, 3). — 24. *Шта ћу узвратити Господу за све што даде мени,* Псалам (116, 12). — 25. Тј. у српском народу. — 26. Према овом Доментијановом причању Немања (Симеон) је био канонизиран, тј. проглашен за свеца још тада, 13. фебруара 1200. године. Вероватније је да је то учињено касније, после преноса у Србију. — 27. *Симеон Богопримац,* светац који се празнује 3. фебруара; легенда о њему у Јеванђ. Лукином (2, 25—35). Како је њему већ постојала Служба, то је нови светитељ, уз то још и истога имена, њему *приложен,* то јест у његову Службу унете су песме, стихире, које се односе на новога свеца, Немању, те се тако добија за први мах неопходна Служба за прослављање новог светитеља истовремено са старим, док не буду састављени сви текстови потребни за самостално прослављање Немањино. — 28. *Каноне и стихире и чудотворења;* канони и стихире су црквене песме у славу светитеља и улазе у његову Службу, а певају се на вечерњу и јутрењу; *чудотворење* је опис свечевог живота и чуда, то јест житије (стари словенски назив, према грчком βίος), хагиографија. Вероватно је овај Доментијанов податак тачан. Сава је око 1200 године почео да пише дела неопходна за Немањин култ, Службу и један хагиографско-реторичан спис, али их тада није завршио. Сава је ова дела довршио касније; Немањин живот у Студеничком типику, 1208. године, а Службу нешто касније. Ово Доментијаново причање је, очигледно, репродукција већ развијене легенде о Немањином мироточењу. — 29. *И опет благослови нас, ученике своје, истим благословом;* овде Доментијан изричито тврди да је Савин ученик. Благосиљање „истим благословом" значи да је Сава ставио у задатак својим ученицима да и сами, по угледу на њега, пишу службе и житија. Тиме Доментијан жели да покаже да и ово његово дело које пише, пише у ствари по тој Савиној наредби, „благослову". Међутим, тај „благослов" Сава је Доментијану и осталим ученицима дао не тада, 1200. године када је био млад, него касније, када је био стар и када му је Доментијан био ученик. — 30. *Ветар господњи дува где хоће,* Јован (3, 8). — 31. *Но вољу Оца који га је послао,* Јован (5, 30).

XI

1. *И дошао у чин тога реда,* из Пећког рукописа. Нижи и средњи свештенички чин, *ђакон и поп,* Сава је добио од епископа из Јерисоса (данас село), који је на самој граници Св. Горе, вероватно у Хиландару, наскоро после Немањине смрти. — 2. *Архимандрит* је монашко звање, старешина манастира виши од игумана неким спољашњим знацима, одликовањима, као што су: *набедреница,* четвороугаоно платно које виси о појасу и симболизује духовни мач, које је иначе знак епископски, и *наруквице,* које означавају снагу а подсећају на везе на Христовим рукама, и носе их ђакон, поп и епископ. *Касандра* је најзападније полуострво Халкидике, а *Ардамери* један крај у Халкидици. Митрополит (архиепископ) солунски, Константин Месопотамит, значајна личност овога времена, два пута је био на томе положају, пре и после доласка Латина. Не зна се кад је била ова свечаност; израз *многа лета* је шаблон; Сава је остао у Св. Гори, после Немањине смрти, осам година, што и сам каже. *Архијереј,* виши свештеник, епископ и др. Добивши одликовања која се дају епископима, Сава по Доментијану постаје архијереј. Црква свете Софије и данас је катедрала у Солуну. — 3. *Велики жупан Стефан,* из рукописа Пећког; Стефан Првовенчани. Писмо говори о несрећама које је Србији донео сукоб Стефана и Вукана (1202—1204 године). — 4. *Оскврни се земља наша,* Трећа књ. Мојсијева (18, 27). — 5. *Непријатељи наши подражаше нас,* Псалам (44, 15), *подражати,* поругати се. — 6. Од почетка Стефановог писма до ове речи, као и последња реченица овог пасуса узети су из главе XIV Првовенчаног. — 7. *Због твоје добре вере и због топле љубави коју имаш ка њему,* формула коју Доментијан употребљава и у завршним записима овог дела, као и дела *Живот светог Симеона.* — 8. Алузија на будуће Немањино учешће у Стефановим победама; види главе XVI—XX код Првовенчаног. — 9. Неутврђен цитат. — 10. Од почетка Стефанова писма св. Сави до речи *хотење* текст је из Пећког рукописа јер га у Бечком (према коме је Даничићево издање) нема. — 11. Односи се на каснија чуда која ће Сава учинити у Србији. — 12. *Птице рајске . . .,* упореди са одговарајућом сликом у Другој хиландарској повељи (од Стефана Првовенчаног) и у *Животу св. Симеона* од Саве. — 13. Поређење са *рајским рекама,* којих има четири. — 14.

Алузија на будуће Савино архиепископство, беседничку делатност и организацију цркве у Србији. — 15. У Јеванђељу Матејевом (13, 45—46), царство небеско се пореди са *мудрим трговцем* који, нашавши скупоцени *бисер*, прода све имање да би тај бисер купио. — 16. *Земље доброплодне*, поређење са причом о сејачу и семену, Матеј (13, 4—23). — 17. Апостоли су путовали на разне стране да би ширили хришћанство; стога се Симеон и Сава пореде сада са њима јер одлазе да шире „славу божју деци свога отачаства". Цела похвала широко развија омиљен Доментијанов контраст Исток—Запад. — 18. Сава је дошао у Србију 1206. или 1207. године и састао се са Стефаном у Хвосну. Поред разлога који се овде наводе, на Савину одлуку да се са очевим телом врати у Србију свакако је веома много утицала несигурност која је у Светој Гори завладала откад је (1204) пао Цариград и основано Латинско царство. — 19, Пренос Немањин се пореди са преносом Јаковљевог тела из Мисира у земљу обећану, Прва књ. Мојсијева, гл. 50. Како је Јаков од Бога назван *Израиљ*, то је Немања *други Израиљ*. — 20. Последња реченица узета из Првовенчаног, гл. XIV. — 21. Тј. годишњица Немањине смрти, 13. фебруар. — 22. *Не даде сна очима својима ни дремања обрвама својима*, Псалам (132, 4). — 23. Мојсије је ударио штапом у брдо Хорив и из њега је потекла свежа вода којом је израиљски народ утолио жеђ у Синајској пустињи, Друга књ. Мојсијева (17 глава). — 24. *Подигни силу твоју*, Псалам (80, 2). — 25. Тј. да Срби поверују у Немањино чудотворство. — 26. Многи су следили Немањин пример и то је „збор" који он „приводи" Богу. — 27. Псалам (126, 5—6).

XII

1. У Пећком рукопису овај наслов долази касније, испред саме Савине беседе. — 2. *Добросродије*, односи се свакако на брата Стефана или родбину у целини. — 3. Матеј (22, 37). — 4. Матеј (10, 22) и Марко (13, 13). — 5. *Изобилујући у свакком добром делу*, Посланица Колошанима (1, 10). — 6. *Заиста вам кажем... у живот*, Јован (5, 24). — 7. *Ако не послушате речи моје, и не поверујете ономе који ме је послао*, према Јовану (5, 24). — 8. *Заиста вам кажем, у гресима вашим умрећете*, Јован (8, 24). — 9. *Прећи ће од смрти у живот и у вечно живљење*, према Јовану (5, 24). — 10. Тј. Сава, који је одрастао у Св. Гори, те стога *изращтење пустињско*, желео је да се врати у Свету Гору, а Стефан, *сапрестолник* Немањин, није то дозвољавао, што очигледно треба да прикаже Савину скромност и жељу за аскетским животом. Стефан је *богоизабрано семе* јер је од оца-свеца, тј. вољом више силе, одабран да буде настављач лозе Немањића. — 11. Доментијан се и даље држи дела Стефана Првовенчаног *Живот св. Симеуна*, али је изостављао чуда која се тамо приписују Симеуну јер говори о Сави. Стога само овом једном реченицом прелази догађаје из 1214. године о којима код Стефана говори глава XVI. — 12. *Аврамова кућица*, односи се на шатор у коме је Аврам живео; у њој је примио Бога у облику Тројице и угостио; прича о томе у Првој књ. Мојсијевој, глава 18. — 13. Тј. ка Студеници и Немањином гробу у њој. — 14. Упореди пр. 19, глава XI, и пр. 41, глава III. — 15. Матеј (19, 30) и Марко (10, 31).

XIII

1. *Да се прво деца насите*, Христове речи из приче о Сирофиничанки у Јеванђељу по Марку (7, 27). У истој таквој причи у Јеванђељу по Матеју (15, 21—28) жена је Хананејка, као и овде, али су Христове речи: *није добро узети од деце хлеб*. Ово је један од примера Доментијановог цитирања Св. писма напамет. Христос овим речима одговара жени паганки, која га моли да излечи њену кћер од злог духа, јер је послат Јеврејима, божјој деци. Стефан, дакле, сматра да је Савина дужност да делује најпре међу својом „децом", тј. у Србији. У Бечком рукопису испред *умоливши* долази наслов: *О игуманству преподобнога кир Саве у Студеници.* — 2. *Жича, Житча*, задужбина Стефана Првовенчаног, зидана је од 1208. до 1220. године (тад је датирана Жичка повеља). Она је била прво седиште српске архиепископије. Посвећена је Вазнесењу (Спасовдан) и зато је зову Дом Спасов. Сава је постао игуман у Студеници одмах по свом доласку у Србију. — 3. *Сваки узор Свете Горе* односи се, можда, на светогорску ученост коју је Сава преносио у Србију, али вероватније на организацију живота монашког у *киновијама*, манастирима са општежићем, заједничким

животом, и *сихастиријама,* усамљеничким ћелијама. Сава је у Хиландару урадио *Хиландарски типик,* 1199. године, а у Србији га је прилагодио за Студеницу. То је *Студенички типик,* који садржи и *Живот господина Симеона,* писан свакако већ 1208. године. — На сат хода од Студенице, у планини, налази се Испосница св. Саве и верује се да ју је саградио сам Сава. Могуће је да је за њу прилагодио Карејски типик. — 4. Псалам (103, 22). — 5. Из Пећког рукописа који је шири. У Бечком: јер беше подигао рат међу браћом, Вуканом и кир Стефаном, а доласком истинитих пастира од Свете Горе, сви градови и све земље њихова отачаства у једном смирењу мирне беху. — 6. У Пећком рукопису: *Чудо прво.* — 7. *Стрез.* Добромир Стрез, бугарски властелин, одметник од цара Борила, свога рођака, живео у Просеку на Вардару (Демир-Капија) као Стефанов вазал. Одметнуо се потом и од њега и спремао да са Борилом и епирским деспотом Михаилом устане на Стефана. Убили су га његови људи који су били Стефанове присталице 1212. године. О њему говори Првовенчани у глави XVII, који Доментијану и служи као извор. — 8. Књига пророка Исаије (14, 13). — 9. *Бог хоће да се сви спасу и да дођу у истинити разум,* Прва посланица Тимотеју (2, 4). — 10. *Онај који живи у висинама и који погледа на смирене,* Псалам (113, 5—6). — 11. *Мојсије* је победио *Амалика,* тј. племе амаличанско, тако што је за време борбе, коју је са њима водио израиљски народ са Исусом Навином као вођом, на врху Синајске горе Хорив држао руке подигнуте увис ка Богу; када би их преморен спуштао превлађивали су Амаличани, те су му стога други придржавали руке; Друга књ. Мојсијева, глава 17 (8—16). Није, дакле, тачно да је побеђивао „крсним знамењем", како каже Доментијан. *Оштрица мача* се вероватно односи на Савино одликовање које симболише духовни мач, види пр. 2, гл. XI. Сава се код Доментијана често пореди са Мојсијем: обојица утврђују веру у своме народу, обојица су *боговидци,* видели су Бога на истом месту, на гори Синајској. — 12. *Давид против Голијата,* алузија на библијску причу о неравноправној борби јеврејског пастирчета Давида са страшним филистејским цином Голијатом, Прва књ. Самуилова, глава 17. — 13. Од: *И не обличи,* до: *који се боре са мном,* цитирани су Псалми (6, 1 или 38, 1; 119, 124; 86, 17; 35, 1). — 14. Од: *Жазао силе твоје,* до: *срдаца њихових,*

према Псалму (110, 2) и Јеванђ. по Луки (1, 51). — 15. Од: *Узми оружје* до *нека их гони,* Псалам (35, 2—3 и 5—6). — 16. *Господ је близу... који га се боје,* Псалам (145, 18). — 17. *Очи господње... њихову успомену,* Псалам (34, 15—16). — 18. Тј. Стреза. — 19. Бугарски цар Калојован умро је изненада за време опсаде Солуна 1207. године и то се приписивало чудотворном деловању св. Димитрија. — 20. *Изиће дух његов... све мисли његове,* Псалам (146, 4). Код Првовенчаног ово чудо је дело Симеоново, он чак прободе Стреза, а Сава је поменут. Доментијан, пак, чудо приписује Сави, иако је грађу за њега узео из Првовенчаног. — 21. Псалми (20, 7—8; 1, 4; 20, 8). — 22. Односи се на напад Михаила Драчког (о чему код Првовенчаног, глава XVIII), који је био 1215. године. Према томе, не ради се о *многим царевима* нити о *многим годинама.* То је шаблон који Доментијан увек употребљава. Како је ово „чудо" дело св. Симеона, Доментијан о њему не говори детаљно, али не пропушта да и овом приликом помене *„молитве Светога"* тј. Савине, мада о томе ничег нема у његовом извору, Првовенчаном. — 23. У Пећком рукопису наслов: *Чудо друго Светога.* — 24. Јован (14, 12). — 25. Прича о Христовом чуду у бањи код Овчијих врата у Јерусалиму, Јеванђ. по Јовану (глава 5, 1—17). — 26. Прича из Дела апостолских (гл. 9, 32—35). — 27. Види пр. 7, гл. IX. — 28. Посланица Јеврејима (7, 27). — 29. *Хотећи да се спасе сваки човек и да дође у разум истине,* Прва посланица Тимотеју (2, 4). — 30. Јеванђеоске приче о Христовим чудима: о оздрављењу узетог, Матеј (9, 1—8), Марко (2, 3—12) и Лука (5, 17—26); о ускрсавању сина удовичина, Лука (7, 11—15); о очишћењу губаваца, Матеј (8, 1—4), Марко (1, 40—45), Лука (5, 12—16 и 17, 12—18); о ускрсавању четвородневног Лазара, Јован (11, 1—44). И ово чудо је узето из Првовенчаног глава XV, али се тамо дешава у Студеници, на гробу св. Симеона, где Сава полаже раслабљеног, Симеоновом помоћу, уз Савине молитве.

XIV

1. Тј. Сава у Студеници. — 2. Књига пророка Авакума (3, 2). — 3. Горњи наслов са додатком: „И о поласку његовом у Константинов град", долази у Пећком рукопису иза ове реченице, али смо га ми ставили изнад овог целог пасуса

јер се чини да је тако логичније. — 4. *Да не разуме левица дела деснице,* Матеј, (6, 3). — 5. *Много времена,* Доментијанов шаблон који увек иде уз глагол *пребивати;* Сава је отишао опет у Свету Гору вероватно 1217. год. и остао до 1219, кад је ишао у Никеју, дакле највише две године. — 6. *Много може молитва праведнога поспешити на добро,* Посланица Јаковљева (5, 16). — 7. Ово Стефаново писмо, као и цело поглавље, треба да још више истакне Савину богомдану моћ општења са умрлим и посвећеним оцем, те га треба схватити као Стефаново увиђање, да је, у поређењу са Савом, он грешан. — 8. *Духовни отац,* искусан и поштован монах који руководи духовним животом нових монаха. Сава је својим примером и позивима деловао на Немању да се замонаши и стога је постао духовни отац рођеном оцу. — 9. Неидентифициран цитат. — 10. Посланица Јеврејима (12, 7 и 9—10). — 11. *Ко верује... на похвалу мени,* Јован (14, 12). — 12. *Јер се сила моја више испуњава у немоћном* (треба: немоћи, слабости), Друга посланица Коринћанима (512, 9). — 13. Тј. поп Иларије. Био је после 1219. први зетски епископ.

XV

1. *Теодор I Ласкарис* (1204—1222), византијски, *„цариградски"* цар. Није столовао у Цариграду, који је од 1204. у рукама западноевропских феудалаца био престоница тзв. Латинског царства, него у Никеји, великом трговачком и културном центру у Малој Азији, главном граду тад формираног Никејског царства које се сматрало наследником целокупне византијске државне традиције. Царева жена Ана била је сестра прве жене Стефана Првовенчаног, Јевдокије, и стога је Теодор Ласкар Сави *пријатељ.* Сава је био у Никеји 1219. године. Тад је добио самосталност српске цркве. — 2. *Архиепископ* је виши ступањ епископског чина који има власт над подручним епископима. Српска црква је била дотле под грчком Охридском архиепископијом и грчким епископом у Расу. Охридска архиепископија се у ово време налази у Деспотовини епирској, која је ривал Никејског царства у борби за преузимање византијских државних традиција. Осамостаљивањем своје цркве Србија слаби позиције Епира и стога је погодан савезник Никеји, па се Сава њој и обраћа да би осамосталио српску цркву, а тиме и државну самосталност утврдио. — 3. *Светитељство,* епископи се зову светима јер се сматрају наследницима, наместницима (на месту) апостола. — 4. Хагиографска црта: Сава је предодређен за архиепископа, а цар, миропомазаник божји, о томе је извештен. — 5. Никејски патријарх је носио титулу и сматрао се цариградским. У ово време то је био Манојло Сарантин (1217—1222), а Герман је дошао после њега (1222—1240); у Пећком рукопису овде се не наводи име патријарха. — 6. Наслов овог поглавља долази у Пећком рукопису тек овде. Ставили смо га раније јер нам се чини логичније. — 7. У Пећком рукопису писало је такође Германа, али је касније руком истрто и у маргини додато: Мануила. — 8. Пећки рукопис додаје у маргини: И Алексија Дуке године 6722. — 9. *Штап,* палица, жезло, знак је епископског достојанства и власти; то је симболично пастирски штап пастира над стадом које мора добро да чува, али и да му суди. — 10. *Заповест,* односи се свакако на патријархову грамату којом је Сава постављен за архиепископа. Та грамата није сачувана, али ју је Доментијан сигурно знао и ово је или њен препис или извод из ње. — 11. Тј. Сава — 12. Тј. да други архиепископ, који после Саве дође (и каснији) не иде на освећење код цариградског патријарха (који је васељенски, па се и његова столица зове *васељена),* него да се веза српске цркве са цариградском показује само тиме што ће патријарх увек бити помињан као најстарији. Тиме српска црква добија аутокефалност, потпуну самосталност, као што је и српска држава самостална. — 13. Тј. да се нови архиепископ бира на сабору српских епископа. — 14. *Јер не могаше се сакрити град стојећи на врху горе,* Матеј (5, 14). — 15. *Ономе који верује све је могуће од Бога,* Марко (9, 23).

XVI

1. *Коме је веће дано, више ће се тражити од њега,* Лука (12, 40). — 2. *Богосветло одејање,* архиепископско свечано одело. Преосвећени је титула архиепископа. Доментијан овде први пут тако титулише Саву, па ће га до краја дела редовно тако звати. — 3. Право и дужност епископа и виших црквених достојанственика је да рукополажу свештена лица.

Сава сад у Светој Гори то први пут чини. Света Гора нема свога епископа, ни онда ни данас, већ ту дужност врши епископ из Јерисоса (види пр. 1 гл. XI). — 4. *Оловер,* луксузна свилена тканина, прављена у цариградским дворским фабрикама. — 5. Тј. Сава је био забринут због посла који га је очекивао као архиепископа самосталне цркве у Србији. — 6. Односи се на Жичу, у којој је и било седиште архиепископије. — 7. *Солун* је тада био у рукама Латина; 1224. узео га је епирски владар Теодор Анђел, а 1246. никејски цар Јован Ватац. — 8. *Филокал.* Значајан манастир, разорен после 1405. године. Није извесно да је као неке друге цркве у Солуну био тада у рукама католичких свештеника. — 9. *Књиге законске,* односи се на Савин *Номоканон,* или *Крмчију,* збирку црквених закона, неопходну за организацију и живот новооснаване архиепископије, због које се Сава путем, како каже Доментијан, веома бринуо. Савин Номоканон је састављен од низа византијских црквених законика који представљају најбоља дела у византијском законодавном раду, што показује дужи и систематски Савин рад на овом послу. Можда је тај рад већ дуго припреман и тек сад, у Солуну, завршен. — 10. *Благодат... амин,* Друга посланица Коринћанима (13, 13). — 11. Цело ово поглавље издвојили смо као засебно из претходног поглавља и дали му наслов који одговара његовој садржини.

XVII

1. Садржина овога поглавља представља логичку целину те је стога и издвојена посебно, мада у Пећком рукопису, према коме је у овом издању извршена подела на главе, његов већи део иде заједно са прва два. Наслов је узет из Бечког рукописа и из Пећког, в. пр. 7. ове главе. — 2. Као архиепископ Сава је наследник *апостола,* те му је дужност да проповеда праву веру Христову и да исправља оно што није добро, да *испуњава недостатке.* — 3. *Самотрење,* божју намеру, план, који је он од почетка припремио за спас људског рода. — 4. Дела апостолска (20, 28). — 5. *Сугубо и трогубо,* двоструко и троструко. — 6. *Причама и чудесима,* у јеванђељима Христос даје поуке кроз приче, параболе, и чини чуда са болеснима и иначе, да би доказао своју божанску моћ. — 7. У Пећком рукопису овде почиње ново поглавље са насловом који смо ставили у наслов ове главе од: *и о свећењу...* — 8. Изабрао је епископе који су кадри да буду наместници *светих апостола* на земљи и да чувају *указања светих богоносних отаца,* тј. одредбе васељенских сабора. Поделио је, *расписао* Србију на епископије (од којих је осам нових: хумска, зетска, хвостанска, будимљанска, дабарска, моравичка и топличка, као и жичка у којој је и седиште архиепископије, док су три епископије старе: рашка, призренска и липљанска) и сваког епископа послао на његово владичанство, *енорију,* давши свакоме по један препис Крмчије, *законске књиге.* — 9. *Умна стада Христом предана вам чувајте брижљиво, јер су дани зли,* Посланица Ефесцима (5, 16). — 10. То је Жички сабор из 1221. године. — 11. У претходном пасусу каже да су епископи већ *послани ради старања.* Теодосије то схвата као грешку па каже да је Сава позвао епископе, који су већ отишли, да дођу на сабор. Доментијан не води рачуна о логичном редоследу при причању догађаја. — 12. Проповед се држи на литургији непосредно после читања делова из Јеванђеља и Апостола (Дела и Посланице), који су за ту сврху подељени на одсеке, „читања".

XVIII

1. Матеј (28, 19). — 2. *Јер другога основа не може нико положити, но само који положи Дух свети,* Прва посланица Коринћанима (3, 11). — 3. *Вера спасава љубављу делајући,* Посланица Галаћанима (5, 6). — 4. *Суштаство,* биће, суштина; *јестаство,* природа. — 5. Учење о Тројици као јединосушној, која има једну божанствену суштину и природу, а три лица (ипостаси), трипостасна је: Отац, Син и Дух. Арије је порицао божанску природу Христову, сматрајући га за очеву творевину; осуђен је на I васељенском сабору, када је утврђена божанска природа Сина (Христа) и његова јединосушност са Оцем. Тиме је ударен основ Символа вере. И божанственост светог Духа је порицана; то учење, духоборство или македонијанство (по Македонију) осуђено је на II васељенском сабору. Тада је коначно редигован Символ вере, *Вјерују,* које Сава у овој беседи широко разлаже и парафразира. — 6. *Вваплоћење,* оваплоћење, утеловљење. Сина-Христа родио је Отац, а тело му је дала

мати, Марија. — 7. Учење о Христу као Богочовеку, који има једно лице, а две природе и две воље, божанску и човечанску. Несторијанство учи о две Христове природе: њега је као човека родила Марија, а божанска природа је потом ушла у њега, те Марија није Богородица, него само Христородица. То је учење осуђено на III васељенском сабору. Монофизити су тврдили да су се две Христове природе претвориле у једну — божанску, па су осуђени на IV васељенском сабору, који је формулисао догмат (Халкидонски) о двема савршеним, недељивим, али и неспојивим природама у Христу. Касније, монотелити уче да Христ има две природе, али једну делатност и једну вољу: божанску, али је и то осуђено, на VI васељенском сабору који је установио да Христ има и две природе и две делатности и две воље. Ово Савино излагање само потврђује да је за њега *права вера* оно што су васељенски сабори утврдили. — 8. Како цело излагање о Христу представља разраду Символа вере, то су отуда узете и читаве реченице. — 9. Јован (5, 28—29). Доментијан цитира по сећању, те има: *поћи ће у живот вечни*, али ми смо исправили према јеванђељу, где је: *поћи ћу у васкрсење живота* (тако и стари словенски превод, као и грчки текст). — 10. *Образ*, слика, икона. — 11. *Првообразни*, оригинални. Поштује се, дакле, не икона него лице које је на њој приказано. Све се ово односи на поштовање икона, које је дуго у Византији било оспоравано (тзв. иконоборство или иконоклазам), па је осуђено на VII васељенском сабору, када је култ икона био васпостављен, а иконоборство осуђено као јерес. — 12. Васељенски сабори: I у Никеји 321. године, II у Цариграду 381. године, III у Ефесу 431. године, IV у Халкидону 451. године, V у Цариграду 553. године (осуђено Евагријево мистичко учење), VI у Цариграду 680/681. године и VII у Никеји 787. године. На њима је вођена борба против јереси и утврђивана права, православна вера. — 13. Матеј (28, 19) и Марко (16, 15). — 14. Посланица Јаковљева (2, 20 и 26). — 15. *Небесна ограда*, рај, за хришћане, *овце*, у коју *пастир*, Христос, хоће да их сакупи. — 16. Јован, (8, 51). — 17. Односи се на прародитељски грех ради кога су људи, које је Бог створио бесмртнима, осуђени на смрт. Види Библију, Прва књ. Мојсијева (глава 2 и 3). — 18. Псалам (34, 8). — 19. *Да сваки... вашима*, према петој књизи Мојсијевој (6, 5—6). — 20. *Нека је ваша реч: што јесте да јесте, а што није да није*, према Јеванђељу по Матеју (5, 37). — 21. *Што је на небу горе... нити послужите чему*, Друга књига Мојсијева (20, 4—5) и Пета књ. Мојсијева (5, 8—9). — 22. *Јер је пред његовим очима све откривено*, Посланица Јеврејима (4, 13). — 23. *Јер Бог наш је огањ који спаљује*, Посланица Јеврејима (11, 29). — 24. *Који свети грехе оцева... његове заповести*, Друга књ. Мојсијева (20, 5—6) и Пета књ. Мојсијева (5, 9—10). — 25. *Јер он је Бог богова... пред Господом Богом вашим*, Пета књига Мојсијева (10, 17; 5, 29 и 33; 13, 18). — 26. *Таланат*, алузија на параболу о талантима, Матеј (глава 25, 14—30) и Лука (гл. 19, 12—27). — 27. Матеј (4, 17).

XIX

1. *Протопоп*, протојереј, виши свештенички чин. — 2. *Женили по закону*, према обичајима који су у народу владали, а нису венчани у цркви. — 3. Књига пророка Јоиља (2, 28) и Дела апостолска (2, 17). — 4. Цитира Савине речи из писма Немањи, упореди гл. III, пр. 8. — 5. Немањине речи из његовог јављања Сави после смрти, нешто модифициране, упореди гл. VIII, пр. 4 и 6. Доментијан веома води рачуна да се свако пророштво касније и испуни, као и да се то истакне кад год је погодно. — 6. Тј. ка папи, који седи на престолу, *сапрестолник* је, апостола Петра и Павла, којима је римска црква посвећена. — 7. Тј. ова два апостола. — 8. Тј. Сави, који, као црквени главар, служи такође истим циљевима. — 9. Од *давши благослов* довде текст је из Пећког рукописа. У Бечком рукопису уместо тога: *и даде благослов подобно њиховој светињи.* — 10. *Венац*, круна; *венчати*, крунисати. — 11. При тражењу краљевске круне Стефан се позива на Дукљанске, Зетске, краљевске традиције. Дукља је добила краљевску круну од папе 1077. године. Немања, Сава, Стефан и Доментијан нарочито наглашавају да је Диоклитија у склопу државе Немањића; Сава и Стефан истичу да је Немања рођен у Дукљи и тамо крштен први пут, а Стефан, уз то, да је крштен од стране латинских свештеника (што Сава као православни монах није могао рећи). Све су то аргументи за тражење краљевске круне. Стефан је још у доба сукоба са Вуканом тражио круну од папе, свакако користећи ове исте аргументе. — 12. Крај реченице проширен је према

Пећком рукопису. У Бечком рукопису: *да буде благословен Богом и венчан и прослављен још овде на земљи...* — 13. Цео овај пасус је омашком изостао у издању СКЗ 1938, а налази се и у Бечком рукопису. — 14. Тј. бдење уочи дана крунисања. — 15. *Велики исход*, велики вход, део литургије кад се свети дарови (хлеб и вино који симболишу тело и крв Христову) преносе на часни престо ради освећења, после кога следи причешће; стога је велики вход један од најсвечанијих тренутака богослужења. — 16. *Велико светилиште*, олтар. *Помаза га Духом светим на краљевство*, тј. извршио над њим тзв. свету тајну миропомазања. По хришћанском схватању на владара се излива сила светог Духа путем помазивања освећеним уљем—миром. — 17. Прва посланица Тимотеју (3, 13). — 18. Паралела са св. Тројицом, па и конструкција ове похвале, личи на одељак о св. Тројици и Христу из Савине беседе о правој вери, види гл. XVIII. — 19. Стефан је крунисан септембра 1217. године круном коју му је послао папа Хонорије, III, а сам чин крунисања извршио је папин легат. Доментијан Сави приписује и крунисање и иницијативу, па је навео и писмо Савино папи, у коме му саопштава да је постао архиепископ: „исповедавши му неутајену благодат којом би венчан од Бога", а то се десило тек после две године, 1219. Очигледно је да је Доментијан желео да помири историјску истину о Стефановом крунисању са тенденцијом свога дела да Саву начини духовним вођом српске државе. Стога и овај анахронизам. — 20. Алузија на причу о талантима, Матеј (25, 14—30) и Лука (19, 12—27).

XX

1. *Угарски краљ*, Андрија I (1205—1235). О сукобу са њиме пише Првовенчани у глави XX. По њему чудо се приписује св. Симеону, али је и Сави додељена улога саветника и пратиоца Стефановог ка краљу Андрији, који од непријатеља постаје пријатељ. Догађај је из 1216, с пролећа. Овде се, међутим, ради о другом нападу, из 1220. године, који је Андрија припремао због Стефановог крунисања за краља. Судећи по Доментијану, Сава је својом дипломатском мисијом отклонио тај напад. — 2. Односи се на јеврејског праоца Јакова, Прва књига Мојсијева. — 3. Псалам

(16, 8—9). — 4. *Илија*, јеврејски пророк; на његову молитву Бог је послао огањ и спалио жртву Валових свештеника, Прва књига о царевима (17—22 глава, ово се односи на главу 18). — 5. *И постави га*, тј. Бог постави човека. *Назва светлост дан а таму ноћ*, Прва књ. Мојсијева (1, 5). — 6. *Од Бога изишавши и непрестано исходећи*, по учењу православне цркве свети Дух излази од Бога Оца, а не и од Сина, како мисли католичка црква. Та разлика у учењу о св. Духу је довела до расцепа 1054. године. Андрија, угарски краљ, јесте католик, те стога у поуци коју му даје Сава Доментијан први пут излаже учење о св. Духу, а изоставио га је раније, у беседи о правој вери, на коју иначе ова поука веома личи. — 7. У Пећком рукопису: *Опет о љубави рече му*, наслов, црвеним мастилом, али нисмо издвојили у посебно поглавље јер је у вези са претходним. У Даничићевом издању није издвојена ова реченица као наслов, али је то овде учињено по аналогији са Пећким рукописом. — 8. Из Прве посланице Јованове (4, 16). — 9. Матеј (10, 37). — 10. *Светопевац* је Давид. Овај цитат није утврђен. — 11. Прва заповест божја, преузета из Старог завета, Пета књига Мојсијева (6, 5 и 10, 12), Матеј (22, 37), Марко (12, 30), и Лука (10, 27). — 12. Прва посланица Јованова (4, 7). — 13. Друга посланица Коринћанима (5, 14). — 14. Посланица Римљанима (8, 35). — 15. Прва посланица Петрова (2, 11). — 16. Алузија на апостола Павла који је најпре био гонитељ хришћана, Дела Апостолска, глава 9. — 17. Угарски краљ Андрија је био и остао католик. Године 1217. и 1218. ишао је у крсташки поход. Овде он поверује Савиним речима, међу којима је и православно учење о св. Духу. Код Теодосија он потпуно прелази у православље и одриче се католичанства. Овај легендарни заокрет код Доментијана настао је свакако под утицајем хагиографске литературе где се приказују преобраћања неверника, каквим је и Андрија овде приказан, и то често управо оваквим чудима са ледом, кишом, огњем и сл.

XXI

1. *Велики анђелски образ* је други, виши ступањ монаштва, велика схима. — 2. Доментијан сматра Стефаново замонашење духовним венчањем, крунисањем. — 3. Стефан

Првовенчани је умро 1228. године. Сава је хитао да га замонаши како би се наставила Немањина традиција и како би га касније могли убројати у свете, ради одржања ауторитета династије. — 4. Тело Стефана Првовенчаног налази се данас поново у Студеници после многих преношења током векова. — 5. Псалам (34, 19—20). — 6. Најстарији син Стефана Првовенчаног, краљ Радослав, владао је од 1228. до 1234. године. Био је ожењен Аном, ћерком епирског деспота Теодора Анђела, који се после ослобођења Солуна прогласио византијским царем, 1224. године. — 7. Иза *жалости* у Пећком рукопису је наслов који ми стављамо иза следећег пасуса, као наслов новога поглавља. — 8. Псалам (132, 3—5). — 9. *И да се поклоним на месту где стајаху пречисте ноге мога добротвора* односи се на земљу којом је Христос ходао, тј. Палестину и Египат; свакако нису речи Давидове. Ово је место карактеристично за Доментијанов начин писања: он почиње цитат из Библије, па наставља Савиним речима, без икаквог прелаза, заборавља да је већ истакао како ће навести речи старозаветног писца. — 10. Постоји мишљење да је Сава дошао у сукоб са краљем Радославом јер је овај био под јаким утицајем своје жене и њеног оца, те је хтео чак и да српску цркву поново подреди Охридској архиепископији. Чињеница је да је Радослав водио преписку на грчком о разним литургичким и канонским питањима са поглаваром епирске цркве, охридским архиепископом Димитријем Хоматијаном, Савиним великим противником. Разлози за Савин пут на исток су вишеструки: најпре лична искрена жеља да види света места, затим потреба да тамо набави реликвије неопходне за младу, новоосновану самосталну цркву, да се састане са три васељенска патријарха (јерусалимским, александријским и антиохијским) како би и они признали српску цркву, да проучи тамошње црквене институције и да оснује српске монашке колоније у тим местима (као што је то учинио и у Светој Гори). То му је омогућио уговор немачког цара Фридриха II са мисирским султаном Малек Ел Ћамилом, од фебруара 1229. године, којим је у наредних десет година (до 1239) ослобођен пут хришћанским ходочасницима у Јерусалим и остала света места Истока, преко лука Акона (Акре) и Јафе (Јопије). Сава је на пут кренуо одмах, те исте 1229. године.

XXII

1. Види гл. XXI, пр. 7. — 2. Рекао је Бог Авраму, Прва књ. Мојсијева (12, 1), Пета књ. Мојсијева (11, 9), Дела апостолска (7, 3). Односи се на земљу обећану, Ханаан, касније Палестину или Израел. — 3. *Оба завета,* Стари и Нови; земља на којој се одиграла стара јеврејска историја, и на којој су живели Христос и његови ученици. — 4. О муци Христовој, смрти и васкрсењу види последње главе свих јеванђеља. — 5. О Христовом силаску у пакао и о томе како је отуда извео праведне људе који су живели пре његовог рођења на земљи прича се у апокрифном Никодимовом јеванђељу, које се у старој српској књижевности радо читало. — 6. То је Црква Светога гроба или Васкрсења Христова, на месту где је, по Јеванђељу, Христос страдао, био сахрањен и васкрсао. Зидао ју је цар Константин, а састоји се од читавог комплекса олтара, капела и др. — 7. *Животворећи гроб,* јер је својим васкрснућем Христос донео, створио, нов живот, спас људском роду, како мисли црква. Усред ове цркве налази се капела на месту тог гроба. — 8. *Сва света места, све свештене храмове,* односи се на горепоменуте, у пр. 6. Ту су поред капела и олтара такође и ризнице са реликвијама. — 9. *Голгота* је брдо на коме је Христос разапет. Данас, у склопу ове цркве налази се и црква на Голготи са местом Часног крста (тако се зове крст на коме је Христос разапет) и са Христовим распећем у природној величини које као да стално точи крв, према новијим описима овог места. Судећи по Доментијановом опису слично је било и у доба Савиног путовања. — 10. То је Атанасије II (умро око 1236). Он је други по реду васељенски патријарх кога је Сава упознао, а један од четворице. — 11. *Витлејем,* налази се неколико километара јужно од Јерусалима. Одатле је Давид, а из његовог племена, по јеванђељима, и Маријин муж Јосиф. Због пописа становништва дошао је са породицом из Назарета, где је живео, у место рођења, те се ту родио Христос. — 12. По причању Лукиног јеванђеља (глава 2, 1—20). — 13. Према Матеју (2, 1—14). *Волсви* су маги, „мудраци са истока", свештеници персијански, који су се бавили прорицањем и астрономијом. — 14. У цркви у Витлејему, коју су зидали Константин и Јустинијан, налази се мермерна пећина са јаслима које приказују рођење Христово, на месту где је, по хришћанској

традицији, била пећина у којој се Христос родио и где су му се мудраци са истока поклонили. — 15. *Злато, ливан, измирна,* поклони мудраца Христу, према Матеју (2, 11). — 16. Обилазећи разна светилишта Сава је уписивао богатим даровима своје родитеље, брата и себе, често постајао и други ктитор, па чак и зидао палате и цркве. Све је то у складу са циљем његовог путовања. — 17. Сава је проучавао тзв. Јерусалимски устав о организацији монаштва, па је по повратку у Србију уносио неке његове делове у црквену праксу. — 18. *Сион,* брдо на коме је Давид саградио храм од кедровине и у њега сместио шатор са ковчегом завета, највећу јеврејску светињу. По псалмима то је дом божји. У Савино време Сион је ван Јерусалима. Према хришћанском предању ту је била кућа апостола Јована у којој је била Тајна вечера, где је сишао свети Дух на апостоле и где је, после Христове смрти, живела и умрла Богородица. То је прва хришћанска црква, *мати свих цркава.* Данас је то џамија Неби-Дауд. — 19. *Иверски манастир св. Креста,* на путу витлејемском, ван Јерусалима, стари манастир. У њему место где је, по традицији, расло дрво од кога је начињен Христов крст, *Подножје Божје;* у Савино време ту је свакако била скулптура као *подобије* тога крста. — 20. Овде је Сава основао српску монашку колонију, сазидао *палате,* а по свој прилици по доласку у Јерусалим ту је и становао. Доскора библиотека овог манастира имала је и српских рукописа. Доментијаново: *још и данас стоје* говори да их је он видео знатно касније. — 21. *Подгорије,* место у Јудејском горју, планинском венцу јужно од Јерусалима са главним градом Хевроном *(град Јудов),* удаљено више километара од Јерусалима. — 22. Према причању код Луке (глава 2), али тамо су се Јелисавета и Марија сусреле у самој кући Захаријиној, а по Доментијану изгледа да су то два различита локалитета. И данас тамо је само једно светилиште, дом и место сусрета у једној цркви, па је тако било сигурно и у Савино време. Доментијан, у ствари, само понавља причање, те се чини као да говори о два места; типично за његово невођење рачуна о реалном. — 23. Ирод је наредио да се покољу мала јеврејска деца (Матеј, глава 2). О Јовановом скривању, према предању. — 24. О Христовом чуду код Овчије купељи, Јован (5, 2). То је рибњак код тзв. Овчијих врата, у источном делу Јерусалима. — 25. Према легенди о Богородици њени родитељи Јоаким и Ана имали су кућу крај тих градских врата, која се зову

и Гетсиманска јер су према Гетсиманском врту, и ту се родила Богородица. Ту се налази камен на коме се показују стопе Христове, *стопе Владичње.* — 26. *Светиња над светињама,* је трећи, најсветији део Соломоновог храма (Цар Соломон, око 970—931 год. ст. ере, саградио је велелепан храм на брду Амориjи у Јерусалиму), у коме се налазио ковчег завета са таблицама које је Мојсије добио од Бога на Синају (према јеврејском предању у Библији) и где је просвештеник улазио само једном годишње. У Савино време овде се налазила црква Ваведења на месту срушеног Соломоновог храма, посвећена увођењу Богородице у храм (према предању о њој). — 27. *Лествица Јаковљева,* на путу за Ханан Јаков је у сну видео лествице које воде на небо, по којима иду анђели, а на врху стоји Бог, Прва књ. Мојсијева (28, 10—22). Ово је алегоријско тумачење Маријиног уласка у Храм. *Лествица остаде на лествици,* на тим степеницама, *лествици,* остала је Богородица, *лествица,* јер се преко ње људски род пење у вечни живот. — 28. Из Богородичине легенде, као и остала предања о њој. Пошто су је родили под старост, родитељи је намене Богу као дар измољен од њега. Са три године одведена је у храм да тамо живи са осталим девојкама, Богу посвећеним. Свештеник Захарије је дочека на степеницама храма и уведе у Светињу над светињама, што је знак изузетне части. Ту у храму остала до 12 година, храњена из руку анђела, а тада предата Јосифу да се стара о њој. Сва ова причања су у апокрифним јеванђељима, од којих је најпознатије Протојеванђеље Јаковљево (в. пр. 8, главе I), од II—III века, а касније улазе у званичне црквене списе: беседе, песме и др. — 29. *Симеон,* звани Богопримац. Пред храмом Марија му даје у руке малога Христа кога носе на обрезање, према јеврејском обичају, Лука (2, 22—35). — 30. Христом се завршава стари закон, *Стари завет,* а отпочиње нови закон, *Нови завет.* Односи се на прорицање Исаије о слузи Господњем (књ. пророка Исаије, гл. 44—45) и Јеремије о новом савезу између Бога и изабраног народа, који ће бити вечан (књ. пророка Јеремије, гл. 30 и 31). — 31. *Гетсиманија,* источно од Јерусалима, у подножју Горе Јелеонске (Маслинске), око потока Кедрона, врт који је Христос волео и у коме је радо боравио са ученицима; ту је и ухваћен, према јеванђељима. — 32. Богородица је често одлазила на места која је њен син волео, те је стога и сахрањена у Гетсиманском врту (према легенди о њеној смрти, која је

доста касно формирана и најпре била апокрифна, V век), где се у базилици, коју је подигао цар Маркијан а Турци разрушили, налазио њен гроб. У Савино време још је постојала велелепна црква. — 33. *Гора Јелеонска,* поред Јерусалима. Христос на њој често боравио и са ње се, четрдесет дана после ускрснућа, узнео, вазнео, на небо (празник Вазнесење). О томе код Луке у јеванђељу (24, 36—53) и Делима (1, 1—14). — 34. *Посади је с десне стране оца,* Марко (16, 19). Марко само у том стиху, крајње сумарно говори о вазнесењу; уз то, мисли се да је ова глава код Марка потекла из друге традиције, не Маркове. На Гори Јелеонској царица Јелена подигла базилику коју су Сарацени разорили, и сад је џамија. — 35. Христовим вазнесењем завршавају се јеванђеља по Луки и Марку. Матејево јеванђеље говори како се Христос јавио женама мироносицама и поручио апостолима да иду у Галилеју где ће га видети, те они одлазе тамо „на гору" и Христос им се јавља (28, 9—20). Порука по мироносицама налази се и код Марка (16, 7), али он се завршава на други начин, вазнесењем (в. горе пр. 34). И Јованово јеванђеље се завршава Христовим јављањем ученицима у Галилеји, на Генизаретском језеру (гл. 21), мада код њега нема раније поруке апостолима да тамо иду. Галилеја је удаљена од Јерусалима преко 100 километара на север, а по овом Доментијановом опису Савиног путовања види се да је он пошао у обилазак места која су источно од Јерусалима (Гетсиманија, Јелеонска Гора, Витанија, Јордан), а тек касније, на повратку, Сава иде у Галилеју, Назарет и Тавор. Јасно је да је причање о Галилеји на овом месту убачено да би се показало да је Сава био и тамо где се завршава Христова историја према Матеју и Јовану, кад је већ био на Јелеону, где се завршава по Луки и Марку. Карактеристично за Доментијанов начин писања, а можда указује на то да Доментијан није пратио Саву на овом путу. — 36. *Витанија,* на падинама Јелеонске горе. — 37. Према Јовану (11, 1—44), стога и назива Христа *Словом,* јер га Јован тако зове. — 38. *А у те дане није ништа јео, Лука (4, 2).* Настављајући пут према истоку Сава је дошао у Јудејску пустињу (од Јерихона до Јорданског ушћа у Мртво море и дуж Мртвог мора) где је, према јеванђељима, Христос четрдесет дана постио, искушаван од ђавола (Матеј: 4, 1—11; Марко: 1, 12—13; Лука: 4, 1—13), припремајући се за своју мисију. Тзв. *Посница Господња* налази се на брду, тешко је приступачна, на камену, са црквом и низом ћелија у околини. — 39. *Толико далеко удаљи безакоња наша од нас, као што далеко стоје истоци од запада,* Псалам (103, 12). — 40. Односи се на Христово крштење у Јордану од стране Јована Крститеља (Матеј: 3, 13—17; Марко: 1, 9—11; Лука: 3, 21—22; Јован: 1, 29—36), када је глас божји посведочио да је Христос божји син. Крштењем се скида најпре прародитељски грех Адама и Еве, *праотачко преступљење,* као и свака друга морална нечистоћа. Два пута годишње, пред Ускрс и Божић, ходочасници у поворци долазе од Јерусалима и улазе у Јордан на месту где се налази црква св Јована. — 41. Према Библији Јордан је престао да тече да би прошли Израиљци долазећи из Мисира и носећи Ковчег завета. Књига Исуса Навина (3, 15—17). — 42. Мисли се да је Сава у почетку становао у манастиру Иверском (в. пр. 20 ове главе) и да је ту хтео да направи српско упориште, али је потом прешао у метох Лавре св. Саве Освећеног, за који је касније везао све своје колоније у Палестини. — 43. *Лавра св. Саве,* велики манастир, три часа удаљен од Јерусалима у каменитој Јудејској пустињи, основао св. Сава Освећени, види и гл. II, пр. 22. — 44. *Пустиње начинио градовима,* тј. ради њега су људи отишли у великом броју у пустиње. У Јудејској пустињи било је у Савино време веома много пустињачких колонија. Сама Лавра је била прави комплекс грађевина и ова слика јој одлично пристаје. — 45. *Саликостојник,* истога лика и имена. — 46. У манастиру је пећина са гробом св. Саве Освећеног и његовом иконом. Ту је наш Сава запојао *тропар и стихире.* Можда овде имамо податак о несачуваним Савиним песмама, посвећеним његовом патрону и омиљеном узору. Доментијан увек говори како је Сава одслужио у разним црквама, а само овде помиње песме. — 47. У огради Лавре налазили су се манастири других народности, са извесном аутономијом, па је то вероватно био разлог да и Сава под патронатом Лавре организује српске манастире у Палестини. И данас Лавра је једина која има међу братијом Словене. У Савино време овде је био мали иверски манастир, који је Сава већ помагао *(самосаздана црква)* као и манастирић руски, у коме је и одсео приликом свог боравка у Лаври. — 48. *Чудотворења,* може да се односи на локалитете где су се та чуда догодила, али и на иконе и фреске које то приказују, или

на литерарна дела која их описују, на житија, похвале, песме и сл. — 49. *Пештера* Саве Освећеног у Јудејској пустињи. — 50. *Море содомско,* Мртво море, назива се тако према библијској причи о Содоми и Гомори, градовима који су због свог безакоња спржени и пропали у земљу, а поврх њих се створило ово језеро (Прва књ. Мојсијева, гл. 19). Око Мртвог мора је пустиња без икакве вегетације, а у самом мору нема живота због велике концентрације соли. — 51. *Један брат од њих,* постао члан заједнице, основао српску колонију у Лаври, установио веома чврсте везе са овим манастиром, познатим са свог строгог монашког реда. У касније време Срби су на махове држали овај манастир. — 52. *Лавра св. Јефтимија,* у Јорданској пустињи, основао је Јефтимије Велики (376—473). В. пр. 42 ове главе, о метоху Лавре св. Саве као Савином боравишту. — 53. То је *манастир св. Јована Богослова,* који је Сава дао као метох Лаври св. Саве, али у коме су живели српски монаси. Данас је у рушевинама. Неколико стотина година ово је било српско упориште за ходочаснике из свих словенских крајева, веома богат и цењен манастир. Сазидавши га, Сава је испунио један од главних циљева свога пута у Палестину. — 54. Види примедбу 18 ове главе. — 55. *Онај који ходи без порока и дела правду,* Псалам (15, 2). — 56. *Назарет,* градић у Галилеји, око 120 км. северно од Јерусалима. Место становања Јосифа и Марије, у коме је Христос провео детињство, према јеванђељима. — 57. *Пасха,* највећи јеврејски празник којим се слави ослобођење од ропства и излазак из Мисира под Мојсијем. Јевреји су о празнику Пасхе долазили у Соломонов храм у Јерусалиму из свих крајева. — 58. Причање о Христовом детињству код Луке (2, 39—52). — 59. Код Луке (1, 26—38). То су Благовести. — 60. Односи се на главну цркву, на месту дома Јосифовог. — 61. *Без осуде,* тј. да види Бога, Христа, пре Страшнога суда, када ће га сви видети. — 62. Према Протојеванђељу Јаковљевом арханђео се јавио Богородици са вешћу да ће родити сина божјег док је она била на студенцу. По Луки било је то у кући Јосифовој. У Назарету постоји црквица на месту Богородичиног студенца. Из овог причања јасно је да Доментијан прихвата апокрифну традицију о Благовестима. — 63. Лука (4, 14). Међутим тамо је: *И врати се Исус у сили духовној у Галилеју,* а односи се на Христов повратак из пустиње јорданске, после

пошћења, кад се испунио снагом св. Духа. Према томе ово је још један пример Доментијановог сасвим произвољног цитирања. — 64. *Гора Таворска,* у близини Назарета, на њој су се Христу, који је био са апостолима Петром, Јаковом и Јованом, јавили *Мојсије и Илија огњеоружник* (в. гл. XX, пр. 4), и Христ се преобразио лицем, а божји глас га посведочио као сина (Матеј: 17, 1—9; Марко: 9, 1—9; Лука: 9, 28—36). Царица Јелена подигла је цркву на Тавору, која је порушена. — 65. *Акр,* Акон, у Савино време велико пристаниште за ходочаснике. Види гл. XXVI, пр. 28. — 66. *Цар Калојан,* никејски цар Јован Ватац (1222—1254).

XXIII

1. То је Савин други долазак у Никеју. — 2. *Царица,* Ирина, жена Јована Ватаца, веома културна и паметна, кћи Теодора Ласкара. — 3. *Теодор,* будући Теодор Ласкар II. — 4. Види главу IV, пр. 25. — 5. Види главу II, пр. 17. — 6. Види гл. IV, пр. 20. Када се са источне стране долази морем у Свету Гору пристаниште за Карејy је и данас Иверски манастир од кога води врло стрм пут према Кареји. Сава је на повратку из Свете земље ишао право у центар светогорски, Кареју; стога се сам искрцао у Лаври иверској, а брод са стварима упутио у Ватопед. — 7. Тј. ка својој Карејској ћелији, посвећеној св. Сави Освећеном; види главу VII, пр. 3. — 8. Види главу IX, пр. 6 и главу XXVII, пр. 12; Доментијан се позива на очевице, из чега произлази да на овом путу није био са св. Савом. — 9. Поређење са Христом, кога је Јуда продао, издао, за 30 сребрника и који је био тучен и понижаван, према јеванђељима. Читаво ово причање о Савином милосрђу типично је хагиографско претеривање. — 10. В. главу XXI, пр. 6. — 11. *Лик,* збор. — 12. Псалам (1, 1—2). — 13. Мисли се да овај текст говори о Савиној законодавној радњи. Наиме, Сава је прво прихватио црквени устав цариградске, *васељенске,* цркве, а потом, бавећи се у Палестини, упознао са *јерусалимским* уставом који му се учинио савршенијим, *виши,* па је *од обојег прибирајући најбоље,* одабирао од оба устава оно што му се чинило најпогоднијим за новоосновану цркву у Србији; старао се о црквеном реду, *црквено утврђење,* и законском поступку, *законско исправљење.*

XXIV

1. Јован (17, 24—26). — 2. Неутврђен цитат. — 3. Матеј (16, 26) и Марко (8, 36—37). — 4. Прва посланица Јованова (5, 19 и 15—17). — 5. Посланица Јаковљева 4, 4). — 6. Посланица Филибљанима (4, 6). — 7. Посланица Ефесцима (5, 19). — 8. Тј. крштени и миропомазани. — 9. *Не даде простране сна очима својима, ни дремања обрвама својима,* Псалам (132, 4). — 10. Дела апостолска (20, 31).

XXV

1. Христос је *пастир,* а хришћани *стадо,* али су и епископи *пастири* који чувају, *пасу,* своје стадо које им је поверено, *предано, духовном палицом,* жезлом, које је знак епископског достојанства. — 2. Неутврђени цитат. — 3. Алузија на причу о пастирима, Лука (2, 8—18). — 4. Паралела са причом о талантима, Матеј (25, 14—30) и Лука (19, 12—27). — 5. *А то је други долазак,* тумачење алегорије; тражење рачуна представља слику будућег Страшног суда. — 6. Матеј (25, 21). — 7. Лука (19, 13). — 8. *Царству,* мисли се: божјем царству. Христ је наложио својим ученицима, апостолима, да после његове смрти шире његово учење. О томе се пише у Делима апостолским и у Посланицама, списима који спадају у хришћанске канонске књиге, али исто тако, и још много занимљивије, у бројним апокрифним делима апостолским, која с пуним правом носе и назив *Апостолски романи.* — 9. О томе у Делима апостолским у двема посланицама, али и у једном апокрифу (види пр. 11). — 10. Апостол Павле је био Јеврејин, фарисеј, велики прогонитељ хришћана, по имену Савле. Изненада се обратио. О његовом деловању: у Делима апостолским и Посланицама, којих има 14; проповедао у Палестини, Малој Азији, Ахаји, Македонији, Риму итд. Постоје и апокрифне приче о њему. Таква је *Прича о Павлу и Текли,* сачувана у нашим рукописима, ћирилским и глагољским, почев од XIII века. — 11. О делима апостола Андрије не говори се ни у Делима апостолским ни у Посланицама. У нас постоје апокрифи: *Дела апостола Андрије и Матије у граду људождера,* у ћирилским и глагољским рукописима, почев од XIV века, и: *Дела апостола Петра и Андрије међу варварима,* у ћирилским и глагољским рукописима истог периода, али је за оба дела

сигурно да потичу из ранијег периода, најкасније до XII века. — 12. О томе врло мало у Делима апостолским и Јовановим посланицама. Постоји код нас апокриф *Дела апостола Јована,* у ћирилским и глагољским рукописима од XIII века и даље. — 13. Ни о овоме нема у Делима апостолским ни у Посланицама, али постоји апокриф *Дела апостола Томе у Индији* у ћирилским рукописима од XIV века, а било га је и у глагољској књижевности. Сви ови апокрифи су врло рано ушли у словенску књижевност, вероватно већ пре XII века. Учени Доментијан је, дакле, читао и волео ова наивна дела хришћанске фантастике. — 14. Према причи о мудрим и лудим девицама, Матеј, глава 25 (1—13). — 15. Књига пророка Агеја (2, 6). — 16. Књига пророка Софоније (1, 15—16). — 17. *Јер овде,* вероватно се мисли: јер за овде, тј. за живот овде, на земљи. — 18. Друга посланица Коринћанима (6, 2). — 19. Матеј (13, 16—17). — 20. Сава, по Доментијану, предвиђа да се неће жив вратити са предстојећег пута. — 21. *На коме се утврдих од утробе матере моје,* Псалам (71, 6). — 22. *Мир божји и мир мој дајем вам,* Јован (14, 27). — 23. *И благодат... амин,* Друга посланица Коринћанима (13, 13).

XXVI

1. У Бечком рукопису наслов је иза *над нама,* усред реченице. — 2. *Многа лета,* Доментијанова формула која увек иде уз глагол *пребивати.* Сава се са првог пута у Света места вратио 1230, а на други пут пошао у јесен 1234. године, те одиста није био са Радославом „многа лета". — 3. *И би благословен и венчан од Преосвећеног,* додато из Пећког рукописа, а у Бечком рукопису нема. — 4. У Бечком рукопису наслов је иза *вери и чистоти,* усред реченице. — 5. *Владислав,* (1234—1243), други син Стефана Првовенчаног, збацио је са престола свог брата Радослава, оженио се ћерком бугарског цара Јована Асена II (1218—1241), који је после битке на Клокотници, 1230, где је потукао цара Теодора Анђела епирског, таста Радослављевог, постао најмоћнији владар на Балкану. До промене на српском престолу дошло је крајем 1233. године. — 6. *И свршивши све... светога Духа,* додатак из Пећког рукописа. — 7. Архиепископ *Арсеније* (1234—1263, умро 1266), добио је своју биографију у Даниловом зборнику *Животи краљева и архиепископа*

српских. — 8. Сабор је био у Жичи. О сабору на коме се бира нови српски архиепископ види гл. XV, пр. 13. У претходној глави Доментијан доноси Савину беседу епископима, одржану такође у Жичи, на крају које им саопштава да га више неће видети „у овом телу", гл. XXV, пр. 20; сада их је поново сазвао на сабор — једна од Доментијанових нелогичности, коју Теодосије исправља. — 9. Јован (5, 22). — 10. Прва божја заповест гласи: Љуби Господа Бога својега свим срцем својим, свом душом својом и свом мишљу својом; а друга: Љуби ближњега својега као самога себе; Матеј (22, 37—39), Марко (12, 30—31) и Лука (10, 27). — 11. Види гл. XX, пр. 4. *Илија* није умро већ је Бог послао по њега огњене кочије и коње који су га у вихору узнели на небо, Друга књига о царевима, гл. 2, 1—18). — 12. *По трећи пут,* први пут је Сава раскинуо везе кад је побегао у Свету Гору, други пут кад је пошао на прошло путовање у Палестину. — 13. Јован (12, 26). — 14. Неутврђен цитат. — 15. Књига о судијама (7, 17). — 16. *Диоклитијско море,* Дукљанско, Зетско приморје; по архиепископу Данилу Сава је тада кренуо из Старог града, данашње Будве. — 17. *Брендич,* Бриндизи, на италијанској обали. — 18. *Лаву Сирјанину,* погрешно; треба: Лаву Сирину, види Прву књигу Мојсијеву (глава 31). — 19. Псалам (91, 4—7). — 20. *Њихове очи,* тј. гусарима. — 21. Матеј (5, 42). — 22. Додај: погодно за пловидбу. — 23. *Велико Сиријско море,* део Средоземног мора испред Египта, Палестине и Сирије, познато и као Левантијско море. — 24. *Кушач,* Ђаво. — 25. *Учитељу спаси нас, гинемо,* Матеј (8, 25). — 26. Друга књ. Мојсијева (14, 16). Молитвом и подигнутом руком Мојсије је раздвојио воде Црвеног мора и провео Јевреје пред Египћанима. — 27. Пловидба од Бриндизија до Акра трајала је у Савино време око шест недеља. — 28. На првом путу у Палестину Сава је у Акру саградио манастир св. Ђорђа, српску колонију под заштитом Лавре св. Саве, која ће бити прихватилиште за српске и друге ходочаснике после напорне пловидбе. Види гл. XXII, пр. 65. — 29. *Велика Кесарија,* Цезареја Палестинска, на морској обали, између Акра и Јафе. — 30. Нетачан податак; Христово чудо са пет хлебова догодило се иза Тиверијаде, на Генизаретском језеру, Матеј (16, 9—10), Марко (6, 35), Лука (9, 12), Јован (6, 5), а не у Цезареји. Међутим, одмах за тим догађајем у јеванђељима се прича о догађајима који су се догодили у околини Цезареје Филипове, града који се налази око 40 км. северно од Генизаретског језера, код извора Јордана, а који није на мору. Због текстуалне близине у Библији Доментијан је и чудо са пет хлебова пренео у Цезареју Филипову и помешао је са Цезарејом Палестинском, јединοм у коју је Сава могао доћи бродом на путу од Акра у Јафу. Грешка богословска и географска (коју би тешко могао учинити да је био одиста Савин сапутник). — 31. *Јоп,* Јафа, пристаниште у Палестини, које је уговором Фридриха II са мисирским султаном ослобођено за хришћанске ходочаснике.

XXVII

1. Види гл. XXII, пр. 53. — 2. Упореди опис цркве Васкрсења Христова у глави XXII, пр. 6—9. *Место Кранијево* је Голгота на којој је Христос био разапет; Вук је превео са „коштурница", а грчки је: κρανίου τόπος (место лубање); налази се у свим јеванђељима. Упореди Јована (19, 17): „Изиђе на мјесто које се зове коштурница, а јеврејски Голгота". Према апокрифној *Причи о Адамовој глави* Христос је као дечак играјући се нашао на Јордану Адамову главу. Она је закопана „на Кранијевом месту", на Голготи, где ће Христос бити разапет и својом крвљу из ребара крстити је. Налази се у глагољским и ћирилским рукописима. — 3. Први „сједален" шестога гласа недељног тропара. — 4. *Ној, Аврам и његови унуци, Јов,* старозаветне личности којима се Бог јављао, види Прву књигу Мојсијеву и Књигу о Јову. — 5. Јован (14, 26). — 6. Књига пророка Јеремије (31, 33). — 7. Стихира-антифон на велики четвртак на бденију. — 8. Цела Савина молитва састављена је од Псалама (122, 1—2; 146, 1—2; 21, 2; 125, 1—2; 147, 2, 12—13). — 9. Неутврђен цитат. — 10. *Вишњи Јерусалим,* царство небеско. — 11. *На змије и на скорпије и на сву силу вражју,* Лука (10, 19). — 12. Овде Доментијан говори о себи, како је био у Јерусалиму и Светој Гори, како су му свети *старци* говорили о Сави и називали га „земаљским анђелом и небесним човеком". Неки закључују из овога да Доментијан није био у Јерусалиму са Савом него је ишао касније и прикупљао податке од очевидаца. Види гл. IX, пр. 6 и гл. XXIII, пр. 8. — 13. Матеј (10, 22) и Марко (13, 13). — 14. Псалам (128, 2). — 15. Лука (14, 15). — 16. Посланица Филибљанима (2, 4).

XXVIII

1. *Александрија,* била је тада под влашћу египатског султана Малека Ел Ћамила. Сава је из Јерусалима добио водиче, али се не види да ли је ишао морем или копном. — 2. *Александријски патријарх,* један од четворице васељенских патријараха. — 3. Иако Доментијан не каже, несумњиво се то односи на цркву св. Марка, заштитника Александрије. У своме писму студеничком игуману Спиридону Сава каже да жели да иде у Александрију, да се поклони светом Марку. — 4. *Крепки мужеви,* односи се на чувене хришћанске мислиоце и раднике александријске школе, као што су Атанасије и Кирил Александријски, који су иступали против јереси за утврђење хришћанске догме. — 5. Тј. Сава од патријарха. — 6. *Мареот,* југозападно од Александрије, око истоименог језера. — 7. *Ливија,* Либија, западно од Александрије. Египат је света земља зато што је света породица (Христос, Марија, Јосиф) побегла пред Иродовом мржњом у Египат, а исто тако и зато што је у њему настало хришћанско монаштво (III—IV век). Стога Сава обилази познате колоније монаха и испосника у пустињским крајевима око Александрије. — 8. Односи се свакако на прве хришћанске аскете, који су живели усамљени и у ћутању, као и на Савину жељу да проучи њихову историју и начин живљења. — 9. Неутврђен цитат. — 10. *Тиваида,* Табенизи, Теба, у Горњем Египту, чувен монашки центар у коме се живи у општежићу, скупа. *Скит,* пустиња, равница, у северозападном Египту где се живи усамљенички, види гл. VII, пр. 2 и гл. XIII, пр. 3. *Црна Гора,* превод коптског назива за Египат, а значи: плодна земља, црница. — 11. *Скитски образ,* начин усамљеничког живота, види гл. VII, пр. 2. — 12. *Сурија,* по свој прилици пустиња Сур, на десној обали Нила, према Синају. — 13. *Персија,* вероватно се односи на циновско дрво Persea gratissima код села Матарије, 9 км. североисточно од Каира, испод кога се, по предању, одмарала Богородица са малим Христом по доласку у Египат; један од локалитета веома поштованих у средњем веку и касније. — 14. Сава се пореди са апостолима, *господњим самовидцима,* јер је много путовао као и они, али је посетио и више од њих: *горе и пештере* итд. — 15. Неутврђен цитат. — 16. Овај опис Савиног повратка у Јерусалим веома личи на исти такав опис, и са истим насловом, на стр. 176, па није искључено „да је то нека обичајна фраза да се има враћати у Јерусалим, иако то није обична шетња или излет" (Д. Витковић, нав. дело). У Пећком рукопису овде је нова глава са насловом као у Бечком рукопису. — 17. — Прича о бекству Јосифа и Марије са дететом Исусом у Египат, код Матеја. глава 2. Док је при првом путовању у Египат (Александрија и др.) посећивао места везана за развој пустињаштва, сада ће Сава ићи трагом Христовог бекства у Египат. — 18. *Јерихон,* град североисточно од Јерусалима, у близини Јордана. — 19. *Каломонија,* један од три јорданска манастира који су постојали у Савино доба. — 20. Свакако из неког апокрифа, можда из Псеудоматејевог јеванђеља, где се говори како се Богородица одмарала под неком палмом (calameae — једна врста палми). — 21. *Добро преложиште,* Доментијан узима Каломонију као двосложну реч, те тако преводи. Можда је Сава и овде основао српску колонију. — 22. *Град Корак,* Керак, стари Кир Моав, тврђава старих Моаваца, данас Кирхарешет, источно од Мртвог мора у Јордану, важна караванска раскрсница у доба крсташких ратова. — 23. Савина маршрута није утврђена, те није јасно да ли је Сава одиста био у Вавилону — Багдаду или је *Велики Вавилон,* можда Стари Каиро, који је лежао на месту где је био египатски Вавилон, у коме су живели асирски заробљеници, зван и Мемфис. Ту се, по хришћанском предању, населила света породица по доласку у Египат. — 24. Види даље пр. 27. — 25. Неутврђен цитат. — 26. *Ананија, Азарија, Мисаило,* тројица светих младића, другови пророка Данила, које је Бог спасао од ужарене пећи у вавилонском ропству, Књига пророка Данила (главе 1—3). Догађај се одиграо у Вавилону у Месопотамији. — 27. *Велики Египат* не може бити ништа друго осим Каира, престонице *египатских султана.* Стога је вероватно да Доментијан прави грешку и говори о два града: Великом Вавилону и Великом Египту, као и о два султана: султану града Вавилона и египатском султану. И начин описивања Савиног боравка у та „два" града потпуно је идентичан и указује да се ради у ствари о једном. Једини догађај у „Вавилону" који може да послужи за идентификовање је посета месту мучења тројице светих младића. Упореди и примедбу 26 горе. — 28. *Султан,* Малек Ел Ћамил (види пр. 10, гл. XXI), учен и способан, познат због своје наклоности према ученим људима. — 29. Коптски манастир (данас посвећен св. Сергију) у коме је

било седиште коптске патријаршије; али у време Савиног доласка патријаршија је била упражњена (до 1235. год.), те стога: митрополија. — 30. *Страшним доласком сакрушивши преваре египатске,* према Књизи пророка Исаије (19, 1). — 31. Односи се на чудотворну икону Богородичину која се у том манастиру налазила од XI века, а на којој су Богородица и Христ црнога лика, дакле „коптска икона". — 32. *Синајска Гора,* на њој је Бог дао Мојсију законе и показао му се. На Синају је био велики центар аскета и монаштва. Стога је Синај света земља за хришћане. — 33. *Синајски град,* односи се на велики и утврђени Синајски манастир Свете Катарине, који се налази на подножју Џебел Мусе, једног од највиших синајских врхова. Саградио га је цар Јустинијан, око 557. године. — 34. У манастиру је велика црква посвећена Преображењу, али има више црква од којих је једна Успење Богородичино. — 35. Олтар ове цркве је на месту где је била „купина неопалима" и код њега свештеници служе боси. — 36. Друга књ. Мојсијева (3, 5). Тада се Бог први пут јавио Мојсију и наредио му да изведе Јевреје из мисирског ропства. — 37. Псалам (91, 2). — 38. По врло тешком каменитом путу и великој узбрдици за неколико часова стиже се на врх синајски са кога је изванредан поглед на све стране. — 39. По Библији, Јехова је у два маха дао Мојсију таблице са законом, Друга књ. Мојсијева. Види опис божјег силаска на Синајску гору (у гл. 19, 16—19). — 40. Друга књ. Мојсијева (33, 12, 13, 20—23). Овај разговор Мојсија са Богом одвијао се у шатору, крај јеврејског логора под гором. — 41. У последњим стиховима горе наведеним Бог говори Мојсију да ће се овај од њега уплашити, а Доментијан то прича као догађај. — 42. *Више него Јордан када се у њему крстио Господ,* из црквених песама које певају о два догађаја која су се десила на истом месту: крштење Христово на Јордану и ранији прелаз Јевреја на уласку у земљу обећану кад се ток Јордана зауставио, види гл. XXII, пр. 40 и 41. — 43. Иза *поклони се* у Пећком ркп. *цркви светога Илије. Црква св. Илије* налазила се, сад је у рушевинама, на једном од брда синајских, Хориву, ниже од самог врха, где је једно време живео пророк Илија да би обновио јеврејски савез са Јеховом, Прва књига о царевима (19, 8—14). Пут на врх Синаја води преко овог локалитета. — 44. О томе друга књ. Мојсијева (33, 21—23).

XXIX

1. Цела ова глава представља велику паралелу Саве и Мојсија. Овде се Сава први пут назива *богоносац* и пореди се са Мојсијем — *боговидац.* У првој паралели истиче се Савина предност над Мојсијем стога што је он као човек хришћанин, припадник Новог завета, благодати, ближи Богу од Мојсија, човека Старог завета. Када се Мојсије вратио са Синајске горе после састанка са Богом његово лице је светлело, Друга књ. Мојсијева (34, 29—35). Упореди и Христа на Таворској гори (гл. XXII, пр. 52). — 2. О Мојсијевим чудима в. II Мојс. (гл. 4—10 и даље), а о Савиним чудима раније у овој књизи. Сава је привео Богу Србе, *други Израиљ,* тј. изабрани народ. Први део ове паралеле, тј. за Мојсија, недостаје, а ово што се каже за Саву иде пре уз следећу паралелу. — 3. Купина која гори а не сагорева јесте симбол Богородице и њеног вечног девичанства. Мојсију је Бог наредио да иде у Мисир и изведе Јевреје (II Мојс. гл. 3), а Сави да иде у Богородичина насеља, Свету Гору. Сава се даље упоређује са пророцима *Илијом,* коме је Јехова заповедио да иде у пустињу, где га хране гаврани хлебом и месом (I књ. о царевима, 17, 1—6) и *Исаијом,* коме серафими жеравицом очишћују грехове (Књига пророка Исаије, 6, 1—7). За Симеоново пророчанство уп. гл. VIII, пр. 3. — 4. Према II Мојс. (гл. 12, 37) Мојсије је из Египта извео 600.000 људи, осим жена и деце. Јехова им је на Синају обећао заштиту као изабраном народу, Израиљу, II Мојс. (гл. 19—31), али је побуњене отпаднике сурово казнио (гл. 32). — 5. О божјем закону на *каменим плочама,* II Мојс. (31, 18 и 34, 1—4). Сава је поставши архиепископ добио духовне законе. — 6. *Говорио... лицем у лице,* II Мојс. (33, 11). Сава то чини кроз непрекидне молитве на свим обредима дана и ноћи (часови). — 7. Да би Мојсију људи поверовали Бог га је обдарио чудотворном моћи, те пушта град и воду претвара у крв, II Мојс. (9, 13—33 и 7, 14—21). За Саву упор. гл. XX. — 8. II Мојс. (7, 14—24). О овој чудотворној моћи Савине молитве нигде се код Доментијана не говори осим овде, а Теодосије опширно. — 9. О помору египатских *првенаца* види II Мојс. (гл. 11 и 12), Христ је први васкрсао, постао *првенац из мртвих,* и ка њему у царство небеско, *вишњи Јерусалим,* одлази Сава, одузимајући тако *првенство Израиљево,* поставши ближи и дражи Богу од његовог изабраног народа. — 10. О преласку преко

Црвеног мора, II Мојс. 14—15; Сава је истребио јеретике у Србији, упор. гл. XVII, XVIII и XIX. — 11. У синајској пустињи Јеврејима недостаје *вода,* а Мојсије им је чудом добавља, II Мојс. (гл. 17, 1—7). — 12. Победа над *Амаличанима* постигнута је не знаком крста, већ уздигнутим Мојсијевим рукама, II Мојс. (гл. 17, 8—16), види и гл. XIII, пр. 11; односи се на Савино чудо са Стрезом у гл. XIII. — 13. II Мојсије (гл. 14, нарочито стих 16 и 21), Савино чудо из гл. XXV. — 14. Пролазак кроз Црвено море Нови завет тумачи као симбол спасења, дакле онако као и силазак божјег сина на земљу рођењем од *невесте која није искусила брак,* а Сава тој невести, Богородици, служи целог века, живи у њој посвећеној Светој Гори, подиже јој манастир Хиландар, борави у њеним манастирима: Студеници, Евергетиди и др. — 15. О *препелицама* које је Јехова послао изгладнелим Јеврејима у Синајској пустињи, II Мојс. (16) и IV Мојс. (11, 31—33), где се и каже да их је ветар нанео *од мора;* ово Савино чудо прича Доментијан тек касније, у гл. XXX, али истим речима. — 16. О *мани с небеса,* II Мојс. (16 глава), алузија на Савине поклоне аскетама по Атосу и Светој земљи, па и другде. Нарочито види гл. II где се описују обиласци пустињака по Св. Гори које Сава чини у *младости,* носећи им у време поста топле хлебове. — 17. Према II и III књизи Мојсијевој нечисти се могу очистити приношењем жртве Богу, која се састоји од крви јунца или овна, (II Мојс. 29, 10—21). Сава је као свештено лице причешћивао крвљу Христовом коју симболизује узимање вина при причешћу. — 18. Мојсије је убио једног Египћанина који је мучио јеврејски народ и због тога је побегао у земљу Мадијамску, источно од Акабског залива (II Мојс. 2, 11—22); Сава је дошао у Палестину, земљу обећану. И Аврам се из своје прапостојбине, Ура Халдејског, преселио у Ханан (I књ. Мојс. 11, 27—31). — 19. У пустињи Сур Мојсије је горку воду претворио у питку тако што је у њу убацио неко дрво које му је Бог указао (II Мојс. 15, 22—25); Сава је дошао у Србију из Свете Горе са монасима светогорским, *од истока ка западу,* и претворио *горко млеко у сладост,* тј. несреће које су у Србији тада владале, због братоубилачког рата, претворио у мир и благостање, в. гл. XI, нарочито похвалу Сави и Симеону са контрастом исток-запад. — 20. Фараон је наредио да се сва јеврејска мушка деца бацају у Нил, али је Мојсија

нашла фараонова кћи и однеговала (II Мојс. гл. 1 и 2, 1—10). О Савином избављењу од разбојника овде у гл. II. Паралела: обојица се спасавају из воде. *На непријатеље моје погледа око моје,* Псалам (54, 7). — 21. Кореја, Датана и друге који су се са својим људима побунили противу Мојсија огањ је сажегао а земља прогутала (IV књ. Мојс., 16); Сава дејствује против јеретика речју, *божанственим огњем,* види Савине беседе против јеретика. — 22. *Сиона, цара аморејског, и Ога, цара васанска, и сва царства ханаанска,* Псалам (135, 11), о овим догађајима у IV књ. Мојсијевој (гл. 21, ст. 21—32, 33—35, и даље); то су догађаји на путу од Синаја ка Ханану; Сава је ишао разним *царевима,* али је чуда творио само код угарског краља, гл. XX. — 23. *Скинија* (грч.), шатор; Мојсије је по Јеховиној наредби сачинио шатор у коме се налазио ковчег завета, тј. са законским таблицама; ту је приношена жртва Богу и ту је Мојсије са Богом разговарао (II Мојс. 26. гл.); о Савином подизању манастира и цркава Доментијан говори врло често. Сава је писао манастирске правилнике, типике: Карејски, Хиландарски и Студенички, а издао је Номоканон, зборник црквеног права. — 24. Мојсије је очистио од губе, *проказе,* своју сестру Маријаму (IV Мојс. гл. 12); ово Савино чудо описано је у гл. XIV. — 25. II књ. Мојсијева (гл. 11, 2); Сава чини супротно, своје раздаје туђима; о томе овде врло често. — 26. Јеврејски народ се често дизао против Мојсија, *камена је срца,* а овај је из камена воду источио за њих (II Мојс. гл. 17, 1—7); цитат је из Псалама (18, 16); алузије на Савино делање као архиепископа. — 27. Мојсије говори народу да се очисти телесно (чисте хаљине и уздржавање од постеље) за три дана, да би се припремио за сусрет са Јеховом, (II Мојс. 19 гл., 9—15); Савин говор овде наведен односи се на последњу Савину беседу у Србији, глава XXIV, али она је одржана пред црквеним лицима, док се овде говори о *сабору,* на коме су и *деца свога отачаства,* баш као и на сабору на коме се Сава одриче архиепископства и поставља Арсенија, глава XXVI; ово је, можда, доказ да је та Савина беседа држана том другом приликом, на сабору у Жичи, при абдикацији; види гл. XXVI, пр. 8. *Да су бедра ваша препојасана истином,* Лука (12, 35); *Јер биће први последњи, а последњи први,* Матеј (19, 30). — 28. О саветима *Отора,* мадијамског свештеника, а таста Мојсијевог, како да се организује власт у јеврејском народу,

види II Мојс., глава 18. Паралела са Савином организацијом српске цркве, в. гл. XVII, пр. 8. — 29. Према Јеховиној пресуди Мојсије је умро на путу, не стигавши у обећану земљу Ханаан, види IV Мојс. (гл. 20, 12) и V Мојс. (гл. 32, 48—52 и гл. 34). О Сави се говори као о већ мртвом. Паралела по супротности. — 30. *Исус Навин,* верни Мојсијев сарадник и војсковођа Израиљаца, одређен је за Мојсијевог наследника, V Мојс. (гл. 31, 1—8); Сава је за наследника одредио свог васпитаника Арсенија, в. гл. XXVI, пр. 7. Овим се завршава велико поређење Саве са Мојсијем, којим се пореде чињенице из њихових живота, као и особине и квалитети, с тим што се увек Сави даје предност. Међутим, паралеле не иду хронолошки према догађајима, било из живота Мојсија, било Саве. — 31. Испуњење Немањиног пророчанства; види гл. VIII, пр. 2—7 и, касније, гл. XXXII, пр. 8. — 32. *Четрдесетница,* велики пост пред Ускрс. — 33 *Бдијући за стадо отачаства свога,* односи се свакако на организовање српских колонија у Синајском манастиру (касније св. Катарине) и у Ранти, које су кроз цео средњи век као и у доба турске окупације Србије биле врло живи центри српске књижевности. Исто тако и за набавку светачких моштију и других реликвија, неопходних за новоорганизовану српску цркву и њене храмове и манастире. — 34. *Тражите... отвориће се,* Матеј (7, 7—8) и Лука (11, 9—10). — 35. Псалам (39, 1—2). — 36. *Страшноме* судији на Страшном суду, тј. Богу. — 37. *Живот светих отаца,* тј. имао је увек као узор подвиге описане у животима светаца, хагиографијама.

XXX

1. *Екатоликија* (грч.), саборна. — 2. Односи се вероватно на Савине молитве у глави I. — 3. То је четврти васељенски патријарх и Сава је желео да се и са њиме састане. Антиохија је тада у рукама Латина. — 4. *Симеон* који је на *Дивној Гори,* Симеон Столпник млађи (стлп — стуб, кула), празнује се 24. маја. — 5. *Јерменију и турску страну,* кнежевина Мала Јерменска и Иконијски султанат. — 6. *Анатолија,* малоазијска обала. — 7. *Који даје храну сваком телу,* Псалам (136, 25). — 8. Псалми (78, 29—30 и 105, 40). — 9. Види главу IX, пр. 2. — 10. *Андрији,* односи се на метох Евергетидског манастира. Цариград је тада у рукама Латина.

— 11. Очигледно је да се Сава припремао за нове послове, зидање манастира, живописање и сл., било у Србији или Светој Гори. Ни трага од ранијег предвиђања да ће на путу умрети; упор. глава XXV, крај беседе. — 12. Не зна се зашто је Сава одустао од намераваног одласка у Свету Гору. — 13. *Несебар,* Месемврија, на обали Црног мора. — 14. *Јован Асен,* види гл. XXVI, пр. 4. — 15. *Трнов,* Трново, град у Бугарској, престоница Другог бугарског царства. — 16. *Просвећење Господње,* Богојављење, 19. (6) јануара. Сава је стигао у Трново, по овоме судећи, јануара 1236. године, болестан и преморен од пута који је трајао око 16 месеци.

XXXI

1. Наслов ове главе узет је из Бечког рукописа. У Пећком рукопису почетак наслова је одрезан, те се чита само: ...*Саве о преставлењу његовом,* а долази на истом месту као и у Бечком. Ми смо под исти наслов ставили и део причања из ранијег поглавља јер је тако логичније. — 2. Односи се на реликвије скупљене у Светој земљи, види гл. XXIX, пр. 33. — 3. Мисли се: са овога света. — 4. *Када се даде... плода труднога,* Псалам (127, 2—3). — 5. *Када се отвореним очима... због дара отплате,* неутврђени цитат. — 6. *Васкрсење,* тј. недеља. — 7. *Небесног женика,* Христа, симболика честа у јеванђељима, нарочито код Јована. — 8. Цела молитва према псалмима (120, 1; 102, 2—4; 143, 4; 38, 11; 143, 6—7, 143, 9—12; 143, 1—2; 142, 8). — 9. *Призови ме и услишаћу те,* Псалам (91, 25). — 10. *Добри слуго мој и верни,* Матеј (25, 21). — 11. *Која око не виде, ни ухо не чу, ни на срце човеку не узиђоше,* Прва посл. Коринћанима (2, 9). — 12. *Ублажено,* учињено блаженим. — 13. Псалам (63, 8). — 14. Јован (16, 22). — 15. *Успеније,* уснуће, тј. смрт. — 16. *Патријарх Јоаким,* први патријарх обновљене бугарске патријаршије (1234—1237). — 17. Црква постоји и данас. — 18. Св. Сава је умро у недељу 27. (14) јануара 1236. године. Има мишљења да је умро 1235. године.

XXXII

1. Наслов је из Бечког рукописа. У Пећком рукопису овде недостаје неколико листова. — 2. *Богољубац,* односи се на краља Владислава. — 3. *Деца Преосвећенога,* Савини

ученици. Упореди причање о ученицима које Сава шаље испред себе у отачаство, у претходној глави. Тамо је у пр. 4 наведен је цитат из Псалама, али се у Псалму говори о синовима који су *плод утробе, пород,* а Сава говори о синовима који су *награда плода труднога,* тј. духовна деца. Савине последње мисли њима су упућене, што показује да је Доментијан ова места са пажњом радио. — 4. *Финик,* палма. — 5. *Као што ме видите, тако и ви сатворите,* Књига о судијама (7, 17); то је рекао Израиљцима пре боја са Мадијанцима вођа Гедеон, а то је и Сава раније рекао својим ученицима кад је напуштао последњи пут Србију, упор. гл. XXVI, стр. 15. Цео одељак слави Савино посвећење после смрти: *под земљом неувело цвета...,* што Владиславу и поворци још не може бити познато. — 6. *Добромирисних моштију,* из Савиних моштију још не тече миро, он још лежи у првом гробу, те Владислав не зна о Савином посвећењу. Типично за Доментијанов начин писања. — 7. Упореди гл. XV, пр. 4. Карактеристично је да код Доментијана цареви добијају извештаје од Бога о Сави. — 8. Упореди гл. VIII, пр. 2—7 и XXIX, пр. 31. — 9. *Света телом и духом,* тј. нашли су неповређено тело, што је по хришћанским схватањима доказ светости. — 10. *Богоносни Атанасије,* непозната личност, по некима писац *Похвале св. Саве* од које су неки делови овде цитирани. — 11. Алузија на Савина чуда на Сиријском мору, описана у главама XXVI и XXX. — 12. *Ни тело његово не виде трулежа,* Дела апостолска (2, 31, где се цитат приписује Давиду, али га нема у Псалмима). — 13. Није из јеванђеља, свакако из неке апокрифне легенде, сличне легенди о Авгару. — 14. *Оца,* јер му је таст. — 15. Владислав. — 16. *Проповедајте чудеса... која сатвори,* Псалам (105, 2—5). — 17. Псалам (145, 3—4). — 18. Откровење Јованово (15, 3). — 19. Псалам (116, 15). — 20. Друга посланица Коринћанима (4, 6). — 21. Матеј (11, 5); Доментијан као дворски писац иницијативу за пренос Савиних моштију у Србију приписује краљу Владиславу, па му такође приписује и похвалу, која је састављена од цитата из Св. писма. Необично је што се у овој похвали јасно истиче да су то цитати, док је иначе Доментијан цитате користио сасвим слободно и од њих компоновао сасвим нове и самосталне целине. — 22. Цео овај пасус налази се на овом месту у Пећком рукопису, док је у Бечком рукопису раније, између: *и силне бољаре његове и: И добивши већу смелост.* — 23.

Тј. из Трнова. — 24. *Припрата,* улазни део цркве у коме се обично налазе и гробови значајних лица. — 25. *Еклисијарх,* црквењак. — 26. Тј. да су се десила у првим данима хришћанства, описали би их први свети оци, велики писци IV и следећих векова. — 27. *Ништа није покривено... светли свима,* Лука (12, 2) и Матеј (5, 14—15). — 28. Бугарски патријарх даје иницијативу за писање Савиног житија, као што и доликује свецу који се чудима после смрти објавио. — 29. Доментијан констатује да је патријархов захтев испуњен. Да ли се то односи на њега самога и његово дело? У доба краља Владислава таква мотивација била би двору пријатна: подстицај за прослављање св. Саве потиче од бугарског патријарха. — 30. *Павлово течење;* апостол Павле је много путовао, в. Дела апостолска и Павлове посланице. — 31. Алузија на посету Синају. — 32. *Претеча,* Јован Крститељ. — 33. Паралела са звездом и мудрацима са истока из Јеванђеља по Матеју (2, 1—12). — 34. Јован (12, 13). — 35. *Милешева,* задужбина краља Владислава. — 36. Није утврђено кад је био пренос моштију св. Саве у Милешеву. — 37. Овај последњи пасус у Пећком рукопису гласи: „И опет откривши гроб његов учинише по речи Светога и положише га у ковчег створен од древета, а који после би часно покован сребром и златом, извајањем божанствених слика са хинепси, од добро изниклога изданка њихова, од једнога који је имао велику љубав и наду према овом Преосвећеном, где и до сада као сунце сија лежећи посред велике цркве, творећи дивна чудеса и мирисима побожности пунећи срца свих верних, који славе Оца и Сина и светога Духа једнога Бога коме се клањамо у Тројици, коме слава и држава, част и поклоњење, сада и увек и у веке векова, амин."

* * *

1. *У лето 6751,* тј. године 1242/43. — 2. Краљ Стефан Урош I (1243—1276). — 3. Аутобиографски подаци, као и у глави VII, прим. 8. — 4. Види главу XI, пр. 7. — 5. *Харизма* (грч.), поклон, дар. — 6. Овај запис у Пећком рукопису гласи: „У лето 6762. индикта 11. за царство благоверного цара Грка кир Калојана, и у дане самодршца српскога, унука светога Симеона, а сина Стефана... и кад је потом био

богоносац преосвећени Арсеније, Доментијану јеромонаху, који је, како је пре речено, живео у Светој Гори у мучалници овога Светога, која се назива Кареје, који је његов последњи ученик, предложи Бог, откривши Духом светим, да разуме живот овога преосвећенога Саве, и њим сложен и написан би у месту вишереченом, Карејама, светог Духа поуком и молитвама Светога. А због благе вере коју имаћаше ка преосвећеном свом господину Сави благоверни господин наш, Стефан краљ Урош, посла њему Бог пресавршену молитву његову, ову књигу, коју прими као превелики частан дар." — Као што се види, у запису Пећког рукописа година је 1253/54.

I

1. *Месеца фебруара 13. дан,* 13. фебруара по старом (Грегоријанском), односно 26. фебруара по новом (Јулијанском) календару српска православна црква слави успомену св. Симеона Мироточивог, то јест Стефана Немање. У рукопису нема речи *дан,* али је додата према насловима других дела исте врсте, светачким житијима. — 2. *Сваки савршен дар долази одозго,* према Посланици Јаковљевој (1, 17). — 3. У складу са средњевековним схватањем да уметничка инспирација долази од Светога Духа Доментијан моли за тај дар. *Нека... даде глас својом великом силом,* према Псалму (68, 11). — 4. *Чуј небо и слушај земљо,* Књига пророка Исаије (1, 20). — 5. Старозаветне личности: *Адам,* први човек кога је Бог створио; *Ноје,* праведник, једини је са својом породицом преживео Потоп; *Аврам,* праотац Јеврејског народа; *Исак,* његов син измољен од Бога; *Јаков,* Исаков син. Преко њих је Бог (Јахве) склопио савез-завет са Јеврејским народом. — 6. *Мојсије,* најстарији и најзначајнији јеврејски пророк; извео Јевреје из египатског ропства и повео у Обећану земљу. На *Синајској гори* добио је од Бога *Закон* на две камене плоче са десет божјих заповести на којима се темељи јеврејско етичко и религиозно учење, те је тако обновио завет између Јахве и Јевреја. — 7. *Израиљ,* Израел (хебрејски: он је јак с богом), надимак Јаковљев, јер се он рвао са богом; како од његових 12 синова потичу сва јеврејска племена, то се Јаковљевим надимком означава јеврејски родовски савез, са значењем народа који је примљен у савез са богом, изабраног народа. — 8. *Пророк,* (хебрејски: наби = гласник), човек кога, по јеврејском схватању, бог одређује за свог гласника људима, екстатични проповедник божје воље будућности и тајни небеских. Јеврејска Библија *старим пророцима* зове такозване историјске књиге: Књигу Исуса Навина, Књигу о Рути, Прву и Другу књигу Самуилову и Прву и Другу књигу о царевима. На крају Старог завета налазе се пророчке књиге, које се приписују четворици великих пророка на челу са Исаијом (а за њим су Јеремија, Језекиљ и Да-

пило), па их стога Доментијан зове *деца Исаијина*, као и књиге 12 малих пророка, на челу са Осијом, па их Доментијан зове *деца Осијина*. Он је очевидно помешао старе пророке са дванаесторицом малих пророка. У овом одељку Дом. даје кратку историју јеврејског рода као савеза са богом, и то у две етапе: пре закона и после закона. — 9. *Јеванђеље* (грчки: εὐαγγέλςον = блага, радосна вест), извештај о Христовом животу. По схватању цркве јеванђеље је једно: то је стварни живот Исуса Христа, али описан је у више књига. У доба ширења хришћанства настало је много таквих извештаја, али су као законита, канонска, прихваћена само четири јеванђеља, и то по *јеванђелистима* Матеју, Марку, Луки и Јовану. Сва остала (а сачувано је око 30) црква је прогласила лажним, апокрифним (такво је Томино јеванђеље, или Јеванђеље младенства, као и Никодимово јеванђеље, која су била веома омиљена код Словена у средњем веку). *Апостол* (грчки: ἀπποδόστλοςς = гласник), Христов ученик. Било их је 12; Јуда је због издајства одбачен, али је после Христове смрти за апостола примљен и Павле, те је остао број 12. *Других седамдесет*, тзв. мали апостоли, млађи Христови ученици. Дом. постиже потпун паралелизам одабраних личности Старог и Новог завета, следећи хришћанску теолошку идеју да су Христ и хришћанска историја најављени у Старом завету, те је тако Стари завет праслика Новога, чиме је остварен континуитет људске историје. — 10. *Јер закон би дан преко Мојсија, а благодат и истина постаде кроз Исуса Христа*, Јеванђеље по Јовану (1, 17). Претходно излагање је у ствари парафраза овог Јовановог стиха. Опширније од Доментијана ову идеју развио је Кијевски митрополит Иларион у „Слову о закону и благодати" 1049. године, прослављајући христијанизацију Русије и кнеза Владимира Кијевског. Похвалу кнезу Владимиру из овог дела користио је Доментијан у глави V (види). Долазак *благодати и истине* тј. Христа представља нову, вишу фазу односа Бог — људски род, а тиме и развоја новог квалитета — божје милости и љубави према људима. — 11. Разне категорије изабраних људи, бораца за хришћанске идеје. *Мученици*, они који су поднели мученичку смрт у доба прогона хришћанства. *Светитељи*, проповедници, виши свештенички чинови — архијереји, епископи. *Преподобни и богоносни оци*, монаси. — 12. *Отац наш*, велики жупан Стефан Немања, у калуђерству монах Симеон,

у Доментијаново доба већ свети Симеон, кога он прибраја наведеним категоријама изабраних људи: *Богом би изабран*, развијајући идеју да Бог увек (и одувек) изабира своје гласнике преко којих људима објављује своју истину и правду. У старословенској књижевности ова се идеја јавља на самом почетку, у „Панонским легендама" (Животу св. Ћирила и Животу св. Методија), а у српској књижевности најпре у Животу светог Симеона код Стефана Првовенчаног 1216. године, делу које Доментијану служи као извор. Стефан има и категорију *земаљски господар* и св. Симеон припада њима. Помоћу ове идеје писци свога књижевног јунака укључују у општу историју људског спасења. *И сабраће... његовим*, према псалму (50, 5). *Другога свога доласка*, тј. Страшног суда, када ће на крају времена, Христос поново доћи на земљу да изврши коначни суд, да праведнике пошаље у рај, а грешнике у вечити ад. — 13. *Видиш ли... Христа*, Дела апостолска (21, 20). *У Господа нашега Исуса Христа? И те све који су поверовали унапред виде*, грешком испуштено у Бечком ркп., па и у преводу; узето из других рукописа. Овај цитат Дом. погрешно приписује апостолу Павлу: Дела апостолска нису његов спис, мада највише говоре о њему. — 14. *Поштеде*, додај: Бог. — 15. *Најмањи... мојега*, псалам (151, 1 неканонски); у Старом завету има 150 псалама који се приписују разним писцима, али највише цару Давиду и он се због тога зове псалмопевац, али и *богоотац* јер је Христ пореклом из његовог племена. Осим 150 канонских псалама постоји и један број неканонских. Други део цитата није утврђен. — 16. *Нови Израиљ*, српски народ Доментијан назива Новим Израиљем према схватању да су сви народи који су примили хришћанство ступили у савез са Богом, те су постали изабрани народи. — 17. *Блажени су... на векове*, Псалми (65, 5; према 102, 13; 135, 13; 112, 2; 102, 28). У последња два пасуса Дом. излаже идеју о божјем предодређењу Немањиног живота и његових наследника.

II

1. Од ове главе Дом. следи излагање Стефана Првовенчаног, скраћујући конкретна причања а развијајући текст реторичким елементима: молитвама, писмима, похвалама, па-

ралелама и цитатима из Светог Писма. На тај начин постиже висок степен апстракције. У овој глави следи III и почетак IV главе Првовенчаног. У складу са својом идејом о Немањиној предестинацији, изоставља податке о Немањином рођењу у Зети и крштењу у католичкој цркви, о чему Првовенчани пише у II глави свог дела. Како ово дело пише 1264. године, после обнове Византије, Доментијанов однос према католичанству је из основа промењен у односу на његово претходно дело Живот светог Саве. — 2. *Источна земља,* по Првовенчаном Немања је добио на управу „Топлицу, Ибар и Расину и зване Реке". У циљу апстраховања Доментијан изоставља називе ових земаља и Немањину област назива *источном* јер је на крајњем истоку тадање српске државе. На овој одредници он даље гради богату метафору: добио је земљу на истоку и као звезда даница чека сунце — Христа. — 3. *Просветити,* цео одломак је антиципација којом се потврђује идеја о Немањиној предодређености. — 4. *Приону... заповести,* из Псалама (63, 8; 16, 5; 142, 5; 119, 57—60). — 5. *Источни цар цариградски даде му део од источне земље, царства свога.* Византијски цар Манојло Комнен (1143—1180) поклонио је Немањи област Дубочицу (око Лесковца) између 1158. и 1162. године. За Доментијана Византијско царство је *источна земља,* док ће српске земље звати *западном* земљом. — 6. *Божјим промислом.* Као наместник божји на земљи цар делује по божјој вољи и предвиђа будуће, те награђује Немању делом источне земље да би му наговестио рајско усељење — на чему Дом. гради алегоријску паралелу са Адамом. — 7. *Вишњи Јерусалим,* небески Јерусалим, према Новом завету царство Божје, као паралела правом, земаљском Јерусалиму из Старог завета. — 8. *Да и деца његова на истоку приме пресавршену благодет.* Односи се свакако на самосталност српске цркве, коју је Немањин син Сава добио *на истоку,* тј. у Никеји, 1219. године. — 9. Прва посланица Коринћанима (5, 7). — 10. Дом. наставља ранију паралелу о закону и благодати, супротстављајући *старе* народе, Јевреје, и *нове народе,* пагане који су постали хришћани и од којих се ствара хришћанска заједница, *црква.* — 11. *Нероткиња језичничка роди седморо, а жидовска многочедна изнеможе,* Прва књига Самуилова (прва књига царства 2, 5), цитат није тачан. У Даничићевом преводу он гласи: *Нероткиња роди седморо, а која имаше дјеце изнеможе* — односи се на две жене

Елканине, Ану, нероткињу која по вољи божјој почиње да рађа, и Фенину, многочедну која престаје да рађа. Како на српскословенском ѩзыкъ значи *народ,* Доментијан уносећи ѩзычьнаꙗ и жидовскаꙗ наставља већ започету паралелу. У преводу на савремени језик *(језичничка* и *жидовска)* тај контраст није било могуће исказати. — 12. *Родише се вером и водом и духом,* према Јовану (3, 5) односи се на крштење. *Језичничка црква* јесте у ствари црква нових, хришћанских народа. — 13. *Бог створи велико светило сунце,* према Првој књизи Мојсијевој (1, 16). — 14. Антиципација будућих догађаја: увођење истините вере прогоном јеретика и победом над браћом извојевано уздизање на великожупански престо. — 15. *Грешни... његовим,* Псалам (37, 32—33). — 16. *Баци на Господа сву своју жалост,* Псалам (55, 22). — 17. Немањина молитва састављена је од Псалама (70, 1—2; 3, 7; 86, 2; 86, 14—17). — 18. Манастир Свете Богородице у Топлици Немања је градио одмах после састанка са царем Манојлом, најкасније 1162. године. Данас је у рушевинама, близу Куршумлије. — 19. Манастир Светог Николе у Топлици грађен је у исто време кад и манастир Свете Богородице. — 20. *Убојаше се... праведника,* према Псалму (14, 5) — 21. *Јер Господ... Израиља,* Псалам (147, 2). — 22. Псалам (37, 12—13). — 23. *Помоћ... омрзнуше ме,* Псалми (121, 2; 120, 2; 25, 19). — 24. *Како се непријатељи... име њихово,* према Псалму (83, 2—4). — 25. *Ти си Господе... уљем помазати,* Псалам (92, 10). — 26. Уместо: *и самоме томе оцу нашему* у другим рукописима стоји: *и самоме томе на освећење.* — 27. Псалам (55, 22).

III

1. *Тешко души њиховој,* Књига пророка Исаије (3, 9). — 2. *Свежимо... успомену,* Исаија (3, 9). — 3. *Шта је... живе заједно,* Псалам (133, 1). — 4. *Свезати... оковима,* Псалам (149, 8). — 5. *Од безаконика... корист моћних,* према Исаији (53, 8—12), слободна интерпретација да би се постигла паралела са Немањом. — 6. *Браћа бацише прекрасног Јосифа у јаму,* Прва књига Мојсијева (37, 24). — 7. Паралела са причом о прекрасном Јосифу (из I кн. Мојсијеве, главе 37, 39—50). — 8. *Сатре врата од меди и сломи*

железне полуге, Псалам (107, 16). — 9. *Најдоњим,* најнижим и најужаснијим деловима ада; из апокрифне приче о Христовом силаску у пакао, где је сишао после своје смрти да спасе старозаветне праведнике. — 10. Псалам (34, 19). — 11. *Старешина медарски,* старешина пехарника фараонових (према напитку медовини). — 12. Прва књига Мојсијева (41, 14—15). — 13. Из Псалама (120, 1; 119, 61; 144, 7—8; 144, 10; 142, 7). — 14. Дела апостолска (12, 1—4), апостола Петра у тамницу је бацио Ирод, али га је анђео на чудесан начин избавио. Паралелу између Немање и Јосифа коју доноси Стефан Првовенчани Доментијан сада проширује и овом паралелом са апостолом Петром. — 15. Дела апостолска (12, 5—9). — 16. *Крепком руком и високом мишицом,* Псалам (136, 12). — 17. *Бих гурнут... душу моју,* Псалам (94, 18—19). — 18. *Да научи кнезове његове као и сам себе, и да умудри његове старешине,* Псалам (105, 22). — 19. *Онамо уђе Израиљ у Египат,* Псалам (105, 23), односи се на Јосифовог оца Јакова и на јеврејски народ. — 20. Псалам 118 (22—23), исто и Матеј (21, 42). — 21. Псалам (89, 25—27). — 22. *Јов праведни,* старозаветна личност; упркос великим искушењима Јов остаје непоколебив у својој вери; види Књигу о Јову. — 23. *Првенац из мртвих,* Посланица Колошанима 6 1, 18) и Откровење Јованово (1, 5). — 24. *Пресветлу похвалу приносећи им, рекавши,* недостаје у Бечком рукопису; узето из других рукописа. *И о првенцима твојим Јерусалиме,* неутврђен цитат. — 25. *Низложи их... безакоња,* Псалам (73, 18). — 26. *И видех... место његово,* Псалам (37, 35—36). — 27. *И преступници... од Господа,* Псалам (37, 38—39). — 28. *Низложи силне... отпусти празне,* Лука (1, 52—53). — 29. Лука (1, 68—69). *Давида, слуге свога,* у Бечком рукопису ово место нејасно, те га нема у Даничићевом издању; Мирковић унео из Луке, где је саставни део овог стиха. — 30. Друга књига Мојсијева (15, 15). — 31. Књига пророка Авакума (3, 14). — 32. *Спомен праведника са похвалом,* Приче Соломонове (10, 7). — 33. Матеј (21, 41). — 34. Манастир Светог Ђорђа, познат као Ђурђеви Ступови, код Новог Пазара, Немања је зидао после победе над браћом и ступања на великожупански престо, 1170/71. године. — 35. *Један део њихов,* исправљено према другим рукописима, где је: *Іедина честь ихъ,* док је у Бечком рукопису и издању: *Іединаче честь ихъ,* па је Мирковић превео: *појединце, део њихов,* мада је грешка Бечког рукописа очигледна (понављање *че- че).* — 36. *Пантин,* битка између Немање и његове браће који су дошли са великом најамничком војском из Византије одиграла се код села Птин на Косову; година битке није утврђена. — 37. Цела молитва је састављена од Псалама (118, 10—12; 3, 6; 121, 2; 119, 41; 22, 20; 35, 1; 5, 9). — 38. Псалам (16, 8). — *Спреми се за борбу... нападају на њих,* Псалам (34, 7; 3, 6). — 40. *Гедеон,* старозаветна личност; у 11. веку старе ере ударно темеље јеврејске државе у борби са номадским племенима (Прва књига о судијама, главе 6, 7 и 8). *Као што мене видите тако и ви чините,* рекао је Гедеон својој војсци (7, 17). — 41. Псалам (20, 7—8). — 42. Према Псалму (33, 17—18). — 43. Псалам (83, 9—10). *Истребише се, рече, у Аендору* испуштено у Бечком рукопису, узето из осталих рукописа. — 44. У боју код Пантина погинуо је један Немањин брат, вероватно најстарији, Тихомир. — 45. Из Псалама (142, 2; 54, 4—5; 116, 12; 113, 2). — 46. У овој глави Доментијан је следио IV и V главу Првовенчаног.

IV

1. *Почетак премудрости је страх Господњи,* Псалам (111, 10) и Приче Соломонове (1, 7). — 2. *Ако хоћете... мисли ваше,* према јеванђељима (Матеј 22, 37; Лука 10, 25—28; Марко 12, 29—35) и Петој књизи Мојсијевој (6, 5). — 3. *Да ће онима који љубе Бога све успети на добро,* Посланица Римљанима (8, 28). — 4. *Покорите се... брине за вас,* Прва Петрова посланица (5, 6—8). — 5. *Подајте... у братољубљу љубав,* Друга посланица Петрова (1, 5—7). — 6. *Ради тога... Исуса Христа,* Друга Петрова посланица (1, 10—11). — 7. *Зато... пред њим,* Друга Петрова посланица (3, 14). — 8. *Да свагда... Исуса Христа,* Друга посланица Петрова (3, 18). — 9. Лука (12, 32—36). — 10. *Бог је обилан у благодати својој,* Посланица Ефесцима (2, 4). Поука синовима и кћерима приписана Немањи састоји се од цитата из Светог Писма. Такве су и поуке које Немања у делу Живот господина Симеона од светог Саве даје синовима Стефану и Вукану приликом абдикације и самом Сави на самрти. Код Стефана Првовенчаног нема овакавих поука. Књижевна врста „Поуке синовима" негује се у старијим периодима у светској

књижевности, а у старим словенским књижевностима најпознатије је „Поученије Владимира Мономаха", рускога кнеза, писано 1117. године. — 11. *Сабра изгубљену земљу свога отачаства*, ова кратка рекапитулација Немањиних владарских подвига нема пандан код Стефана Првовенчаног на овом месту, али на почетку, у глави II, он каже: „*...роди и ово свето дете, које ће божјим промислом бити сакупилац пропалих земаља отачаства његова*", понављајући Немањине речи у аутобиографској изјави у „Првој Хиландарској повељи" (из 1198): „*И обнових своју дедовину, и утврдих божјом помоћи и својом мудрошћу датом ми од Бога, и уздигох своју палу дедовину*", после чега набраја своје ратне успехе. Цело то место преузео је Стефан Првовенчани у „Другој Хиландарској повељи" (1200—1202) и Сава у „Животу господина Симеона" (1208). — 12. *И истреби успомену злославних јеретика по отачаству своме*, односи се на прогон јеретика (вероватно богумила), о чему саопштава Стефан Првовенчани у глави VI. — 13. *...оде тамо ...крајњу пустош*, код Првовенчаног конкретно: *и дође до града по имену Средца, и разруши га и опустоши до краја*, у глави VII коју у овом делу прати Доментијан. *Средац*, Софија, догађај из 1183. г. — 14. *И још више градова сатре*, код Првовенчаног ти градови су: Перник, Стоб, Земен, Велбужд, град Житомитски, Скопље, Лешак, Градац, Призрен, Ниш, Сврљиг, Равни, Козли. — 15. *Многе земље од области грчкога царства*, код Првовенчаног: „...област Нишавску до краја, Липљан, и Мораву, и звано Врање, Призренску област и оба Полога...". — 16. *Диоклитију и Далмацију, отачаство своје и рођење*, једини конкретни податак који је Дом. задржао. *Диоклитија*, Дукља, *Далмација*, римска провинција Горња Далмација налазила се на истој територији. „Краљевство Дукље и Далмације" је званични назив за Дукљу у време Немањино и налази се у краљевској титули његовог сина Вукана који је Дукљом управљао. Лоза Немањиног оца потиче из Дукље, а Немања је тамо и рођен. Овај податак Доментијан је задржао стога што је у књижевном жанру светачког животописа неопходно да се именује домовина светога. — 17. *И градове сазидане од њих разруши*, градови су код Првовенчаног наведени: „Дањ град, Сардоники град, Дривост, Росаф град звани Скадар, град Свач, град Улцињ, град Славни Бар. А Котор остави, утврди га и пренесе свој двор у њ, који је и до данас". — 18. Даље се Доментијан

наслања на IX и X главу Првовенчаног, али са доста самосталности. — 19. Прва посланица Коринћанима (7, 29). — 20. *Рече* унето је по смислу. Немањина молитва је унета из Првовенчаног, али је почетак изостављен, а задржан је само цитат, који овде постаје мотивација за молитву, те је потребно унети *рече*, како би се цитат одвојио од молитве. — 21. *Студеница*, према реци на којој је саграђен и манастир се назива Студеница. Грађен је око 1183—1186. године. — 22. Иза *Матери* Првовенчани набраја цркве широм света које је Немања даривао у време градње Студенице (у Јерусалиму, Риму, Бару, Цариграду, Скопљу, Солуну, Нишу). — 23. Приче Соломонове, (4, 3). — 24. Књига проповедникова (11, 9). — 25. *Младић* недостаје у Бечком рукопису, унето из осталих. — 26. Јован (5, 19). — 27. *Који хоћеш да спасеш свако створење и да приведеш у разум истинити*, Прва посланица Тимотеју (2, 4). — 28. *Пут Свете Горе којим се и мој родитељ свети жури да иде*, антиципирање догађаја. Карактеристика Доментијановог поступка. — 29. Матеј (19, 29). — 30. *У руке твоје предајем дух мој*, Лука (23, 46). — 31. *Умоливши*, у другим рукописима *призвавши*. — 32. *Да ли ће презрети велику љубав нашу и нанети нам тугу и бол наш љубљени*, у Бечком рукопису је оштећено место те није преведено; донето из других рукописа. — 33. *Обукао у свети анђелски образ*, замонашио се. Растко је отишао у Свету Гору по свој прилици 1192. године. Према Првовенчаном потера га је нашла у манастиру Ватопеду. Међутим, сигурно је да је најпре стигао у руски манастир св. Пантелејмон (грађен 1169), али није сигурно где се замонашио, у Пантелејмону или Ватопеду. Упореди шта о томе говори сам Доментијан у „Животу светог Саве", у овој књизи, глава II, примедба 16. — 34. Односи се свакако на усмене песме о Савином бегству у манастир. — 35. Псалам (8, 2), исто и Матеј (21, 16). — 36. Прва посланица Јованова (2, 17). — 37. Матеј (11, 28). — 38. У овом пасусу почиње причање о Немањином сабору у Расу 1196. године на коме се одрекао престола и потом замонашио. Код Првовенчаног тиме почиње глава X. Доментијан прекида праћење Првовенчаног на овом месту да би изрекао велику похвалу Немањи, а задржао је само причање о дворској свечаности и развио га причом о даровима и милостињама, то јест о Немањиним владарским делима.

V

1. Ова глава рађена је према Похвали кнезу Владимиру из „Слова о закону и благодати" од Кијевског митрополита Илариона из 1049. године. Владимир је христијанизовао Русију, а Немања је прогнао јерес из Србије. Ова сличност њихових владарских заслуга за хришћанство омогућила је да се исти текст може применити у похваљивању обојице. Немања као заштитник и учитељ „праве вере" приказан је већ код обојице његових синова. Похвала Владимиру није коришћена у целини; биографски део на почетку и закључна похвала нису узете. Доментијан је користио средишњи део, његова три одсека: о ширењу хришћанства у владаревој земљи (1), реторичка питања упућена владару (2), похвала његових милосрдних дела и правоверности (3). При томе није ишао редом. — 2. Од *ко може исповедити* до *веру Христову установи* (стр. 259) користи се одсек (3), али се преноси у треће лице, док се у Похвали писац обраћа самом Владимиру. Ова измена настала је стога што је Доментијан желео да настави говор о Немањиним милосрдним делима, започет раније. — 3. *И свима светима,* додато. — 4. Књига пророка Данила (4, 24). — 5. *Преподобни,* у Похвали: *о честниче.* Немања је постао монах и припада реду преподобних. — 6. *...у овој светој пустињи до сада спомињу они који живе у овом светом месту, не само пред људима,* у Похвали: *и сада се помињу међу људима.* Доментијан очевидно говори о Светој Гори; повежи са пр. 3. — 7. *Милостиња се хвали на суду,* Посланица Јаковљева (2, 13). — 8. Матеј (5, 28). — 9. *О преподобном оцу нашем,* у Похвали: *о теби.* — 10. *Да ће онај...множину грехова,* Посланица Јаковљева (5, 20). — 11. *Овај свети отац наш,* Похвала: *о Василије* (крштено хришћанско име Владимирово). — 12. *Од грешнога пута,* Похвала: *од заблуде идолске преваре.* — 13. *Па ни десетину, ни стотину, него и тисуће тисућа, и десетине тисућа тисућа,* Похвала: *ни десетину.* — 14. *Тако рећи целу земљу отачаства свога,* Похвала: *ни града, него сву ову област.* — 15. Матеј (10, 32). — 16. *Преподобни отац наш,* Похвала: *ти.* — 17. *Да Исус Христос јесте син Божји,* Прва посланица Јованова (4, 15). — 18. *И све своје отачаство научи,* Похвала нема. — 19. *Да се јасно и велегласно слави,* одавде до *Боже наш, слава ти,* на стр. 260 следи се одсек (1) Похвале. Испред *слави* у Похвали стоји:

у свим градовима. — 20. *Оцу и Сину... своме отачаству,* није из Похвале. — 21. Иза *стари* у Похвали: *бољари и прости.* — 22. *Обраћаше,* нема у Похвали. — 23. *Не заостајаше,* у Похвали: *крштаваху се.* — 24. *И тако... апостолску цркву,* нема у Похвали. — 25. *Сва земља његова отачаства,* Похвала: *Сва земља наша.* — 26. *Ишчезе,* Похвала: *поче одлазити.* — 27. *Преварни мрак идолске преваре многобожја,* Похвала: *мрак идолски.* — 28. *И молитвама... добре вере,* Похвала: *и зоре благоверја јавише се.* После тога у Похвали: *Тада тама служења бесовима погибе, а слово јеванђелско земљу нашу осија.* — 29. *Сву земљу,* Похвала: *градове.* — 30. *Бригом преподобног јавише се,* нема у Похвали. — 31. *По пророчанству ...дужину дана,* нема у Похвали. Цитат из Псалама (93, 5). — 32. *Велегласно затруби и молитвама преподобног,* није из Похвале. — 33. *Отачаство,* Похвала: *градове.* — 34. *На сваком месту,* нема у Похвали. — 35. *Подигоше се манастири по целом отачаству преподобнога,* Похвала: *манастири на горама несташе, чрнорисци јавише се.* — 36. *Убоги и богати, цео народ отачаства светога,* Похвала: *сви људи.* — 37. *Христове, појући Богу нову песму,* није из Похвале. — 38. *Велики си, Господе, и дивна су дела твоја,* Откровење Јованово (15, 3). — 39. Од *А ми, о преподобни* до *возљубљенога сина својега* (стр. 263) Доментијан користи одсек (2) Похвале, али тако да неке делове узима потпуно, неке развија својим додацима који су у складу са Немањином и српском ситуацијом, а између појединих делова уноси своје бројне самосталне одсеке. — 40. Горњем пасусу у Похвали одговара: *Како да те похвалимо, о часни и славни међу земаљским владарима, премужаствени Василије? Како да се почудимо доброти, крепости и сили?* — 41. Цео пасус из Похвале; додато је *ми слуге твоје,* уместо *твојим молитвама* у Похвали је *тобом,* уместо *богољубљем* тамо је *заповешћу,* уместо *земљи твога отачаства* тамо је *земљи твојој,* додато је *љубитељу добре вере Христове.* — 42. Целом горњем пасусу у Похвали одговара: *Како поверова, како разгоре се у љубав Христову, како се усели у тебе разум, више разума земаљских мудраца, да заволиш невидљивог и да се подвизаваш за небеско. Како потражи Христа, како се предаде њему. Кажи нама, слугама твојим, кажи учитељу наш.* — 43. Друга посланица Коринћанима (12, 14). — 44. *Откуда у тебе припахну мирис... ниси ходио за њим,* из Похвале. — 45. Иза *слатку чашу сећања на будући живот*

У другим рукописима долази реторичан одломак о чаши, у коме десет реченица почињу том речју. — 46. *Кажи како се обрете ученик Христов,* из Похвале. — 47. *Мртве уздиже... прокажене очишћава,* према Луки (7, 22) и Матеју (11, 5). — 48. *Како се обрете ученик његов,* поновљено питање из Похвале, а за њим текст потпуно следи Похвалу, уз мање измене, до *вазљубљенога сина својега* (на стр. 263). — 49. Јован (20, 29). — 50. *О блажени оче наш,* у Похвали: *блажениче.* — 51. Матеј (11, 6). — 52. *Поверова Спаситељу свију, распетоме за сав свет,* у Похвали: *поверова распетоме.* — 53. *Но кажи нам, оче наш свети,* нема у Похвали. — 54. *И како дух свети... телесна,* нема у Похвали. — 55. *Неизреченој* и *ка неизмерном милосрђу његову,* нема у Похвали. — 56. *У земљу отачаства твога,* у Похвали: *у земљу твоју.* — 57. Уместо: *ни великих чудеса чињених Господом твојим и славним ученицима његовим* у Похвали се набрајају нека од тих чуда. — 58. *О блажени оче наш,* у Похвали: *о блажениче.* — 59. Са: *Сина својега* престаје да користи Похвалу, у којој долази реченица како Владимир *уђе у светују купељ,* коју Доментијан не може да користи (али види пр. 67). — 60. *И показавши... не постећи,* не постоји у Бечком рукопису, узето из осталих. — 61. Марко (2, 19) и Лука (5, 34). — 62. Лука (18, 22) и Матеј (19, 21). — 63. *А он отиде жалостан, јер беше богат,* Лука (18, 23) и Матеј (19, 22). — 64. Матеј (20, 16). — 65. Псалам (91, 1). — 66. Књига пророка Исаије (35, 7). — 67. Према Јовану (1, 12—13), *у светој купци* није из Јована. У целом претходном тексту разрађена метафорика воде, види пр. 59. — 68. *Непознате и тајне премудрости Божје,* Псалам (51, 6). — 69. Књига пророка Јермије (31, 34). — 70. Матеј (11, 25—26) и Лука (10, 21). — 71. Према Књизи пророка Исаије (60, 5). — 72. Према Књизи пророка Исаије (65, 15—16). — 73. Псалам (24, 1). — 74. Према посланици Јеврејима (10, 22). — 75. Према Другој посланици Коринћанима (3, 18). — 76. Почетак молитве „Оче наш", из Матеја (6, 9). — 77. Псалми (98, 1 и 66, 1—2). — 78. *И по пророштву богомисаоних пророка речено је о народима,* одавде опет почиње коришћење „Словом о закону и благодати", али завршним ставовима првог дела тога текста, којима се завршава излагање о предности Новог над Старим заветом, после чега тек почиње Похвала Владимиру, коју је Доментијан у ранијим ставовима користио. Наведеним речима тамо одговара: *И догоди се на нама народима речено.* — 79. Исаија (52, 10). — 80. Према посланици Римљанима (14, 11). — 81. Исаија (40, 4; 45, 2; 40, 5). — 82. Књига пророка Данила (7, 14). — 83. Псалам (67, 4 и 6). — 84. *Узвеселиће се народи с народом његовим,* Пета књига Мојсијева (32, 43). — 85. Од *И сви народи запљескајте* до *јер се узнесе име тога јединога,* из Псалама (47, 1—2; 47, 7—8; 66, 4; 117, 1; 113, 3—4; 48, 10; 67, 2; 148, 11—13). — 86. Књига пророка Исаије (51, 4—5). Овде Доментијан напушта дело Иларионово као извор.

VI

1. У овој глави Доментијан се враћа на Стефана Првовенчаног као на извор (глава IV), али и на своје дело „Живот светог Саве". — 2. Стефана, будућег Првовенчаног краља (1196—1228). Сабор у Расу, на коме је Немања абдицирао, био је 25. марта 1196. године. — 3. *Низложи силне са овога престола,* Лука (1, 52). — 4. *Господ Бог мој нека те сачува,* IV Књига Мојсијева (6, 24). — 5. *Господ Бог мој нека те сачува од свакога зла,* Псалам (121, 7). — 6. *Господ Бог мој нека сачува улазак твој и излазак,* Псалам (121, 8). — 7. *Руке твоје на плећима непријатеља твојих,* Прва Књига Мојсијева (49, 8). — 8. *Да ти се поклоне синови оца твога,* Прва Књига Мојсијева, (49, 8). — 9. *Ножницама,* маказама. Њима се реже коса пострижнику при монашењу. Мисли се да је Немања одмах узео и мали и велики монашки чин (схиму). За време церемоније пострига певају се покајни псалми. — 10. *Помилуј ме... безакоња моја,* Псалам (51, 1). — 11. *Тада ће положити на олтар твој теоце,* Псалам (51, 19). Псалам 51 је покајнички. — 12. Псалам (32, 1). — 13. *Причесниче небескога звања,* Посланица Јеврејима (3, 1). — 14. *Радост бива... који се каје,* Лука (15, 10). — 15. *Господ је просвећење моје и спаситељ мој, од кога ћу се убојати?,* Псалам (27, 1). — 16. *Господ Бог мој и сила моја,* Књига пророка Авакума (3, 19). *Нека научи ноге моје на извршење, и благодаћу његовом на висине наведе ме,* по Књизи пророка Авакума (3, 19). — 17. *Ходите... Господњем,* Псалам (34, 11). — 18. *Од тога места,* мисли се да је сабор био у цркви св. Петра у Расу и да се тада Немања у тој цркви и замонашио. — 19. *Рукотвореном,* из других рукописа, док је у Бечком рукопису, па и у издању, грешком: *нерукотво-*

реном. — 20. *И пут спасења припремио,* недостаје у Бечком рукопису и издању; узето из других рукописа. — 21. *Твоја писања,* требало би да се односи на неке раније Савине позиве оцу да дође у Свету Гору, али у овом делу таквог позива нема, него се јавља касније („греди и дођи ..."), док у Доментијановом „Животу светог Саве" тај Савин позив—писмо долази пре Немањиног монашења и представља Немањину мотивацију за тај чин. Овде писац жели да прави разлог за монашење буде само Немањина лична жеља. Ипак, и овде Сава у молитви Богу да га одведе у Св. Гору каже: *...да постигнем овај пут Свете Горе, којим и родитељ мој свети жури се да иде* (стр. 256). Немањино писмо Сави и његов одговор не постоје у Доментијановом „Животу светог Саве", али се налазе код Првовенчаног, само су знатно краћи. — 22. *Ниси, Господе, оставио оне који траже тебе,* Псалам (9, 10). — 23. *Који се труде ради твога имена,* Откровење Јованово (2, 3). — 24. *Јер Господ, који хоће да се сви спасу и да дођу у разум истине,* Прва посланица Тимотеју (2, 4). — 25. Иза *анђелообразни живот* у Бечком рукопису и издању налази се празнина. У осталим рукописима ту долази доста велики текст о вредности живљења у пустињи, па се наводе примери Христа, Мојсија, Јована Претече и других пустињака. — 26. *Уђи у радост Господа Бога својега,* Матеј (25, 21). — 27. Почевши од *да сатворимо* овај текст следи Савино писмо у „Животу светог Саве" даље ЖСС (стр. 71). — 28. *Да иштемо прво царства небеснога, и потом ће нам се све додати,* Матеј (6, 33). — 29. Псалам (148, 12—13). У ЖСС нема цитата. — 30. Односи се на Немањин прогон јеретика и успостављања „праве вере", због чега је „равноапостолни" већ код Првовенчаног. — 31. Антиципација. — 32. Односи се на св. Јована Претечу и Крститеља, последњег пророка, који је навестио и препознао Христа као Божјег сина. — 33. *Крај је закону и пророцима љубитељ твој Христос,* Посланица Римљанима (10, 4). Својим доласком Христос завршава Стари Завет, тј. закон и пророке; упореди I главу овог дела. — 34. Христос је узевши људско тело узео „нашу слику". — 35. *Греди и дођи, господине мој свети и оче,* уместо овога у ЖСС другачије и дуже (види стр. 78). — 36. Према јеванђељској причи о заблуделој овци, Матеј (18, 12—13) и Лука (15, 4—7). — 37. Иза *Духом светим* у ЖСС шире (види стр. 79). — 38. Према Причи о пре-

красном Јосифу, Прва књига Мојсијева (главе 37—50). — 39. У Бечком рукопису овде је празнина, па и у издању. У другим рукописима стоји још: *по речи богооца Давида: „И још не учињено моје видеше очи твоје".* Овог додатка нема ни у ЖСС.

VII

1. Ова глава је рађена према ЖСС (главе IV, V и VI) али са самосталним додацима и изостављањем делова у којима се говори само о делатности св. Саве. — 2. Прва Књига Мојсијева (12, 1) и Дела Апостолска (7, 3). — 3. Матеј (19, 29). — 4. *Који седи на херувимима,* Прва књига Самуилова (4, 4). — 5. Псалам (55, 7). — 6. Неутврђен цитат. — 7. Псалам (116, 6—7). — 8. Псалам (16, 8). — 9. *Шта ћу узвратити Господу за све што ми даде,* Псалам (116, 12). — 10. Види ЖСС, коментари за главу IV, 20—24. — 11. ЖСС, коментар 25 главе IV. — 12. ЖСС, коментар 26 и 27 главе IV. — 13. ЖСС, коментари 28 и 29 главе IV. *Сихасти,* исихасти, мучалници. — 14. *Тражећи једино царства небеснога и његове правде,* Матеј (6, 33). — 15. Матеј (10, 22), Марко (13, 13). — 16. Посланица Римљанима (8, 14). — 17. *Да се сви спасу и дођу у разум истине,* Прва посланица Тимотеју (2, 4). — 18. Књига Пророка Исаије (40, 9 и 58, 1). — 19. *Епитирити,* надзорници. — 20. *Ти који си...на векове векова,* Псалам (104, 5). — 21. То јест у време кад Доментијан пише, 1264. године.

VIII

1. У овој глави Доментијан се враћа на Првовенчаног (главе XI и XII) као на свој извор, уз извесна додавања и изостављања. — 2. То је Стефан Првовенчани. У ове две главе у своме делу он сам о себи говори у трећем лицу. — 3. Према Псалму (37, 4—6). — 4. *Шта ћу узвратити... која си ми учинио,* Псалам (116, 12). — 5. *Ти си, Господе, свагда добар и добро чиниш као милосрдан,* Псалам (86, 5). — 6. *Методије,* први игуман Хиландара; о њему пишу и Сава и Стефан. — 7. Код Првовенчаног порука је усмена: *реци господину мојему...* — 8. *Нећу се убојати од десетина тисућа који ме около нападају,* Псалам (3, 6). — 9. Јован (13,

8—9); текст гласи: „8. Рече му Петар: никада ти нећеш опрати мојијех ногу. Исус му одговори: ако те не оперем немаш дијела са мном. 9. Рече му Симон Петар: Господе! не само ноге моје, него и руке и главу." — 10. Код Првовенчаног и ово је усмена порука. — 11. *Ваздушна митарства,* небеске царине кроз које душа пролази на путу за небо. — 12. Давид је Голијата победио вољом божјом, а не крстом. Види Прву и Другу књигу Самуилову. — 13. Адам и Ева су јели од дрвета сазнања и зато изгнани из раја. Христ је разапет на крсту, дрвету, и том својом жртвом искупио људски род од прародитељског греха. — 14. Према Посланици Галаћанима (6, 14). — 15. *И помоћу Божјом,* одавде надаље Доментијан се користи својим делом ЖСС. — 16. *Милеје,* крај у Светој Гори у коме се налази Хиландар.

IX

1. Цела молитва састоји се од Псалама (132, 13—14; 131, 1; 134, 1—3). Пасус је самосталан. — 2. Одавде почиње коришћење ЖСС (глава VI и VII). — 3. *Авељ, Аврам, Мојсије, Давид,* старозаветне личности. *Јован,* Претеча и Крститељ. — 4. *Рибаре,* први Христови ученици били су рибари. — 5. Алексије III Анђео, византијски цар (1195—1203), чија је кћи Јевдокија била удата за Немањиног сина Стефана. — 6. *Мертик,* стални годишњи прилог. — 7. *Зиг,* стари царски манастир, данас у рушевинама, на граници Свете Горе. — 8. *Хрисовуљ,* повеља из јуна 1198, чува се у Хиландару, у оригиналу. — 9. *И то приложи... манастир велики,* недостаје у Бечком рукопису и издању. Узето из других рукописа, али тамо има и: *и би му дан, и ови свети за то њима дадоше благослов златом и рухом и коњима.* — 10. Прву Хиландарску повељу, оснивачки документ са пописом свих прилога, Немања је издао 1198. године. — 11. Друга посланица Коринћанима (6, 16) и Трећа књига Мојсијева (26, 12). — 12. Алузија на библијску причу о мудрим и лудим девицама (Матеј, 25, 1—13). — 13. *Уски пут,* према Матеју (7, 14). — 14. При опису Немањиног боловања и смрти Доментијан користи и саопштење Првовенчаног. — 15. Према Псалму (116, 6—7). — 16. *Што сте смућени,* Лука (24, 38). — 17. *И зашто... срца ваша,* реченица испуштена у Мирковићевом преводу. — 18. Псалам (148, 1—2). — 19. *Све што дише нека хвали Господа,* Псалам (150, 6). — 20. *Од почетка века спремљена,* Матеј (25, 34).

X

1. Ова глава следи крај VII и целу VIII и X главу ЖСС. — 2. *Уђе у радост Господа својега,* Матеј (25, 21). — 3. Односи се на претходно Савино писмо Немањи. — 4. Немања проричe Савино светаштво. — 5. Прорицање Савиних путовања по светим земљама Христове успомене. — 6. Прорицање Савиног архиепископског звања. — 7. *Игњатије Богоносац,* антиохијски епископ, који је проповедао у многим земљама. — 8. Прорицање Савине црквене делатности у Србији. — 9. Немања предвиђа да ће Сава умрети ван домовине и бити пренет у њу. — 10. *Бољи је један дан у дворима Господњим него тисуће година,* Псалам (84, 10). — 11. Псалам (16, 8). — 12. *Колико је велико... који се боје тебе,* Псалам (31, 19). — 13. *Господ је просвећење... од кога ћу се устрашити?,* Псалам (27, 1). — 14. *Обнови кости,* Сава моли да из Немањиних костију потече миро. — 15. *Да се обнови као орловска младост његова,* према Псалму (103, 5). — 16. *Димитрије,* свети Димитрије, заштитник града Солуна и мироточац. — 17. *Инорг,* сарадник. — 18. *Који шаље изворе у горама својим,* Псалам (104, 10). — 19. Псалам (147, 18). — 20. *Кирие елеисон,* Господи помилуј (грчки). — 21. Псалам (16, 3). — 22. *Шта ћу узвратити Господу за све што даде мени,* Псалам (116, 12). — 23. Види коментаре 26—29 главе X ЖСС. — 24. *Ветар Господњи дува где хоће,* Јован (3, 8). — 25. *Но вољу Оца који га је послао,* Јован (5, 30).

XI

1. Први део ове главе је самосталан. У последњем делу следи ЖСС, главу XI. — 2. *Подиже род спасења нашега,* Лука (1, 69). — 3. *Теби и чедима твојим, и свим бољарима владавине твоје; на благослов,* испуштено у Мирковићевом преводу. — 4. Прва посланица Коринћанима (2, 9). — 5. *И светим добромирисним миром,* испуштено грешком у Мирковићевом преводу. — 6. Односи се на Вукана, најстаријег

Немањиног сина. — 7. Тражећи оправдање за братоубилачки рат између Вукана и Стефана, Доментијан наводи примере братоубистава из Светог Писма. Најпре Каина и Авеља (Прва књига Мојсијева, глава IV), а онда синова Нојевих, Сима и Ханаана (исто, глава IX и X). — 8. Трећа књига Мојсијева (20, 24). — 9. *Праведни судија Господ,* Псалам (7, 11). — 10. Приче Соломонове (10, 6). — 11. Псалам (34, 8 исто и 84, 12). — 12. Псалам (37, 38—39). — 13. Освајање Ханаана, тј. Палестине, од стране Јевреја под Мојсијем и Исусом Навином, приказује се као испуњење Нојевог благослова праведном сину Симу. — 14. Вукан је 1202. са угарском војском протерао Стефана из земље и завладао као угарски вазал. — 15. Лука (18, 20), исто и Друга књига Мојсијева (20, 12). — 16. Неутврђен цитат. — 17. Псалам (34, 7). — 18. Псалам (20, 8). — 19. Псалам (2, 12). — 20. Стефан је поново загосподарио српском државом крајем 1204. или током 1905. године. — 21. Књига пророка Софоније (3, 18). — 22. Овај пасус понавља Стефаново писмо Сави наведено код Првовенчаног (глава XIV). Види и ЖСС, глава XI. — 23. Друга књига Мојсијева (12, 30). — 24. У овом пасусу понавља се крај Стефановог писма Сави код Првовенчаног (глава XIV). Види и ЖСС, глава XI. — 25. Одавде до краја главе текст следи ЖСС, глава XI. — 26. Неутврђен цитат. — 27. Односи се на каснија Савина чудотворења. — 28. Према причи о трговцу и бисеру код Матеја (13, 45—46). — 29. Стефан, тада велики жупан. — 30. Немањин пренос пореди се са преносом Јаковљевог тела из Египта у земљу обећану.

XII

1. Ова глава понавља ЖСС (главе XI, XII, XIV) уз неопходна изостављања оног што се односи на самога Саву, и уз извесне додатке. — 2. Алузија на чудо кад је Мојсије ударио штапом у брдо Хорив, а из њега потекла вода да напоји жедан јеврејски народ у Синајској пустињи; према Другој књизи Мојсијевој (глава XVII). — 3. *Подигни силу твоју,* Псалам (80, 2). — 4. Псалам (126, 5—6). — 5. Марко (12, 30). — 6. Матеј (24, 13). — 7. *Изобилујући у сваком добром делу,* Посланица Колошанима (1, 10). — 8. По Јовану (5, 24 и 11, 26). — 9. *Ако не послушате мојих речи и не поверујете ономе који ме је послао,* према Јовану (5, 24). — 10. *Заиста вам кажем умрећете у вашим гресима,* Јован (8, 24). — 11. *Прећи ће од смрти у живот и у живот вечни,* према Јовану (5, 24). — 12. Одавде почиње самосталан део. — 13. То је Студеница. — 14. Друга посланица Коринћанима (2, 15). — 15. Односи се на Стефана. — 16. Одавде опет иде по ЖСС, глава XIV. — 17. *Пожури се на помоћ нашу,* Псалам (22, 19 исто и 38, 22). — 18. *Молитва праведника много може унапредити на добро,* Посланица Јаковљева (5, 16). — 19. У ЖСС не наводи се писмо. — 20. Јован (10, 30). — 21. *Ако трпите... његову светињу,* према Посланици Јеврејима (12, 7—10). — 22. *Који верује... сатвориће,* Јован (14, 12); *јер сила моја више се свршава у немоћи,* према Другој посланици Коринћанима (12, 9). — 23. Односи се на попа Иларија.

* * *

1. 6772 = 1264. година. — 2. Михаило VIII Палеолог, византијски цар (1259—1282). — 3. Цариград је ослобођен од Латина 1261. године. — 4. Стефан Урош I. српски краљ (1243—1276). — 5. Сава II, архиепископ српски (архиепископ од 1264, умро 1271), син Стефана Првовенчаног. — 6. Јевстатије, игуман Хиландара, а од 1279. архиепископ Јевстатије I (умро 1286). — 7. Пирг Преображења на Спасовој води, у брдима изнад Хиландара, градио је краљ Урош. — 8. *Посетитељ душа,* исповедник. — 9. Односи се на краља Уроша. — 10. Односи се на Доментијана. — 11. *Светога,* тј. Немање. — 12. *Њиме,* тј. од стране Доментијана. — 13. *Њему,* тј. краљу Урошу.

Пропратни текстови

За Доментијанова дела сазнало се у научној јавности још 1831. године када их је П. Ј. Шафарик помињао према рукопису који је тих година набавио за време свога професоровања у Новом Саду. Неке одломке из тога рукописа објавио је 1833. године. Међутим, Шафариков рукопис, који садржи оба Доментијанова дела, знатно је оштећен, тако да је прво научно издање Доментијанових дела урађено према другом рукопису, у коме су такође оба Доментијанова дела. То је Бечки рукопис, који је Даничић упознао негде око 1860. године, и приредио је његово издање, а оно се појавило у Београду 1865. године захваљујући подршци кнеза Михаила Обреновића. До данас то је остало једино издање Доментијанових дела. Одломке из овога издања донео је потом Стојан Новаковић у својим *Примерима*, као и неки други издавачи.

Са Даничићевог издања Доментијанова дела је на српскохрватски савремени језик превео Лазар Мирковић. При томе је користио се *Живот светога Саве* Јагићеве цитате из Пећког рукописа. Свој превод Мирковић је објавио у Српској књижевној задрузи у Београду 1938. године. То је за сада једини комплетан превод Доментијанових дела. Било је превођења мањих одломака од стране других преводилаца. Међутим, све оно што шира јавност зна о Доментијану као писцу почива једино на Мирковићевом издању. Оно је последња књига која се пре Другог светског рата појављивала у серији превода старих српских биографа која је у СКЗ покренута још 1924. године (Сава, Стефан, Теодосије, Данило, Цамблак, Константин Филозоф и патријарх Пајсије). — У своме издању Лазар Мирковић је оба опширна дела поделио на главе, према своме нахођењу, јер такве поделе нема у Даничићевом издању, и свакој од ових глава дао је свој наслов. Како је пре његовог издања изашла књига Ст. Станојевића и Д. Глумца *Свето писмо у нашим старим споменицима* (СКА, Београд 1932), Мирковић је све цитате из Светог Писма, који су у Доментијановим делима бројни, доносио под линијом

Белешка о овом издању

За Доментијанова дела сазнало се у научној јавности још 1831. године када их је П. Ј. Шафарик поменуо према рукопису који је тих година набавио за време свога професоровања у Новом Саду. Неке одломке из тога рукописа објавио је 1833. године. Међутим, Шафариков рукопис, који садржи оба Доментијанова дела, знатно је оштећен, тако да је прво научно издање Доментијанових дела урађено према другом рукопису, у коме су такође оба Доментијанова дела. То је Бечки рукопис, који је Даничић упознао негде иза 1860. године, и приредио је његово издање, а оно се појавило у Београду 1865. године захваљујући помоћи кнеза Михаила Обреновића. До данас то је остало једино издање Доментијанових дела. Одломке из овога издања донео је потом Стојан Новаковић у својим Примерима, као и неки други издавачи.

Са Даничићевог издања Доментијанова дела је на српскохрватски савремени језик превео Лазар Мирковић. При томе је користио за Живот светога Саве Јагићеве исписе из Пећког рукописа. Свој превод Мирковић је објавио у Српској књижевној задрузи у Београду 1938. године. То је за сада једини комплетан превод Доментијанових дела. Било је превођења неких одломака од стране других преводилаца. Међутим, све оно што шира јавност зна о Доментијану као писцу почива једино на Мирковићевом издању. Оно је последња књига која се пре Другог светског рата појавила у серији превода старих српских биографа која је у СКЗ покренута још 1924. године (Сава, Стефан, Теодосије, Данило, Цамблак, Константин Филозоф и патријарх Пајсије). — У своме издању Лазар Мирковић је ова опширна дела поделио на главе, према своме нахођењу, јер такве поделе нема у Даничићевом издању, и свакој од ових глава дао је свој наслов. Како је пре његовог издања изашла књига Ст. Станојевића и Д. Глумца *Свето писмо у старим српским споменицима* (СКА, Београд 1932), Мирковић је све цитате из Светог Писма, који су у Доментијановим делима бројни, доносио под наводни-

цима, било да се и наводе као цитати или су уграђени у Доментијанову реченицу, а ознаке књиге, главе и стиха из кога су узети, донео је у заградама у самом тексту. Преводи старих српских биографија у издању СКЗ нису били праћени коментарима, па ни овај.

За друго издање библиотеке Српска књижевност у сто књига, коју је СКЗ издавао са Матицом српском, приредила сам 1970. године (у оквиру књиге Стара српска књижевност I) ново издање Мирковићевог превода Живота светога Саве од Доментијана. Том приликом извршено је поређење Мирковићевог превода са оригиналом у Даничићевом издању и у већој мери него код Мирковића узимани су у обзир Јагићеви исписи из Пећког рукописа. Отуда је узета и подела на главе. У Бечком рукопису, који је Даничић издао, у Животу светога Саве цео први део нема никаквих наслова, док су касније наслови тако чести да понекад разбијају причање на сувише мале целине. У Пећком рукопису, напротив, наслови стоје пред доста обухватним целинама, те су те целине узете као главе за то ново издање, а наслови Пећког рукописа су задржани као наслови глава. Од поделе на главе Пећког рукописа одступљено је само онда кад је то било неопходно због логичности излагања. Сви наслови из Бечког рукописа задржани су као поднаслови пред појединим деловима и пасусима глава у новом издању. Издање из 1970. године пропраћено је коментарима историјским, књижевноисторијским и теолошким. Сви цитати из Светог Писма ослобођени су у самом тексту наводника, а ознаке њихових извора пренете су у коментар, складно са концепцијом приређивача првог издања Старе српске књижевности (две књиге) у оквиру библиотеке Српска књижевност у сто књига, покојног професора Драгољуба Павловића.

У садашњем издању Доментијанових дела, које се нуди читаоцу библиотеке Стара српска књижевност у 24 књиге, од стране Просвете и СКЗ, користила сам искуства из свог претходног издања Живота светога Саве. Мирковићев превод је максимално поштован, али је поново извршено сравњивање Мирковићевог превода са Даничићевим издањем, као и са другим рукописима Доментијанових дела који су ми сада били

на располагању. Тако је на више места дошло до интервенција у самоме тексту или су варијанте донете у коментару ако је то било потребно ради бољег разумевања текста.

У Животу светога Саве задржана је подела на главе из мог претходног издања. Живот светога Симеона у Даничићевом издању и другим рукописима нема никакву поделу на главе. Пошто је Мирковићева подела на главе већ напуштена у Животу светога Саве, тако је поступљено и за Живот светога Симеона. Према тематским целинама, али у великој мери и према изворима којима се у овом делу Доментијан служио, извршена је нова подела на главе. Тако смо добили 12 глава и тај број потпуно одговара унутрашњој структури Доментијановог излагања. Како се ова подела разликује од Мирковићеве напуштени су и његови наслови. Тиме се избегло двојство у типу наслова у делима истога писца. Вероватно је да ни наслови у Бечком и Пећком рукопису Живота светога Саве нису изворни, и то је питање које тек треба научно решавати, али они ипак потичу од старих преписивача. Ново, модерно насловљавање глава у Животу светога Симеона сасвим је диспаратно са њима, те се од њега одустало. Сматрам да је боље што су главе Живота светога Симеона остале без наслова. Занимљиво је да смо на овај начин уз 32 главе Живота светога Саве добили 12 глава Живота светога Симеона, дакле два хришћанска симболична броја — 32 је број Христових година, а 12 број Христових ученика, апостола. Улога бројева у композиционој структури Доментијанових дела, која се сада проучава, добија овиме још једно упориште. — Унутар сваке главе у оба дела већим размаком означене су унутрашње поделе глава на делове који се осећају као релативно заокружене целине.

Мирковићев превод, а у још већој мери Даничићево издање, доноси Доментијанов текст у необично дугим пасусима, што одговара паратактичким конструкцијама његових реченица, које се нагомилавају везником *и* или сличним. Тиме Доментијан очевидно следи библијски стил. Једини, или скоро једини интерпункцијски знак у рукописима јесте тачка и њом се

овакве реченице или њихови делови раздвајају али и везују, јер тачка нема интерпункцијску функцију него мисаоно-интонацијску ознаку. Од синтактичког осећања читаоца, односно издавача, зависи када ће једну такву предугу реченицу схватити као завршну, па према модерној интерпункцији ставити тачку иза ње, а када ће је продужавати, делећи је у њој самој помоћу запета и других модерних интерпункцијских знакова. Већ у издању Живота светога Саве из 1970. године вршила сам разбијање дугих Доментијанових реченица на мање, а предуге пасусе делила на краће одсеке и пасусе. У овом новом издању ишло се даље у том правцу. — У жељи да се читаоцу пружи једно приступачно и лако читљиво штиво Доментијанових дела, примењени су и други поступци савременог презентирања текста. Тако су дијалози и монолози увек издвојени у посебне целине, са одговарајућом цртицом на почетку. Молитве, које су у ствари унутрашњи монолози, такође се издвајају, али се стављају под наводнике. Под наводницима су издвојена и писма, уколико се из текста не види да су јавно прочитана, а у том се случају означавају цртицом, као и све што је изговорено. И беседе иду као посебне целине, почињући цртицом. Сви ови елементи Доментијанове прозе, који су бројни и дуги, морали су бити подељени на пасусе, па су се сви пасуси једног таквог састава означивали интерпункцијски истим знаком. Тако се и визуелно истичу као делови једне јединствене прозне или поетске целине. Доментијанова дела писана су једним комплексним језичким изразом, у коме има више разних типова наративне прозе, исто тако и разноврсне реторике, као и доста диференцираних поетских облика. Тек предстоји темељно изучавање Доментијановог уметничког израза, те овим издањем сви елементи тога израза нису могли бити појединачно истакнути различитим правописним и графичким решењима. Ипак ми се чини да би овде примењени начин издвајања посебних облика изражавања могао послужити као путоказ у таквим истраживањима.

У Животу светога Симеона наставило се са издвајањем ознака за библијске цитате у коментар. Али у овом издању у оба Доментијанова дела сам цитат, уколико је као такав од стране писца исказан, остаје под наводницима, у складу са модерним интерпункцијским захтевима, али се не издваја из ауторовог текста као посебна целина. На тај начин се прави разлика између онога што говоре библијске личности као мото или потврду ауторових излагања, и онога што говоре саме личности Доментијанових дела, што се, рекли смо, издваја и снабдева цртицом. Они, пак, делови Светога Писма којима се Доментијан слободно служи као својим речима у свом ауторском тексту, не означавају се никаквим интерпункцијским знацима, а у коментару наводе се у целини и потом даје ознака њиховог извора. На тај начин ближи смо процесу ауторовог стварања, јер средњовековни писци у тој мери знају Свето Писмо напамет, да се његовим језиком, изразима, метафорама, симболима служе слободно као својим сопственим изразом.

Коментари су и у овом издању у служби неопходне потребе савременог читаоца да му се приближи стари текст како би га боље разумео. У коментарима су наведене ознаке цитата из Светога писма. Објашњене су многобројне паралеле и алузије из Светога Писма или из других текстова, колико је то коментатору било могуће. Како је Доментијан, уз то, прворазредан историјски извор, донети су коментари историјских догађаја и личности, у складу са најновијим резултатима наше историјске науке, у првом реду са новом *Историјом српског народа*, али и са другим радовима. Покушај начињен у издању Живота светога Саве из 1970. године да се колико је могуће у коментару укаже на битне карактеристике Доментијановог литерарног поступка, па тиме и на изворе које је могао користити, у овом издању при коментарисању Живота светога Симеона водио је у означавање извора којима се Доментијан служио и начина на који се служио, за сваку главу или одељак. Кад се ради о Животу светога Симеона од Стефана Првовенчаног, који му је био извор за први део овога текста, али који је он врло слободно даље развијао и реторички дограђивао, такве ознаке оног што је узето нису до детаља спроведене јер читалац у овој истој библиотеци, па чак и у истом колу, добија и текст Стефана Првовен-

чаног, те ће моћи упоређења и сам да чини. Тај напор радозналог читаоца биће још више олакшан за оне делове Доментијановог Живота светога Симеона, који се налазе у другој половини текста, где он користи, често и дословно, свој сопствени текст из Живота светога Саве у овој истој књизи. Дуже смо се задржавали на трећем Доментијановом извору, Похвали кнезу Владимиру од Илариона, митрополита Кијевског, јер је та похвала нашем читаоцу тешко приступачна, а у научној литератури је створена доста погрешна слика о начину и мери Доментијановог коришћења њоме. — Доментијан је несумњиво најоригиналнији српски теолог средњег века, али у стручном теолошком смислу још није довољно истражен. Стога теолошки коментари овога издања представљају у ствари само најосновнија упутства из те материје ради лакшег поимања текста. На теолозима је очевидно задатак да нам овог великог мислиоца и религиозног песника и са те стране објасне. — Свака реч или реченица која се коментарише означена је брухцифром у тексту, а потом те цифре иду редом у коментару по главама. То су уједно и једине видљиве интервенције приређивача у самом тексту. Оне не ометају читаоца да прати Доментијанову мисао, динамику и мелодију његове реченице.

Можда ће начин на који је ово издање Доментијанових дела приређено учинити Доментијана ближим савременом читаоцу и пред широком читалачком публиком потврдити ону оцену којом овога српског писца 13. века стручњаци већ увелико оцењују: Доментијан је блистав реторичар, суптилан песник, дубок мислилац и далековиди историчар који је створио монументалну фреско-слику српскога живота свога времена.

Доментијан и његово књижевно дело предмет су истраживања једне докторске дисертације за коју сам ја ментор. Стога сам сматрала да је погодније донети као предговоре две студије наших истакнутих познавалаца књижевности и уметности средњег века него да се сама појављујем као аутор предговора. Први предговор *Јеромонах Доментијан* узет је из књиге

Милана Кашанина *Српска књижевност у средњем веку*, Просвета, Београд 1975, стр. 152—177, а други је студија Светозара Радојчића *Лик светога Саве у Доментијановом Животу и подвизима архиепископа све српске и поморске земље преподобног оца и богоносног наставника Саве*, која је постхумно објављена у књизи *Сава Немањић — свети Сава, историја и предање*, САНУ, Београд 1979, стр. 215—221.

Р. М.

Рукописи

Живот светога Саве

1. *Бечки рукопис.* Налази се у Националној библиотеци у Бечу (раније Дворска библиотека), под сигнатуром Cod Slav. 57. Писан је у XVI веку. Садржи Живот светога Симеона и живот светога Саве. О њему најпре пише Б. Даничић у уводу за своје издање ових Доментијанових дела из 1865. године. Најновији опис у: G. Birkfellner, *Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich, 1957.* стр. 244—246.

2. *Шафариков рукопис.* Налази се у заоставштини П. Ј. Шафарика у Народном музеју у Прагу, под сигнатуром IX F 7 (Š 25). Садржи Живот светог Симеона и Живот светога Саве. Писан је у XVI веку. Знатно је оштећен. О њему најпре пише Шафарик 1831, па 1833. и 1865, а онда Светислав Вуловић у Годишњици VII 1885. године. Каснији описи су у: М. Сперанский, *Рукописи Павла Юсифа Шафарика (нынѣ Музея королевства чешскаго) въ Прагѣ,* Москва 1894, стр. 79—80, и у: J. Vašica — J. Vajs, *Soupis staroslovanských rukopisů Národniho Musea v Praze,* Praha 1957. стр. 210—211.

3. *Пећки рукопис* (Петроградски, Лењинградски). Налази се у Државној јавној библиотеци „Салтиков — Шчедрин" у Лењинграду (раније Царска библиотека) под сигнатуром Гильф. Гиљфердинг је тај рукопис донео из Пећи. Садржи Живот светога Саве. Писан је у XV—XVI веку. О њему најпре пише Vatroslav Jagić, *Opisi i izvadi iz nekoliko južnoslovenskih rukopisa,* Starine V, 1873. стр. 8—21.

Живот светога Симеона

1. *Бечки рукопис.*

2. *Шафариков рукопис.*

3. *Рукопис Јацимирског.* Налази се у Библиотеци Румунске академије наука у Букурешту, под сигнатуром 134. Раније припадао манастиру Њамцу. Писан крајем XIV или почетком XV века. Први га описао А. И. Яцимирский, *Славянские и русские рукописи румынских библиотек,* Спб.

1905, стр. 700. Новији опис: *P. P. Panaitescu, Manuscriselle slave din Biblioteca Academiei RPR, Vol. I,* Букурешт 1959, стр. 161—162.

4. *Одески рукопис.* Писао дијак Миха 60-их година XIV века. Налази се у Универзитетској библиотеци „Максим Горки" у Одеси, под сигнатуром 1/97 (536). Први га описао Ватрослав Јагић: *Opisi i izvodi iz nekoliko južnoslovenskih rukopisa,* Starine VI, Загреб 1874, стр. 152.

5. *Рукопис таха Марка.* Писао га монах (таха) Марко око 1370/75. године. Налази се у Народној библиотеци Србије у Београду под сигнатуром Р Ф 17. Први га описао Светозар Матић: *Опис рукописа Народне библиотеке у Београду,* Београд 1952, стр. 176. Најновији опис: Љубица Штављанин-Ђорђевић, Мирослава Гроздановић-Пајић, Луција Цернић: *Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије,* књига I, Београд 1986, стр. 28—29.

Литература

1. Schaffarik, P. J.: *Übersicht der vorzüglichsten schriftlichen Denkmäler der südslavische Litteratur,* Wiener Jahrbücher der Literatur, Bd. 53, 1831, str. 44.
2. Schaffarik, P. J.: *Serbische Lesekörner oder historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart,* Pesth 1833. стр. 122—125.
3. Schaffarik, P. J.: *Geschichte der südslawischen Litteratur, III Das serbische Schrifttum,* Prag 1865, стр. 230—233.
4. Даничић, Ђура: *Живот светога Симеуна и светога Саве,* написао Доментијан, на свијет издао Ђ. Даничић, Београд 1865.
5. Jagić, Vatroslav: *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga,* Zagreb 1867. стр. 176—179.
6. Новаковић, Стојан: *Историја српске књижевности,* Београд 1867, стр. 34. Друго издање 1871, стр. 71—74.
7. *Новаковић, Стојан: Примери књижевности и језика ста рога и српско-словенскога,* Београд 1877, стр. 179—193. Друго издање, 1889, стр. 186—200. Треће издање, 1904. стр. 225—238.
8. Jagić, Vatroslav: *Ein Beitrag zur serbischen Annalistik mit literaturgeschichtlicher Einleitung,* Archiv für slavische Philologie II, 1877. стр. 33—35.
9. Вуловић, Светислав: *Из старе српске књижевности, I По нешто о биографијама српским XIII века,* Годишњица Николе Чупића VII, Београд 1885, стр. 95—103.
10. Николић, Владимир: *Доментијан, српски књижевник XIII века,* Земун 1897.
11. М. П.(етровский): *Иларион митрополит Киевский и Доментиан иеромонах Хиландарский,* Известия Отделения русского языка и словесности XIII/4, Москва 1908, стр. 81—133.
12. Поповић, Павле: *Преглед српске књижевности,* Београд 1909, стр. 32.
13. Боровић Владимир: *Доментијан и Данило,* Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор I, Београд 1921, стр. 21—33.

14. Поповић, Павле: *Старе српске биографије и њихова издања,* Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор V, Београд 1925, стр. 226—233.
15. Никольская А. Б.: *Слово митрополита киевского Илариона в позднейшей литературной традиции,* Slavia 7, 3—4, Praha 1928—1929, стр. 549—563.
16. Костић, Драгутин: *Је ли Доментијан био ученик Савин и сапутник по св. местима?* Гласник југословенског професорског друштва XIII, Београд 1932—1933, стр. 933—944.
17. Поповић, Павле: *Светислав Вуловић и његов рад на старој књижевности,* Годишњица Николе Чупића XLII, Београд 1933, стр. 8—10 и 16—20.
18. Костић, Драгутин: *Ко је саставио похвалу св. Симеону сачувану у Доментијанову Животу св. Симеона?* Глас СКА 161, Београд 1934, 137—181.
19. Ћоровић, Владимир: *Међусобни односи биографија Стевана Немање,* Светосавски зборник I, СКА, Београд 1936, стр. 2—40.
20. Мирковић, Лазар: *Доментијан, Животи светога Саве и светога Симеона,* превод Лазара Мирковића, СКЗ, Београд 1938.
21. Ћоровић, Владимир: *Предговор* књизи: Доментијан, Животи светога Саве и светога Симеона, СКЗ, Београд 1938, стр. 5—23.
22. Радојичић, Сп. Ђорђе: *О старом српском књижевнику Теодосију,* Историски часопис IV, Београд 1954, стр. 13—24.
23. Радојичић, Сп. Ђорђе: *Служење Доментијаном у XIV веку,* Јужнословенски филолог XXI, Београд 1955—1956, стр. 151—155 (прештампано у књизи: Творци и дела старе српске књижевности, Титоград 1963, стр. 79—83).
24. Радојичић, Сп. Ђорђе: *Два Теодосија Хиландарца,* Глас САН 218, Београд 1956, стр. 1—27.
25. Ђорђић, Петар: *Доментијан или Дометијан,* Зборник Матице српске, Серија друштвених наука 13—14, Нови Сад 1956, стр. 71—74.
26. Динић, Михаило: *Доментијан и Теодосије,* Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор XXV, 1—2, Београд 1959, стр. 5—12.
27. Поповић, Павле (постхумно): *Доментијан,* Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор XXV, 3—4, Београд 1959, стр. 209—225.

28. Malić, Mulik: *Srpsko »Pletenije sloves« do 14. stoljeća,* Radovi zavoda za slovensku filologiju 5, Sarajevo 1963, str. 117—129.
29. Schmaus, Aloiz: *Die literaturhistorische Problematik von Domentians Sava — Vita,* Opera slavica 4, Göttingen 1963, str. 121—142.
30. Трифуновић, Ђорђе: *Доментијан,* библиотека „Живи песници", Нолит, Београд 1963, стр. 9—38.
31. Суботић, Гојко: *Доментијаново дело и српски живопис XIII века,* Стара српска књижевност, Нолит 1965, стр. 354—358.
32. Калезић, Димитрије: *Јеромонах Доментијан,* Просвјета — Мјесечник српског културног друштва Просвјета XXVII, Загреб 1970, бр. 599, 6—7.
33. Кашанин, Милан: *Јеромонах Доментијан,* Српска књижевност у средњем веку, Просвета 1975, стр. 152—177.
34. Калезић, Димитрије: *Једна Доментијанова позајмица из Григорија Богослова,* Зборник Владимира Мошина, Београд 1977, стр. 143—145.
35. Радојчић, Светозар: *Лик светога Саве у Доментијановом Животу и подвизима архиепископа све српске и поморске земље преподобног оца и богоносног наставника Саве,* Сава Немањић — Свети Сава, историја и предање, САНУ, Београд 1979, стр. 215—221.
36. Богдановић, Димитрије: *Историја старе српске књижевности,* СКЗ, Београд 1980, стр. 156—163.
37. Hafner Stanislaus: *Domentijans geistliche Rhetorik und das Slovo o zakonĕ i blagodati des Metropoliten Ilarion,* Anzeiger für slaviche Philologie, Band XIV, Graz 1983. стр. 39—50.
38. Маринковић, Радмила: *Доментијанов опис преноса моштију светога Саве из Трнова у Милешеву,* Зборник: Милешева у историји српског народа, САНУ, Београд (у штампи).
39. Јухас, Љиљана: *Краљ Владислав, ктитор манастира Милешеве, у српској средњовековној књижевности,* Зборник: Милешева у историји српског народа, САНУ, Београд (у штампи).

Регистар

Илустрације

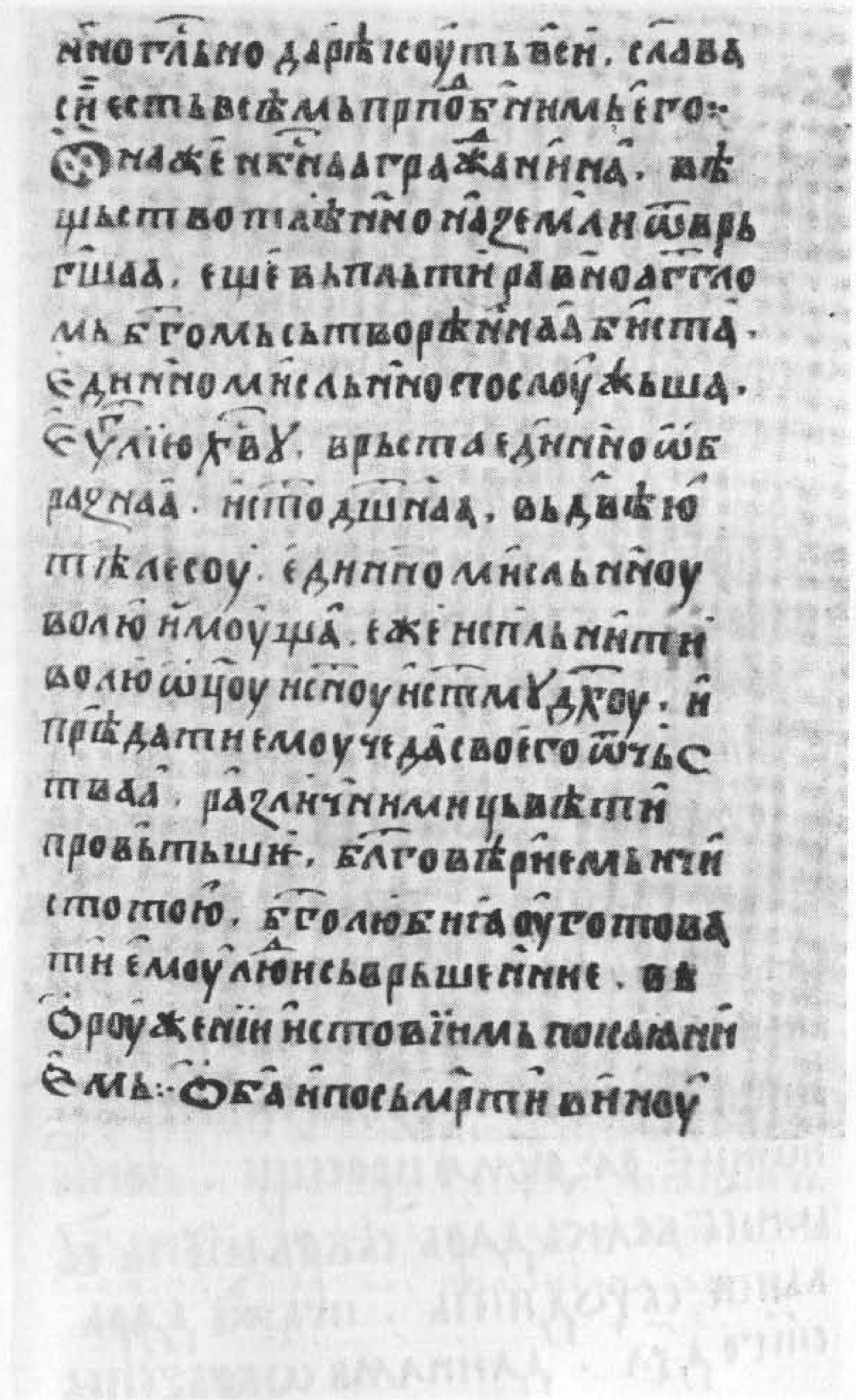
нно гл҃но даръ ісоутьвен, слава
сїи есть всѣмь прпобнимь его:-
Сн҃аже нкнаа гражданина, въ
цр҃ьство нб҃сно на земли ѡтврь
гшаа, еще вь плъти равноагг҃ло
мь б҃гомь сътворенимаа бнста.
Ѥдиномисльно спослоужьша.
Ѥѵлїю х҃вѹ. връста ѥдиноѡб
разнаа. и стоудшнаа, вьдише ю
ть кл сеоу. ѥдиномисльноу
волю имоуща. ѥже испльнити
волю ѡц҃оу и спсоу и стмоу дхоу. и
прѣдати ѥмоу чеда своего ѡтьс
тваа. разлчнимами цьвисти
провъть ши. бл҃говѣрнимь чи
стотою, б҃олюбнѥ оуготова
ти ѥмоу люнсьвршенные. вь
ѡроужении исповѣдимь покаан
мь:- Оба и по съмрти вн ноу

Страница из Шафариковог рукописа

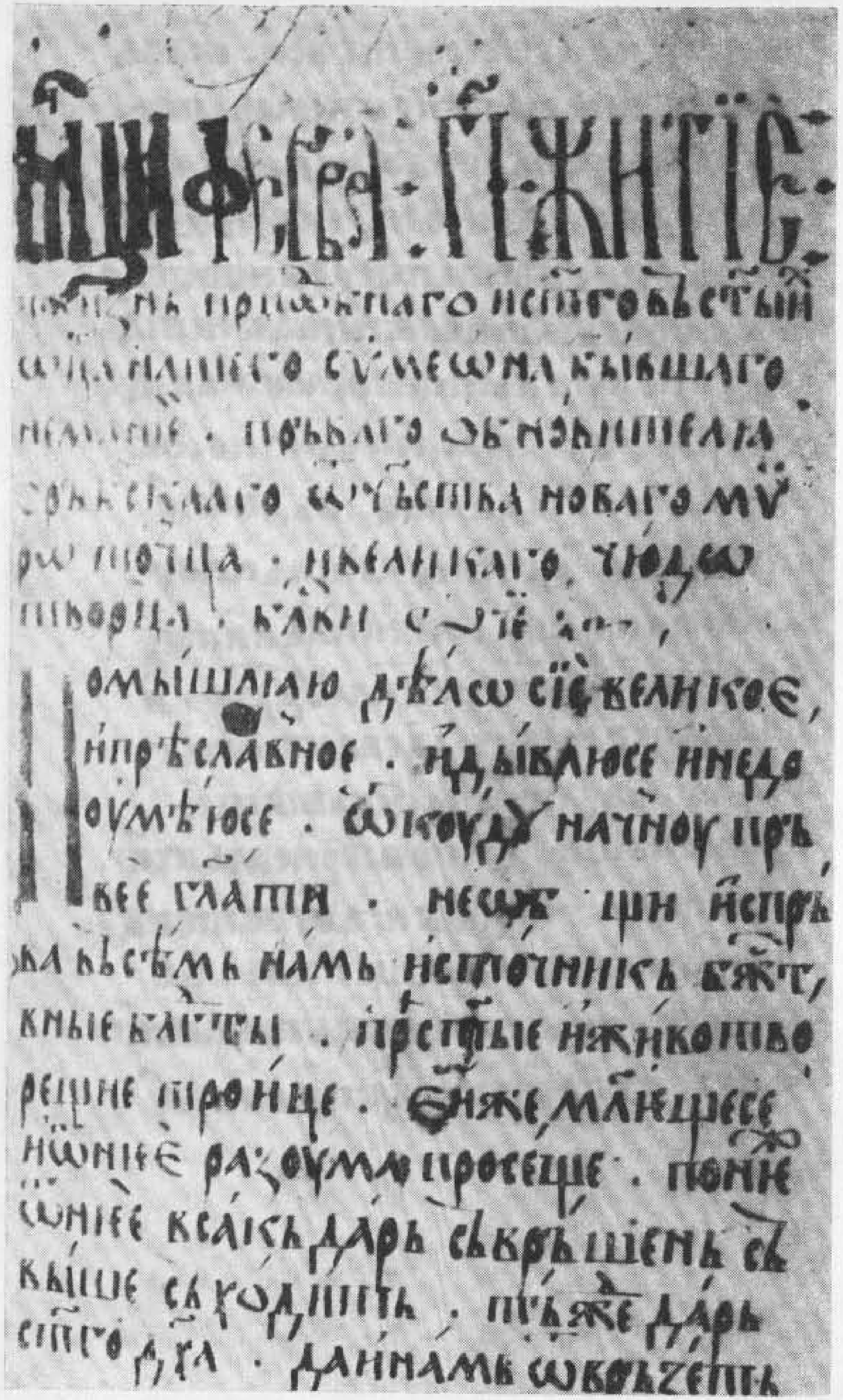

Страница из Бечког рукописа

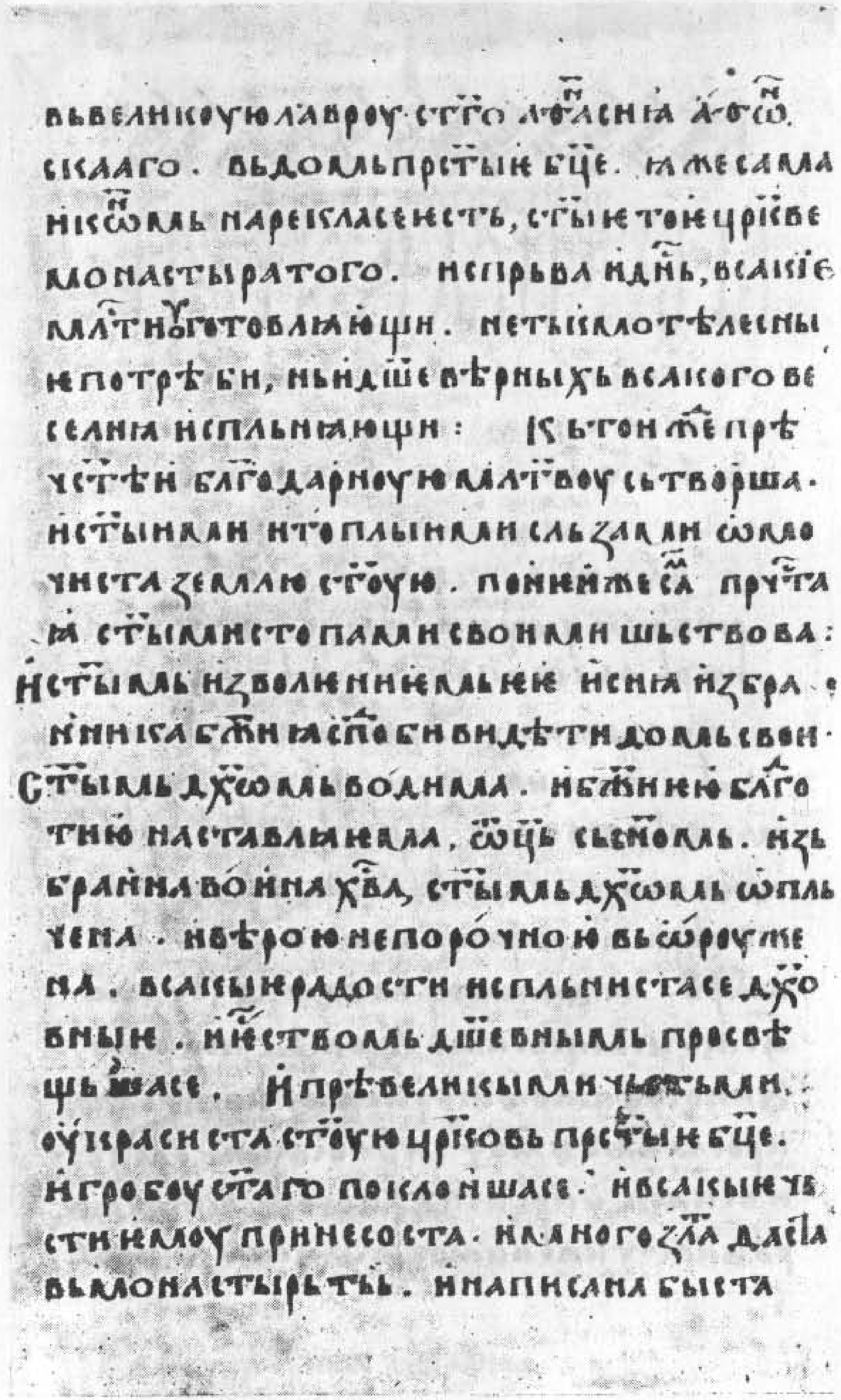

Страница из рукописа Таха Марка

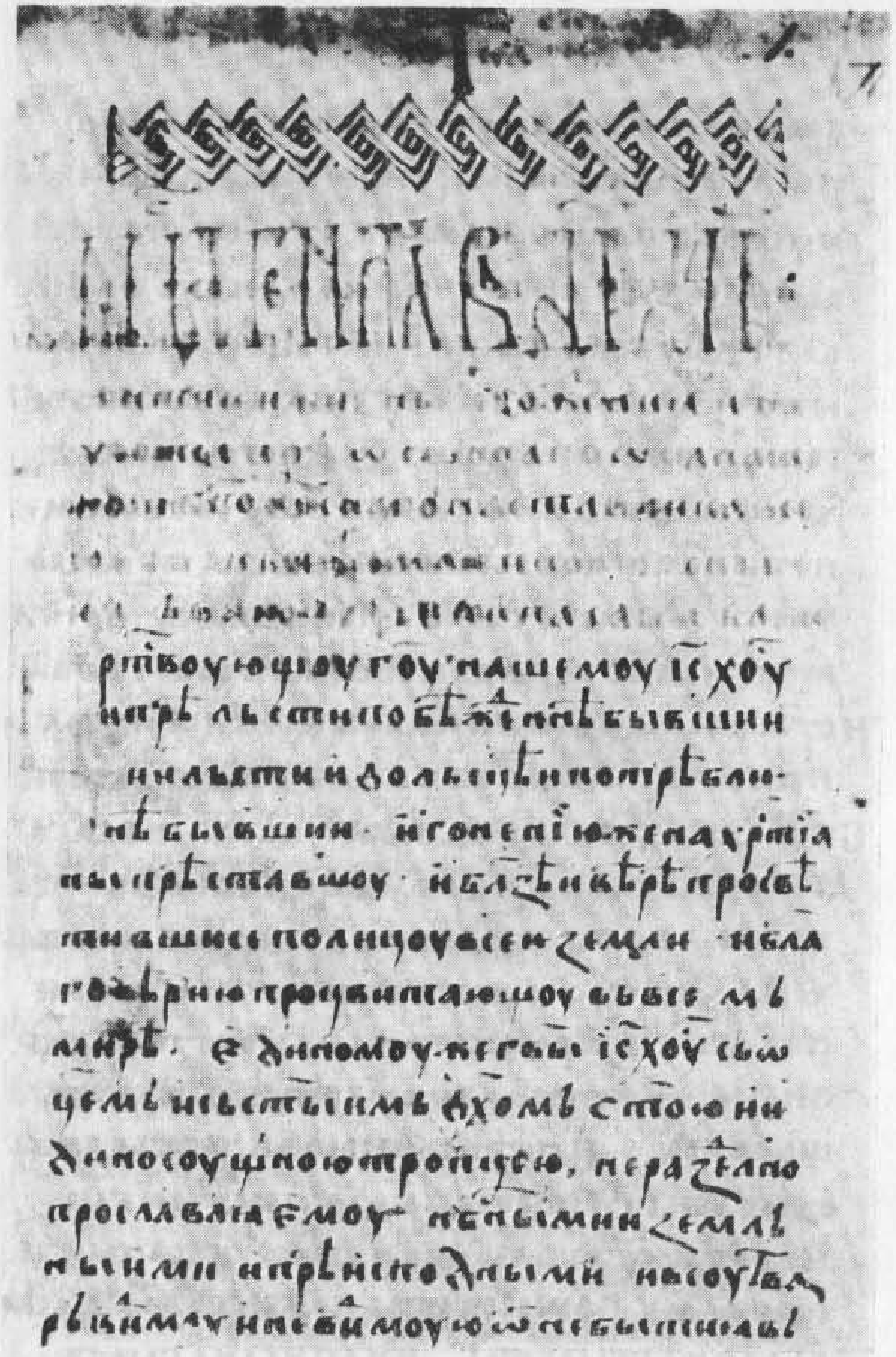

Страница из Пећког рукописа

Стара српска књижевност у 24 књиге
књига четврта

ДОМЕНТИЈАН

ЖИВОТ СВЕТОГА САВЕ
И ЖИВОТ СВЕТОГА СИМЕОНА

Уредник
Милутин Станисавац

Рецензент
Милорад Павић

Ликовно-графичка опрема
Добрило Николић

Технички уредник
Миољуб Поповић

Коректор
Олга Тот

Издавачи
Издавачка радна организација *Просвета*
ООУР „Издавачка делатност“
Београд, Добрачина 30

Српска књижевна задруга
Београд, Маршала Тита 19

Штампа
Београдски издавачко-графички завод
Београд, Булевар војводе Мишића 17

Тираж
7 000 примерака

Београд, 1988.

ISBN 86-07-00316-x